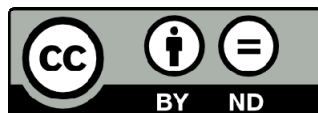

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

**Khyung sprul rin po che, un mendicant tibetà:
la seva vida i viatges a Kinnaur
i al Tibet occidental**

Josep Lluís Alay

Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència Reconeixement- SenseObraDerivada 4.0. Espanya de Creative Commons.

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia Reconocimiento - SinObraDerivada 4.0. España de Creative Commons.

This doctoral thesis is licensed under the Creative Commons Attribution-NoDerivatives 4.0. Spain License.

**KHYUNG SPRUL RIN PO CHE, UN MENDICANT TIBETÀ:
LA SEVA VIDA I VIATGES
A KINNAUR I AL TIBET OCCIDENTAL**

Josep Lluís Alay

Universitat de Barcelona

2009

**KHYUNG SPRUL RIN PO CHE, UN MENDICANT TIBETÀ:
LA SEVA VIDA I VIATGES
A KINNAUR I AL TIBET OCCIDENTAL**

**Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona
Programa i bienni: Món Contemporani, 2006-2008**

Doctorand: Josep Lluís Alay i Rodríguez

Director de la tesi: Dr. Helmut Tauscher

Tutor de la tesi: Dr. Joan Oliver i Puigdomènech

Universitat de Barcelona

2009

AGRAÏMENTS

El treball de recerca dut a terme els darrers anys i els fruits que es presenten en aquesta tesi doctoral no haurien estat possibles sense la necessària cooperació d'un bon grupat de persones que m'han recolzat de molt diverses maneres.

En primer lloc vull agrair tot el recolzament rebut de forma constant per part de Sonam Drolkar (bSod nams sgröl dkar) no només a nivell familiar sinó també acadèmic. Gràcies a les lectures que hem fet plegats de bona part del text, he aconseguit aclarir alguns dels punts més foscos del relat del lama bonpo Khyung sprul rin po che.

Des de la Universitat de Viena, el Dr. Helmut Tauscher va ser el primer que em va parlar del mendicant de Hor. Sempre ha estat al meu costat com a director de la tesi, supervisant la feina de recerca i les seves correccions i suggeriments han estat fonamentals per dur a terme una traducció acurada de la biografia del lama.

A Catalunya, he gaudit del recolzament incondicional del Dr. Joan Oliver, tutor de la tesi, per tirar endavant aquest projecte. Sense la seva contribució, tot això no hauria estat possible. D'altra banda, les discussions metodològiques amb el Dr. Jaume Suau han estat aclaridores i han inspirat bona part del tram final d'aquest llarg procés. Estenc l'agraïment a tot el Departament d'Història Contemporània pel seu suport. També vull agrair el recolzament rebut per part de l'Institut del Pròxim Orient Antic al llarg dels darrers anys i, de forma molt especial al seu director el Dr. Joaquín Sanmartín. No puc deixar d'esmentar el decidit suport que tots els projectes relacionats amb el Tibet han rebut per part d'en Nicolás Cortés.

A l'interior del Tibet també han estat molts els tibetans que han col·laborat desinteressadament en aquesta feina. Les llargues lectures compartides amb el dGe bshes sKal bzang nor bu han desencallat en moltes ocasions fragments especialment complexos de la traducció i han aclarit terminologia i elements propis del Bon. El meu agraiement també s'adreça a aquells que amb la seva sola presència ja van inspirar aquest treball com l'abat bsTan 'dzin dbang grags que ara ja no són entre nosaltres. No menys important ha estat l'entusiasta col·laboració de tots els membres de Nyma-PSTTM: Ursula Rechbach, Mig dmar, dGa' ldan nyi ma, Don drub i tots els altres. Al costat seu, la generositat del poble de 'Om bu, encapçalat pel seu il·lustre batlle Phun tshogs nram rgyal, i el desaparegut bsTan 'dzin nram rgyal. A Lhasa recordo les sempre suggerents i divertides històries de bSam grub relacionades amb la saviesa popular del poble tibetà.

A l'Índia, on la recerca sobre la biografia de Khyung sprul rin po che va rebre des del primer moment un inestimable suport de sa santedat el trenta-tresè sMan ri khri 'dzin Lung rtog bstan pa'i nyi ma amb qui he gaudit de converses sempre i interessants. Al monestir de sMan ri també he trobat l'ajut imprescindible de mKhas mchog rdo rje, coautor de la biografia, el monjo kinnauri 'Phrin las i el bibliotecari g.Yung drung dkon mchog.

També és el moment ara de recordar el privilegi que va suposar fa quinze anys rebre les primeres classes de tibetà clàssic per part del professor Shoryu Katsura a la Universitat de Hiroshima.

I. INTRODUCCIÓ

En la tradició literària tibetana, a la biografia d'un lama se la coneix com un *rnam par thar pa*, abreujat habitualment com *rnam thar*, i que vol dir "complet alliberament." La biografia, o una hagiografia com l'anomenariem més aviat en la tradició occidental, en el pensament tibetà és un model de vida, narrat i posat per escrit amb la intenció que serveixi de model per a tots els fidels que la llegeixin. El lama ha arribat a l'alliberament per mitjà d'un recorregut vital que lògicament esdevé model per a tots aquells que volen assolir el mateix objectiu. Tothom és lliure de seguir el camí d'alliberament que mostra el lama amb el seu camí vital, però perquè no caigui en l'oblit i esdevingui públic, resulta imprescindible deixar per escrit les vivències del mestre. És indubtable doncs que una biografia d'aquesta mena vagi sempre amarada d'una forma i un fons religiosos inherents al mateix sentit de l'obra, perquè un *rnam thar* serveix no només de model, ans també, quan s'aplica, és un mètode molt potent per alliberar-se de les cadenes de l'existència present.

Nogensmenys, la biografia d'un lama, impregnada de forma natural pel seu context religiós, sempre reflecteix un determinat context que l'embolcalla i que aporta també valuosa informació sobre les circumstàncies històriques, socials, polítiques i culturals, en què es desenrotllen els esdeveniments narrats. Aquest és el cas de la biografia del lama Khyung sprul rin po che (1897-1955), objecte principal d'aquest treball de recerca.

En primer lloc, la biografia de Khyung sprul rin po che ajuda a comprendre millor el convuls període històric que va viure el Tibet al llarg de la primera meitat del segle XX. Al costat de l'atemporal recorregut espiritual del lama, il·lustrat molt sovint a la biografia pels llargs períodes de meditació en coves remotes de les muntanyes, se'n revela simultàniament un recorregut religiós i cultural que pot ser destriat d'allò que són les experiències místiques del personatge. D'aquesta manera la biografia aporta valuosa informació sobre els diversos estrats religiosos i culturals que s'acumulen al país de les neus des de temps immemorials i sobre les relacions que mantenen entre si. Khyung

sprul rin po che sorgeix d'un substrat familiar i social fidel a la religió autòctona del Tibet: el Bon.

La seva fidelitat a les arrels bonpos no defallirà mai, però resultarà modelada pel seu endinsament gradual en l'herència budista tibetana expressada a través de les seves quatre grans tradicions (rnying ma, bka' rgyud, sa skya i dge lugs) que se li van apareixent al llarg del seu pelegrinatge. Gràcies a la xarxa de relacions religioses que es crea al seu voltant, se'ns ofereix a la biografia un panorama detallat de les grans figures religioses i dels seus centres de recolliment de la primera meitat del segle XX al Tibet, tant bonpos com tibetanes, en regions especialment recòndites del país com Hor i el Tibet occidental, sobre les quals escassegen dades encara avui dia.

D'altra banda, Khyung sprul rin po che travessa fronteres i no redueix el seu camp d'acció únicament al seu país natal. Bhutan i Nepal també seran objecte de llargues estades del lama bonpo, però serà sobretot a l'Índia on desenvoluparà més activitats fora del Tibet natal. I de forma molt especial, aquestes activitats religioses es despleguen en una remota regió de l'Himàlaia indi occidental: Kinnaur.¹ Serà en aquestes angostes valls de boscos de cedres, on Khyung sprul rin po che no descansarà fins aconseguir eradicar els sagnants sacrificis d'animals oferts a unes inquietants divinitats locals.

Al veí Tibet occidental,² Khyung sprul rin po che esmerçarà esforços en crear una comunitat de deixebles que conduirà a la creació de l'únic centre monàstic de la religió Bon de tota la regió oest del Tibet. Es tracta de la materialització d'allò que ell qualifica com un pelegrinatge sense rumb determinat, però que l'acaba atraient cap a l'espai geogràfic de l'antic regne bonpo de Zhang-zhung. Tot això proporciona valuosa informació sobre els requeriments administratius per construir un monestir al Tibet, i a més bonpo, o sobre la identificació dels indrets més sagrats del regne de Zhang-zhung. La seva presència a l'àrea de Khyung lung és l'origen del seu apel·latiu més conegut de Khyung sprul rin po che, és a dir, el "Preciós (lama) emanat de Khyung (lung)," que no

¹ En tibetà: Khu nu.

² Regió coneguda en tibetà com mNga' ris skor gsum, o simplement mNga' ris.

revela ni una adscripció bonpo ni budista, simplement es tracta d'una referència geogràfica de les seves activitats religioses a l'oest del Tibet.³

En paral·lel als anteriors recorreguts, la biografia descriu un camí històric que esdevé una detallada cronologia d'esdeveniments amb connotacions polítiques que tenen lloc sobre el sostre del món. De primera mà se'ns presenten les lluites intestines pel poder a remotes regions del Tibet com Hor, descrites al primer capítol, o la interpretació que fa Khyung sprul rin po che a les notícies que li arriben de la invasió del Tibet per la Xina i dels efectes de la Guerra de Corea sobre el món en general, mentre medita a la cova de Gur gyam. És la història en primera persona.

Per tots aquests motius, la traducció de la biografia de Khyung sprul rin po che obre noves perspectives per entendre millor la història del Tibet i àrees de cultura tibetana adjacents, però en particular la història d'algunes regions com el Tibet occidental i Kinnaur, grans desconeguts pel seu caràcter perifèric allunyat dels centres de poder tant religiós com polític. És en aquestes dues regions, on per relligar la seva història en minúscula amb la història en majúscula del Tibet occidental i de Kinnaur, ha calgut contrastar la descripció d'esdeveniments recollits a la biografia amb les fonts orals descrites a la metodologia obtingudes a partir d'entrevistes realitzades al Tibet i Índia amb testimonis directes d'aquells fets i que van conviure amb el mateix Khyung sprul rin po che. Això ha permès obtenir noves dades sobre les relacions religioses dels lames amb les seves comunitats de devots i deixebles, dels donants amb els seus lames, i sobre les relacions polítiques dels reis i governadors amb els seus lames i monestirs, en regions perifèriques del món cultural tibetà com són Kinnaur i el Tibet occidental.

A la seva biografia modèlica, hi hem d'afegir una extensa obra escrita. L'erudició del lama gaudeix de reconeixement entre tota la comunitat bonpo del Tibet. Al costat de l'asceta, del monjo i el mestre, hi trobem el metge, l'astròleg, el filòsof i el poeta que s'expressen mitjançant una prolífica obra que inclou tractats de medicina, complexos compendis astrològics i astronòmics i estudis lingüístics de la llengua tibetana i sànscrita.⁴ Es tracta d'una contribució que va més enllà del particular espai cultural bonpo, ans representa un valor afegit per a tot l'espai cultural tibetà.

³ A Kinnaur també se'l coneix com *Khyung lung sprul sku* (L'emanació de Khyung lung).

⁴ L'obra publicada fins al moment de Khyung sprul rin po che és la següent:

La biografia i obra de Khyung sprul rin po che no han passat desapercibuts en el món de la tibetologia, però no han estat tractats amb l'atenció que de ben segur haurien merescut, probablement perquè formen part del món més marginal i perifèric dels estudis relacionats amb la religió Bon. A Per Kvaerne devem l'única publicació dedicada per complet a la biografia del lama bonpo: *Khyung-sprul 'Jigs-med nam-mkha'i rdo-rje (1897-1995): An Early Twentieth-century Tibetan Pilgrim in India.*⁵ Tanmateix, per la seva brevetat, ofereix una acurada pinzellada dels fets més destacats de la vida de Khyung sprul rin po che.⁶ A banda, poden trobar-se diverses referències puntuals recents a la seva biografia per il·lustrar d'altres discussions relacionades amb la localització de Khyung lung dngul mkhar, l'antiga capital del regne de Zhang-zhung.⁷

Les qualitats humanes i l'erudició de Khyung sprul rin po che no van passar desapercibudes als seus coetanis. Tots aquells tibetans o kinnauris entrevistats al llarg dels darrers anys en aquest treball de recerca van manifestar una profunda i sincera devoció cap al desaparegut lama quan el descrivien. Alguns il·lustres estudiosos i viatgers estrangers també van tenir l'oportunitat de conèixer-lo i, en dues ocasions, fins i tot de fotografiar-lo.⁸ L'any 1935, en l'expedició del tibetòleg Giuseppe Tucci al llarg

1. *'Bras rtsis: dPyad gsum 'bras rtsis radNa'i bad mdzod snang ba'i dga' ston zhes bya ba bzhugs* (breu comendi d'astrologia), sense data. Publicat al monestir de sMan ri, Dolanji, India

2. *dByangs can sgra mdo'i 'grel pa* (2 vols.): A detailed commentary of the Sārasvatavyākaraṇa presentation of Sanskrit grammar. Reproduced from a lithographic edition printed in Delhi in 1955. Publicat al monestir de sMan ri, Dolanji, India. 1974.

3. *dPyad gsum dag rtsis bskal srid dus 'khor* (2 vols.): Calendrical calculations and astrology. Reproduced from a lithographic edition printed in Delhi in 1950. Publicat al monestir de sMan ri, Dolanji, India, 1972.

4. *Gangs can bod kyi brda skad ming gzhi gsal bar ston pa'i bstan bcos dgos 'byung nor bu'i gter chen*: A linguistic study of Tibetan language. Bon Dialectic School, monestir de sMan ri, Dolanji, India, 2004.

⁵ KVAERNE Per. *Khyung-sprul 'Jigs-med nam-mkha'i rdo-rje (1897-1995): An Early Twentieth-century Tibetan Pilgrim in India*, a *Pilgrimage in Tibet*, ed. per McKay, A. Surrey: Curzon Press, 1998. pp. 71-85.

⁶ Al costat d'aquesta publicació, hi trobem dues tesis de màster que no han estat publicades: CHOBYAL Sonam. *A Study of the Bonpo Monastery of Gur gyam*. Tesi de màster de la Universitat d'Oslo, 2001. No publicada.; i LI Brenda, *A Phyogs med Pilgrimage by a Ris med Bonpo Monk, 1924–1925*. Tesi de màster de la Universitat d'Oxford, 2008. No publicada.

⁷ BLEZER Henk. BLEZER, Henk. *Heaven My Blanket, Earth My Pillow, Wherever Rin po che Lays His Head Down to Rest Is the Original Place of Bon*. *Acta Orientalia*, vol. 68, 2007, pp. 75-112.

⁸ Existeixen tres imatges fotogràfiques de Khyung sprul rin po che conegudes. La primera es va fer l'any 1930 a Nova Delhi en circumstàncies indeterminades, però la fotografia va arribar a mans de la família de bSod nams 'brug rgyas de Kinnaur. La segona la va fer el tibetòleg italià a Gur gyam l'any 1935. La tercera la va fer Li Gotami Govinda l'any 1948.

del curs alt del riu Sutlej, descobrim la fascinació que sentia per les qualitats del lama Khyung sprul rin po che a qui ja havia coneixia d'altres expedicions anteriors:⁹

No solament és un dels erudits més distingits del Tibet d'avui, metge i astròleg, a qui hom atribueix guaricions i profecies miraculoses, ans també el veneren com un dels mags més poderosos de l'altiplà. A un gest seu, l'obeeix un desordenat món de forces, ara benèfiques, adés malèfiques, que commouen, destorben, apaivaguen homes i coses.

Khung sprul rin po che va morir el 1955, d'una banda quatre anys després de l'entrada de les tropes xineses a la capital del Tibet i de la pèrdua de la seva condició de nació independent, i de l'altra quatre anys abans de l'esfondrament de totes les estructures polítiques, religioses, socials i culturals del país. Des d'aquesta òptica, la biografia de Khyung sprul rin po che és un retrat molt precís, destriant la seva condició de *rnam thar*, d'un Tibet que va deixar d'existir fa cinquanta anys, on una part destacada de la societat dedicava la seva energia a un desenvolupament espiritual més que material, però això no els podia excloure de l'inexorable pas del temps, perquè tot és transitori i res és permanent.

El present treball s'ha estructurat a partir de dos pilars fonamentals que han donat forma a la metodologia emprada i que s'especifica més endavant. D'una banda s'ha dut a terme una lectura de tota la biografia sobre la que es va realitzar un sumari que permetés resseguir la cronologia de tots els esdeveniments de la vida del lama i incorporés tota la toponímia i onomàstica de l'obra. A partir d'aquí es va dur a terme una traducció completa incloent tots els textos en prosa i vers del capítol IX i els textos en prosa del capítol XI. Per mitjà dels testimonis directes i indirectes localitzats al Tibet i l'Índia, el treball de camp directe d'observació i mesura de coordenades de posició als indrets

⁹ "Non è solamente una delle persone più dotte che vivano oggi nel Tibet, medico ed astrologo a cui si attribiscono cure e profezie miracolose, ma è anche da tutti venerato come uno degli più potenti che vivano sull'altipiano. Al suo cenno ubbidisce un disordinato mondo di forze, ora benefiche, ora malvagie, che sconvolgono, turbano, placano uomini e cose." TUCCI Giuseppe. *Tibet ignoto*. Roma: Club del Libro Fratelli Melita, 1987 (original 1937).

relacionats amb la biografia del lama als capítols IX i XI s'ha contrastat i contextualitzat la cronologia i, en definitiva, els fets relatats per la biografia.

En una primera part de la tesi es presenten els capítols corresponents a la metodologia de la recerca i a la contextualització històrica i religiosa del període tractat.

En primer lloc es descriu la metodologia emprada per a la realització d'aquest treball. S'exposen les fonts escrites primàries i secundàries, així com les fonts orals. També es detallen les diferents expedicions realitzades des de l'any 2005 al Tibet i l'Índia per tal de desenvolupar el treball de camp. S'aporten els detalls tècnics sobre la recollida de coordenades geogràfiques per tal de recollir les rutes seguides pel lama entre Kinnaur i el Tibet occidental. Finalment, es presenten les publicacions més destacades de l'autor d'aquesta tesi i que han contribuït de forma essencial al present treball, especialment per allò que fa a l'estudi del context polític i religiós de la primera meitat del segle XX al Tibet.

En segon lloc s'exposa el context històric en el qual es va desenrotllar la biografia de Khyung sprul rin po che al Tibet. S'hi introdueixen els antecedents del segle XIX amb la pèrdua progressiva del control manxú sobre el país de les neus que condueixen indefectiblement a la declaració formal d'independència de 1913 i a la corresponent reconstrucció des de Lhasa de l'estat tibetà. A continuació es descriu la sobtada caiguda d'aquest estat provocada per la invasió xinesa de 1950. Bona part dels nombrosos termes religiosos presents a la biografia de Khyung sprul rin po che s'exposen en l'apartat de la contextualització religiosa que lògicament es focalitza en la tradició Bon.

La segona part del treball presenta els resultats de la recerca a través de la font escrita primària traduïda al català. La traducció s'acompanya amb la discussió i introducció de noves dades contrastades, amb les fonts orals i altres fonts escrites secundàries, sobre la cronologia dels fets, els indrets on aquests es desenvolupen i els personatges religiosos i polítics amb els que entra en contacte Khyung sprul rin po che. Per la seva banda, a mesura que apareixen en la narració biogràfica territoris més específics i concrets, s'introdueixen els seus referents històrics i polítics més rellevants. Aquest és el cas de la seva regió natal de Hor (Tibet), Bhutan i Nepal, així com l'estat

principesc de Bushahr, que incloïa la regió de Kinnaur. S'inclouen en aquest capítol algunes imatges que es consideren de gran interès, com poden ser les tres úniques fotografies que s'han pogut trobar a dia d'avui del propi lama, imatges de principis del segle XX dels indrets visitats pel lama contrastades amb algunes d'actuals de fetes al llarg de les expedicions desenvolupades entre 2005 i 2009. Per acabar, s'inclouen els resultats de les mesures de coordenades geogràfiques en format electrònic i que constitueixen un sistema d'informació geogràfica per als desplaçaments i estades de Khyung sprul rin po che.

Per acabar es plantegen i descriuen les conclusions més destacades sorgides d'aquest treball de recerca.

NOTA SOBRE LA TRANSLITERACIÓ

Per transliterar els mots tibetans en aquesta tesi s'ha utilitzat el sistema unànimement acceptat en tots els treballs acadèmics dissenyat per Turrell Wylie.¹⁰ Exceptuem el cas de paraules plenament integrades en el vocabulari català com ara *Lhasa*, *iac*, *Potala*, etc. S'ha optat per evitar les lletres cursives tant com ha estat possible, de manera que ni els noms de persona ni els de lloc apareixen en cursiva al llarg del text. S'ha intentat mantenir per als noms propis de persona, especialment de religiosos, els títols que acompanyen el nom propi en tibetà i quan es considera rellevant es dóna la traducció del títol.

¹⁰ WYLIE Turrell. A Standard System of Tibetan Transcription. *Harvard Journal of Asiatic Studies* 22, 1959. pp. 261-267.

ÍNDEX

I. INTRODUCCIÓ	1
II. METODOLOGIA	9
La traducció i estudi de la font primària	9
El treball de camp al Tibet i l'Índia	10
Les fonts orals	11
Els testimonis directes al Tibet	11
Els testimonis directes a l'Índia	12
Altres fonts orals al Tibet	14
Altres fonts orals a l'Índia	15
Toponímia i onomàstica	16
Publicacions anteriors	17
III. CONTEXT HISTÒRIC I RELIGIÓS	31
El context històric del Tibet	31
Els antecedents: segle XIX	32
L'Estat independent del Tibet	36
La religió Bon	81

ÍNDIX

IV. LA BIOGRAFIA DE KHYUNG SPRUL RIN PO CHE	107
Característiques del text	107
Capítol I	115
Capítol II	139
Capítol III	151
Capítol IV	159
Capítol V	167
Capítol VI	175
Capítol VII	185
Capítol VIII	193
Capítol IX	203
Capítol X	321
Capítol XI	331
Capítol XII	365
Capítol XIII	391
Epíleg	411
V. CONCLUSIONS	419
VI. BIBLIOGRAFIA	427
VII. ANNEX	447

II. METODOLOGIA

La traducció i estudi de la font primària

La font primària del treball de recerca ha estat el text de la biografia de Khyung sprul rin po che publicat en tibetà per primer cop l'any 1957. Amb la traducció al català d'aquesta font primària es vol una contribució a l'hermenèutica, amb la finalitat última d'obtenir una cronologia detallada del personatge i posar en el seu context històric i cultural els esdeveniments destacats del seu recorregut vital pel Tibet, Bhutan, Nepal i Índia. La magnitud del text de l'obra, amb una extensió en la seva impressió en format tibetà de 883 fulls i en la seva versió en format de llibre modern de 489 pàgines, ha provocat que no s'hagi traduït mai a cap llengua.

En aquest treball es presenta la traducció directa dels dos capítols que tracten la vida de Khyung sprul rin po che als territoris de Kinnaur (Índia) i Tibet occidental. D'una banda s'inclou la traducció completa del capítol IX i la traducció parcial (només s'hi inclou el text narratiu, sense les poesies) del capítol XI que es corresponen en el primer cas amb el període 1924-1925 i en el segon cas amb el període 1930-1935. La traducció s'acompanya de la contextualització geogràfica, històrica i religiosa duta a terme a partir del treball de camp descrit més avall. D'altra banda, s'ha realitzat una traducció abreujada dels restants dotze capítols, parant especial atenció en recollir tota la toponímia i els noms de personatges que hi apareixen, així com les informacions que aporten dades a la relació de Khyung sprul rin po che amb Kinnaur i el Tibet occidental.

En quant a les fonts secundàries que complementen l'estudi de la biografia, especialment en els seus capítols IX i XI, s'ha parat especial atenció en contrastar les rutes del lama bonpo amb la informació que proporcionen viatgers contemporanis seus no tibetans i que van recórrer els mateixos paratges entre els anys 1907 i 1958 com són Giuseppe Tucci, Lama Anagarika Govinda i Swami Pranavananda, entre d'altres. Tots tres van conèixer personalment Khyung sprul rin po che.

El treball de camp al Tibet i l'Índia

El treball de camp s'ha dut a terme a través de sis expedicions a la Regió Autònoma del Tibet i a l'estat de Himachal Pradesh (Índia) amb l'objectiu de recollir fonts orals i dades rellevants per a aquesta recerca com poden ser la localització de les diverses rutes que va seguir Khyung sprul rin po che a través de mNga' ris (Tibet occidental) i Kinnaur (Índia).

EXPEDICIÓ 1 (2005): Prefectura de mNga' ris (Tibet)

Treball de recerca des de l'àrea del mont Gangs Ti se fins a Dung dkar, incloent Khyung lung i el monestir de Gur gyam.

EXPEDICIÓ 2 (2006): Prefectura de mNga' ris (Tibet)

Treball de recerca des de l'àrea del mont Gangs Ti se fins a Dung dkar, incloent Khyung lung i el monestir de Gur gyam.

EXPEDICIÓ 3 (2007): Prefectura de Nag chu (Tibet)

Treball de recerca a l'àrea al voltant del llac Dang ra g.yu mtsho (districte de Nyi ma).

EXPEDICIÓ 4 (2007): Himachal Pradesh (Índia)

Treball de recerca al monestir de sMan ri (Dolanji) i a la regió de Kinnaur.

EXPEDICIÓ 5. (2008): Himachal Pradesh (Índia)

Treball de recerca al monestir de sMan ri (Dolanji)

EXPEDICIÓ 6 (2008-2009): Prefectura de Nag chu (Tibet)

Treball de recerca a l'àrea al voltant del llac Dang ra g.yu mtsho (districte de Nyi ma).

Les fonts orals

Una de les contribucions d'aquest treball ha estat la recopilació de fonts orals tibetanes i kinnauris inèdites que permeten completar, entendre, contrastar els esdeveniments que ens ofereix la font primària de la biografia de Khyung sprul rin po che. La relativa proximitat en el temps dels escenaris descrits per la biografia del lama bonpo, entre 1897 i 1955, presenta un gran avantatge respecte als estudis de clàssiques biografies tibetanes més llunyanes en el temps. Algunes de les fonts orals localitzades al Tibet i a l'Índia van ser testimonis directes dels esdeveniments, atès que alguns d'ells van ser deixebles molt propers de Khyung sprul rin po che i van experimentar en primera persona alguns dels fets narrats en la biografia. El vessant negatiu d'aquests testimonis és que el present estudi s'ha desenvolupat quan algunes d'aquestes persones eren ja molt a prop del seu curs vital. Són testimonis únics i irrepetibles. Per dur a terme aquest recull de fonts orals han estat necessàries sis expedicions al Tibet i Índia per tal de localitzar-les.

Els testimonis directes al Tibet

Al Tibet va ser possible localitzar dos testimonis directes que van conèixer i compartir alguns moments en la vida de Khyung sprul rin po che. Malauradament, l'any 2009 tots dos ja eren morts.

bsTan 'dzin dbang grags rin po che (1922-2007)

Nascut al districte de sBra chen (Hor, Tibet). Va succeir Khyung sprul rin po che com a abat del monestir de Gur gyam a la mort d'aquest. Originari del mateix enclavament bonpo de l'Alt Hor que Khyung sprul rin po che, tots dos monjos es van conèixer l'any 1954.¹ bsTan 'dzin dbang grags va estar al costat del lama bonpo el darrer anys de la seva vida, en el qual es va generar una gran confiança i respecte entre tots dos. Els coneixements de bsTan 'dzin dbang grags combinats amb les seves habilitats com a

¹ La trobada i posterior relació entre Khyung sprul rin po che i bsTan 'dzin dbang grags rin po che apareixen al capítol XIII i l'epíleg de la biografia.

organitzador, van fer d'ell el perfecte candidat a esdevenir el següent abat de l'únic monestir bonpo del Tibet occidental. No va gaudir d'una carrera monàstica gaire senzilla, ja que va patir en pròpia carn, la presó i la humiliació dels temps de la Revolució Cultural xinesa i va ser testimoni de la destrucció total del monestir durant aquell període. Metge de gran renom com el seu mestre, va dedicar bona part de la seva vida a millorar les condicions de salut de les poblacions nòmades del voltant del monestir. A finals dels anys vuitanta va iniciar la reconstrucció del monestir de Gur gyam, recuperant així la seva posició d'abat. Va passar els darrers mesos de la seva vida a la cova de g.Yung drung rin chen 'bar ba de la mateixa manera que ho havia fet el seu mestre Khyung sprul rin po che. El juliol de l'any 2006 va ser entrevistat a l'interior de la cova.

bsTan 'dzin rnam rgyal (1926-2009)

Va ser monjo del monestir de Gur gyam a principis dels anys cinquanta. A la mort de Khyung sprul rin po che va traslladar-se al llac Dang ra g.yu mtsho, a la regió de Nag tshang. Va instal·lar-se a l'enclavament bonpo de 'Om bu (comtat de Nyi ma, prefectura de Nang chu), a la ribera nord del llac, on es casar i va fundar una família. Va tenir l'oportunitat de viatjar a l'Índia abans de la mort de Khyung sprul rin po che. Va ser entrevistat a casa seva a 'Om bu el mes de juliol de 2007. El mes de desembre de 2008 vam tornar a visitar-lo però el seu greu estat de salut va fer impossible qualsevol entrevista. Va morir un mes després.

Els testimonis directes a l'Índia

Han estat identificats tres testimonis directes a l'Índia, tots ells originaris de la regió de Kinnaur.

mKhas mchog rdo rje (1933)

Nascut a Lippa² (Kinnaur, Índia). L'any 1942 va ser enviat per la seva família al monestir de Gur gyam on va convertir-se més tard en monjo i un dels deixebles de Khyung sprul rin po che. Després de la mort del seu mestre l'any 1955, va restar al monestir amb bsTan 'dzin dbang grags rin po che com a nou abat. L'any 1967 després de l'esclat de la Revolució Cultural xinesa i la consegüent destrucció del monestir i detenció de l'abat i altres monjos, va aconseguir sortir del país i escapar a l'Índia, el seu país d'origen. A la seva arribada va ser internat en un camp de refugiats tibetans, ja que al no disposar de documents que demostrassin el seu origen kinnauri, les autoritats índies el van confondre amb un refugiat tibetà més. Només al cap d'uns mesos, la seva família el va trobar i el va reconèixer. Va recuperar la nacionalitat índia i va traslladar-se a l'enclavament muntanyós de Dolnaji on els exiliats tibetans bonpos van crear un poble i el monestir bonpo de sMan ri a l'exili. Convertit en laic, va esdevenir un dels mestres del nou monestir i actualment ensenya al convent de monges bonpos de Dolanji. Va ser entrevistat al monestir de sMan ri (Índia) el mes d'agost de 2008.

La importància d'aquesta font és cabdal ja que està considerat com l'autor de la prosa del text de la biografia a partir de les descripcions que el propi lama li va fer, mentre que dPal ldan tshul khirms va tenir cura de la revisió de les poesies i d'elaborar els poemes corol·laris de cada capítol de la biografia.

bSod nams dpal skyid (1915)

Nascuda a Lippa. Monja budista i metgessa, és filla d'un llinatge de metges molt reconegut de Kinnaur. Aquesta anciana va ser entrevistada a Lippa el mes de juliol de 2007 i amb noranta-dos anys d'edat recordava encara perfectament alguns dels episodis que va viure al costat del seu pare, Tshe ring chos 'phel, i de Khyung sprul rin po che. Aquest darrer li va atorgar els vots de monja o *dge slong ma*, idèntics als dels monjos, seguint la tradició bonpo. Aquest fet no va passar desapercbut a la comunitat budista de Lippa.

² Lid al text.

'Chi med zla ba Amirjan (1930)

Nascut a Lippa. Aquest camperol viu a la vora de les runes de l'antic monestir de Lid thang gser ring, fundat per Khyung sprul rin po che. Quan era un infant va conèixer Khyung sprul rin po che i va poder seguir alguna de les concentracions de fidels que es reunien davant el seu monestir per rebre les seves ensenyances. Va ser entrevistat a Lippa el juliol de 2007.

Altres fonts orals al Tibet

Es tracta de persones, residents al Tibet o a l'Índia, que no van conèixer directament Khyung sprul rin po che, però que tenen informació privilegiada sobre la seva biografia, en alguns casos perquè l'han rebuda de familiars seus els quals van conèixer el lama o perquè la seva posició d'autoritat a la comunitat els atorga canals de coneixement extraordinaris.

dBra khyung sKal bzang nor bu (1967)

Nascut a la regió de Khyung po, actual districte de gTeng chen (prefectura de Chab mdo, Tibet). Va obtenir la màxima distinció acadèmica de *dge bshes* que atorga el monestir de sMan ri a Dolanji (Índia). Més tard va tornar al Tibet on resideix actualment i on s'ha dedicat a la recerca acadèmica de la religió Bon i la seva medicina tradicional, publicant llibres i articles de reconegut prestigi internacional. Va ser entrevistat en cinc ocasions diferents a la ciutat de Lhasa els anys 2005, 2006, 2007, 2008 i 2009. Posteriorment va fer una estada a Barcelona de tres mesos (febrer-abril de 2009) a la Universitat de Barcelona, al llarg de la qual va ser entrevistat en diverses ocasions.

Zhung Karma rgyal mtshan

Originari de la prefectura de mNga' ris i deixeble de bsTan 'dzin dbang grags. És un seglar, seguidor de la religió Bon, i dirigeix el Centre d'Estudis de Zhang-zhung (Lhasa, Tibet). És l'editor de la versió de la biografia utilitzada en aquest treball de recerca. Va ser entrevistat el gener de 2009 a Lhasa.

Phun tshogs rnam rgyal

Nascut a 'Om bu, districte de Nyi ma (prefectura de Nag chu). Actualment és el batlle del petit enclavament bonpo de 'Om bu situat la vora del llac sagrat de Dang ra g.yu mtsho i molt a prop de les runes de l'antiga ciutat de Zhang zhung, coneguda com Khyung rdzong. Va ser entrevistat el desembre de 2008 a 'Om bu, aportant valuosa informació sobre l'estada de Khyung sprul rin po che a 'Om bu. D'acord amb aquesta versió que li va explicar el seu pare, Khyung sprul rin po che va circumval·lar el llac Dang ra, encara que aquesta visita no s'esmenti a la biografia del lama.

Altres fonts orals a l'Índia

Lung rtogs bstan pa'i nyi ma, Trenta-tresè sMan ri khri 'dzin (1929)

Nascut a la prefectura autònoma tibetana de rNga ba (província de Sichuan) és la màxima autoritat de la religió Bon, com a 33è abat del monestir de sMan ri. Abans d'emprendre el camí de l'exili havia estudiat als centres monàstics més prestigiosos del Tibet: g.Yung drung gling (bonpo) i 'Bras spungs (budista). Va fugir del Tibet creuant l'Himàlaia fins a la regió de Dolpo (Nepal). Des d'allà va cercar refugi a l'Índia. Al costat de l'altre gran mestre bonpo, bsTan 'dzin rnam dag, va formar part d'un grup pioner de religiosos bonpos que per primer cop a la història van col·laborar amb tibetòlegs occidentals com David Snellgrove i Per Kvaerne, per dur a terme estudis de recerca sobre els orígens de la religió Bon a la dècada dels anys seixanta. Va ser professor d'estudis tibetans a la School of Oriental and African Studies de la University

of London, on al mateix temps va estudiar història d'Europa i Amèrica. L'any 1966 va ensenyar llengua tibetana a la Universitat d'Oslo. Durant els anys que va ser a Europa va fer diverses estades a monestirs cristians d'Anglaterra, Bèlgica i Alemanya, per tal d'entendre millor la tradició monacal cristiana. Mentre era a Noruega, va ser escollit com a trenta-tresè abat del monestir de sMan ri, el títol més elevat de la tradició Bon. Va restablir a l'exili el monestir de sMan ri a la localitat de Dolanji (Himachal Pradesh, Índia) que originàriament havia estat fundat l'any 1405 al Tibet, però que va ser totalment destruït durant l'ocupació xinesa. Va ser entrevistat en dues ocasions al monestir de sMan ri: juliol de 2007 i agost de 2008.

bSod nams rgyal mtshan

Nascut a Lippa. Nét del lama de la tradició budista 'brug pa bka' rgyud, bSod nams 'brug rgyas que va rebre Khyung sprul rin po che a Kinnaur i amb qui va establir una relació amistosa durant tots els anys que el lama bonpo va visitar Kinnaur. L'avi, el pare i els oncles de bSod nams rgyal mtshan van explicar moltes històries sobre l'estada de Khyung sprul rin po che a Lippa, així com de la seva vida quotidiana a aquesta vall de Kinnaur. Va ser entrevistat a Lippa el juliol de 2007.

Toponímia i onomàstica

Durant les expedicions al Tibet occidental i Kinnaur dels anys 2006 i 2007 respectivament, amb la intenció d'elaborar un mapa detallat sobre les rutes dels viatges que va dur a terme Khyung sprul rin po che en aquells dos territoris. Cal tenir present que molts dels indrets esmentats a la biografia en referència al Tibet occidental i Kinnaur no apareixen a les cartes geogràfiques publicades. Davant de la manca de dades en les referències geogràfiques, l'única forma d'identificar-les és sobre el terreny. Un cop identificats els indrets s'ha pres la mesura amb un receptor Garmin e-Trex Vista de mesura del Sistema de Posicionament Global (GPS), mesurat via satèl·lit amb una resolució de 15 m.

Les diverses expedicions al Tibet occidental i Kinnaur, així com la valuosa informació obtinguda al monestir de sMan ri, han permès aclarir bona part de la toponímia i onomàstica de la biografia per a les dues regions esmentades. Només a través de la informació rebuda per les poblacions dels indrets ha estat possible identificar molts dels llocs i de les persones que hi apareixen.

En alguns casos, aquesta informació ha estat impossible d'obtenir, atès que tota l'àrea del Tibet occidental és una zona militar xinesa restringida, i en alguns casos prohibida. Aquest és el cas de les regions més properes a la frontera indo-tibetana, on actualment només es pot fer un seguiment de les rutes de Khyung sprul rin po che de forma indirecta a través d'imatges via satèl·lit que es poden recuperar amb el programa Google Earth. Aquest és el cas de la població de mDa' pa on la presència d'una base militar xinesa fa impossible qualsevol tipus de mesura electrònica, però és possible recuperar-ne les coordenades terrestres a través del programa Google Earth, ja que s'han mesurat punts anteriors i posteriors a aquesta localitat de forma directa.

Aquesta informació geogràfica, impossible de transcriure sobre el paper, ha estat incorporada en un arxiu en format electrònic per poder ser visionada sobre les imatges de satèl·lit de les regions d'interès

Publicacions anteriors

Aquesta tesi és el resultat parcial d'una tasca de recerca bibliogràfica i de camp publicada al llarg dels anteriors anys i que ha consistit fonamentalment en les obres que es detallen a continuació sobre la cultura, història, literatura i religions del Tibet duta a terme en el marc de l'Observatori del Tibet i Àsia Central de la Universitat de Barcelona:

El secret del Tibet, desvelant la civilització dels sostres del món. Girona: Fundació Caixa Girona, 2000.

Traducció de Tshang-iang guiamtso. *Les Poesies d'amor del Sisè Dalai-lama del Tibet*.
Barcelona: Edicions 62-Empúries. 2000.

Història dels tibetans: dels orígens al conflicte actual. Lleida: Pagès editors, 2000.

Edició i traducció d'Antoni de Montserrat i Josep Lluís Alay. *Ambaixador a la Cort del Gran Mogol: viatges d'un jesuïta català del segle XVI a l'Índia, Pakistan, Afganistan i Himàlaia*. Lleida: Pagès editors, 2002.

Arrels del Tibet, cooperació i cultural al sostre del món. Lleida: Pagès editors, 2009.

bsTan 'dzin dbang grags rin po che (1922-2007)

Successor de Khyung srpul rin po che i abat del monestir de Gur gyam fins el 2007.
Cova de g.Yung drung rin chen 'bar ba, Monestir de Gur gyam, mNga' ris, Tibet, 2006.
Fotografia: Josep Lluís Alay.

bsTan 'dzin rnam rgyal (1926-2009)

Va ser monjo al monestir de Gur gyam quan Khyung sprul rin po che n'era el seu abat.
'Om bu, Nag chu, Tibet, 2007. *Fotografia: Josep Lluís Alay.*

mKhas mchog rdo rje (1933)

Nascut a Lippa (Kinnaur, Índia) va ser monjo al monestir de Gur gyam on s'hi va traslladar quan era un nen i va ser deixeble de Khyung sprul rin po che fins a la mort d'aquest. És coautor de la biografia del lama bonpo. Actualment, és mestre del convent associat al monestir de sMan ri a l'exili. Monestir de sMan ri a l'exili, Dolanji, Himachal Pradesh, Índia, 2008. *Fotografia: Josep Lluís Alay.*

bSod nams dpal skyid (1915)

Nascuda a Lippa, monja budista kinnauri que va esdevenir deixeble de Khyung sprul rin po che a Kinnaur. Lippa, Kinnaur, Himachal Pradesh, Índia, 2007. *Fotografia: Josep Lluís Alay.*

'Chi med zla ba Amirjan (1930) a l'esquerra

Nascut a Lippa (Kinnaur) va ser testimoni de les darreres estades de Khyung sprul rin po che a Kinnaur. Lippa, Kinnaur, Himachal Pradesh, Índia, 2007. *Fotografia: Josep Lluís Alay.*

Lung rtogs bstan pa'i nyi ma, Trenta tresè sMan ri khri 'dzin (1929)

Natural d'A mdo (Tibet) és la màxima autoritat de la religió Bon i abat del monestir de sMan ri a l'exili. Monestir de sMan ri, Dolanji, Himachal Pradesh, Índia, 2007.
Fotografia: Josep Lluís Alay.

III. CONTEXT HISTÒRIC I RELIGIÓS

EL CONTEXT HISTÒRIC DEL TIBET

Khyung sprul rin po che neix a finals del segle XIX a Hor, en un petit regne nòmada a la regió de Hor, al nord-est de Lhasa. Aquest estat nòmada de Hor va governar-se la major part de la història de forma autònoma, però amb l'arribada del segle XX i la posterior declaració formal d'independència va ser plenament incorporat dins l'estructura administrativa del Tibet independent. Khyung sprul rin po che va viure la major part de la seva vida en el Tibet governat per Lhasa, des dels centres monàstics bonpos de gTsang fins a la província occidental de mNga' ris. Tot seguit presentem un sumari dels esdeveniments més importants que van tenir lloc al Tibet al llarg de la vida del lama bonpo. El Tibet va passar sota administració xinesa be entrat el segle XVIII i al segle XIX aquesta autoritat comença a afeblir-se de forma gradual fins arribar a la seva pràctica desaparició a finals de segle. El segle XX veurà renéixer un Tibet amb el lideratge del tretzè Dalai-lama i el posterior període transitori de regències, sota els quals Khyung sprul rin po che durà a terme gran part de les seves activitats. Els darrers anys de vida del lama bonpo coincidiran amb l'ocàs de l'estat tibetà independent provocat per la invasió i annexió xinesa del 1951. Khyung sprul rinpo che en va ser un testimoni d'excepció.¹

¹ A continuació s'introdueixen els esdeveniments històrics més destacats del Tibet des de principis del segle XIX fins mitjans del XX a partir de la publicació: ALAY, Josep Lluís. *Història dels tibetans, dels orígens al conflicte actual*. Lleida: Pagès editors, 2000. pp. 113-157, revisada i ampliada.

Els antecedents: segle XIX

Els efectes al Tibet de l'esfondrament de la dinastia Qing

El control efectiu sobre el Tibet per part de la Xina imperial dels manxús² podem circumscriure'l al període de temps que s'estén des del 1720 amb l'entrada de les tropes xineses de l'emperador Kangxi (1654-1722) a Lhasa fins al 1799 amb la mort³ de l'emperador Qianlong (1711-1799). Aquesta és l'època en què des de la Ciutat Prohibida de Pequín, tres emperadors xinesos per mitjà dels influents *amban* manxús residents a la capital tibetana poden marcar les pautes de la vida política i, fins i tot religiosa en alguna ocasió, de la cort dels Dalai-lames del segle XVIII.

Les creixents dificultats internes que sorgiren a l'Imperi manxú a partir dels darrers anys del segle XVIII i que acabarien esclatant amb la progressiva aparició en territori xinès d'unes potències colonials agressives decidides a dominar el mercat del colós asiàtic al llarg de la primera meitat del segle XIX van conduir indefectiblement a una manca d'autoritat militar i política als dominis més remots de l'imperi, com ara el Tibet, ocupats a principis del segle XVIII.

A la Xina, l'enfrontament amb les potències europees desemboca en dues campanyes militars conegudes com la Primera Guerra de l'Opi (1839-1842) i la Segona Guerra de l'Opi (1856-1860) de resultats nefastos per la dinastia Qing. En clau interna xinesa, la rebel·lió messiànica Taiping (1850-1864) és sens dubte l'efecte devastador més notable amb la mort de prop de vint-i-cinc milions de persones. Els conflictes bèl·lics tenen finalment implicacions molt negatives sobre l'economia de l'imperi amb conseqüències irreversibles sobre els territoris sotmesos de l'oest.

Paradoxalment, la feblesa Qing no va provocar cap enfortiment del govern tibetà. A partir de l'any 1804 amb la mort del VIII Dalai-lama, s'inicià un període caracteritzat per la manca de capacitat i habilitat dels governants del Tibet que no s'interrompia fins a finals del segle XIX amb l'ascens al tron del XIII Dalai-lama. En el període de setanta-

² Per a una introducció als orígens i la història d'aquest poble tungús provinent dels sud-est de Sibèria: CROSSLEY Pamela Kyle. *The Manchus*. Oxford: Blackwell Publishing, 1997.

³ Malgrat la seva abdicació simbòlica tres anys abans, va continuar mantenint el poder fins a la seva mort.

un anys que va del 1805 (naixement del IX Dalai-lama) al 1876 (mort del XII Dalai-lama) van ser nomenats quatre Dalai-lames. Les prematures morts dels Dalai-lames, que han estat objecte de múltiples teories de la conspiració, van provocar que la màxima autoritat política del país recaigués durant bona part del segle XIX en la figura dels regents, en gran part prestigiosos lames adherits als monestirs budistes més influents de la regió central tibetana de dBus.⁴

El novè Dalai-lama (1805-1815)

El novè Dalai-lama, Lung rtogs rgya mtsho, va néixer en el si família aristocràtica de la regió oriental de Khams i va ser reconegut com a Dalai-lama el 1807. No es va aplicar el sistema d'elecció de loteria, instaurat al segle XVIII pels manxús, per escollir-lo, atès que els tibetans no van considerar que fos necessari recórrer a l'urna imperial. Així li van fer saber a l'emperador manxú i aquest, sense poder efectiu per fer complir l'Ordenança Imperial de , va veure's obligat a acceptar l'elecció de Lhasa. El novè Dalai-lama però, moria en el Palau del Potala amb tan sols onze anys d'edat.⁵

El desè Dalai-lama (1816-1837)

Nascut a Khams, va prendre el nom de Tshul khrims rgya mtsho. El nen va ser escollit també d'acord amb la tradició tibetana. Va morir a l'edat de vint-i-dos anys sense haver exercit cap responsabilitat política. El regent va veure's posteriorment involucrat en la seva desaparició i, per aquesta motiu, va veure's obligat a exiliar-se el 1843.⁶

L'onzè Dalai-lama (1838-1856)

mKhas grub rgya mtsho va néixer a Khams i fou reconegut Dalai-lama a través del sistema de loteria que es va dur a terme entre tres candidats al Palau del Potala l'any

⁴ SMITH, Warren W. Jr. *Tibetan Nation: A History of Tibetan Nation and Sino-Tibetan Relations*. Boulder: Westview Press,, 1996. p. 137-151.

⁵ RAM Rahul. *The Dalai Lama, The Institution*. Nova Delhi: Vikas Publishing House, 1995. p. 52

⁶ *Ibid.* p. 53

1841. Com era costum al segle XIX, va morir de forma prematura a l'edat de divuit anys.⁷

La invasió dogra des de l'Índia

L'any 1841 es va produir un greu incident a l'oest del Tibet quan Zorawar Singh, el cabdill dogra de Jammu va envair primer el regne de Ladakh i posteriorment part de la província tibetana de mNga' ris fins arribar a capturar la ciutat de Pu hrang. El govern tibetà va veure's mancat de la maquinària militar xinesa en aquesta ocasió, atès que l'emperador manxú es trobava immers en el desastre de la Primera Guerra de l'Opi i el gruix de les seves tropes es trobaven concentrades en aquest conflicte. Els tibetans, per primer cop des de l'inici de la dominació manxú del segle XVIII, es veien forçats a resoldre el conflicte amb les seves pròpies tropes, un petit exèrcit sense cap mena de preparació. Sortosament per als tibetans, l'arribada del cru hivern de les terres altes de l'oest del país va contribuir a desmantellar l'exèrcit dogra, de manera que les tropes tibetanes van poder expulsar l'exèrcit invasor, amb la mort de Zorawar Singh a la batalla de Pu hrang. Per primer cop en un segle, el govern tibetà havia estat capaç de resoldre un conflicte bèl·lic sense el suport de Pequín. La incapacitat manxú va fer que l'any 1847, l'*amban* renunciés a exercir les seves competències de manera efectiva a causa del desastre de la Guerra de l'Opi i la corresponent manca de suport des de la cort imperial. Encara que de manera molt tímida, tots aquests factors van retornar als tibetans la consciència de nació independent.⁸

La invasió gurkka des de Nepal

El buit de poder en el Tibet provocat per la mort prematura de l'onzè Dalai-lama sumat a la manifesta feblesa de la dinastia Qing, van ser aprofitats per la casta de guerrers gurkhes del Nepal per llançar la tercera invasió del Tibet l'any 1855. Aquest cop, els tibetans no podien fer front a la nova invasió, davant d'unes tropes enemigues

⁷ *Ibid.* p. 53

⁸ SHAKABPA, Tsepon W. D. *Tibet, A Political History*. Nova York: Potala Publications, 1984. pp. 176-179.

massa poderoses. El govern tibetà va veure per segon cop rebutjades en menys de quinze anys les seves demandes d'auxili a la cort de Pequín. Els gurkhes només van accedir a retirar-se després d'obligar els tibetans a signar un tractat que beneficiava econòmicament els vencedors del conflicte de forma abassegadora.⁹ Els tibetans eren obligats a pagar un impost anual de deu mil rúpies al govern del Nepal, els productes nepalesos quedaven exclosos de taxació, els seus comerciants eren lliures de vendre els productes a Lhasa i, finalment, el govern gurkha establí un representant permanent a Lhasa. Val a dir que l'única representació estrangera al Tibet actual és encara el consolat del Nepal, hereu de l'oficina gurkha del segle XIX.¹⁰ La humiliant derrota dels tibetans, un cop més, feia patent al govern de Lhasa que ni tan sols podien comptar amb l'únic benefici que els havia portat la dominació manxú del segle XVIII, és a dir, la protecció davant d'agressions exteriors.

El dotzè Dalai-lama (1856-1875)

Enmig del desconcert produït per la tercera invasió gurkha, naixia el dotzè Dalai-lama, 'Phrin las rgya mtsho. La seva elecció va efectuar-se a través del sistema de loteria, encoratjat pel lama regent Rwa sgreng, fervent partidari de mantenir els llaços amb Pequín. El vuitè Pantxen-lama, a diferència d'altres casos, no va poder intervenir en el seu procés de selecció, atès que tan sols tenia quatre anys d'edat. La regència de Rwa sgreng no va ser molt afortunada i la seva política autoritària va provocar la revolta dels monestirs de 'Bras spungs i dGa' ldan, als voltants de Lhasa. La rebel·lió va provocar la caiguda del regent i la formació d'una Assemblea de monjos dels dos monestirs que es va convertir en el màxim òrgan de govern del Tibet des de 1862 fins a 1871. El 1872,

⁹ *Ibid.*, pp. 181-182; SNELLGROVE D. i RICHARDSON H. *A Cultural History of Tibet*, Boston i Londres: Shambhala, 1995. p. 232.

¹⁰ Text complet en anglès del Tractat entre Tibet i Nepal de 1856 (de la versió tibetana): VAN WAALT VAN PRAAG Michael C. *The Status of Tibet. History, Rights, and Prospects in International Law*. Boulder: Westview Press, 1987. pp. 294-295. Text complet en anglès del Tractat entre Tibet i Nepal de 1856 (de la versió nepalesa): VAN WAALT VAN PRAAG Michael C. *The Status of Tibet. History, Rights, and Prospects in International Law*. Boulder: Westview Press, 1987. pp. 292-293. Tots els textos legals esmentats en aquest capítol poden són també accessibles a Tibet Justice Center: *Legal Materials on Tibet*, 2007. <http://www.tibetjustice.org/materials/index.html>

l'assemblea monàstica va convertir-se en la primera Assemblea Nacional en la història del País de les Neus; una assemblea formada per laics i religiosos.¹¹

British Raj: els interessos britànics sobre el Tibet

Mentrestant, els britànics cada cop es trobaven més a prop de les fronteres tibetanes. L'any 1860 va esclatar un conflicte entre el poder colonial britànic de l'Índia i el petit regne de Sikkim, un enclavament vassall del Tibet, entre el Nepal i el Bhutan. La disputa es va resoldre amb la incorporació d'aquell regne sota la influència de l'Índia britànica, un acord que no va comptar amb el vist-i-plau del Tibet i, de fet, va acabar esdevenint la llavor de les hostilitats que pocs anys més tard, a principis del segle XX, van esclatar entre Lhasa i Londres.

El 1875, el dotzè Dalai-lama moria inesperadament al Palau del Potala a l'edat de vint anys, sense pràcticament haver assumit les seves atribucions polítiques, una situació que havia esdevingut usual al llarg del segle XIX.

L'Estat independent del Tibet

Les darreries del segle XIX, així com les primeres dècades del segle XX, posaran les bases per a la formació d'un Tibet independent del govern de Pequín. Lhasa no seguirà girant al voltant del gran eix polític xinès, sinó que haurà de tractar amb les potències occidentals, britànics i russos, que des del sud i el nord, respectivament, intentaran estendre la seva influència sobre el país enmig de les seves disputes pel control de l'Àsia Central. La figura política cabdal que guiarà els destins del Tibet durant aquest període és sens dubte algun la del tretzè Dalai-lama. El seu regnat només pot comparar-se al del Gran Cinquè¹² del segle XVII i durant els seus anys de govern concentrarà els seus esforços en consolidar un estat independent, primer, d'una dinastia Qing agonitzant i, a continuació, de l'emergent República de Xina.

¹¹ GOLDSTEIN, Melvyn C. *A History of Modern Tibet, 1913-1951. The Demise of the Lamaist State*. Berkeley: University of California Press, 1989. pp. 19-20.

¹² ALAY, Josep Lluís. *Història dels tibetans, dels orígens al conflicte actual*. Op. cit. pp. 87-101.

El tretzè Dalai-lama (1876-1933): un nou estat per al Tibet

El tretzè Dalai-lama, Thub bstan rgya mtsho, va néixer a la regió del sud-est de Lhasa en el si d'una família d'agricultors.¹³ La seva elecció es va fer d'acord amb els mètodes tradicionals tibetans i, per tant, el sistema de loteria no es va aplicar, en un clar desafiament a la lleis xineses. Va assumir les seves funcions de màxim governant del Tibet l'any 1895 i les va mantenir plenament, a diferència dels seus immediats predecessors, fins a la seva mort.

El 1888 el novè Pantxen-lama, Thub bstan chos kyi nyi ma (1883-1937), cinc anys més jove que el tretzè Dalai-lama, era escollit a través del sistema de loteria, en contrast amb l'elecció tradicional tibetana duta a terme en el cas del Dalai-lama. Si els mètodes d'elecció van ser divergents, els camins que seguirien les seves vides no ho serien menys, amb un Pantxen-lama defensor de la continuïtat de l'autoritat manxú i, posteriorment, xinesa sobre el Tibet i un Dalai-lama impulsor de la independència del país.¹⁴

L'organització social de l'estat tibetà

L'organització social i política del Tibet de la primera meitat del segle XX era hereva del sistema implantat al segle XVII pel govern del cinquè Dalai-lama. Al món rural, les propietats de la terra privada pertanyia a un reduït grup de propietaris, mentre que la majoria de la població tibetana estava formada per camperols i nòmades d'aquells senyors. A grans trets, els propietaris de les terres es dividien dos grans grups. En el primer s'inclourien les propietats hereditàries dels terratinents i aristòcrates, dels monestirs budistes i d'alguns lames renascuts. El segon grup estava format per les propietats de l'estat. Nogensmenys, l'organització d'aquestes terres seguien un patró comú. Els camperols conreaven totes les possessions del senyor, on entre un 50 % i un 70 % del seu rendiment era per al propietari, mentre que entre el 50 % i el 30 % es

¹³ Per a una descripció en primera persona d'aquest estadista excepcional: BELL Charles. *Portrait of a Dalai Lama, The Life and Times of the Great Thirteenth*. Londres. Wisdom Publications. 1987.

¹⁴ YA Hanzhang. *Biographies of the Tibetan Spiritual Leaders Panchen Erdenis*. Pequín: Foreign Languages Press, 1994. pp. 3-5.

destinava al sosteniment dels camperols. Gran part dels mitjans de subsistència dels camperols depenia en bona part de la producció de la part de les terres reservades per a ells, però una part important dels ingressos de moltes famílies provenia d'altres activitats econòmiques, a les quals hi podien dedicar el temps que consideressin necessari, mentre les feines relacionades amb els conreus del propietari s'haguessin enllestit. Els camperols no podien vendre les terres que treballaven, per suposat, però podien arrendar-les a d'altres camperols.¹⁵

Al segle XVIII es calcula que un 26 % de la població masculina tibetana eren monjos, mentre que a mitjans del segle XX aquesta xifra era d'un 15-20 %, si bé aquestes xifres són molt aproximades i caldrà esperar estudis més acurats quan això sigui possible.¹⁶ Tanmateix, la dedicació a al religió budista o Bon, era un fenomen social massiu, que havia fet del monestir de 'Bras spungs a Lhasa, el més gran del món amb més de deu mil monjos residint-hi. També a Lhasa, al monestir de Se ra hi residien prop de set mil monjos i, finalment als afores de la capital tibetana, al monestir de dGa' ldan, n'acomodava uns cinc mil. És a dir, només a la ciutat de Lhasa, el nombre total de monjos era d'uns vint-i-dos mil, quan les forces de l'exèrcit tibetà, per exemple, tan sols disposaven d'un miler i mig homes. A més, els monestirs es consideraven com a ens jurídics semi-autònoms, d'acord amb el qual, el govern només intervenia en casos d'assassinat o traïció. El poder econòmic, social i polític, a banda del religiós, d'aquests monestirs va assolir nivells enormes. El monestir de 'Bras spungs administrava dues-centes propietats on hi treballaven un total de vint mil camperols i tres-centes terres de pastura amb setze mil nòmades i desenes de milers de caps de bestiar (iacs, bens, cabres i cavalls).

En l'estadi més alt de l'estat tibetà s'hi trobava el Dalai-lama, i quan aquest era menor d'edat, el lloc era ocupat per un regent. Per sota del Dalai-lama existien tres òrgans de govern diferents, dos d'executius i un de consultiu.

¹⁵ SNELLGROVE D. I RICHARDSON H. *A Cultural History of Tibet*. op. cit. 1995. p. 248-264; GOLDSTEIN, Melvyn C. *A History of Modern Tibet, 1913-1951. The Demise of the Lamaist State*. Berkeley: University of California Press, 1989. pp. 19-20

¹⁶ *Ibid.*. p. 21.

L'organització política de l'estat tibetà

El govern executiu tibetà era el *bka' shag*, format per quatre ministres anomenats *zhabs pad* o *bka' blon*, tres d'ells seglars, membres de l'aristocràcia, i un de religiós. Els assumptes religiosos eren atribució de l'oficina del *yig tshang*, formada per quatre religiosos anomenats *drung yig chen mo*, dirigits per un altre monjo anomenat *spyi khyab mkhan po*, el qual s'ocupava de tots els afers religiosos i els tractava directament amb el Dalai-lama. Per sota d'aquests òrgans de govern existia un complex cos de funcionaris dividits en múltiples rangs i que eren ocupats majoritàriament per membres de les famílies aristocràtiques i de l'estament religiós. Els monjos funcionaris no pertanyien als grans monestirs, sinó que residien a la mateixa ciutat de Lhasa i tan sols havien de mantenir el vot de celibat.

L'òrgan consultiu era el *Tshogs 'du* o Assemblea Nacional, l'origen de la qual es remunta a les revoltes de la segona meitat del segle XIX. Només es reunia en casos d'excepcional importància a proposta del mateix *bka' shag*, com ara l'elecció d'un regent. En formaven part els abats i antics abats dels tres grans monestirs de Lhasa, tots els membres del govern, els lames renascuts dels monestirs més importants del país, així com els oficials de l'exèrcit, i el cos de funcionaris civils i religiosos de l'administració.¹⁷

Great Game al Tibet

Durant la segona meitat del segle XIX els britànics van intentar per tots els mitjans estendre la seva influència sobre el Tibet des de l'Índia. A banda d'accedir al mercat de productes que oferia el Tibet, el principal motiu d'interès britànic era assegurar la frontera nord de l'Índia de possibles amenaces tsaristes. Els russos en la seva expansió colonial cap al Turquestan, s'havien aturat en terres afganeses i exercien un ampli control sobre el Turquestan Oriental o Xinjiang, sota sobirania nominal xinesa. Els britànics necessitaven evitar que el Tibet esdevingués un protectorat rus. El mateix

¹⁷ GOLDSTEIN, Melvyn C. *A History of Modern Tibet, 1913-1951. The Demise of the Lamaist State*. op. cit., 1989. p. 6-20; Text íntegre de la Convenció de Chifu: VAN WAALT VAN PRAAG Michael C. *The Status of Tibet. History, Rights, and Prospects in International Law*. op. cit.. pp. 295-296.

any en què el tretzè Dalai-lama va néixer, els britànics van signar un tractat amb els manxús que els autoritzava a dur a terme missions comercials a l'interior del Tibet. L'acord es va signar el 1876 a la Convenció de Chifu.¹⁸ No obstant això, els britànics ignoraven que la dinastia Qing ja no tenia capacitat alguna d'imposar acords que afectessin el Tibet sense el vist-i-plau del seu govern. Lhasa va mostrar la seva desaprovació i la seva determinació de no respectar els acords que els manxús havien establert amb els britànics. La sorpresa d'aquests darrers fou majúscula quan totes les missions comercials que van enviar al Tibet, amb el corresponent permís de Pequín, van veure rebutjada la seva entrada al país per part de la guàrdia fronterera tibetana, seguint instruccions de Lhasa.

Els primers enfrontaments entre tibetans i britànics

Des que Sikkim havia passat a l'àrea d'influència britànica, els tibetans desconfiaven de les intencions d'aquells envers el seu país i els sentiments anti-occidentals van créixer entre l'aristocràcia i a l'interior dels grans monestirs. Els tibetans, davant l'arrogància dels europeus, varen construir un post a la frontera amb Sikkim per tal de controlar l'entrada al seu país, amb l'oposició de Pequín que volia evitar qualsevol provocació. Els britànics replicaren que el post havia estat instal·lat a l'interior del territori de Sikkim i n'exigiren l'evacuació abans que acabés l'any 1889. Els tibetans no es van retirar i el mes de febrer els britànics van assaltar i ocupar la guarnició tibetana, protegida tan sols per un feble mur de bambú.

L'*amban* Sheng Tai es va traslladar a la frontera amb l'Índia com a mitjances en el conflicte que havia esclatat entre britànics i tibetans. Sense consultar Lhasa, Sheng Tai va signar el Tractat sino-britànic¹⁹ de 1890 que reconeixia la pràctica annexió de Sikkim per part dels britànics i establia la creació d'una representació comercial britànica permanent dins de territori tibetà. Per la seva banda, el govern tibetà va rebutjar els termes del tractat al·legant que l'*amban* no tenia facultats per signar cap

¹⁸ SMITH, Warren W. Jr. *Tibetan Nation: A History of Tibetan Nation and Sino-Tibetan Relations*. op. cit. 1996. p. 153.

¹⁹ Text íntegre del Tractat Sino-britànic sobre Sikkim de 1890: VAN WAALT VAN PRAAG Michael C. *The Status of Tibet. History, Rights, and Prospects in International Law*. op. cit., 1987. pp. 297-300.

document en nom del govern del Lhasa, i es denegava als britànics qualsevol permís d'entrada al Tibet.

Un cop més els britànics es trobaven en un atzucac. Per un cantó, havien signat un tractat sobre el Tibet amb els manxús, l'autoritat nominal del territori, però per l'altre es veien impotents d'aplicar-lo perquè el govern del Tibet no acatava les instruccions de Pequín, sinó que actuava de forma completament independent. Enmig d'aquesta atmosfera tan enrareda, el 1895, el tretzè Dalai-lama assumia el poder polític del Tibet amb l'edat de dinou anys, en una cerimònia que va comptar amb la presència de delegacions del Bhutan, Nepal, Sikkim i Mongòlia Exterior, aquest darrer encara sota administració manxú. La delegació mongola anava encapçalada per la seva màxima autoritat, el vuitè Bogdo Gegen. El tretzè Dalai-lama va assumir ràpidament totes les funcions de govern prescindint del càrrec de regent.

Rússia a Lhasa

Els primers anys de regnat, el tretzè Dalai-lama comptava amb un conseller molt especial dotat d'una gran intel·ligència. Es tractava del seu tutor religiós, Ngag dbang rdo rje, més conegut per la versió russificada del seu nom Agvan Dorjeev.²⁰ Era un monjo budista mongol de Buriàtia (Rússia) i segons sembla va instal·lar-se al Tibet cap a l'any 1880. Dorjeev mantenia una gran simpatia cap a l'enorme imperi rus que tot just havia consolidat la seva expansió cap a l'Àsia Central i Oriental, i aviat es va erigir en el representant de la facció russòfila del govern tibetà que davant de les agressions britàniques i la total inhibició de Pequín reclamaven una aproximació cap a Rússia i el seu tsar. De fet Dorjeev identificava Rússia amb el mític regne budista de Shambhala, i el tsar amb el seu sobirà. D'acord amb el tantra del Kālacakra, en el futur aquest regne suposadament situat al nord del Tibet, hauria d'estendre la fe budista arreu del món.²¹

²⁰ SNELLING John. *Buddhism in Russia. The Story of Agvan Dorzhiev, Lhasa's Emissary to the Tsar*. Brisbane: Element. 1993.

²¹ Per a un exhaustiu estudi de les relacions entre Rússia i Tibet: KULESHOV Nikolai S. *Russia's Tibet File, The Unknown Pages in the History of Tibet's Independence*. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives. 1996.

Relacions entre tibetans i russos: el Dalai-lama i el tsar

Fos per la influència del seu tutor Dorjeev amb les seves teories messiàniques respecte a la figura del tsar, fos per l'arribada d'alguns buriats més enviats pel mateix tsar o perquè Rússia era la potència enemiga dels britànics, el tretzè Dalai-lama va realitzar algunes aproximacions diplomàtiques cap a Sant Petersburg. Dorjeev va ser rebut per Nicolau II de Rússia en tres ocasions i es van intercanviar diverses missives entre el tsar i el Dalai-lama. El tsar es dirigia al Dalai-lama com el "Déu Rei del Tibet" i aquest s'adreçava al tsar com "Sa Majestat, el Defensor de la Doctrina Budista". Tanmateix, la col·laboració entre russos i tibetans no va passar d'aquí i tot va quedar en un no res principalment a causa de la Guerra russo-japonesa de principis del segle XX, en què la desfeta soferta pels russos va obligar Nicolau II a deixar de banda tots els projectes d'expansió cap al Tibet.

La invasió britànica del Tibet

Els tibetans no volien acceptar l'entrada de missions comercials en el seu territori i tampoc accedien a tornar a negociar el tractat del 1890 signat pels britànics i els manxús. La tossuderia dels tibetans unida a la inoperància de Pequín van convèncer el govern britànic que l'única forma de desbloquejar la situació era tractar directament amb el govern del Dalai-lama sense intermediaris inútils. Un cop esgotada la paciència, els britànics van decidir a intervenir militarment i el mes de desembre de 1903, les tropes del coronel Francis Younghusband creuaven la frontera tibetana des de Sikkim i iniciaven un avenç que els havia de conduir fins a la ciutat de rGyal rtse, un estratègic centre de comerç situat al sud-oest de Lhasa. Els tibetans no van poder fer res per evitar la pèrdua de la ciutat en una batalla del tot desigual en què les primitives armes dels tibetans, que encara incloïen arcs i fletxes, van enfrontar-se la moderna maquinària bèl·lica europea. La batalla de rGyal rtse va acabar el 5 de juliol amb la presa del fort i amb el tràgic resultat de gairebé set-centes baixes entre els tibetans morts i pràcticament cap entre els soldats de Younghusband. Amb la caiguda de la ciutat, el camí cap a la ciutat sagrada de Lhasa quedava lliure. Diverses delegacions del govern del Dalai-lama van intentar per tots els mitjans convèncer els britànics perquè evitessin entrar a la capital tibetana, però era massa tard i els britànics estaven decidits a donar una lliçó de

"diplomàcia colonial" als tibetans. Després de la conquesta del fort de rGyal rtse, les ordres del virrei de l'Índia George Curzon eren inapel·lables: conquerir Lhasa. Younghusband va esperar solament dotze jornades abans d'avançar i va ocupar Lhasa el 3 d'agost de 1904.²² Nogensmenys, el Dalai-lama havia deixat la ciutat quatre dies abans, emprerent el camí del seu primer exili.

El primer exili del tretzè Dalai-lama

El Dalai-lama va cercar refugi a Urga, l'actual Ulaan Baatar, i capital dels seus aliats, els mongols khalkhes. Aparentment, la proximitat de Mongòlia Exterior, governada pel vuitè Bogdo Gegen (1870-1924) amb la Rússia tsarista havia influït de forma notable en l'elecció d'aquesta regió per part del Dalai-lama. De totes maneres, l'estada del Dalai-lama no es va prolongar molt de temps a la capital mongola. Malgrat la cordial relació que mantenien entre els sobirans de Lhasa i Urga, el darrers Bogdo Gegen ren molt criticats pel seu comportament presumptament indecorós. No era precisament el tipus d'ambient al qual el tretzè Dalai-lama estava acostumat. Per aquesta raó i a causa de la pressió del govern Qing, el Dalai-lama va marxar d'Urga al cap d'un any i mig d'arribar-hi. El seu següent destí fou el monestir de sKu 'bum a la regió limítrof d'A mdo, sota administració xinesa.²³

Per la seva part, l'ocupació britànica de Lhasa va ser pacífica sense que s'hagués de disparar un sol tret. La desesperació dels tibetans havia esdevingut resignació i, en qualsevol cas, el Dalai-lama era sa i estalvi. La fugida del màxim cap del país va provocar l'enuig dels manxús, que desconeixien les intencions del sobirà tibetà, però. submergits en la ficció d'acord amb la qual encara controlaven els afers de govern del Tibet, van decidir "destituir" el Dalai-lama i en el seu lloc van "nomenar" el Pantxen-lama, el qual per la seva banda mai va acceptar l'arbitrarietat de la decisió. Els britànics se'n van mantenir al marge i el suposat relleu mai es va fer realitat.

²² SMITH, Warren W. Jr. *Tibetan Nation: A History of Tibetan Nation and Sino-Tibetan Relations*. op. cit. 1996. p. 156-159.

²³ GOLDSTEIN Melvyn C. *The Snow Lion and the Dragon: China, Tibet and the Dalai Lama*. Berkeley: University of California Press, 1997. pp. 26-29.

El Tractat de Lhasa

L'objectiu fonamental dels britànics no era ni molt menys la conquesta militar del Tibet. La finalitat de la presa de la capital era forçar el govern dels tibetans encapçalat pel Dalai-lama a signar un tractat polític i econòmic beneficiós per a llurs interessos. Però per desesper del britànics, la màxima autoritat tibetana havia desaparegut. Tampoc disposaven de molt de temps, atès que l'estiu i el bon temps que l'acompanyava era a les acaballes i el coronel Younghusband no tenia prou provisions per mantenir les seves tropes a Lhasa durant el cru hivern. No li quedava més remei que negociar un tractat a tres bandes, la britànica, la tibetana representada pel govern tibetà en funcions i la manxú representada per l'*amban* que mantenia una oficina a la capital tibetana. Tota la força era per als europeus. L'*amban* es trobava en una situació molt delicada pel fet d'haver de repetir unes negociacions que el seu govern ja havia dut a terme anys enrere, però que en canvi s'havia manifestat impotent d'aplicar-ne les seves provisions. El govern tibetà malgrat la seva inicial negativa a signar cap tipus de tractat sense l'autorització del Dalai-lama, va haver de rendir-se a l'evidència i, a causa de les amenaces del coronel, va accedir finalment a signar el tractat imposat pels britànics. Encara que l'*amban* va formar part molt activa de la negociació, en el darrer moment va rebutjar estampar el seu segell, tot esperant instruccions directes de Pequín. La principal recança del manxú amb el tractat era el caràcter tripartit del mateix, fet que atorgava un estatus d'igualtat al govern de Lhasa amb els de la Gran Bretanya i de Xina.

El tractat de Lhasa fou finalment signat al Palau del Potala per britànics i tibetans un mes després de l'arribada dels primers a la ciutat.²⁴ Encara que el tractat no era, per descomptat, favorable als interessos tibetans, en una exhibició de diplomàcia anglosaxona, es va evitar qualsevol terme que pogués resultar humiliant per a la contrapart tibetana. Els britànics no tenien intenció d'envair el país i allò que els interessava realment era establir una certa complicitat amb el govern tibetà. És més, la signatura del tractat implicava un primer reconeixement internacional, del mateix govern del Tibet. Els deu articles fixaven la línia fronterera entre el Tibet i Sikkim, l'establiment d'un agent comercial britànic al Tibet, el pagament d'una compensació econòmica per part del govern tibetà i l'exclusió de qualsevol relació econòmica o

²⁴ Text íntegre del Tractat de Lhasa de 1904: VAN WAALT VAN PRAAG Michael C. *The Status of Tibet. History, Rights, and Prospects in International Law*. op. cit. 1987. pp. 300-304.

política dels tibetans amb d'altres potències estrangeres. El darrer punt era probablement la qüestió clau de tot el conflicte: evitar qualsevol temptació tibetana de lliurar el país als braços de l'ós rus.²⁵

La signatura del tractat anglo-tibetà va provocar les protestes del govern de Pequín, el qual exigia el reconeixement de la sobirania de la dinastia Qing sobre els afers del Tibet. Britànics i xinesos van reunir-se a Calcuta l'any 1906 per tractar el delicat afer, i després d'un complicat estira i afliixa, els primers van acceptar la sobirania de Pequín sobre el Tibet, si bé d'una manera molt laxa. Tan laxa va resultar que els britànics s'atorgaven el dret de negociar directament amb els tibetans qualsevol afer relacionat amb el País de les Neus, obviant la sobirania manxú. Els manxús, a canvi del teòric reconeixement de la seva sobirania, van acceptar tots els articles del tractat anglo-tibetà, que havia estat signat a Lhasa tres anys abans. La indemnització va ser reduïda a una tercera part de l'estipulat pel tractat signat a Lhasa i els manxús van comprometre's a pagar l'import en un termini de tres anys.²⁶

Els japonesos i la fi del "Great Game"

Després que Rússia hagués perdut l'any 1905 la guerra que els enfrontava amb els japonesos de l'emperador Meiji, Londres va restablir relacions amistoses amb Sant Petersburg. El "Great Game" que havia enfrontat els interessos russos i britànics a l'Àsia Central s'havia acabat. En gran part, els britànics havien guanyat la partida. El 1907 Londres i Sant Petersburg acordaven repartir-se gran part de l'Àsia Central sense interferir en les respectives àrees d'influència.²⁷ La Mongòlia dels khalkhes o Mongòlia Exterior romandria sota l'òrbita russa, els britànics "protegirien" l'Afganistan i el Tibet, i Pèrsia es dividiria entre les dues potències. En el cas del Tibet, tant russos com britànics es comprometien a no qüestionar la sobirania nominal dels Qing sobre aquell territori, per no complicar encara més les difícils relacions amb la Xina.

²⁵ VAN WAALT VAN PRAAG Michael C. *The Status of Tibet. History, Rights, and Prospects in International Law.* op. cit. 1987. pp. 34-36, 38-40.

²⁶ Text íntegre del Tractat de 1906: VAN WAALT VAN PRAAG Michael C. *The Status of Tibet. History, Rights, and Prospects in International Law.* op. cit. pp. 304-306.

²⁷ Text íntegre del Tractat entre Gran Bretanya i Rússia de 1907: VAN WAALT VAN PRAAG Michael C. *The Status of Tibet. History, Rights, and Prospects in International Law.* op. cit. 1987. pp. 307-308.

Tant els acords de 1906 entre britànics i xinesos com els del següent any entre britànics i russos, encara que d'una manera poc definida, suposaven en definitiva un triomf per a les tesis de Pequín respecte a la qüestió tibetana. Aquest suport internacional cap als manxús, sorgit d'un complexes negociacions entre russos i britànics, unit al forçat exili del Dalai-lama, va donar una nova embranzida a la recuperació de l'autoritat de Pequín sobre el Tibet, a través de l'*amban* de Lhasa, davant d'un govern tibetà afeblit per totes aquestes intrigues externes.²⁸

Restabliment de l'administració manxú al Tibet

Mentrestant el Dalai-lama s'havia traslladat des d'Urga fins a la regió nord d'Amdo, controlada pels xinesos. Amb el Dalai-lama aïllat fora de les fronteres del Tibet, la dinastia Qing va intentar per darrer cop recuperar l'antic estil de govern del Tibet dels millors temps del segle XVIII, amb un govern sotmès a l'autoritat de Pequín i un simbòlic Dalai-lama que reconfortés la població local en els afers religiosos. El primer punt el van intentar portar a la pràctica un polític, Zhang Yintang, i un militar, Zhao Erfeng. La tornada del tretzè Dalai-lama resultava més complicada.

La colonització xinesa del Tibet

Zhang Yintang havia estat el cap de la delegació Qing que va renegociar amb els britànics el Tractat de Lhasa a Calcuta. A causa de l'èxit de la seva missió va ser nomenat Alt Comissionat al Tibet per l'emperador manxú²⁹ amb l'objectiu de recuperar les regnes del poder a Lhasa. Després de traslladar-se a la capital tibetana l'any 1906, va descobrir els mètodes corruptes utilitzats pels anteriors *amban* i el conseqüent desprestigi que la seva actuació havia ocasionat als representants de la dinastia manxú en el Tibet. Les denúncies de l'Alt Comissionat davant Pequín van conduir al cessament i posterior arrest de tota l'oficina de l'*amban* de Lhasa.

²⁸ SMITH, Warren W. Jr. *Tibetan Nation: A History of Tibetan Nation and Sino-Tibetan Relations*. op. cit. 1996. p. 160-164

²⁹ L'autoritat real a la Ciutat Prohibida era en mans de la regent Dowager Cixi que va governar la Xina fins 1908.

Si les mesures anticorrupció de Zhang Yintang foren ben rebudes per la població local, els seus plans posteriors per modificar la vida política, religiosa i social del país van produir un rebuig unànime. Aquestes mesures incloïen la reorganització completa de l'administració tibetana amb el nomenament d'un regent tibetà convertit en un funcionari de Pequín i el retorn del tretzè Dalai-lama mancat de qualsevol capacitat decisòria. Zhang Yintang va anar més lluny encara i va proposar la construcció de noves escoles destinades a l'ensenyament de la llengua xinesa al Tibet, una llengua del tot desconeguda entre la població local. L'Alt Comissionat va arribar a publicar dos manuals destinats a canviar les "conviccions i tradicions" més íntimes dels tibetans. En el primer volum, "Ètica elemental", es pretenia substituir les creences budistes per la doctrina confucionista xinesa. En el segon volum, titulat "Canvia els teus costums i maneres", s'arribava a suggerir canvis en els aspectes més íntims de la vida de la gent. S'hauria de substituir el funeral del cel per l'enterrament. S'hauria d'eliminar la tradicional salutació tibetana d'ensenyar la llengua. Hom hauria de banyar-se un cop al dia. A la planta baixa de les cases no s'hi podria guardar bestiar. Els homes no podrien portar arracades. I així un llarg etcètera. Evidentment, totes aquestes mesures van ser totalment obviades pels tibetans i la seva imposició va resultar un rotund fracàs. Tanmateix, la voluntat d'aplicar-les, demostra per si mateix que en aquella època Pequín havia recuperat gran capacitat d'actuació en el Tibet, causat per la feblesa del govern tibetà més que per mèrits propis.³⁰

La repressió xinesa al Tibet

Si Zhang Yintang va actuar principalment a la capital, el general Zhao Erfeng va concentrar-se en recuperar l'autoritat manxú sobre la meitat occidental de la província de Sichuan, per als tibetans la meitat oriental de la regió de Kham. Es tractava d'una regió que a començaments de segle estava formada per petites entitats autònomes, bona part de les quals es trobaven sota la protecció del govern de Lhasa. Zhao Erfeng era un ferm partidari de les mesures repressives. Les seves tropes van destruir monestirs,

³⁰ Per a la versió oficial xinesa dels fets: YA Hanzhang. *The Biographies of the Dalai Lamas*. op. cit. 1993. pp. 226-239.

executar els seus abats i eliminar els cabdills tibetans que regien aquelles àrees.³¹ Es tractava d'un nou estil més propi d'una potència colonial provant d'eliminar per la força els poders polítics i l'estructura social autòctona. Cap a l'any 1909 i sense que Lhasa pogués fer res per evitar-ho, el general xinès havia sotmès gran part de la regió de Khams a l'imperi manxú. El seu esguard va dirigir-se a partir d'aquell moment cap a la capital tibetana i els territoris del Tibet Central.

El tretzè Dalai-lama a l'exili de Pequín

Mentrestant, Pequín era conscient de la necessitat de recuperar la figura del tretzè Dalai-lama d'una forma simbòlica per al govern del Tibet. No obstant això, les autoritats xineses consideraven necessari, primerament, aplicar-li un cert correctiu al rebel Dalai-lama, condició *sine qua non* per autoritzar el seu retorn a Lhasa. Van convidar-lo primerament a la capital de l'imperi per fer-li notar que al Tibet, els manxús tornaven a ser l'única autoritat, restablerta mitjançant les mesures polítiques de l'Alt Comissionat i del nou *amban* i les mesures militars de Zhao Erfeng a Khams.

El tretzè Dalai-lama no tenia cap més opció que acceptar la invitació de l'emperadriu regent Dowager Cixi i del feble emperador Guangxu, si volia tornar a Lhasa. Després de visitar Wutaishan, la muntanya sagrada dels budistes xinesos, el Dalai-lama arribava en tren a Pequín l'agost de 1908. A l'estació de Pequín l'esperava el cap del govern per rebre'l amb tots els "honors" per a un "alt càrrec de l'administració" Qing. La recepció amb l'emperador i l'emperadriu no es presentava precisament senzilla. Els funcionaris xinesos van fer notar al Dalai-lama que quan arribés el moment de presentar-se davant dels emperadors hauria de prostrar-se tres cops davant d'ells tal com estipulaven les normes de palau quan un emperador rebia un alt funcionari de l'estat. Aquest tractament va enutjar el Dalai-lama que probablement esperava un tracte deferent, similar a aquell que havia rebut el cinquè Dalai-lama en la seva visita a la cort manxú del segle XVII. El tretzè Dalai-lama va negar-se a fer les prostracions i després d'àrdues negociacions es va arribar a un compromís segons el qual el tibetà acceptava "només" agenollar-se i "només" una vegada davant el Fill del Cel. Diverses entrevistes

³¹ VAN WAALT VAN PRAAG Michael C. *The Status of Tibet. History, Rights, and Prospects in International Law*. op. cit. pp. 40-45.

van tenir lloc entre el Dalai-lama i l'emperador durant l'estada del primer a Pequín. Els xinesos insistien en el fet que el Dalai-lama seria autoritzat properament a retornar a Lhasa i que a partir d'aquell moment hauria d'obeir les lleis del seu govern. Sembla ser que el Dalai-lama va intentar negociar el mateix grau d'autonomia que el Tibet havia gaudit durant els primers anys del seu mandat, però les respostes dels governants manxús van resultar força ambigües al respecte. És evident que el tracte rebut pel Dalai-lama en les seves entrevistes ja mostraven la poca disposició del govern manxú d'atorgar qualsevol tipus de règim especial al govern del Tibet. Fins i tot, l'opinió majoritària entre els ministres manxús era que el Dalai-lama tot i ser reconegut com a cap del govern tibetà era millor que romangués a Pequín ocupant-se únicament d'afers religiosos. De fet, el Dalai-lama, després de més d'un any d'haver arribat a Pequín encara no havia aconseguit l'autorització per tornar a la capital tibetana. Durant la seva estada a la capital xinesa el sobirà tibetà no va restar amb els braços creuats i va mantenir una entrevista amb l'ambaixador britànic a Pequín per tal d'expressar-li la seva voluntat d'inaugurar un nou període de bones relacions amb els britànics un cop ell pogués tornar al Tibet. Els temps havien canviat i el tretzè Dalai-lama se n'havia adonat que d'una banda no podia esperar cap tipus de suport de Sant Petersburg, i de l'altra, les intencions del govern de Pequín no eren gaire amistoses cap a la seva persona. Com hàbil polític que va demostrar ser, va corregir oportunament la seva política d'aliances i amb la trobada a la capital xinesa amb l'ambaixador va girar els seus ulls cap a la Gran Bretanya.³²

Retorn del tretzè Dalai-lama a Lhasa

Les morts sobtades de l'emperador i de la regent de forma gairebé simultània van obrir una escletxa al Dalai-lama per tornar a Lhasa. A finals de 1908, el darrer emperador de la dinastia Qing, Xuantong, era entronitzat a l'edat de dos anys, en una cerimònia que va comptar amb la presència del propi Dalai-lama. Aquest va aprofitar la confusió causada per la inesperada mort de l'emperador i l'ascens al tron d'un infant per

³² GOLDSTEIN, Melvyn C. *A History of Modern Tibet, 1913-1951. The Demise of the Lamaist State*. op. cit. 1989. pp. 47-58. SMITH, Warren W. Jr. *Tibetan Nation: A History of Tibetan Nation and Sino-Tibetan Relations*. op. cit. 1996. p. 164-168. Per a la versió oficial xinesa dels fets: YA Hanzhang. *The Biographies of the Dalai Lamas*. op. cit. 1993. 250-266.

so·licitar permís als funcionaris manxús del govern per traslladar-se a Lhasa. Enmig de la confusió i el caos regnant aquells dies a Pequín, el permís va ser concedit i el Dalai-lama marxava de Pequín a finals d'aquell mateix any. En el seu viatge de tornada al Tibet, va aturar-se a la ciutat de Nag chu, a uns tres-cents quilòmetres al nord de la capital tibetana. En allà va ser rebut pel govern tibetà en ple, els membres del qual li van posar al dia els darrers esdeveniments que havien ocorregut al país. En conèixer les disposicions dictades a Lhasa per l'Alt Comissionat, Zhang Yintang, i la violència desfermada pel general de Sichuan, Zhao Erfeng, a la regió de Khams, el tretzè Dalai-lama va convèncer-se definitivament que no podia confiar de cap manera en les intencions de Pequín.

La situació es va enrarir encara més quan es van conèixer les noves disposicions del govern Qing referents al Tibet decidides tot just després que el Dalai-lama sortís de Pequín. En primer lloc, es decidia nomenar Zhao Erfeng, un dels xinesos més odiat pels tibetans, com a nou *amban* del Tibet. A més es donaven instruccions per a la formació d'un enorme contingent militar xinès que es traslladava d'immediat des de Sichuan fins a Lhasa. Les tesis militaristes de Zhao Erfeng havien triomfat sobre la facció més reformista i conciliadora de la cort manxú. El pànic va estendre's de nou entre els tibetans.

El Dalai-lama va continuar el seu viatge cap a Lhasa on va arribar el 25 de desembre de 1909, després d'una llarga absència de més de cinc anys. Havia estat obligat a cercar refugi a causa de la invasió britànica i ara es trobava amenaçat per l'arribada d'una força expeditiva xinesa.³³

El segon exili del tretzè Dalai-lama

Després d'ocupar la part més occidental de Khams i apropar-se perillosament al Tibet central, les tropes xineses van assaltar la ciutat de Lhasa el mes de febrer de 1910. Un cop més el Dalai-lama havia de prendre una decisió penosa i dolorosa. Només cinc mesos després del seu retorn a Lhasa, es veia obligat a emprendre el camí de l'exili de

³³ GOLDSTEIN, Melvyn C. *A History of Modern Tibet, 1913-1951. The Demise of the Lamaist State.* op. cit. 1989. p. 51.

nou. El 12 de febrer de 1910, el mateix dia que les tropes xineses disparaven els primers trets a Lhasa, el tretzè Dalai-lama fugia cap a l'Índia, on havia sol·licitat asil a les autoritats britàniques, antics enemics i ara nous aliats del govern tibetà. El cap dels tibetans va instal·lar-se a la ciutat de Darjeeling i, posteriorment, a la frontera entre l'Índia i el Tibet, causa immediata de l'inici d'hostilitats entre tibetans i britànics tan sols uns anys abans.

La fugida sobtada del tretzè Dalai-lama va resultar fatal per als plans del govern Qing respecte al Tibet. Els polítics de Pequín, al servei d'una dinastia que tenia els dies comptats per les incessants revoltes que esclataven a l'interior de la Xina, van cancel·lar el nomenament de l'*amban* del Tibet i van intentar negociar amb el Dalai-lama el seu retorn al Tibet. Mentrestant, intentaven guanyar-se el suport del novè Pantxen-lama, que s'havia mostrat comprensiu amb algunes de les decisions de Pequín al Tibet, i convèncer-lo perquè es fes amb el tron del Dalai-lama. La ambigua política del Pantxen-lama, temptat per les ofertes dels xinesos, va provocar que més tard fos acusat de col·laboracionisme amb els invasors; una acusació de la qual mai més no se'n podria desempallegar i que va iniciar una llarga hostilitat entre els dos lames més importants del Tibet. Mentrestant, el tretzè Dalai-lama, refugiat a l'Índia, aprofundia i millorava les seves relacions amb el govern de la Gran Bretanya.

Caiguda dels manxús i proclamació de la República de Xina

L'octubre de 1911 triomfa la revolució a la Xina i mesos més tard amb l'abdicació de l'emperador, es proclamava la República de Xina presidida per Sun Yat-sen.³⁴ El canvi de règim a la Xina va suposar no solament un canvi de sistema polític sinó que des d'un punt de vista nacional significava la recuperació del poder polític per part dels xinesos,³⁵ que des del final de la dinastia Ming havia estat en mans dels manxús. La República es va declarar representant de les "cinc ètnies", és a dir, dels

³⁴ En putonghua: Sun Yixian.

³⁵ Com a ètnia *han*.

xinesos, dels mongols, dels musulmans³⁶ i dels tibetans. Aviat, els fets, però, demostrarien el contrari.

La caiguda de la dinastia va tenir repercussions transcendents sobre el Tibet. Els tímids i breus intents anteriors de revocar l'autoritat xinesa van donar lloc a la fundació d'un estat tibetà independent. El caos i la confusió es van apoderar de les guarnicions militars xineses esteses per tot el país; en un primer moment, alguns comandants van prendre partit pels republicans, mentre que d'altres es van mantenir fidels al govern dels manxús. Els conflictes entre les dues faccions de l'exèrcit xinès van esclatar de manera violenta arreu del Tibet. Més tard, quan els republicans s'havien fet amb el control absolut de la Xina, els soldats xinesos destinats al Tibet van deixar de percebre sou i provisions, fet que va provocar amotinaments contra els seus comandants. La pitjor part se la va endur la població tibetana que durant aquells mesos van haver de suportar el saqueig imposat per soldats xinesos fora de control.

El Tibet recupera la independència

A les darreries del 1912, totes les tropes xineses havien deixat Tibet central i la majoria dels soldats havent fugit a través de l'Índia per ser repatriats per mar a la Xina via Calcuta. En aquestes condicions el tretzè Dalai-lama va decidir tornar al Tibet i a principis de 1913, feia la seva entrava triomfal a una Lhasa alliberada dels ocupants xinesos. Al mateix temps, els tibetans que habitaven la regió més oriental del Tibet, Kham, seguint les proclames del Dalai-lama es revoltaven contra les forces xineses de Sichuan.

El vuitè dia del primer mes de l'any del bou d'aigua,³⁷ el Dalai-lama proclama la independència del Tibet mitjançant una declaració formal, signada a la seva residència del Palau del Potala de Lhasa.³⁸

³⁶ Un terme ambigu que tant podia referir-se als xinesos conversos a l'islam, coneguts com a *hui*, o els uigurs de Xinjiang.

³⁷ 14 de febrer de 1913.

³⁸ El text íntegre es pot llegir a: SHAKABPA, Tsepon W. D. *Tibet, A Political History*. op. cit. 1984. pp. 246-248.

La nova administració republicana va ordenar al governador de la província de Sichuan que esclafés la revolta tibetana de la regió de Khams, però aquell mateix govern es veia absolutament impotent de controlar els esdeveniments al Tibet Central. En aquell context, amb un Tibet Central independent *de facto*, un Tibet Oriental aixecat en armes contra Pequín i un govern republicà desbordat per la situació, els britànics van reaparèixer de nou com a mitjancers en el conflicte sino-tibetà. En concret, el govern de la Gran Bretanya va proposar celebrar a la ciutat índia de Shimla (Śimlā) una convenció per discutir l'estatus legal del Tibet, i que havia de reunir el nou govern tibetà del Dalai-lama, el govern de la República de Xina i el govern del Raj britànic. Inicialment, els xinesos van oposar-se a la presència de representants tibetans en una conferència internacional atès que la seva participació suposaria un reconeixement del govern independent del Tibet, que els xinesos volien evitar.

La Conferència de Shimla

La conferència de Shimla va tenir lloc els anys 1913-1914 i va comptar amb la presència de les tres parts en conflicte. Els representants tibetans reclamaven el reconeixement de la seva independència per part del govern republicà i el control complet sobre les regions orientals d'Amdo i Khams, parcialment sota control xinès en aquells moments. La posició xinesa era inflexible respecte als seus drets sobre el Tibet. La sobirania xinesa era innegociable i només semblaven disposats a atorgar un cert grau d'autonomia per al Tibet Central sota la jurisdicció del Dalai-lama recuperant la relació establerta durant la dinastia Qing.³⁹

Tibet Interior i Tibet Exterior

Un cop les discussions entre ambdues delegacions semblaven haver arribat a un punt mort en la taula de negociacions, el representant britànic a la conferència i secretari de relacions exteriors de l'Índia britànica, Henry McMahon, va oferir una nova proposta per tal d'apropar les posicions de xinesos i tibetans. D'acord amb el pla McMahon, el

³⁹ SHAKABPA, Tsepon W. D. *Tibet, A Political History*. op. cit. 1984. pp. 254-259.

Tibet es dividiria en dues parts, Tibet Interior i Tibet Exterior. L'Interior eren les zones sota control de Pequín, és a dir, bona part d'Amdo i la part més oriental de Khams. L'Exterior estaria format pel Tibet central, Tibet occidental i Khams occidental, així com la part més meridional d'Amdo. El Tibet Exterior romandria sota el govern de Lhasa, independent o autònom, i el Tibet Interior seria "co-governat" des de Lhasa i des de Pequín. La divisió del país en un territori interior i un d'exterior no representava en realitat cap proposta innovadora, sinó que s'havia adoptat arran del model mongol. Mongòlia estava formada per l'Exterior, governada autònomament pel Bogdo Gegen des d'Urga i en procés de separació, i l'Interior o zona contigua amb la Xina sota administració directa de Pequín. Aquesta Mongòlia Exterior va constituir l'embrió de l'actual República de Mongòlia independent. De fet, la història d'ambdues nacions, Tibet i Mongòlia, ha seguit sovint camins sorprenentment paral·lels. Aquest període tampoc va ser-ne una excepció. L'any 1913, tots dos governs "autònoms" de Mongòlia Exterior i del Tibet van signar un acord segons el qual ambdós estats es reconeixien mútuament en un clar desafiament dels drets de sobirania que la Xina reclamava sobre aquests territoris.⁴⁰ Els mongols, gràcies a la protecció russa, aconseguirien transformar-se en un estat independent, més tard reconegut internacionalment, mentre que la situació dels tibetans acabaria seguint un camí ben diferent.⁴¹

Senyoratge o Sobirania

El govern del Tibet Exterior, d'acord amb la terminologia de McMahon, podria actuar de forma totalment independent del govern xinès, incloent-ne les seves relacions exteriors. El govern xinès no podria interferir en els assumptes del govern de Lhasa i no podrien establir-se tropes xineses dins del Tibet Exterior. El concepte jurídic de sobirania romanica, en certa manera, poc definit. En el text anglès del tractat es diferenciava entre *suzerainty* i *sovereignty*.⁴² El darrer el podríem traduir per sobirania tal com l'entenem en les relacions polítiques de la història moderna, mentre que el terme

⁴⁰ Text íntegre del Tractat de Pau i Amistat entre Mongòlia i Tibet, signat a Urga de 1913: VAN WAALT VAN PRAAG Michael C. *The Status of Tibet. History, Rights, and Prospects in International Law*. op. cit. 1987. pp. 320-321.

⁴¹ SMITH, Warren W. Jr. *Tibetan Nation: A History of Tibetan Nation and Sino-Tibetan Relations*. op. cit. 1996. pp. 188-204

⁴² Sobre el terme *suzerainty*: GOLDSTEIN, Melvyn C. *A History of Modern Tibet, 1913-1951. The Demise of the Lamaist State*. op. cit. 1989. p. 716

suzerainty, utilitzat en el tractat per definir la relació jurídica entre la Xina i el Tibet es un terme força ambigu i més propi d'èpoques feudals, traduït com a "senyoratge" i d'acord amb el qual, si bé el Tibet es governava de forma completament independent, legalment seguia considerant-se part integrant de la Xina. Nogensmenys, el tractat concedia que també els afers de defensa i de relacions exteriors eren competència del govern tibetà. Gran Bretanya apostava per un Tibet independent, únicament l'Exterior, però no volia posar en tensió excessiva les seves fràgils relacions amb el govern xinès i, per aquest motiu, va idear una fórmula jurídica tan ambigua com *suzerainty*.

Després de llargues discussions i quan semblava que els delegats xinesos s'avindrien a signar el tractat, van rebre ordres estrictes del seu govern per rebutjar el text. El terme *suzerainty* i la divisió del Tibet en dos territoris, l'Exterior i l'Interior resultaven inadmissibles per a Pequín. Els delegats xinesos van abandonar la Convenció de Shimla sense signar el tractat. Pel contrari, els govern tibetà va acceptar els termes de Henry McMahon i va segellar el tractat amb els britànics. Aquests, decebuts per la intransigència xinesa, van fer saber al govern de Pequín que havien arribat a l'acord amb la part tibetana, que tots els articles del tractat atorgant certs privilegis als xinesos quedaven cancel·lats. En altres paraules, el Tractat de Shimla⁴³ no va reconèixer finalment ni tan sols la fórmula *suzerainty* o "senyoratge" de la Xina sobre el Tibet. Gran Bretanya mantindria plenes relacions polítiques i econòmiques amb el Tibet, però s'abstenia de fer cap declaració formal sobre la seva relació amb la Xina.

Reformes al Tibet

Mentrestant en el Tibet, el retorn del tretzè Dalai-lama va provocar grans canvis, com a resultat de l'aplicació de tot un seguit de mesures adreçades a modernitzar el país. El seu exili a l'Índia i el contacte amb el món modern que li havia mostrat la colonització britànica havien tingut, sens dubte, un gran impacte sobre la seva forma de pensar. Es va reorganitzar l'exèrcit, amb l'ajut dels britànics que van fundar una acadèmia militar a rGya rtse per instruir els joves oficials tibetans futurs comandants del primer exèrcit regular del país. Al costat de la primera institució armada del país es va

⁴³ Text íntegre del Tractat de Shimla de 1914: VAN WAALT VAN PRAAG Michael C. *The Status of Tibet. History, Rights, and Prospects in International Law*. op. cit., 1987. pp. 321-329.

fundar la primera unitat policial, una institució que fins aleshores era totalment desconeguda al Tibet.⁴⁴ D'altra banda, el 1925 es creava un eficient servei de correus i telègrafs estatal que va que va emetre els primers segells del Tibet. El primer banc del Tibet es va fundar també durant aquest període amb l'objectiu de reformar el sistema monetari i imprimir els primers bitllets de 50 i 100 *tam(ka)* que coexistien amb els *srang*.⁴⁵

Els símbols de l'estat: la bandera del Tibet

Per primer cop es va establir una bandera oficial per a l'estat tibetà, el disseny de la qual recollia trets històrics, geogràfics i religiosos del país.⁴⁶ Si bé actualment segueix sent la bandera del govern tibetà a l'exili, la seva exhibició dins del Tibet està prohibida i penada per l'actual govern xinès. L'ensenyà tibetana conté una simbologia molt interessant que descrivim a continuació. La bandera està formada pels següents elements:

1. Una muntanya nevada del centre simbolitza la terra de la nació tibetana coneguda com el País de la Neu.
2. Sis ratjos emanen del cel representen les sis tribus originals del Tibet.
3. Ratjos de llum grocs que emanen del sol per sobre de les muntanyes representen la llum de la llibertat, felicitat i prosperitat.
4. Dos lleons de neu - estendard original dels exèrcits dels emperadors del Tibet - simbolitzen el poder combinat del govern secular i religió del país.
5. Les tres joies que reverencien els lleons amb la seva extremitat esquerra simbolitzen Buda, la doctrina i la comunitat de fidels.
6. La doble joia que sostenen els lleons amb la pota dreta simbolitza la observança per part del poble del Tibet dels seus principis morals.
7. El color groc que envolta la bandera simbolitza les ensenyances de Buda que com el pur i refinat or resplendeixen en totes direccions sense límits temporals.

⁴⁴ Sobre les reformes impulsades pel tretzè Dalai-lama: GOLDSTEIN, Melvyn C. *A History of Modern Tibet, 1913-1951. The Demise of the Lamaist State.* op. cit., 1989. p. 89-139.

⁴⁵ BERTSCH Wolfgang. *A Study of Tibetan Paper Money with a Critical Bibliography.* Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives. 1997.

⁴⁶ *Tibetan National Flag and Anthem.* Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives. 2000.

Un nou sistema educatiu

L'exposició a les innovacions provinents del món exterior no es van limitar a la simple importació de tècniques i materials des d'occident. També va tenir certes repercussions sobre l'educació d'alguns tibetans. A banda de l'establiment d'una escola anglesa a la ciutat de rGya rtse, es va decidir enviar quatre joves tibetans, tots ells membres de l'aristocràcia, a estudiar a Anglaterra. Dos van realitzar estudis d'enginyeria de mines i electricitat, un altre va estudiar sistemes de telègraf i el darrer es va dedicar a la carrera militar. A més, molts joves van anar estudiar a l'Índia. Precisament, va ser l'enginyer en electricitat format a Anglaterra qui l'any 1927 va dirigir els treballs de construcció d'una central hidroelèctrica que per primer cop va subministrar corrent elèctric a la ciutat de Lhasa.

Interrupció de les reformes

Totes aquestes innovacions impulsades des del nou govern del Dalai-lama van produir un rebuig sistemàtic entre els cercles més conservadors del país, especialment, entre els tres grans monestirs de Lhasa i els grans terratinents aristòcrates. Des dels gegantescs centres de poder religiós s'interpretaven les mesures reformistes com un Cavall de Troia occidental que finalment liquidaria les particulars formes de govern del Tibet i, per tant, reduiria la influència dels monestirs en l'administració. D'altra banda, la formació d'un exèrcit regular i d'una administració moderna exigien grans despeses i els diners només podien recaptar-se en forma de taxes dels grans centres de riquesa, és a dir, grans monestirs i terratinents. Quan el govern del Dalai-lama els va anunciar un fort augment d'impostos per fer front al programa de noves mesures, els dos poders fàctics s'hi oposaren amb gran virulència. Finalment, aconseguiren neutralitzar gran part dels plans de reformes del govern tretzè Dalai-lama. Les escoles modernes foren clausurades i l'incipient exèrcit tibetà va ser reduït significativament. Els poders conservadors havien guanyat la partida, però el resultat final tindria uns efectes nefastos anys més tard sobre el futur del Tibet.

El novè Pantxen-lama cerca refugi a Xina

Les relacions entre el govern i els abats dels monestirs no van passar pel seu millor moment, si bé la seva absoluta fidelitat al Dalai-lama va impedir que esclatés un conflicte obert. Tanmateix, l'enfrontament va ser inevitable amb el monestir de bKra shis lhun po, seu del Pantxen-lama a la ciutat de gZhis ka rtse. Eren abastament conegudes, les reticències del novè Pantxen-lama cap a la política del tretzè Dalai-lama pel que feia a les relacions amb la Xina. El Pantxen-lama des del seu feu de gTsang continuava mantenint relacions estretes amb el govern xinès i l'afer dels impostos va portar-lo a rebel·lar-se contra Lhasa en negar-se a pagar cap de les quantitats de diners que se li exigien. La situació es va fer finalment insostenible i el Pantxen-lama va preferir cercar directament el recolzament xinès, fugint del seu monestir l'any 1923 per demanar primer refugi a Urga amb els mongols i traslladar-se immediatament a l'interior de la Xina on fou molt benvingut per un govern xinès, àvid per complaure l'únic aliat que li restava al Tibet.⁴⁷

República Popular de Mongòlia

Des de la signatura del Convenció de Shimla, la situació de Mongòlia havia seguit una evolució força diferent. Malgrat que l'any 1915 els russos del darrer tsar Nicolau II van signar un tractat amb els xinesos, conegut amb el nom d'Acord de Kyakhta, segons el qual els primers reconeixien la sobirania xinesa sobre Mongòlia Exterior, la Revolució bolxevic de 1917 va deixar l'acord inoperant. La Guerra Civil que va seguir a la revolució va portar gran part de l'exèrcit blanc a terres mongoles on es van refugiar dels atacs dels soviets. Des d'Urga el poderós i temut exèrcit del Baró Ungern Sternberg somniava amb recuperar la Rússia perduda. Esvaïts els somnis de retorn, l'excèntric Baró es va proclamar protector dels mongols el 1920 després d'eliminar la presència xinesa de la regió de les estepes. Els mongols no van acceptar ni de bon tros el nou senyor rus i l'any següent, amb el suport de tropes soviètiques, el rus blanc va ser depositat i Sukhbaatar (1893-1923) declara la independència de Mongòlia l'any 1921. L'any 1924 es va proclamar la República Popular de Mongòlia esdevenint el segon estat

⁴⁷ GOLDSTEIN, Melvyn C. *A History of Modern Tibet, 1913-1951. The Demise of the Lamaist State.* op. cit. 1989. p. 113-115.

del món que abraçava el comunisme. Malgrat que els xinesos no van acceptar la nova república independent, la seva feblesa els va impedir actuar contra el nou règim mongol protegit pels soviètics. La pèrdua de Mongòlia va suposar un gran desprestigi pel govern republicà xinès i va provocar de retruc que la posició del govern xinès encara s'endurís més respecte a les intencions independentistes dels tibetans.⁴⁸

La revolució nacionalista xinesa: el Kuomintang (Guomindang)

Entre els anys 1925 i 1927 la Xina es va submergir en una revolució protagonitzada pel Kuomintang (Partit Nacional del Poble) que dirigit per Chiang Kai-shek i recolzat els primers anys pel Partit Comunista de Mao Zedong va deposar el govern republicà i establir Nanjing com a nova capital del nou règim nacionalista xinès. Chiang Kai-shek va defensar el concepte d'una república per a les cinc nacionalitats de la Xina, que incloïa la ràpida recuperació dels territoris de Mongòlia i el Tibet com a parts integrants i irrenunciabls de la Xina. El mateix any 1930 una delegació xinesa fou enviada a Lhasa per entrevistar-se amb el tretzè Dalai-lama i exigir-li la reintegració del Tibet en la nova República Nacionalista. El govern tibetà molt diplomàticament va respondre a la crida de Nanjing afirmant que el seu govern no se'n refiava de les intencions xineses i que continuaria amb la seva política, independent dels dictats dels nous governants xinesos. Mentrestant, el Pantxen-lama, s'apressa a declarar fidelitat al nou govern de Chiang Kai-shek i denunciava la política del Dalai-lama. Per aquest motiu, el Pantxen-lama fou investit amb diversos títols honorífics per part del govern xinès i se li va atorgar una oficina de representació a la nova capital Nanjing. L'exili conduiria el Pantxen-lama a aïllar-se completament dels esdeveniments que tindrien lloc en el seu país.

Per contra, el govern tibetà va renovar les seves campanyes a Khams i es féu amb el control de nous territoris. L'avenç de les tropes tibetanes es va produir també en

⁴⁸ Sobre els esdeveniments a Mongòlia i els efectes sobre el budisme tibetà: BAWDEN Charles R. *The Modern History of Mongolia*. Londres: The Weidenfeld and Nicolson Asia-Africa Series, 1968; TSERENDULAM G. P. *Genden, to the memory of my father*. Ulaanbaatar: Admon, 2000; BAABAR. *History of Mongolia*. Cambridge: University of Cambridge, 1999. pp. 220-390; SHAGDARIIN Sandag i KENDALL Harry H. *Poisoned Arrows, The Stalin-Choibalsan Mongolian Massacres, 1921-1941*. Boulder. Westview Press, 1999.

direcció nord, cap a sKye dgu mdo, en territori d'A mdo, i per tant, sota control xinès. Aquest control que només era aparent atès que la regió d'A mdo, Qinghai per als xinesos, es trobava sota l'administració d'un cabdill hui, Ma Bufang, que actuava de forma autònoma, si bé la seva animadversió cap als tibetans el duria a recórrer a l'ajut del Kuomintang per tal d'aturar l'avenç de les tropes del Dalai-lama. L'ofensiva nord tibetana fou aturada a sKye dgu mdo pels soldats musulmans i el 1932 va entrar en vigor un cessament d'hostilitats entre tibetans i xinesos en els fronts nord i est.⁴⁹

La regència del lama Rwa sgreng rin po che (1934-1941)

En moments tan complicats per als destins del Tibet, la mort va sorprendre el Dalai-lama un 17 d'octubre de 1933 a Lhasa. Va morir assegut amb les cames creuades i el seu cos fou col·locat a dalt del tron dels Dalai-lames on va romandre-hi en la mateixa posició durant tres dies. El país va romandre en estat de xoc durant setmanes. El cos del Dalai-lama, com demana la tradició, fou embalsamat i introduït en un gran stūpa d'or que va ser col·locat a l'interior del Palau Vermell del Potala al costat del cinquè i d'altres Dalai-lames que en allà reposen.

A la seva mort, la frontera oriental del Tibet arribava fins al riu Iang-tsé i la nord-est fins a la regió de sKye dgum mdo a A mdo i el país gaudia d'una independència *de facto*. Però la situació, tal com ell mateix va reflectir en el seu testament polític, era lluny d'haver-se consolidat.

La mort del Dalai-lama originaria en el jove esta tibetà un període d'incertesa motivat per la manca de relleu polític, a causa de la tradició del sistema d'elecció per renaixement. El Govern i l'Assemblea tibetanes van apressar-se a escollir un regent que dirigís els destins del país en aquells moments difícils fins que no s'identifiqués el nou Dalai-lama i aquest no assolís la majoria d'edat per governar. En total el període de transició podia allargar-se durant una vintena d'anys. L'Assemblea va escollir per al càrrec de regent al jove lama Rwa sgreng rin po che de tan sols vint-i-quatre anys d'edat.

⁴⁹ SMITH, Warren W. Jr. *Tibetan Nation: A History of Tibetan Nation and Sino-Tibetan Relations*. op. cit. 1996. pp. 223-226

El regent Rwa sgreng representava per a molts, a nivell personal i polític l'antítesi dels valors que el tretzè Dalai-lama havia defensat durant tota la seva vida. Aviat el nou regent es va mostrar partidari d'una solució amistosa amb el govern del Kuomintang per resoldre el conflicte que enfrontava xinesos i tibetans que no descartava renunciar a la independència.

Els reformistes Lung shar i dGe 'dun chos 'phel

Durant la regència de Rwa sgreng es va produir el darrer intent reformista a gran escala dins el Tibet, amb resultat tràgic. Un dels seus protagonistes fou el membre d'una influent família aristocràtica que formava part del govern tibetà. Lung shar era un dels pocs aristòcrates tibetans que havia entrat en contacte amb el món occidental d'una forma directa, com a responsable dels joves tibetans que anys enrere havien estat enviats a Anglaterra per rebre una educació occidental.⁵⁰ En aquella ocasió havia acompanyat els estudiants a Europa on va dedicar-se a examinar les formes de govern més democràtiques de l'època. Anys més tard i després dels successius fracassos reformistes tibetans, va encapçalar un moviment polític anomenat "Tots units al costat de la felicitat",⁵¹ format per aristòcrates insatisfets amb la influència desmesurada dels grans monestirs i que tenia com a objectiu iniciar unes reformes democràtiques en l'administració del país. El seu intent va ser esclafat brutalment pel govern de Rwa sgreng sota la falsa acusació de bolxevisme. Arrestat i empresonat, després d'un simulacre de judici, fou declarat culpable. L'incipient moviment reformista havia estat suprimit de soca-rel.

Un altre reformista de l'època va sorgir de l'interior del segment religiós de la societat tibetana. dGe 'dun chs 'phel va néixer l'any 1903 a la regió d'A mdo,⁵² pocs mesos abans de l'entrada dels britànics a Lhasa. Des de molt jove va demostrar la seva condició d'erudit, traslladant-se al Tibet central, en concret, al monestir de 'Bras spungs,

⁵⁰ Amb versions molt diferents sobre la figura i el esdeveniments que van envoltar la figura de Lung shar: SHAKABPA, Tsepon W. D. *Tibet, A Political History*. op. cit. 1984. p. 274; GOLDSTEIN, Melvyn C. *A History of Modern Tibet, 1913-1951. The Demise of the Lamaist State*. op. cit. p. 199-212.

⁵¹ sKyid phyogs kun mthun

⁵² Sobre les activitats acadèmiques i polítiques d'aquest erudit tibetà: STODDARD Heather. *Le mendiant de l'Amdo*. Paris: Société d'Ethnographie. 1985; i MENGELE Irmgard. *dGe 'dun chos 'phel, a biography of the 20th century Tibetan scholar*. Dharamsala, Library of Tibetan Works and Archives, 1999.

on va exhibir les seves arts en els debats de lògica budista. Sense rival al Tibet, va viatjar a l'Índia i a Sri Lanka on va col·laborar en traduccions de llibres tibetans a l'anglès.⁵³ Entre les seves obres més importants destaquen les cròniques històriques “Anals Blancs”. Després de passar dotze anys a l'Índia va tornar al Tibet l'any 1938, com a membre destacat del clandestí Partit de la Reforma del Tibet, amb grans esperances d'iniciar una renovació absoluta de la societat tibetana en el pla religiós i en el pla polític. Els seus intents reformistes van acabar a la presó on va passar pràcticament els tres darrers anys de la seva vida. Tot i així, aquest autor de trenta dos llibres va destacar pel seu comportament excèntric, si tenim en compte que es tractava d'un monjo. Amant de l'alcohol, el tabac, l'opi i les dones, escandalitzava la societat de l'època quan gosava banyar les figures de Buda en *chang*⁵⁴ o llençar el fum del seu cigarret a la cara de l'Il·luminat, tot argüint que donava a Buda allò que més li satisfieia a ell mateix. La tradició oral explica que mentre observava des de la seva finestra l'entrada de les tropes xineses l'any 1951 a Lhasa, va afirmar: “Ara, ja no hi ha res més a fer”. Moria poc després.

El catorzè Dalai-lama (1935)

Nogensmenys, el regent Rwa sgreng va jugar un paper essencial en la recerca i descoberta del catorzè Dalai-lama. La interpretació per la seva part d'alguns signes com la posició en què va quedar el tretzè Dalai-lama després de mort o les pròpies visions del regent, van conduir a la seva descoberta

El catorzè Dalai-lama, bsTan 'dzin rgya mtsho, va néixer el 5 de maig de 1935 a un petit poble del nord de la regió d'Amdo molt a prop del límit cultural tibetà en una família de camperols. Aquesta regió tibetana formalment depenia del govern xinès però en aquells dies es trobava sota control efectiu del senyor de la guerra Ma Bufang. L'infant fou reconegut com el renaixement del tretzè Dalai-lama per una expedició organitzada pel propi regent Rwa sgreng. El trasllat del nen a Lhasa no va ser senzill atès que el cabdill Ma Bufang es va negar a autoritzar-lo sense rebre a canvi un rescat

⁵³ HUBER, Toni. *The Guide to India, A Tibetan Account by Amdo Gendun Chöphel*. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 2000.

⁵⁴ Cervesa tibetana

econòmic. A més, les seves relacions amb el govern tibetà eren pèssimes a causa de la reivindicació tibetana sobre els territoris d'A mdo que administrava aquest xinès musulmà. L'estiu de 1939 el Dalai-lama va arribar a Lhasa.⁵⁵

L'any 1937 el IX Pantxen-lama va morir a la ciutat de sKye dgu mdo a la regió d'A mdo, fora de l'esfera d'influència de Lhasa. Moria a les portes del Tibet central mentre esperava que el govern de Lhasa li atorgués el permís per reincorporar-se a les seves funcions com a abat del monestir de bKra shis lhun po. L'autorització no va arribar mai a causa de les condicions del Pantxen-lama. Volia tornar al Tibet escortat per una companyia de soldats regulars de l'exèrcit xinès, una condició inacceptable per als governants de Lhasa. Fins al darrer moment, el Pantxen-lama va confiar en la pressió del govern del Kuomintang per poder tornar al Tibet, però no es va poder materialitzar cap suport a causa dels complicats moments que vivia el govern de Chiang Kai-shek. Les tropes imperials japoneses, després d'haver convertit Manxúria en un estat independent sota tutela nipona, havien envaït tota la franja oriental de la Xina. Finalment, el 1937 els soldats japonesos van saquejar i destruir la capital Nanjing i el govern de Chiang Kai-shek s'havia vist obligat a traslladar-se a la ciutat de Chongqing, a la província de Sichuan, des d'on va dirigir la guerra contra els invasors japonesos.

Entronització del catorzè Dalai-lama

Tanmateix, el regent Rwa sgreng continuava amb la seva política d'aproximació al règim nacionalista xinès, malgrat l'oposició de molts membres del seu govern. D'acord amb aquesta política conciliadora, el regent va convidar un representant del govern xinès a la cerimònia d'entronització del nou Dalai-lama; un desafiament que no es quedaria sense una resposta contundent uns mesos més tard per part dels sectors del govern tibetà contraris a qualsevol acte que comprometés la independència del Tibet. L'entronització del Dalai-lama va tenir lloc a principis de l'any 1940 amb la presència com a convidat del delegat xinès, Wu Zhongxin. La seva visita va provocar força incidents en el protocol. Wu Zhongxin, creia que la seva missió a Lhasa seria la que havien tingut ocasionalment els *amban* de la dinastia Qing cent anys enrere, encarregats

⁵⁵ GOLDSTEIN, Melvyn C. *A History of Modern Tibet, 1913-1951. The Demise of the Lamaist State*. op. cit. pp. 314-324

de presidir la selecció de la reencarnació entre tres candidats, mitjançant el conegut mètode de loteria amb l'urna d'or. La sorpresa del delegat xinès fou majúscula quan un cop a Lhasa se li va fer saber que malgrat haver estat convidat a la cerimònia d'entronització, no s'aplicaria el sistema de loteria ja que l'autèntic Dalai-lama ja havia estat seleccionat a partir dels mètodes tradicionals tibetans. No obstant això, el regent Rwa sgreng va cedir a les demandes de Wu Zhongxin i va demanar la confirmació del govern del Kuomintang per a l'únic candidat a Dalai-lama; confirmació que Chiang Kai-shek va atorgar.

La fotografia que es va prendre durant aquells dies del representant xinès assegut al costat del petit Dalai-lama va ser motiu d'una polèmica que encara perdura avui dia. La versió oficial xinesa sosté que la fotografia va ser presa durant la cerimònia d'entronització i que el delegat xinès hauria presidit la cerimònia assegut al costat del catorzè Dalai-lama, mentre que en realitat la fotografia va ser presa en posterioritat a l'entronització quan el Dalai-lama rebia en audiència el delegat del govern xinès de la mateixa manera que feia amb d'altres convidats d'acord amb les normes de protocol.

Encara que havia estat evitat el mètode de selecció per loteria, considerat sempre com una imposició dels desapareguts manxús, la política del regent Rwa sgreng massa propera a les tesis xineses, va ser un dels motius que va provocar la seva destitució l'any 1941. L'argument oficial va ser que la vida del regent Rwa sgreng corria perill i se li recomanava un període de retir de tres anys. Al regent no li va quedar més opció que deixar provisionalment el seu càrrec, amb la promesa de recuperar el seu càrrec un cop finalitzat el seu retiro, a mans d'un nou regent, el lama sTag brag rin po che, de setanta anys d'edat i ferm partidari de la independència tibetana. Rwa sgreng es va retirar al seu monestir situat al nord de Lhasa i l'any 1943 era elegit membre del comitè central del Kuomintang.⁵⁶

⁵⁶ GOLDSTEIN, Melvyn C. *A History of Modern Tibet, 1913-1951. The Demise of the Lamaist State.* op.cit. 1989. pp. 325-330. Per a la versió oficial xinesa: YA Hanzhang. *The Biographies of the Dalai Lamas.* op. cit. 1993. pp. 404-409.

La regència del lama sTag brag rin po che (1941-1950)

El nou regent no va perdre temps en aplicar mesures que portessin a la consolidació de l'estat tibetà independent i així recuperar el temps perdut durant l'anterior regència. L'any 1942 establia l'Oficina d'Afers Exteriors del govern tibetà i informava al govern xinès que a partir d'aquest moment s'hauria de dirigir a la nova Oficina per tractar qualsevol assumpte relacionat amb el Tibet.⁵⁷ Els xinesos van refusar tractar amb un ministeri d'afers exteriors i les comunicacions entre ambdós governs van interrompre's. Al mateix temps, el Tibet declarava la seva neutralitat en la Segona Guerra Mundial i refusava l'enviament a través del seu territori de suport militar dels aliats per al govern del Kuomintang, aleshores recolzats pels comunistes de Mao Zedong, en la seva lluita contra els japonesos.

Des de la regència de sTag brag es van provar d'impulsar per darrer cop algunes mesures reformistes, però altre cop sense gaire èxit.⁵⁸ El simple establiment d'una escola anglesa per a estudiants tibetans de l'aristocràcia a finals de l'any 1944 va provocar de nou un rebuig frontal dels grans monestirs i l'escola es va clausurar el 1945.

El desè Pantxen-lama (1938-1989)

D'altra banda, fora del control del govern de Lhasa, els jerarques del monestir de bKra shis lhun po que havien acompanyat el novè Pantxen-lama en el seu exili, van iniciar després de la mort d'aquest la recerca de la seva reencarnació amb el suport del govern del Kuomintang. L'any 1941 anunciaven la descoberta del desè Pantxen-lama, un nen de tres anys nascut a la regió d'Amdo que va ser immediatament traslladat al monestir de sKu 'bum, lluny de Lhasa. Al mateix temps el govern del Tibet havia trobat dos possibles candidats a Pantxen-lama, però els de bKra shis lhun po van desestimar els candidats de Lhasa i van declarar el seu candidat com a l'autèntic Pantxen-lama, no sense l'oposició del govern del Dalai-lama. El Kuomintang no va desaproveitar l'ocasió i

⁵⁷ SHAKABPA, Tsepon W. D. *Tibet, A Political History*. op. cit. p. 286-292.

⁵⁸ GOLDSTEIN, Melvyn C. *A History of Modern Tibet, 1913-1951. The Demise of the Lamaist State*. op. cit. 1989. pp. 381-385, 419-426.

va donar suport al candidat de bKra shis lhun po que seria entronitzat com a desè Pantxen-lama l'any 1949.

L'incident de Rwa sgreng

L'any 1944, l'ex-regent Rwa sgreng reapareixia en escena. Transcorreguts els tres anys de reclusió en el seu monestir va reclamar el seu càrrec de regent, proposta que fou rebutjada pel govern tibetà. Alguns monjos del monestir de Se ra, on Rwa sgreng gaudia de gran popularitat i respecte, van alçar-se en armes contra el govern en suport del lama i la ciutat de Lhasa va viure escenes de caos fins que la rebel·lió va ser neutralitzada per l'exèrcit. Finalment l'any 1947, tropes lleials al govern de Lhasa van assaltar el monestir de Rwa sgreng i van arrestar l'ex-regent, acusat de conspirar contra el govern. Pocs dies després del seu internament, el cos sense vida de Rwa sgreng va ser descobert a la seva cel·la. D'acord amb algunes versions l'infortunat Rwa sgreng hauria estat assassinat per enverinament i segons d'altres el regent hauria estat escanyat, mentre que el govern va mantenir en tot moment que el lama havia mort de causes naturals. Els monjos del seu monestir van iniciar una rebel·lió que va acabar amb la destrucció del monestir. L'incident de Rwa sgreng segueix sent una de les pàgines més fosques en la història del Tibet del segle XX, sense que hagi estat mai aclarit del tot.⁵⁹

Mao Zedong avança

Acabada la Segona Guerra Mundial, els esdeveniments es van precipitar ràpidament. Tot i que el govern del Kuomintang formava part del bàndol vencedor, la pau no va arribar a la Xina. L'aliança tàctica entre nacionalistes i comunistes es va dissoldre, un cop expulsats els japonesos, i la guerra civil va esclatar per allargar-se durant quatre anys. La superioritat de les forces de Mao Zedong, amb unes tropes disciplinades i plenes de moral, augmentava dia rere dia. Cadascun dels èxits que el líder comunista xinès aconseguia en el camp de batalla de la Xina, suposava un nou

⁵⁹ Per a una detallada exposició de les diferents teories conspiratòries en el cas Rwa sgreng: GOLDSTEIN, Melvyn C. *A History of Modern Tibet, 1913-1951. The Demise of the Lamaist State*. op. cit. 1989. pp. 464-522; SHAKABPA, Tsepon W. D. *Tibet, A Political History*. op. cit. 1984. pp. 292-294; i la versió xinesa oficial: YA Hanzhang. *The Biographies of the Dalai Lamas*. op. cit. 1993. pp. 409-413.

motiu de preocupació per a les autoritats de Lhasa que es prenen molt seriosament l'amenaça del flamant Exèrcit d'Alliberament Popular, amb la imatge de Mongòlia sota l'òrbita de Moscou, sempre present.

El final de la Segona Guerra Mundial va precipitar, per un altre costat, l'ensorrament definitiu de l'imperi colonial britànic i del British Raj. Una de les primeres conseqüències d'aquest ensorrament a l'Àsia fou la transformació de l'Índia britànica en dos estats independents: Índia i Pakistan. Els tibetans perdien d'aquesta manera el seu aliat més important, la Gran Bretanya, i no quedava clar si en guanyaven un de nou, atès que les posicions del nou cap del govern indi, Jawaharlal Nehru, respecte al Tibet resultaven ambigües a Lhasa.

El govern tibetà, malgrat la seva poca experiència en afers mundials, havia entès que el món s'havia submergit en una nova guerra d'abast mundial molt més subtil, la Guerra Freda que enfrontava els Estats Units amb la Unió Soviètica. Els soviètics, aliats naturals de Mao Zedong en aquells moments, amb el seu suport incondicional als estalinistes d'Ulaanbaatar, eren responsables de l'extermini del budisme a Mongòlia. Per tant, calia adreçar-se al govern nord-americà i obtenir-ne el reconeixement internacional per al Tibet independent. Per aquesta raó, es va enviar l'any 1947 una delegació comercial tibetana als Estats Units. Els membres de la delegació van aconseguir que les autoritats consulars nord-americanes de Hong Kong estampessin el visat en els seus passaports tibetans. La visita als Estats Units va anar acompanyada de declaracions de bones intencions per part dels nord-americans envers la missió comercial tibetana. Tanmateix, la posició oficial nord-americana era ferma. Washington reconeixia i recolzava l'existència d'un govern autònom tibetà, però alhora reconeixia la sobirania xinesa sobre el Tibet. No hi havia cap intenció de reconèixer un govern independent del Tibet. Els tibetans van viatjar posteriorment a la Gran Bretanya, França, Suïssa, Itàlia i l'Índia, on van trobar-se amb la mateixa actitud per part dels governs d'aquests països. Autonomia sí, independència no. A principis de 1949, la missió tibetana tornava a Lhasa sense haver obtingut els resultats esperats i un futur incert s'albirava des de Lhasa amb una patent manca de recolzament internacional efectiu.⁶⁰

⁶⁰ SMITH, Warren W. Jr. *Tibetan Nation: A History of Tibetan Nation and Sino-Tibetan Relations*. op. cit. 1996. pp. 257-263.

Triomf de la Revolució comunista xinesa

L'estiu de 1949 amb les forces del Kuomintang desbordades per les tropes comunistes, el govern del Tibet decidia expulsar tots els representants del govern xinès de Lhasa. L'1 d'octubre d'aquell any, Mao Zedong proclamava a Pequín la República Popular de la Xina. La revolució havia triomfat. Però en opinió dels nous governants comunistes no a tot arreu. Els dirigents de Pequín compartien el mateix punt de vista que els seus enemics del Kuomintang i consideraven el Tibet part integrant i irrenunciable del territori xinès, de la Mare Pàtria, en la nova terminologia comunista. Per al Partit Comunista Xinès, el Tibet del Dalai-lama era un territori sotmès a l'imperialisme. Calia, doncs, modificar aquella situació per tots els mitjans possibles.

El desè Pantxen-lama, adaptant-se amb molta facilitat al canvi de règim de la Xina, va expressar el mateix 1 d'octubre de 1949, el seu recolzament incondicional a Mao Zedong. L'aparell de propaganda maoista ja feia mesos que anunciava la intenció de "reincorporar i alliberar" el Tibet.

Comença l'*Alliberament*

Des del triomf de la revolució fins a l'arribada dels xinesos al Tibet va transcórrer un any i escaig. Un període de guerra de nervis on les autoritats de Pequín van aprofitar per fer-se amb el control absolut de totes aquelles àrees tibetanes que des de l'època de la dinastia Qing havien estat habitualment sota jurisdicció xinesa. En el front nord-est, l'Exèrcit d'Alliberament Popular després de derrotar les tropes xineses musulmanes de Ma Bufang, va ocupar tota la regió d'Amdo, convertida en la província de Qinghai. En el front oriental, ràpidament van ser sotmeses les àrees tibetanes de Sichuan, és a dir, la part més oriental de Khams, fins arribar a la riba est del riu Iang-tsé. Acabat l'estiu de 1950, les tropes xineses es concentraven a les fronteres del Tibet que durant la primera meitat del segle XX havia estat governat des de Lhasa.

El mes d'octubre de 1950, les tropes comunistes travessaven la frontera est del Tibet i ocupaven en poques setmanes la part més oriental del Tibet independent, la regió més occidental de Khams, des del riu Iang-tsé fins a la regió de rKong po, a escassos

dos-cents quilòmetres de Lhasa. La ciutat més important de la regió, Chab mdo, havia caigut amb el seu polèmic governador Ngag dbang 'jigs med Nga bod al capdavant. Pequín decidia formar amb aquests territoris la província xinesa de Xikang⁶¹ considerant-la així una entitat diferenciada dels territoris més occidentals, formats pel Tibet central i occidental, encara sota control del govern de Lhasa.⁶²

El govern tibetà es trobava totalment desbordat pels esdeveniments. L'Exèrcit d'Alliberament Popular havia derrotat qualsevol de les inútils temptatives de resistència ofertes per l'antiquat exèrcit tibetà. Davant la gravetat de la situació, de manera extraordinària el govern del Tibet decidia el 17 de novembre de 1950 traspasar al jove Dalai-lama, aproximadament dos anys abans d'allò que la tradició manava, tots els poders temporals associats amb el seu càrrec i el regent abandonava les seves funcions polítiques.⁶³ Un mes després de celebrar-se la cerimònia de transmissió de poders, el catorzè Dalai-lama deixava Lhasa per traslladar-se a un indret més segur prop de la frontera amb Sikkim, a la vall de Gro mo situada entre el Nepal i Bhutan. Mentrestant, el govern comunista exigia al Dalai-lama i al seu govern l'inici immediat de negociacions que conduïssin a l'*alliberament* de tot el Tibet de forma pacífica. El governador Ngag dbang 'jigs med Nga bod, arrestat pels xinesos, va expressar també el seu convenciment que l'única sortida que restava al Tibet era la de negociar amb els dirigents comunistes i així ho va fer saber a Lhasa. Davant la manca de suport internacional i l'evident inferioritat militar tibetana, el govern tibetà va acceptar l'oferta i va enviar una delegació negociadora a Pequín encapçalada pel mateix Ngag dbang 'jigs med Nga bod. La delegació tenia instruccions de no signar cap acord sense consultar prèviament amb el del govern del Dalai-lama.

⁶¹ Khams occidental.

⁶² Sobre l'avenç de les tropes xineses al Tibet: GOLDSTEIN, Melvyn C. *A History of Modern Tibet, 1913-1951. The Demise of the Lamaist State*. op. cit. 1989. pp. 638-698; SMITH, Warren W. Jr. *Tibetan Nation: A History of Tibetan Nation and Sino-Tibetan Relations*. op. cit. 1996. pp. 265-288; SHAKABPA, Tsepon W. D. *Tibet, A Political History*. op. cit. 1984. pp. 299-303.

⁶³ GOLDSTEIN, Melvyn C. *A History of Modern Tibet, 1913-1951. The Demise of the Lamaist State*. op. cit. 1989. pp. 704-707.

Negociacions a Pequín: L'Acord dels 17 Punts

El 22 d'abril de 1951, la delegació tibetana arribava a la capital xinesa. La primera condició que la part negociadora xinesa va imposar als tibetans fou la del reconeixement del desè Pantxen-lama, aliat de Pequín, per part del govern del Dalai-lama. Davant de la pressió xinesa i per tal d'evitar un fracàs abans que comencessin les mateixes negociacions, l'autoritat tibetana va donar reconèixer el Pantxen-lama. Aquest fou el darrer cop que la delegació tibetana va comunicar-se amb el govern de Lhasa. I les negociacions van començar. Des del primer moment els representants xinesos van deixar molt clar que si no s'acceptaven les seves condicions els plans per *alliberar pacíficament* el Tibet, s'imposarien les seves condicions per la força de les armes. Els membres de la delegació tibetana van trobar-se a les mans amb el text del tractat conegut amb el nom de "L'acord dels disset punts". Finalment, ambdues parts van signar el tractat el 23 de maig de 1951.⁶⁴ El text deia el següent:

Acord dels 17 punts

1. El poble tibetà s'unirà i expulsarà les forces imperialistes agressives del Tibet; el poble tibetà tornarà a la gran família de la Mare Pàtria, la República Popular de la Xina.
2. El govern local del Tibet donarà assistència activament a l'Exèrcit d'Alliberament Popular per entrar al Tibet i consolidar la defensa nacional.
3. D'acord amb la política sobre les nacionalitats expressada en el Programa Comú de la Conferència Consultiva Política Popular Xinesa, el poble tibetà

⁶⁴ Sobre les negociacions de l'Acord dels disset punts i el text del propi tractat: GOLDSTEIN Melvyn, Dawei Sherap, Siebesnschuh W. *A Tibetan Revolutionary, the political life and times of Baba Phüntso Wangye*. Berkeley: University of California Press, 2004. pp. 140-154; SMITH, Warren W. Jr. *Tibetan Nation: A History of Tibetan Nation and Sino-Tibetan Relations*. op. cit. 1996. pp. 294-304. GOLDSTEIN, Melvyn C. *A History of Modern Tibet, 1913-1951. The Demise of the Lamaist State*. op. cit. 1989. pp. 737-773; SHAKABPA, Tsepon W. D. *Tibet, A Political History*. op.cit. 1984. pp. 304; VAN WAALT VAN PRAAG Michael C. *The Status of Tibet. History, Rights, and Prospects in International Law*. op. cit. 1987. pp. 147-156; SHAKYA, Tsering. *The Dragon in the Land of the Snows*. London: Pimlico, 1999. pp. 65-91; i la versió xinesa a: YA Hanzhang. *The Biographies of the Dalai Lamas*. op. cit. 1993. pp. 420-434.

té el dret d'exercir una autonomia nacional regional sota el lideratge unificat del Govern Central Popular.

4. El Govern Central no alterarà el sistema polític existent al Tibet. Les autoritats centrals tampoc alteraran l'actual estatus, funcions i poders del Dalai-lama. Els funcionaris de diversos rangs mantindran els seus càrrecs com ha estat fins ara.

5. L'estatus establert, funcions i poders del Pantxen-lama es mantindran.

6. Per estatus establert, funcions i poders del Dalai-lama i del Pantxen-lama s'entenen l'estatus, funcions i poders dels respectius tretzè Dalai-lama i del novè Pantxen-lama quan mantenien relacions amistoses i fraternals.

7. La política de llibertat religiosa expressada en el Programa Comú de la Conferència Política Consultiva Popular Xinesa serà respectada. Les creences religioses, costums i tradicions del poble tibetà seran respectats, i els monestirs dels lames seran protegits. Les autoritats centrals no provocaran cap canvi en els ingressos dels monestirs i temples.

8. Les tropes tibetanes seran reorganitzades de forma gradual dins de l'Exèrcit d'Alliberament Popular, i esdevindran part de les forces de defensa nacional de la República Popular de Xina.

9. La llengua parlada i escrita i l'educació escolar de la nacionalitat tibetana es desenvoluparan gradualment d'acord amb les actuals condicions al Tibet.

10. L'agricultura, ramaderia, indústria i comerç tibetans es desenvoluparan esglaonadament, i les condicions de vida del poble es milloraran gradualment, d'acord amb les actuals condicions del Tibet.

11. No existirà cap coacció en els assumptes relacionats amb les diverses reformes del Tibet per part del Govern central. El Govern local del Tibet haurà de dur a terme les reformes per pròpia iniciativa, i quan el poble

reclami reformes, aquestes seran resoltes mitjançant consulta amb les autoritats del Tibet.

12. SI els antics càrrecs de l'administració amb tendències pro-imperialistes i pro-Kuomintang trenquen d'una manera resolutiva amb l'imperialisme i el Kuomintang i no s'involucren en actes de sabotatge o resistència, podran continuar en els seus càrrecs independentment del seu passat.

13. Quan l'Exèrcit d'Alliberament Popular entri en el Tibet complirà tots els punts esmentats i es mostrarà equitatiu tant en la compra com en la venda de productes i no prendrà de forma arbitrària del poble ni una sola agulla i ni un sol fil.

14. El Govern Central Popular centralitzarà tots els afers exteriors de l'àrea del Tibet; i hi haurà coexistència pacífica amb els països veïns i s'establiran i desenvoluparan relacions comercials i d'intercanvi justes amb ells sobre la base d'igualtat, benefici mutu i respecte mutu pel territori i la sobirania.

15. Per tal d'assegurar la posada en pràctica d'aquest acord, el Govern Central Popular crearà un comitè administratiu i militar, així com un quarter regional militar al Tibet, i a excepció del personal que s'hi envii per part del Govern Central Popular, el comitè absorbirà el màxim nombre de personal local tibetà per prendre part en aquestes activitats. El personal local tibetà que prengui part en el comitè administratiu i militar inclourà elements patriòtics del Govern Local del Tibet, dels diversos districtes, i dels monestirs i temples més importants. El llistat de membres s'efectuarà després de les corresponents consultes entre els representants designats per Govern Central Popular i els diversos organismes involucrats, i serà tramesa al Govern Central Popular per al seu nomenament.

16. Els fons necessaris per al comitè administratiu i militar, els quarters d'àrea militars i les tropes de l'Exèrcit d'Alliberament Popular que entrin al Tibet seran a càrrec pel Govern Central Popular. El Govern Local del Tibet

haurà de prestar assistència a l'Exèrcit d'Alliberament Popular en l'adquisició i transport de menjar, farratge i d'altres necessitats diàries.

17. Aquest acord entrarà en vigor immediatament després que signatures i segells hi siguin estampats.

El representants tibetans van estampar els seus segells personals en el document, però no hi va haver cap segell oficial del Govern del Tibet. Bàsicament, l'Acord reconeixia la sobirania xinesa sobre el Tibet, tot i concedint un règim especial amb una àmplia autonomia per a aquest territori, del qual però quedava exclosa la regió de Chab mdo. El govern del Dalai-lama i el seu sistema d'administració serien respectats. Les "reformes democràtiques", en altres paraules, la col·lectivització socialista, s'ajornava en territori tibetà fins que es donessin les condicions òptimes per a la seva aplicació, a causa de l'endarreriment social i polític en què es trobava el Tibet. Finalment, la part tibetana es comprometia a acceptar i facilitar l'entrada de tropes xineses en territori tibetà. En cap cas s'esmentava un suposat caràcter "feudal" o "esclavista" del Tibet, al contrari, l'Acord garantia el manteniment del règim existent per un període indefinit i l'argument únic de l'entrada al Tibet per part de ls tropes xineses era la potencial eliminació d'elements imperialistes i del Kuomintang.

Encara que l'Acord dels 17 Punts reconeixia un règim autònom per al Tibet governat pel Dalai-lama, en realitat, el Tibet deixava d'existir com a entitat independent *de facto* i *de jure*.

Reaccions a la signatura de l'Acord dels disset punts

Les notícies de la signatura de l'Acord dels disset punts van causar una gran commoció al Dalai-lama i al seu govern, que en cap cas havien donat el seu consentiment final per arribar a cap resolució específica, motiu pel qual el segell del govern tibetà no havia estat lliurat a la delegació negociadora i seguia en mans del Dalai-lama. Des de Pequín, tant Ngag dbang 'jigs med Nga bod com el Pantxen-lama

anunciaven el seu ple suport a l'Acord dels disset punts. Tots dos es convertirien més tard en figures destacades del nou govern del Tibet.

Tot seguit, les autoritats xineses van exigir del Dalai-lama la ratificació de l'Acord i el seu immediat retorn a Lhasa on s'esperava que es fes càrrec del govern tibetà i col·laborés en l'entrada dels contingents de l'exèrcit xinès.

Des del seu refugi de Gro mo, el jove Dalai-lama s'enfrontava a un gran dilema. L'acceptació de l'Acord amb els xinesos i per tant el seu retorn a Lhasa implicava renunciar a la independència tibetana. D'altra banda, l'Acord donava, en teoria, un alt grau d'autonomia al Tibet que la presència del mateix Dalai-lama a Lhasa podria fer respectar i reforçar. Els sectors més conservadors del govern tibetà, inclosos els monestirs de Lhasa, eren favorables a l'Acord amb els xinesos, vist com un mal menor, i donaven suport a aquesta opció. L'alternativa consistia en denunciar l'Acord com una imposició d'una potència estrangera atacant sobre un legítim govern independent. En aquest cas, l'única sortida per al Dalai-lama era l'exili a l'Índia i des d'allà cercar l'ajut internacional per a la causa d'un Tibet independent. Aquesta opció, lògicament, era la preferida pels sectors més favorables a la independència del Tibet, entre els que es trobaven bona part de la família del Dalai-lama. Però la manca d'interès que el conflicte tibetà havia suscitat entre els governs d'arreu del món, més preocupats pel transcurs de la Guerra de Corea,⁶⁵ unida a les súpliques que des dels monestirs més importants del Tibet arribaven al Dalai-lama perquè tornés a Lhasa per garantir l'autonomia del país, van fer decantar la balança cap a les posicions més conservadores.⁶⁶

Amb molt poc convenciment personal, l'estiu de 1951 el Dalai-lama va enviar un telegrama a Mao Zedong anunciant el seu retorn imminent a la capital tibetana. L'estratègia comunista havia funcionat. El 9 de setembre de 1951 entrava un destacament amb els primers 600 efectius de l'exèrcit xinès a la capital tibetana. Començava un impossible període de coexistència entre el govern del Dalai-lama i el general Zhang Guohua, comandant de l'Exèrcit d'Alliberament Popular.

⁶⁵ KRAMER Mark (ed.). Great-Power Rivalries, Tibetan Guerrilla Resistance, and the Cold War in South Asia. *Journal of Cold War Studies*, vol. 8 n. 3, 2006.

⁶⁶ GOLDSTEIN Melvyn. A History of Modern Tibet, the calm before the storm 1951-1955. University of California Press, Berkeley, 2007. pp. 138-169.

L'Exèrcit d'Alliberament Popular arriba a Lhasa

Les primeres tropes que van entrar a Lhasa tenien ordres molt estrictes d'adreçar-se amb el màxim respecte a la població local en qualsevol afer en què fos necessari un contacte directe, per tal d'evitar qualsevol tipus d'incidents. Després de l'arribada massiva d'efectius xinesos, però, els aliments començaren a fer-se escassos entre la població civil, i això va provocar les primeres protestes del govern tibetà davant del comandament militar xinès.⁶⁷

Si el comportament, en general, dels ocupants xinesos es podia considerar correcte a la zona sota control de Lhasa, en d'altres zones tibetanes sota control directe de l'administració xinesa els problemes es multiplicaren. Ens referim a la província de Qinghai, a les àrees tibetanes de les províncies de Gansu i Yunnan i, finalment, a la meitat occidental de la província de Sichuan. Aquests territoris, malgrat ser de majoria ètnica tibetana, no es trobaven sota el règim autònom definit per l'Acord dels disset punts, i les primeres polítiques de col·lectivització que s'hi aplicaren van provocar enfrontaments violents entre els tibetans d'aquelles regions i els dirigents comunistes arribats des de la Xina. En el Tibet central, en compliment de l'Acord de Pequín, el desè Pantxen-lama es va instal·lar definitivament en el seu monestir de bKra shis lhun po.

El catorzè Dalai-lama a Pequín

L'any 1954, el Dalai-lama era convidat a participar en la reunió del Congrés Nacional Popular, que s'havia de celebrar a Pequín i on calia discutir la nova constitució de la República Popular de Xina. En un intent per elevar el rang polític del Pantxen-lama, aquest també fou convidat a la reunió com a màxim dirigent de la regió de gTsang al costat dels dirigents pro-xinesos de la nova província de Xikang. Aquests mateixos delegats formarien part del recentment creat Comitè Preparatori de la Regió Autònoma del Tibet, un organisme presidit pel Dalai-lama. i que com el seu nom indica havia de preparar la formació d'una futura Regió Autònoma del Tibet. L'any 1956, la província

⁶⁷ GOLDSTEIN Melvyn. A History of Modern Tibet, the calm before the storm 1951-1955. op.cit. 2007. pp. 206-265.

de Xikang fou reincorporada al Tibet central de manera que l'embrió de la futura Regió Autònoma del Tibet recuperava a grans trets les mateixes delimitacions geogràfiques que el Tibet independent d'abans de la signatura de l'Acord dels disset punts.⁶⁸

La visita del Dalai-lama a Pequín es va prolongar per més d'un any; un període en què el Dalai-lama va participar en diverses reunions amb els màxims dirigents xinesos. També va tenir el privilegi d'entrevistar-se en diverses ocasions amb Mao Zedong. En totes aquestes activitats, els hostes comunistes van mostrar sempre una gran deferència cap als seus convidats tibetans. El tracte era immillorable. El mateix Dalai-lama, tal com afirma en la seva autobiografia, va quedar enlluernat pel progrés material que la nova Xina comunista li presentava. Fins i tot, va insinuar el seu possible ingrés en el Partit Comunista. Semblava que comunisme i budisme eren complementaris per desenvolupar el benestar material i personal de la persona.

L'exercici de propaganda desplegat davant del Dalai-lama i les relacions de mútua confiança que ell i Mao Zedong havien cultivat durant la seva estada Pequín se'n van anar en orris durant la darrera entrevista que van mantenir abans del retorn del Dalai-lama cap a Lhasa, d'acord amb l'autobiografia del mateix Dalai-lama. En aquesta reunió, sempre amb l'ajut d'un intèrpret atès que el Dalai-lama no parlava xinès, Mao Zedong s'hauria acomiadat del Dalai-lama, amb les següents paraules: "*La vostra actitud és bona. però la religió és verí. En primer lloc fa disminuir la població perquè els monjos i les monges fan vot de celibat i, en segon lloc, es descuida el progrés material*".⁶⁹ Aquestes paraules van horroritzar el Dalai-lama, que envaït per la decepció, va iniciar el seu retorn cap a Lhasa. Mentrestant, durant l'absència del Dalai-lama, els comandants xinesos reclamaven els seus espais de poder en l'administració del Tibet i les friccions amb el govern de Lhasa eren constants.

⁶⁸ *Ibid.* pp. 478-523; SHAKYA, Tsering. *The Dragon in the Land of the Snows*. op. cit. 1999. pp. 122-124; GOLDSTEIN Melvyn, Dawei Sherap, Siebesnschuh W. *A Tibetan Revolutionary, the political life and times of Baba Phüntso Wangye*. op. cit. 2004. pp. 185-203.

⁶⁹ Sobre aquesta conversa veure: BSTAN 'DZIN RGYA MTSHO, XIV Dalai lama. *Freedom in Exile: the autobiography of the Dalai lama*. Nova York: Harper Perennial. 1990. p. 99; GOLDSTEIN Melvyn, Dawei Sherap, Siebesnschuh W. *A Tibetan Revolutionary, the political life and times of Baba Phüntso Wangye*. op. cit. 2004. p. 196.

La reeducació de les "sessions de lluita" a Khams

L'any 1956 va començar una revolta popular dels habitants de Khams, en els territoris tibetans sota administració directa xinesa, contra les mesures de col·lectivització del nou règim. Els mètodes xinesos contra els revoltats foren expeditius, especialment amb l'ajut de les sessions "lluita." Aquest particular mètode d'auto-inculpació tenia com objectiu destruir els esquemes socials del tibetans mitjançant sessions inacabables on els membres de l'aristocràcia, els lames dels monestirs, els antics administradors tibetans o qualsevol individu que expressés una opinió contrària a la política xinesa, eren sotmesos a humiliacions públiques on es denunciaven els seus "crims" i se'ls sotmetia a maltractaments i tortures. L'actitud xinesa en les llunyanes àrees tibetanes de la província de Sichuan va començar a transcendir a la ciutat de Lhasa a partir de 1956, quan van arribar els primers refugiats. A més, la revolta a terres de Khams s'havia transformat en una autèntica guerra de guerrilles que colpia amb severitat les tropes xineses. Els habitants del Tibet central, per la seva banda, es mostraven horroritzats per les notícies que els explicaven els refugiats de Khams.⁷⁰

El catorzè Dalai-lama, a diferència del seu antecessor, havia evolucionat cap a posicions radicalment contràries a tota violència que li impediessin donar cap suport als tibetans de les zones més orientals alçats en armes. Ben al contrari, en algunes declaracions fetes pel Dalai-lama, en els anys abans d'emprendre el camí de l'exili, denunciava i condemnava qualsevol acte de resistència violenta contra els ocupants xinesos. Això no va impedir, però, que els habitants de Kham organitzessin una resistència armada eficient que va gaudir d'un cert recolzament logístic i material per part dels Estats Units a través d'un pla d'operacions especials dutes a terme per la CIA.⁷¹

⁷⁰ SHAKYA, Tsering. *The Dragon in the Land of the Snows*. op. cit. pp. 136-144.

⁷¹ DUNHAM Mikel. *Buddha's Warriors. The Story of the CIA-Backed Tibetan Freedom Fighters, the Chinese Invasion and the Ultimate Fall of Tibet*. Nova York: Penguin, 2004; NORBU Jamyang. *Warriors of Tibet, The Story of Aten and the Khampas' Fight for the Freedom of their Country*. Londres: Wisdom. 1979; KRAMER Mark (ed.). Great-Power Rivalries, Tibetan Guerrilla Resistance, and the Cold War in South Asia. *Journal of Cold War Studies*, vol. 8 n. 3, 2006.

Trobada del Dalai-lama amb Zhou Enlai a l'Índia

Enmig de tot aquest enrenou, el Dalai-lama va rebre una invitació del rāja de Sikkim per assistir a les celebracions del dos mil cinc-cents aniversari del naixement del Buda Śākyamuni que havien de tenir lloc a finals del 1956 a l'Índia. Malgrat el recel del govern xinès, el Dalai-lama va acceptar la invitació per visitar l'Índia. La seva intenció era discutir amb el govern del primer ministre indi Jawaharlal Nehru la crítica situació política que travessava el Tibet. El Dalai-lama va viatjar a l'Índia acompanyat del Pantxen-lama i del ministre Ngag dbang 'jigs med Nga bod.⁷²

En diverses entrevistes, el Dalai-lama va descriure al primer ministre indi la situació desesperada que es vivia al Tibet a causa del progressiu deteriorament en les relacions entre tibetans i xinesos. Fins i tot, el cap del govern tibetà va expressar al seu col·lega indi, la possibilitat de demanar refugi polític al govern de l'Índia. Tanmateix, el primer ministre indi va demanar al Dalai-lama que esgotés totes les possibilitats de negociació amb Pequín i va desaconsellar una decisió precipitada.

El Dalai-lama, convençut per les paraules del primer ministre indi, va reunir-se dos cops a Delhi amb el primer ministre xinès, Zhou Enlai, que per aquelles dates era de visita oficial a l'Índia. Zhou gaudia d'un gran prestigi a la Xina i el Dalai-lama hi confiava en els bons oficis del dirigent xinès. Efectivament, Zhou, sorprès per les denúncies del Dalai-lama, va prometre-li investigar la situació i aturar qualsevol tipus de "reformes xineses" fins que no fossin reclamades pel mateix govern autònom del Tibet en compliment de l'article 11 de l'Acord dels disset punts. El primer ministre xinès es també comprometia a estudiar les denúncies sobre la brutalitat amb què el seu exèrcit reprimia les revoltes a Khams i A mdo. Les promeses de Zhou Enlai van acabar de convèncer el líder tibetà, i va decidir de retornar a la capital tibetana l'abril de 1957.

La realitat que l'esperava era ben diferent. La situació no va fer més que empitjorar. La repressió va augmentar a les regions d'A mdo i Khams i les guerrilles tibetanes, conegudes amb el nom de Chu bzhi sgang drug, "Quatre rius, sis serralades", es van traslladar cap al Tibet central. Molts tibetans de les regions dels voltants de

⁷² SMITH, Warren W. Jr. *Tibetan Nation: A History of Tibetan Nation and Sino-Tibetan Relations*. op. cit. 1996. pp. 412-417.

Lhasa van recolzar els revoltats fins que la situació va esdevenir del tot insostenible cap a principis de l'any 1959. La revolta arribava a Lhasa.

La Revolta de Lhasa de 1959

Amb l'inici de l'any nou tibetà, inesperadament, el comandant en cap de l'exèrcit xinès a Lhasa va convidar el Dalai-lama a assistir a una representació teatral que s'havia de celebrar a la guarnició xinesa el dia 10 de març de 1959. La invitació especificava al Dalai-lama que no li calia cap tipus de guàrdia personal, atès que la seva seguretat seria garantida pel mateix exèrcit xinès. Molts van interpretar que els xinesos volien fer captiu el Dalai-lama i traslladar-lo a Pequín per mantenir-lo allunyat de la revolta general que experimentava el país. Tement per la seva seguretat personal, el mateix Dalai-lama va refusar la invitació, fet que va enfurismar els xinesos. Mentrestant, multituds de tibetans havien començat a envoltar el Palau del Nor bu gling kha, on residia el Dalai-lama, per impedir que els soldats xinesos intentessin traslladar-lo contra la seva voluntat. La revolta havia esclatat a la mateixa Lhasa.

El comandament de les forces xineses va exigir a la multitud allà reunida que es dispersés i tornessin a les seves cases, demandes que els revoltats van rebutjar. Van seguir set dies d'extrema tensió i desordres que van culminar amb l'explosió de dos artefactes en el Palau del Nor bu gling kha, llençats des de posicions xineses. Finalment, el Dalai-lama, el 17 de març de 1959, va decidir deixar Lhasa i cercar refugi a l'Índia. El vespre d'aquell dia de març, acompanyat per una petita escorta, el màxim líder espiritual i polític del Tibet, abandonava d'incògnit la capital tibetana, aprofitant la confusió que regnava a la ciutat, per tal d'evitar que l'exèrcit xinès se n'assabentés de les seves intencions. Van haver de transcórrer dos dies perquè els xinesos se n'adonessin del que havia passat, però ja era tard. La revolta va esclatar amb gran violència i el 20 de març l'exèrcit xinès bombardejava la ciutat rebel. En pocs dies la rebel·lió va ser aniquilada i milers de tibetans van perdre la vida en aquells enfrontaments.⁷³

⁷³ SMITH, Warren W. Jr. *Tibetan Nation: A History of Tibetan Nation and Sino-Tibetan Relations*. op. cit. 1996. pp. 440-450; SHAKYA, Tsering. *The Dragon in the Land of the Snows*. op. cit. 1999. pp. 185-200; SHAKABPA, Tsepon W. D. *Tibet, A Political History*. op. cit. 1984. pp. 316-318.

L'exili del Dalai-lama

El 31 de març de 1959 el Dalai-lama travessava la frontera amb l'Índia on immediatament li era concedit l'asil polític. Tot just abans de creuar la frontera en una solemne declaració, el catorzè Dalai-lama revocava l'Acord dels disset punts i establia un Govern tibetà a l'exili presidit per ell mateix. Després del fracàs de la revolta, desenes de milers de tibetans van veure's obligats a creuar la frontera amb l'Índia per cercar refugi. S'iniciava la diàspora tibetana que encara perdura en l'actualitat.

La revolta dels tibetans del 1959 va provocar el blindatge absolut del Tibet. Tots els esforços fets des de Pequín per atraure's el suport i la complicitat del Dalai-lama havien fracassat estrepitosament. L'absència del Dalai-lama es va interpretar a Pequín de maneres ben diferents. Les posicions més moderades i conciliatòries representades pel primer ministre Zhou Enlai en feien una interpretació negativa, atès que s'havia perdut l'interlocutor més carismàtic de la part tibetana. Pel contrari, per als més radicals, la fugida del Dalai-lama, malgrat els possibles inconvenients que a nivell internacional poguessin aparèixer, representava una ocasió magnífica per imposar les "reformes" del Partit Comunista Xinès al Tibet sense cap mena d'impediment legal.

Nogensmenys, durant mesos el govern xinès feia circular una versió d'acord amb la qual el Dalai-lama havia estat segrestat pels sectors més reaccionaris del govern aristocràtic tibetà, l'objectiu dels quals era sabotejar les relacions entre xinesos i tibetans. No va passar molt de temps fins que aquesta versió va haver de ser abandonada i el Dalai-lama va esdevenir en l'enemic públic número u de la República Popular.⁷⁴

⁷⁴ SHAKYA, Tsering. *The Dragon in the Land of the Snows*. op. cit. 1999. pp. 200-212; SHAKABPA, Tsepon W. D. *Tibet, A Political History*. op. cit. 1984. pp. 319-322.

LA RELIGIÓ BON

Khyung sprul rin po che va ser tota la seva vida un home de religió. El seu naixement a la regió de l'Alt Hor en el si d'una família bonpo va determinar la seva adscripció a aquesta fe religiosa, si bé va romandre sempre proper a la majoria budista del Tibet. Sempre conegut el Tibet per la seva infrangible adhesió a la religió de Buddha, l'existència d'una religió autòctona ha estat negligida durant molt anys. En el cas de Khyung sprul rin po che és impossible entendre la seva biografia sense tenir les claus més rellevants que expliquen el Bon.⁷⁵

La religió Bon

En el Tibet existeixen dues religions considerades pròpies: Budisme i Bon. Fora del Tibet, el budisme és una religió universal coneguda i difosa amb uns orígens clars i diàfans que els podem situar a l'Índia del segle VI aC amb l'aparició del príncep Siddhārtha Gautama, també conegut com el Buddha del present. Cap al segle VII dC el budisme es va assentar definitivament al Tibet per convertir-se en la religió majoritària dels habitants del sostre del món.

Tanmateix, en el Tibet ja existia una religió anomenada Bon, abans de l'arribada del budisme, i que ha continuat present al sostre del món si bé d'una forma minoritària. Si donem un cop d'ull a algunes enciclopèdies de religió, ni tan sols apareix esmentada i si hi és, molt sovint se la identifica amb el xamanisme i l'animisme, fet que no s'adiu a la realitat. És cert que les creences xamàniques són presents al Tibet, l'existència d'oracles⁷⁶ n'és només un botó de mostra, però no són pròpies de la tradició bonpo, sinó que estan presents amb la mateixa intensitat tant en el culte budista com en el bonpo. Si bé el Bon ha patit influències d'altres creences com el budisme i el xamanisme, no és

⁷⁵ A continuació s'introdueix la religió Bon a partir de la publicació: ALAY Josep Lluís. *Arrels del Tibet, cooperació i cultura al sostre del món*. Lleida: Pagès editors, 2009. pp. 123-149, revisada i ampliada.

⁷⁶ Coneguts amb tibetà com *lha pa*. Sobre els oracles: BELLEZZA John Vincent. *Spirit-Mediums, Sacred Mountains and Related Bon Textual Traditions in Upper Tibet, Calling Down the Gods*. Leiden: Brill, 2005.

menys cert que es tracta d'una religió amb un fundador, una història sagrada i uns principis doctrinals, que la fan diferent a la resta de tradicions espirituals.⁷⁷

El Bon és la tradició espiritual pròpia del Tibet que compta avui dia amb el suport d'un petit percentatge de la població del país. D'acord amb les escriptures bonpo, aquesta tradició religiosa va establir-se al país de les neus fa milers d'anys, molt abans de l'arribada del budisme, encara que la data exacta de la seva implantació sigui objecte de discussió. La història sagrada de la religió bon així com els seus principis doctrinals fonamentals, només pot explicar-se a partir de la informació que aporten els centenars de volums dels seus textos canònics més importants.

El fundador de la religió va ser sTon pa gshen rab mi bo che,⁷⁸ va néixer l'any 16.016 aC d'acord amb la més que improbable cronologia tradicional bonpo.⁷⁹ Les escriptures anomenen aquesta religió en tibetà com g.Yung drung bon, és a dir, el Bon del g.Yung drung. El terme tibetà g.Yung drung pot interpretar-se de dues maneres; d'una banda és un adjectiu que significa "etern" o "immutable" i d'altra banda és el substantiu que designa l'esvàstica i que en la tradició tibetana simbolitza la indestructibilitat.

Una de les col·leccions de textos més interessants del cànon bonpo és la que fa referència a la biografia del seu fundador. Es tracta de tres versions de la vida de sTon pa gshen rab que presenten lleugeres diferències entre si. Cap d'aquestes versions de la vida del Mestre no ha estat traduïda íntegrament:

⁷⁷ Sobre com definir Bon i la seva relació amb el xamanisme i el budisme: KARMAY Samten. A General Introduction to the History and Doctrines of Bon, a *The Arrow and the Spindle: Studies in History, Myths, Rituals and Beliefs in Tibet, Vol. I*, Kathmandu: Mandala Publications, 1998; KVAERNE Per. The Bon Religion of Tibet. London: Serindia Publications, 1995. pp. 9-23; KVERNE Per. The study of Bon in the West: Past, present and future, a *New Horizons in Bon Studies*, Samten G. Karmay i Yasuhiko Nagano (eds.), Senri Ethnological Reports, Osaka: National Museum of Ethnology, 2000. pp. 7-20; BJERKEN Zeff. Exorcising the Illusion of Bon "Shamans": A Critical Genealogy of Shamanism in Tibetan Religion. *Revue d'Etudes Tibétaines* 6, 2004. pp. 4-59; KVAERNE Per. Le Bön, l'autre religion, a *Tibétains, 1959-1999: 40 ans de colonisation*. Katia Buffetrille i Charles Ramble. Paris: Éditions Autrement, 1988. pp. 58-73; ERMAKOV Dmitry. Vajra Publications, Kathamndu, 2008.

⁷⁸ Molt sovint s'abreua com sTon pa gShen rab, o senzillament com "El Mestre".

⁷⁹ KVAERNE Per. A Chronological Table of the Bon po: The Bstan rcis of Ñi ma bstan 'jin. *Acta Orientalia*, vol. 33, 1971, pp. 205-248.

El mDo 'dus és la versió més breu organitzada en un volum de vint-i-quatre capítols; es tracta d'un tresor redescobert al monestir de bSam yas l'any 961 dC d'acord amb la tradició.⁸⁰

El gZer mig és la versió intermèdia i està format per dos volums amb un total de divuit capítols; també està classificat com un tresor redescobert datat als volts del segle XI dC.⁸¹

El gZi brjid és la versió més llarga organitzada en dotze volums i seixanta un capítols; pertany a una categoria molt especial de textos transmesos oralment (*snyan brgyud*) i la seva transmissió mística va ser rebuda per Blo ldan snying po al segle XIV.⁸²

El gZi brjid està considerada com l'obra més extensa escrita en llengua tibetana, si no tenim en compte l'èpica de Ge sar. El seu estil literari està més a prop de l'èpica que de l'hagiografia, motiu pel qual pot considerar-se com una de les peces més importants de la literatura tibetana, però del tot desconeguda per la manca de traduccions completes.

No existeixen fonts alienes als textos sagrats bonpos per tal de contrastar i confirmar els fets que se'ns narren a les biografies de sTon pa gshen rab. Per tant, no es disposa de fonts que confirmen o desmenteixin la seva historicitat, els seus orígens o la seva cronologia. Només es disposa dels textos sagrats que la tradició bon atribueix a la paraula del seu fundador i que s'haurien posat per escrit després de la seva mort. En conseqüència, la narració dels episodis de la seva vida estan basats exclusivament en la tradició religiosa. Descriuen un personatge diví emanat a la terra des de la seva

⁸⁰ Existeix un resum en anglès: GUARD Richard (ed.). *The Twelve Deeds. A Brief Story of Tonpa Shenrab, the founder of the Bon Religion*. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 1995.

⁸¹ En tibetà va publicar-se a Lhasa: *Mdo zer mig*, Editorial Popular de Qinghai, 1991. Existeix una traducció parcial a l'anglès inacabada: FRANCKE, A. H.. *gZer-myig, A Book of the Tibetan Bonpos*. *Asia Major* 1 (1924): 243-246; 3 (1926): 321-339; 4 (1927): 161-239, 481-450; 5 (1928): 7-40; 6 (1930): 299-314; 7 (new series, 1949): 163-188. També existeix un resum en anglès: HOFFMANN Helmut. *The Religions of Tibet*. New York: The Macmillan Company, 1961. pp. 85-97.

⁸² L'original en tibetà *mDo dri med gzi brjid*, Lhasa: Editorial Popular del Tibet, 2000. Existeix un resum en francès: KVAERNE Per. *Peintures tibétaines de la vie de Ston-pa-gçen-rab*. *Arts Asiatiques*, vol. 41, 1986. pp. 36-81

residència celestial amb la intenció de transmetre i difondre la doctrina bonpo entre els homes.

Basant-nos en els tres reculls biogràfics de sTon pa gshen rab, malgrat que en ocasions presenten certes divergències, és possible desplegar la biografia en dotze episodis centrals:

1. El naixement

La història s'inicia en el cel de Sa stong dpal 'byor, on Dag pa, el mestre de l'era còsmica passada, encarrega el seu germà gSal ba⁸³ que s'emani a la terra per ajudar els homes de l'era present. En el futur el tercer germà, el més jove de tots tres, Shes pa, prendrà el relleu. gSal ba arriba al món com sTon pa gshen rab mi bo che, que es pot traduir com "El gran home, el mestre *gshen rab*", on *gshen rab* ha estat interpretat com "suprem sacerdot", si bé és un terme d'origen desconegut en llengua tibetana. Va descendir a la terra com un cucut blau, rei dels ocells, acompanyat dels seus dos inseparables companys rMa lo rab tu dang ba i gZhon nu gtsug phud transformats en orenetes. Després d'observar el món va decidir renéixer al si de la família dMu dels reis de 'Ol mo lung ring⁸⁴ en el país de sTag gzig,⁸⁵ una nació tradicionalment associada a la història tibetana amb l'oest i, per tant, amb l'antiga Pèrsia⁸⁶. Aquella nit el mestre va ser engendrat des d'un raig de llum blanca que va descendir en forma de la lletra tibetana *A* de color blanc sobre el rei i d'un raig vermell en forma de la lletra *A* de color vermell sobre la reina. Al cap de nou mesos i deu dies va néixer sTon pa gshen rab, en el quinzè jorn del primer mes de primavera de l'any de la llebre i l'aigua.

⁸³ També conegut com 'Chi med gtsug phud.

⁸⁴ Les escriptures bonpos ens diuen que 'Ol mo lung ring és la regió del món on va descendir sTon pa gshen rab per transmetre les ensenyances del Bon. Per alguns fidels va existir en el centre del regne de sTag gzig i, per altres, és un territori místic al qual només hi tenen accés alguns éssers perfectes. MARTIN Dan. 'Ol-mo-lung-rig, the Original Holy Place. A Sacred Spaces and Powerful Places in Tibetan Culture, Toni Huber (ed.). Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 1999. pp.268-304; MARTIN Dan. Olmo lungring: A Holy Place Here and Beyond. A *Bon, The Magic Word*. KARMAY Samten and WATT J. (eds.). Nova York: Rubin Museum of Art - Philip Wilson Publications, 2007. pp. 99-124.

⁸⁵ En les seves diferents versions sTag gzig, sTag gzigs, rTag gzig, rTag gzigs, ha estat associat a tadjik. NAMGYAL NYIMA DAGKAR. sTag-gzig and Zhang-zhung in Bon Sources. *Tibetan Studies II: Proceedings of the 7th Seminar of the International Association for Tibetan Studies*, Ernst Steinkellner et al. (ed.), et al., Viena: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1997. pp. 687-700.

⁸⁶ Pèrsia oriental, és a dir, Sogdiana, l'àrea geogràfica que se situa a l'actual Tadjikistan i a l'Uzbekistan més oriental.

2. La difusió

Va proclamar la doctrina bonpo, és a dir, el Bon, explicat mitjançant dues sistematitzacions diferents: 1. Els quatre portals de Bon i el Tresor com cinquè; i 2. Les nou vies successives de Bon. El Bon es va difondre primer a 'Ol mo lung ring i posteriorment a la resta del regne de sTag gzig.

3. La pacificació

S'emanen de forma miraculosa innumbrables mestres il·luminats des de diferents parts del propi cos de sTon pa gshen rab, amb la intenció de socórrer els éssers vius d'arreu del món i de tots els reialmes de l'existència.

4. La guia

Acompanyat dels inseparables g.Yu lo, rMa lo, Yid kyi khye'u chung i de milers de *g.yung drung sems dpa*⁸⁷, inicia la conversió de grans pecadors com el príncep gTo bu dod de, a qui després de molts esforços aconseguix salvar del turment dels inferns, o com el rei Ha la ra tsa, el rei Gu wer i molts d'altres.

5. Les noces

sTon pa gshen rab contrau matrimoni amb la princesa Hos za rgyal med ma que és una encarnació de la deessa Byams ma. Un endevinator prega a sTon pa gshen rab que continuï el llinatge a través de la seva descendència pel benefici de tots els éssers vius.

6. L'emanació

En aquest capítol apareixen els primers fills de sTon pa gshen rab. Al llarg de la seva vida arribarà a engendrar un total de deu infants: vuit fills i dues filles. Tots ells esdevindran deixebles seus per convertir-se en missatgers del Bon i continuar així la missió del seu progenitor.

⁸⁷ "L'heroi de l'esvàstica" és l'equivalent a la figura del bodhisattva budista.

7. La conquesta

Es tracta d'un dels episodis més emblemàtics de la biografia del fundador del Bon i tracta la lluita que manté amb la manifestació de tots els mals i pecats que assolen el món. Aquest duel entre el bé i el mal es tradueix amb l'enfrontament sense treva que s'estableix amb Khyab pa lag ring⁸⁸, el rei dels dimonis, a través d'una complexa trama on s'hi veu també involucrada la pròpia filla de sTon pa gshen rab. Mentre el Mestre es troba fora de 'Ol mo lung ring, el rei dels dimonis aprofita l'ocasió, li talla tots els arbres fruiters i li crema la caixa on guarda els seus textos rituals. El dimoni aconsegueix robar els set cavalls del Mestre i se'ls enduu a la regió tibetana de rKong po, l'única ocasió en què apareix el Tibet en tota la biografia. El Mestre i quatre deixebles seus persegueixen el dimoni endinsant-se en aquella regió boscosa tibetana fins que aconsegueix recuperar els seus cavalls. D'aquesta regió tibetana, el Mestre aconsegueix una nova esposa rKong bza' khri lcam. L'accidentada visita de sTon pa gshen rab a la regió de rKong po són les úniques ocasions en què els tibetans tenen l'oportunitat de rebre alguns ensenyaments religiosos per part del fundador de la religió, que d'altra banda només hi transmet alguns ritus, tot considerant que el Tibet encara no estava preparat per rebre la doctrina completa. Tanmateix, el dimoni Khyab pa lag ring no es dóna per vençut i planeja un nou atac sobre el Mestre. En aquesta ocasió, el dimoni es transforma en un seductor príncep i ensarrona gShen bza' ne'u chung, la filla del Mestre, que és segrestada i feta presonera. El dimoni la reclou al "Castell de ferro amb cent portes del País de la Foscor", on dóna llum a dos fills⁸⁹, més dimonis que humans. Els fills són tan agressius que els han de mantenir encadenats perquè no es mengin a la seva pròpia mare, de manera que els crits d'angoixa de la presonera són tan esgarrifosos que el seu pare els sent des de 'Ol mo lung ring i inicia una expedició amb cinc mil cinc-cents *g.yung drung sems dpa'* per alliberar-la. Després de lliurar una lluita ferotge amb un exèrcit de dimonis, sTon pa gshen rab conquereix el castell i aconsegueix alliberar la seva filla i els seus néts.

⁸⁸ Significa "Mans llargues penetrants".

⁸⁹ Coneguts pels noms "El tigre cadell curt" i "El lleopard cadell curt".

8. La victòria

En aquest episodi es produeix el darrer enfrontament amb el rei dels dimonis. La narració es desenvolupa a Xina i introdueix un personatge força interessant des de molts punts de vista anomenat Kong rtse 'phrul rgyal, el rei màgic Kong rtse, identificat amb el gran filòsof xinès Confuci del segle VI-V aC. El Bon s'ha estès per tot Xina i el rei Kong rtse inicia la construcció d'un temple en una illa del llac Mu khyud gdal amb la intenció d'acumular mèrit a la seva obra de bon govern. Assabentats, els dimonis de tota mena intenten avortar el projecte fins que aconseguen destruir bona part del temple en construcció. Kong rtse demana ajut al cel i el seu lament arriba a oïdes del Mestre. Endevinant una lluita final d'extraordinària duresa, el Mestre es transforma en la manifestació coneguda amb el nom de rNam par rgyal ba⁹⁰ i dotat de poders extraordinaris. Derrota els exèrcits de dimonis, inaugura el nou temple i rep la filla de Kong rtse com la seva esposa.

9. El coneixement

A l'edat de trenta un anys, el Mestre abandona el tron reial, renuncia a la vida d'esplendor i emprèn el camí monacal. Es desfà de tots els atributs reials com la corona, les joies i les túniques de forma miraculosa, com ofrena dels déus, des del cel descendeixen els cinc objectes permessos d'un monjo (un bastó, una navalla d'afaitar, una agulla, una gerra i un bol d'almoines), així com l'hàbit monacal, el barret de lotus i les botes de lotus. A continuació, es talla el cabell com a senyal de trencament amb el cicle de les existències. El Mestre vola al cel on és ordenat monjo, purificat i rep el nom religiós de Khri gtsug rgyal ba. Després d'haver estat ordenat monjo pels déus, sTon pa gshen rab retorna a la terra, però resta en absolut aïllament i viu com un asceta durant tres anys. primer segueix l'ascetisme dels ocells, després l'ascetisme dels simis i finalment l'ascetisme dels humans.

⁹⁰ El Victoriós absolut.

10. El recolliment

La cort de 'Ol mo lung ring i tots els deixebles busquen el Mestre fins que el troben en perfecte solitud i recolliment en un bosc. El mestre els transmet més ensenyances d'acord amb les capacitats de cada grup de deixebles.

11. L'alliberament

El Mestre transmet les ensenyances dels nou vehicles consecutius de Bon i explica la formació d'aquesta era còsmica i el significat de les marques corporals dels éssers il·luminats.

12. La realització

Arribat el moment del seu traspàs al nirvana a l'edat de vuitanta dos anys, designa Mu cho ldem drug com a successor en la transmissió de la doctrina bonpo i com a encarregat de recollir totes les seves ensenyances per escrit i separar allò que és la paraula del Mestre pròpiament, d'allò que són els comentaris a les seves paraules, fets pels seus deixebles i seguidors.

El regne de Zhang-zhung

El fill del Mestre, Mu cho ldem drug, i els seus successors van continuar la difusió de la religió Bon des de sTag gzig fins la Xina, passant per Índia i Zhang-zhung des d'on la major part de les ensenyances bonpos van arribar al Tibet.

El regne de Zhang-zhung situat a les actuals regions de l'oest i el nord del Tibet va jugar un paper clau en la història i la cultura del Tibet.⁹¹ Estava dividit en tres grans províncies: l'exterior⁹² (*sgo*), la intermèdia (*bar*) i l'interior (*phug*). La província interior s'ha identificat habitualment amb sTag gzig, és a dir, una extensa àrea d'Àsia Central de cultura persa que inclouria gran part dels actuals Iran, Afganistan, Tadjikistan i

⁹¹ Sobre el regne de Zhang-zhung com entitat política i cultural: BELLEZZA, John Vincent. *Zhang Zhung, Foundations of Civilization in Tibet*. Viena: Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2008; BSTAN 'DZIN RNAM DAG. *sNga rabs bod kyi byung ba brjod pa'i 'bel gnam lung snying po zhes bya ba bzhugs*. Nova Delhi: Paljor Publications, 1997; BECKWITH Christopher I. *The Tibetan Empire in Central Asia*. New Jersey: Princeton University Press, 1987. pp. 28-29, 42-43; NAM MKHA'I NOR BU. *Zhang bod lo rgyus ti se'i 'od*. Editorial de Cultura del Tibet de Xina, 2000;

⁹² També coneguda com "la porta".

Uzbekistan, mentre que la província exterior es correspondria amb el Zhang-zhung pròpiament històric i s'estendria des de Bru sha a l'oest fins al llac gNam mtsho a l'est i des del Byang thang al nord fins a les valls de l'Himàlaia nepalès al sud. Bru sha en tibetà es refereix a la nació dels burushos, un poble molt antic present a algunes valls del sistema muntanyós format pel Karakorum i el Hindu Kush, al bell mig del Caixmir ocupat per Pakistan. Els burushos parlen una llengua aïllada que es coneix amb el nom de burushaski i que els lingüistes no han aconseguit relacionar amb cap altra llengua. Avui aproximadament 100.000 burushos habiten les valls de Hunza i Nagar al Karakorum, així com la de Yasin al Hindu Kush. Es van convertir a l'islam a meitats del segon mil·lenni, ismaïlites a Hunza i Yasin i xiïtes a Nagar. Durant l'època dinàstica tibetana, bona part de la regió va restar sota sobirania de Lhasa i els testimonis d'aquesta presència els trobem en inscripcions tibetanes i, fins i tot, en l'arquitectura local, com el palau dels antics reis de Hunza a Baltit.⁹³

El centre polític i religiós de Zhang-zhung hauria estat situat a la vall del riu Sutlej (Glang chen kha 'bab), molt a la vora del centre espiritual format pel complex natural del Mont Gangs Ti se i el llac Ma pham g.yu mtsho,⁹⁴ a l'actual prefectura de mNga' ris del Tibet Occidental. La capital del regne era coneguda amb el nom de Khyung lung dngul mkhar, és a dir, El Palau d'argent de la vall del *khyung*⁹⁵.

Quan Zhang-zhung es va convertir al Bon, va recollir tot el cos doctrinal en la seva pròpia llengua i va actuar de difusor cap a l'est. L'arribada del Bon al Tibet es va produir a través de la traducció dels textos sagrats bonpos des de la llengua zhang-zhung al tibetà. En tot el cànon bonpo tibetà actual hi resten vestigis d'aquesta llengua, extingida als voltants del segle X dC, i també hi apareixen mostres de l'escriptura pròpia de Zhang-zhung. De fet, la tradició bonpo afirma que el sistema d'escriptura tibetà prové

⁹³ "Brusha" és la terra dels burushos. D'acord amb les descripcions de Zhang-zhung es tractaria del territori més occidental de l'antic regne. Els burushos segueixen presents a les Àrees del Nord del Caixmir pakistanès, al nord de Gilgit. Sobre els burushos: WILLSON Stephen R. A Look at Hunza. *Studies in Language of Northern Pakistan*, Vol. 3. Islamabad: National Institute of Pakistan Studies, Quaid-i-Azam University, 1999; WILLSON Stephen. Basic Burushaski Dictionary. *Studies in Language of Northern Pakistan*, Vol. 6. Islamabad: National Institute of Pakistan Studies, Quaid-i-Azam University, 1999; TIFFOU Étienne (ed.), *Bourouchaskiana*. Louvain-la-Neuve: Peeters, 2004; TIFFOU Étienne *Parlons Burusho, état present sur la culture et la langue des Bourouchos (Pakistan)*. Paris: L'Harmattan, 1999; JETTMAR Karl. *Beyond the Gorges of the Indus, Archaeology before Excavation*. Oxford: Oxford University, 2002.

⁹⁴ Al mont Gangs Ti se també se'l coneix com Gangs rin po che i al llac Ma pham g.yu mtsho com Ma pang g.yum tsho. Tots dos coneguts a la tradició índia com mont Kailāsa / llac Mānasarōvar.

⁹⁵ El *khyung* és l'au mitològica tibetana icona del Bon, identificada amb el garuḍa indi.

en realitat d'una modificació del sistema Zhang-zhung, contràriament a allò que defensa la tradició històrica i budista d'acord amb la qual l'escriptura tibetana es va crear a partir d'una escriptura índia.⁹⁶

Les primeres fonts històriques de Zhang-zhung ens arriben a través dels manuscrits tibetans de Dunhuang on s'esmenta el casament de la germana del rei Srong btsan sgam po amb el rei de Zhang Zhung conegut com Lig myi rhya⁹⁷ i que obre pas a la progressiva annexió del seu territori al Tibet a partir del segle VII dC. En aquesta època es té constància de l'existència d'un culte bon tibetà associat a la natura divina dels sobirans i del territori (especialment les muntanyes) i que era celebrat per sacerdots coneguts amb el nom de *gshen* i *bon po*. Els documents històrics no subministren molta més informació sobre el culte bonpo al Tibet de l'època de la dinastia reial; tota la resta procedeix de textos religiosos propis de la religió bon apareguts amb posterioritat al segle X. La relació entre el Bon dels reis del Tibet i el Bon de l'esvàstica aparegut a partir del segle XI encara constitueix un misteri avui dia i segueix sent objecte d'investigació. Simultàniament, a partir del segle VII, el budisme va arribar amb força al Tibet, va acabar adoptant-se com a religió oficial durant el regnat de Khri srong lde btsan amb la fundació del primer monestir budista de bSam yas l'any 779. El Bon inicia un període complicat en què desapareix de la primera escena política i social del país i, fins i tot, alguns dels seus grans mestres com Dran pa nam mkha' es veuen obligats a convertir-se al budisme, malgrat que secretament mantinguessin les seves creences bonpos.⁹⁸ Amb l'objectiu de preservar-les, Dran pa nam mkha' amaga les escriptures

⁹⁶ Sobre la llengua i l'escriptura de Zhang-zhung: HUMMEL, Seigbert. *On Zhang-zhung*. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 2000; HAARH, Erik. The Zhang-zhung language: A grammar and dictionary of the unexplored language of the Tibetan Bonpos. *Acta Jutlandica*. XL:1. Humanistisk serie 47, 1968; THE PO LEGS BSHAD RGYA MTSO, Zhang bod skad gnyis shan sbyar gyi ming mdzod chung ngu, Legs lung gtso tshang dgon - gSang sngags smin grol dar rgyas gling, 2006; NAMGYAL NYIMA DAGKAR. Zhang-zhung-Tibetan-English Contextual Dictionary, Bonn, 2003; NAGANO Yasuhiko and LAPOLLA Randy. New Research on Zhangzhung and Related Himalayan Languages. *Senri Ethnological Reports* 19, Osaka: National Museum of Ethnology, 2001; NAGANO Yasuhiko and KARMAY Samten. A Lexicon of Zhangzhung and Bonpo Terms. *Senri Ethnological Reports* 76. National Museum of Ethnology, Osaka, 2008.

⁹⁷ VITALI Roberto. A Tentative Classification of the Bya ru can Kings of Zhang zhung., *Revue d'Etudes Tibétaines*, vol. 15, November, 2008. pp. 379-420.

⁹⁸ Sobre una discussió Dran pa nam mkha' i les seves diverses manifestacions a la història de Bon: MITSUSHIMA Tadasu. *Sources for a History of Bonism*. Kokushikan University (sense data); KARMAY Samten G. *The Treasury of Good Sayings, A Tibetan History of Bon*. Delhi: Motilal Banarsidass, 1972; BSTAN 'DZIN DBANG GRAGS. *Bod ljongs stod mnga' ris skor gsum nye rabs chab srid kyi lo rgyus dang dgon khag zhig gsos grub pa'i gnas tshul spyi tshogs gsar pa'i 'phel shugs sogs rgyas par brjod pa'i 'bel gtam rin chen gter gyi phreng ba zhes bya ba bzhugs so*. Editorial Popular del Tibet. 1996. p. 281-296.

bonpos en diferents indrets del país. La religió de sTon pa gshen rab no tornarà a ressorgir al País de les Neus fins al segle XI amb l'aparició de gShen chen klu dga',⁹⁹ a qui podem considerar com el pare del Bon de l'esvàstica, tal i com el coneixem actualment al Tibet.

gShen chen klu dg'a (996-1035) va néixer en una família de la regió de gTsang, membres del llinatge gShen i, per tant, descendents directes de sTon pa gshen rab i la seva esposa tibetana. De jove, gShen chen klu dga' va patir un accident molt greu que el va deixar esguerrat, però tot i així va sortir-se'n i va ser el responsable de la recuperació de gran quantitat de textos religiosos bonpos amagats durant els segles anteriors i que passarien a constituir el nucli principal del cànon bonpo i, per tant, de la sistematització del bon de l'esvàstica. El Bon esdevé en aquesta època una religió organitzada dotada d'una especial capacitat per absorbir i integrar totes les creences presents a l'altiplà tibetà. Amb ell, les comunitats bonpos disseminades per tot el país retornen a l'escena tibetana i reprenen l'antic culte. gShen chen klu dg'a va encarregar la missió de difondre des de la regió de gTsang les ensenyances retrobades als seus tres grans deixebles. Bru chen nam mkha' g.yung drung, del llinatge dels Bru, s'ocuparia de la cosmologia i la metafísica¹⁰⁰, motiu pel qual va fundar el monestir de gYas ru dben sa kha l'any 1072, centre de les ensenyances bonpo al llarg de tres-cents anys fins que una inundació el va destruir per complet l'any 1386. És interessant destacar que el llinatge bonpo dels Bru procedia de la regió centreasiàtica de Bru sha, considerada com un dels centres de difusió més importants de la religió Bon des dels seus orígens.

El segon deixeble fou Zhu yas legs po del llinatge Zhu i encarregat de mantenir i difondre les tècniques del gran sistema de meditació bonpo conegut com *rdzogs chen*, mentre que el tercer, sPa ston dpal mchog del llinatge sPa difondria els ensenyaments tântrics. A ells se'ls uniria més tard un quart, rMe'u mkhas pa dpal chen del llinatge rMe'u, fundador del monestir de bZang ri dedicat a estudis filosòfics. gShen chen klu

⁹⁹ MARTIN, Dan. Unearthing Bon Treasures: A Study of Tibetan Sources on the Earlier Years in the Life of Gshen-chen Klu-dga'. *Journal of the American Oriental Society*, vol. 116, no. 4, 1996. pp. 619-644.

¹⁰⁰ mDzod phug i Gab pa.

dga' i aquests quatre mestres bonpos van remuntar més de dos segles d'oblit i van aconseguir recuperar tota la tradició bonpo del Tibet.¹⁰¹

Al segle XIV, quan semblava que s'havia tocat sostre en el seu desenvolupament i expansió, el Bon va reorganitzar-se gràcies als esforços de Shes rab rgyal mtshan (1356-1415), un altre gran mestre bonpo nascut a la regió oriental de rGyal rong:. El 1405 va fundar el monestir de sMan ri i va convertir-se en el seu primer abat amb el títol de primer sMan ri khri 'dzin que encara designa en els nostres dies la màxima autoritat religiosa dels bonpos. sMan ri és el monestir capdavanter de la tradició bon actual. Està situat a la regió de gTsang on hi trobem els altres dos monestirs més rellevants del Tibet Central: el monestir de g.Yung drung gling i el monestir mKhar sna, fundats tots dos al segle XIX. Entre els segles XV i XIX es van establir centenars de monestirs a gairebé tot el país, des de gTsang, passant per Hor fins a les regions de Hor, Khyung po i rGyal rong a Khams, Nag tshang i A mdo. L'actual cap de la religió bon i dels prop de mig milió de tibetans seguidors d'aquesta ancestral tradició és Lung rtog bsten pa'i nyi ma (n. 1929), el trenta-tresè abat del monestir de sMan ri, instal·lat a l'exili de Dolanji (Índia).

Després d'alguns intents esporàdics al llarg del segle XVIII de convertir les comunitats bonpos de Khyung po, Hor i rGyal rong al budisme, al segle XIX la tradició bonpo va donar llum a un nou moviment eclèctic o universalista, conegut com *Ris med*, que va gaudir d'un cert seguiment al llarg dels segles XIX i XX. Pretenia minimitzar les diferències entre les diverses tradicions budistes, especialment entre l'escola rnying ma, i la bonpo. Entre els bonpos, el moviment va ser encapçalat pel mestre Shar rdza bkra shis rgyal mtshan (1858-1934), autor d'una prolífica obra filosòfica escrita en divuit volums.¹⁰² Per últim, afegir que durant la primera meitat del segle XX, Khyung sprul rin po che va suposar un nou revulsiu per a la religió bon. Va ser un dels seguidors més destacats del moviment eclèctic i va encapçalar el retorn de la presència de la religió bon als territoris considerats part de l'antic regne de Zhang-zhung, que actualment formen part de la prefectura de mNga' ris al Tibet Occidental.

¹⁰¹ KARMAY Samten. A Historical Overview of the Bon Religion. A *Bon, The Magic Word*. KARMAY Samten and WATT J. (eds.). Nova York: Rubin Museum of Art - Philip Wilson Publications, 2007. pp. 55-82.

¹⁰² SHARDZA Tashi Gyaltsen. Heart Drops of Dharmakaya, Dzogchen Practice of the Bon Tradition, Nova York: Snow Lion. 2002.

La doctrina del Bon

Quan hom s'endinsa en la part més filosòfica i menys ritualista o cosmològica de la religió bon, és possible descobrir un ventall molt ampli de coincidències amb el budisme Mahāyāna tântric i, per tant, amb el budisme tibetà. Comparteixen els conceptes de karma i la llei de causa i efecte, la compassió vers tots els éssers vius, la naturalesa buida de tots els fenòmens, el renaixement en el cicle d'existències i la il·luminació, com a objectiu final alliberador de la misèria de l'existència. Els seguidors de totes dues religions es consideren com "els de dins" (*nang pa*), és a dir, com a membres de la comunitat cultural i espiritual tibetana, davant els "de fora" com serien els hindús. Totes dues tradicions també comparteixen el paper central de la institució religiosa tibetana més important: el lama com a mestre dotat d'un carisma singular reconegut per la seva comunitat de seguidors. Tanmateix, les dues comunitats bonpo i budista, es consideren part de dues tradicions i llinatges religiosos diferents, tot i les interseccions ideològiques que hem esmentat ara mateix.

Hi ha una diferència fonamental d'autoritat última a nivell històric i, per tant, de llinatge en la transmissió de les ensenyances reflectides en corpus sagrats textuais totalment diferents. La legitimitat del budisme prové de Siddhārtha Gautama, el Buda històric indi dels segles VI i V aC, mentre que el llinatge sagrat bonpo es remunta a sTon pa gshen rab que la tradició situa a sTag gzig però del que no tenim constància històrica de la seva existència. Sens dubte els llinatges discordants ja generen per si mateixos dues religions separades. Ara bé, s'aprecia sovint una certa tendència per part de la religió bon a l'aproximació al budisme. Hi ha un cas especialment singular que il·lustra perfectament aquesta tendència. Els bonpos consideren Siddhārtha Gautama com una encarnació a l'Índia d'un dels deixebles de sTon pa gshen rab i, per tant, accepten els seus ensenyaments com a propis i un capítol més del Bon.

L'organització de les ensenyances bonpo també divergeix de les budistes malgrat coincidències doctrinals. Existeixen almenys dues formes diferents d'organitzar les ensenyances religioses difoses per sTon pa gshen rab: 1. Els quatre portals de Bon i el Tresor com cinquè; i 2. Les nou vies successives de Bon.

1. Els quatre portals de Bon i el Tresor com cinquè (*sgo bzhi mdzod lnga*).¹⁰³

a. El Bon de les aigües blanques (*chab dkar*).

És el vessant esotèric, és a dir, la pràctica tântrica més elevada.

b. El Bon de les aigües negres (*chab nag*).

Són els rituals màgics, funeraris i d'endevinació.

c. El Bon del país de 'Phan (*'phan yul*).

Són els ensenyaments exotèrics com la disciplina monàstica.

d. El Bon del mestre guia (*dpon gsas*).

Són les ensenyances de la Gran Perfecció o *rdzogs chen*.

e. El bon del tresor (*mdzod*).

Són els ensenyaments essencials dels quatre portals anteriors.

2. Les nou vies successives de Bon (*bon theg pa rim dgu*), on les primeres quatre són les vies de la causa, les quatre següents són les vies del resultat i la novena es correspon amb el sistema de meditació *rdzogs chen*.¹⁰⁴

1. La via del *gshen* de la predicció (*phywa gshen theg pa*)

Inclou la descripció de quatre mètodes de predicció o pronòstic a través de sortilegis (*mo*), astrologia (*rtsis*), ritus guaridors (*gto*) i diagnòsics mèdiques (*dpyad*).

2. La via del *gshen* del món visible

Està dedicada a la invocació, pacificació i exorcisme d'una gran diversitat de déus i dimonis mundans.

¹⁰³ TENZIN Namdak. *Bonpo Dzogchen Teachings*. Kathmandu: Vajra Book Shop, 2006. p.9-24.

¹⁰⁴ SNELLGROVE David. *The Nine Ways of Bon*. Boulder: Prajña Press, 1980.

3. La via del *gshen* de la il·lusió

Està dedicada als ritus màgics destinats a eliminar enemics, que també poden incloure esperits negatius (*gdon*) antagònics per naturalesa als humans.

4. La via del *gshen* de l'existència

Està relacionada amb els éssers que vaguen per l'estat intermedi entre la mort i el renaixement. També inclou pràctiques d'exorcisme destinades a eliminar la influència maligne dels esperits dels morts sobre els vius.

5. La via dels seguidors virtuoses

Està destinada als practicants laics i emfatitza la seva la moral i ètica basada en les deu virtuts i les deu perfeccions.

6. La via dels grans ascetes

Correspon als grans ascetes (*drang srong*) o monjos que han pres tots els vots¹⁰⁵. Està relacionat amb els vots i regles monacals.

7. La via del so pur

Tracta pràctiques tântriques elevades relacionades amb la unió del mètode i la saviesa, del practicant i la seva consort femenina

8. La via del *gshen* primordial

Tracta pràctiques tântriques secretes i la seva relació amb l'existència d'un mestre adequat, una consort adequada i un lloc adequat

9. La via suprema

Explica el procés d'il·luminació a partir dels conceptes de base, camí i fruit. Es tracta de les ensenyances més elevades del Bon i que es coneixen com la Gran Perfecció o *rdzogs chen*.

¹⁰⁵ Es correspon amb el monjo *dge slong* budista.

El cànon bonpo

La col·lecció d'escriptures que conformen el patrimoni textual canònic de la religió bon és tan extens com desconegut. Gairebé cap dels seus textos ha estat traduït. Tot resta en el més gran dels desconeixements fora del Tibet bonpo. En relació al seu origen textual trobem dos tipus de text en el cànon bonpo: textos redescoberts (*gter ma*) i textos de transmissió oral (*snyan rgyud*). A diferència del cànon budista, el cànon bonpo està format per textos revelats. Aquesta revelació s'inicia amb el descobriment de textos que du a terme gShen chen klu dga' al segle XI i es perllonga a través dels seus deixebles durant segles, en una tasca de recol·lecció d'escriptures sagrades. Per exemple, la biografia més extensa de sTon pa gShen rab, el gZi brjid, no es va revelar fins al segle XIV.

Els textos es divideixen en dos grans grups en funció de l'autor. Tots els volums que es consideren la paraula directa de sTon pa gshen rab s'agrupen en el *bka' 'gyur* (Traducció de la Paraula), mentre que tots els seus comentaris escrits per mestres bonpos posteriors i amb autoritat reconeguda constitueixen el *bka' rten* (Basat en la Paraula). Al segle XVIII, el mestre Kun grol grags pa va fer el primer inventari complet i sistemàtic del cànon a la regió de rGyal rong, de manera que el *bka' 'gyur* bonpo va quedar dividit en quatre seccions:

1. La categoria del Sūtra (*mdo*).

Són textos relacionats amb la disciplina monàstica, cosmologia,¹⁰⁶ medicina,¹⁰⁷ hagiografies i pregàries, així com les tres biografies de sTon pa gshen rab. La classificació del segle XVIII inclou 55 volums.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Com el famós text en part bilingüe zhang-zhung - tibetà anomenat Srid pa mdzod phugs kyi gzhung i conegut com mDzod phugs.

¹⁰⁷ L'enciclopèdia mèdica bonpo coneguda com el 'Bum bzhi.

¹⁰⁸ KVAERNE Per. The Canon of the Tibetan Bonpos. *Indo-Iranian Journal*. vol. 6. n. 1 i 2, 1974. pp. 18-56 (1); pp. 96-144 (2); MARTIN Dan, KVAERNE Per and NAGANO Yasuhiko (eds.). A Catalogue of the Bon Kanjur, *Senri Ethnological Reports* 40, Osaka: National Museum of Ethnology, 2003; GESHE Gelek Jinpa, RAMBLE Charles i DUNHAM Carroll. *Sacred Landscape and Pilgrimage in Tibet, In Search of the Lost Kingdom of Bön*. Nova York: Abbeville Press Publishes, 2005. p. 70.

2. La categoria dels Cent mil (*'bum*)

Es correspon amb la literatura budista de la perfecció de la saviesa on s'exposa tota la teoria filosòfica de la vacuïtat de tots els fenòmens. Conté 91 volums.

3. La categoria del Tantra (*rgyud*)

Conté les escriptures tântriques de la religió bon encapçalada pel Tantra Mare (*Ma rgyud*). S'hi inclouen 87 volums.

En el Bon, la pràctica meditacional del *gcod* la trobem associada als tantres i molt especialment al Tantra Mare.¹⁰⁹ El primer que cal dir és que no es tracta d'una meditació calmada i tranquil·la, ans ha estat caracteritzada com un drama místic on s'hi representen, danses i cants. En tibetà *gcod* significa "tall", perquè la finalitat de la pràctica és tallar tot lligam amb el món de l'existència, alliberant-se del "jo" que et manté aferrat al cicle de les existències. La pràctica cal realitzar-la en indrets susceptibles de causar terror en el *gcod pa* o practicant de *gcod*, com ara cementiris (*dur khrod*) i indrets on hi ha presents esperits malèfics (*gnyan sa*).¹¹⁰ El *gcod pa* visualitza com ell mateix s'esquartera el propi cos amb un ganivet i l'ofereix la carn i la sang del seu cos (*lus sbyin*) a tots els éssers presents, déus i dimonis afamats presents en l'indret terrorífic on celebra la pràctica. Mentrestant, la consciència del *gcod pa* transformada en una deïtat femenina del tipus "Caminant de l'espai" (tib. *mkha' 'gro ma / mkha' 'gro*; sct. *ḍākiṇī*)¹¹¹ observa com tots aquells éssers devoren el propi cos. En el "banquet blanc" es cuina a foc lent la carn i la sang per transformar-se en elixir per als éssers menys agressius. Els més agressius només participen del "banquet roig" en el qual devoren carn i sang crues.¹¹² El propi Khyung sprul rin po che va ser un reconegut *gcod pa*.

¹⁰⁹ Al budisme tibetà, la pràctica del *gcod* s'ha associat originàriament amb la via de la perfecció de la saviesa.

¹¹⁰ Sobre els *gnyan*, veure: TUCCI Giuseppe. *Tibetan Painted Scrolls*. SDI Publications, 1999. pp. 721-723.

¹¹¹ Sobre les *ḍākiṇīs* al Bon: ROSSI, Donatella. *Sacred Female Biographies in the Bon Religion: A 20th Century gTer-ma*, a *Rivista di Studi Sudasiatici* III, 2008, p. 127-143.

¹¹² CHAOUL, Alejandro. *Chöd Practice in the Bon Meditation*. Ithaca: Snow Lion Publications, 2009.

4. La categoria del Tresor (*mdzod*)

Inclou el sistema més elevat filosòfic i meditacional bonpo de la Gran Perfecció. El volum més important és la Transmissió Oral de Zhang-zhung (Zhang zhung snyan rgyud). Conté 30 volums.

La Gran Perfecció és una tradició de pràctica espiritual i visió filosòfica característica del Bon i també de l'escola rnying ma del budisme tibetà, si bé presenten algunes diferències remarcables, en especial per allò que respecte als llinatges de transmissió.¹¹³ En el Bon hi ha tres tradicions diferents de *rdzogs chen*: 1. A khrid; 2. rDzogs chen; i 3. Zhang zhung snyan rgyud. El darrer cicle d'ensenyances està considerat el més elevada i d'acord amb la tradició Bon, el seus continguts van ser transmesos mentalment per primer cop pel propi Kun tu bzang po. Van arribar fins a la sèrie de mestres coneguts com els "Vint-i-quatre de Zhang-zhung," el darrer dels quals el transmetria al primer tibetà en rebre les ensenyances. Des del segle VIII la transmissió s'ha mantingut ininterrompuda i secreta fins als nostres dies. Khyung sprul rin po che va destacar com un practicant del *rdzogs chen*.

Per la seva banda, el *bka' rten* està format per més de 300 volums i inclou comentaris al *bka' gyur*, així com obres relacionades amb rituals, medicina, astrologia, art, poesia, i d'altres.¹¹⁴

¹¹³ rDogs chen a Bon: TENZIN Namdak. *Bonpo Dzogchen Teachings*. Kathmandu: Vajra Book Shop, 2006; ROSSI, Donatella. *The Philosophical View of the Great Perfection in the Tibetan Bon Religion*. New York: Snow Lion, 1999; KVAERNE Per. *The Stages of A-Khrid Meditation, Dzogchen Practice of the Bon Tradition*. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 1996; TENZIN Wangyal Rinpoche, *Wonders of the Natural Mind, The Essence of Dzogchen in the Native Bon Tradition of Tibet*, New York: Snow Lion, 2000; REYNOLDS John Myrdhin. *The Oral Tradition from Zhang-zhung, an Introduction to the Bonpo Dzogchen Teachings of the Oral Tradition from Zhang-zhung known as the Zhang-zhung snyan-rgyud*, Kathmandu: Vajra Publications, 2005. L'obra de referència sobre *rdzogs chen* en general és: KARMAY Samten. *The Great Perfection, A Philosophical and Meditative Teaching of Tibetan Buddhism*. Leiden: Brill. 1988. ACHARD, Jean-Luc. Le Corps d'Arc-en-Ciel (*ja' lus*) de Shardza Rinpoche illustrant la perfection de la Voie rDzogs chen. *Revue d'Etudes Tibétaines* 15, 2008, pp. 50-532.

¹¹⁴ KARMAY, SAMTEN G. NAGANO Yasuhiko (eds.). A Catalogue of the New Collection of Bonpo Katen Texts, Bon Studies nos. 4-5, *Senri Ethnological Reports* 24-25, Osaka: National Museum of Ethnology, 2001.

Característiques identificatives del Bon

Enmig de les coincidències doctrinals esmentades entre bonpos i budistes, sovint és fàcil sentir dir als neòfits que un monestir tibetà bonpo resulta indistingible d'un de budista. L'esquema general i la distribució de l'espai monàstic és molt similar, sens dubte, però existeix un extens ventall simbòlic que distingeix i singularitza les institucions bonpos o els seus propis seguidors, a banda de l'origen dels llinatges ja tractat anteriorment. També cal aclarir que algunes tradicions i rituals que s'associen automàticament amb el budisme tibetà, no s'entenen de la mateixa manera entre els bonpos. Aquests darrers consideren que les banderes de pregària, la crema d'encens i la circumval·lació de forma genèrica són tradicions tibetanes bonpos que els budistes van adoptar posteriorment com a pròpies.

L'esvàstica (*g.yung drung*) és el símbol més destacat de la religió bon. És cert que el budisme tibetà també l'ha adoptada però en un grau menor. El ceptre o *rdo rje* té molta més visibilitat en el budisme que no pas l'esvàstica. En canvi, en el Bon, l'esvàstica és omnipresent, fins i tot, el nom de la religió complet du l'esvàstica com a epítet: *g.Yung drung bon* o *Bon de l'esvàstica*. En el Bon, és símbol de la immutabilitat i indestructibilitat de les seves ensenyances. Les diferències no acaben aquí. L'esvàstica budista és per regla general dextrogira (sentit horari) malgrat que en algunes ocasions també es pugui representar levogira (anti-horari), però en la religió bon l'esvàstica sempre és levogira. Entre els tibetans bonpos, *g.Yung drung* és un nom de persona molt corrent, com va ser el cas del nom de monjo bonpo del propi Khyung sprul rin po che.

Un altre símbol de la religió bon és l'au mitològica *khyung*, una poderosa àguila banyuda de dimensions gegantesques.¹¹⁵ El *khyung* va assimilar-se en la tradició budista amb el garuda indi, però en la religió bon s'ha mantingut com un element propi del Tibet. L'au mitològica tibetana té de dues banyes que no trobem en la mitologia índia. També se'l coneix com en tibetà com el "Planador de l'espai" (tib. *Nam mkha' lding*). No hi ha dubte que la història del *khyung* és molt llarga al Tibet, tal i com testimonia l'existència d'antigues representacions fetes de ferro meteòric. Les banyes del *khyung* es representen al capdamunt de tots els stūpes (*mchod rten*) dels bonpos en contrast amb la lluna i el

¹¹⁵ NEBESKY-WOJKOWITZ Rene de, *Oracles and Demons of Tibet*. Taipei: Oriental Book Store, 1990. pp. 256-258.

sol que trobem en els seus homòlegs budistes. Es creu també que era el símbol del poder dels sobirans de Zhang-zhung.

Les circumval·lacions als monestirs, altars i indrets sagrats es fan també en sentit antihorari a diferència del costum budista habitual. El color sagrat per excel·lència és el blau que recorda el descens a la terra de sTon pa gshen rab en forma de cucut blau i també simbolitza l'eternitat de la sacralitat celestial. Per aquests motius, l'hàbit interior dels monjos bonpos porten una peça de color blau.¹¹⁶

Una altra manifestació ritual que permet distingir bonpos de budistes és la recitació de mantres, fórmules místiques que es reciten ininterrompudament al Tibet. Els mantres bonpos són del tot diferents als mantres budistes. Aquests darrers procedeixen en la seva major part de fórmules sànscrites, com és el cas del mantra de la compassió *om maṇi padme hūṃ*, mentre que en el cas de bon, els mantres es reciten en llengua zhang-zhung. El mantra més popular de la tradició bonpo està format per les vuit síl·labes: *om matri muye sale 'du*.¹¹⁷

Cosmologia i dualisme

Les escriptures bonpos són molt riques en descripcions cosmològiques a diferència dels textos budistes que no han parat mai molta atenció en els orígens de l'univers. En realitat, és possible trobar una gran diversitat de versions cosmològiques que en moltes ocasions no són coincidents. Nogensmenys, el text cosmològic i metafísic més respectat de la tradició bonpo és el mDzod phug que forma part del *bka' 'gyur* i diu la tradició que va ser traduït de la llengua zhang-zhung al tibetà en un indret situat just a la frontera entre tots dos regnes pels mestres bonpos: sTong rgyung mthu chen de Zhang-zhung i Sha ri dbu chen del Tibet. Molt posteriorment el text va ser redescobert per gShen chen klu dga' l'any 1017. Un altre gran mestre bonpo del segle VIII, Dran pa nam mkha' va elaborar un comentari al text cosmològic que va ser inclòs al *bka' rten*.

¹¹⁶ KARMAY Samten G. L'identité bönpo aujourd'hui, a *Tibétains, 1959-1999: 40 ans de colonisation*. BUFFETRILLE Katia and RAMBLE Charles (eds.). Paris: Éditions Autrement, 1988. pp. 74-95.

¹¹⁷ NYIMA Dakpa. *Opening the Door to Bön*. Boulder: Snow Lion. 2005. p. 117.

Totes dues obres permeten obtenir una visió diàfana de l'origen del món d'acord amb l'antiga tradició bonpo i que es pot resumir de la següent manera:¹¹⁸

"A principi dels principis, Nam mkha' stong ldan phyod sum rje estava en possessió de les cinc causes, les quals foren recollides pel pare Khri rgyal khug pa en el seu cos. Ell molt suaument pronuncià la síl·laba *ha* i d'ella en sorgí el vent. El vent s'arremolinà amb tanta energia que creà una bola de llum d'on sorgí el foc. El vent bufà més fort i el foc s'escalfà més i el contrast entre la calor del foc i la fredor del vent s'originà la rosada. A les gotes de rosada s'hi condensaren partícules de matèria que foren sacsejades pel vent a través de l'espai i finalment acumulades en grans quantitats grans com muntanyes. Així, Khri rgyal khug pa creà el món."

"A partir de l'essència de les cinc causes es produïren un ou de llum i un ou de foscor. L'ou de llum era cúbic i gros com un iac, mentre que l'ou de foscor era piramidal i gros com un bou. Amb un bola de llum, el pare esquinçà l'ou de llum i sorgiren espurnes de llum que s'elevaren a l'espai creant tres-cents seixanta déus *'thor gsas*, mentre que dels raigs de llum que caigueren, es crearen els déus *bdar gsas*. Del cor de l'ou emergí Srid pa sangs po 'bum khri, un home blanc amb set trenes de color turquesa. Era el rei del món de l'existència. Per la seva banda, bsKal pa med 'bum nag po féu que l'ou de foscor s'obrís en el reialme de la foscor. Del seu interior s'elevaren raigs de llum negra que produïren ignorància i obscuriment. Dels raigs de llum negra que van caure aparegueren follia i ofuscació. Del cor de l'ou sorgí un home de llum negra. Es deia Mun pa ser ldan nag po i era el rei del món de la no-existència. Ells dos són els pares dels déus i dels dimonis."

"De les cinc causes sorgiren la rosada i la pluja que esdevingueren oceans. El vent bufà i remogué les aigües marines fins que aparegué a la superfície una bòfega de la grandària d'una tenda que contenia en el seu interior un ou

¹¹⁸ Extret de les cosmologies descrites a : KARMAY Samten G. *The Arrow and the Spindle: Studies in History, Myths, Rituals and Beliefs in Tibet, Vol. I*, Kathmandu: Mandala Publications, 1998. pp. 127-132; NAMKHAI Norbu. *Drung, Deu and Bön, Narrations, Symbolic languages and the Bön Tradition in Ancient Tibet*. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 1995. pp. 165-167.

de llum blava. S'obrí tot sol i aparegué una dona de color turquesa de nom Chu lcam rgyal mo. S'aparellà amb Srid pa sangs po 'bum khri, sense abaixar el cap i sense tocar-se el nas i aparegueren feres, bèsties i ocells. Quan s'aparellaren doblegant el cap i tocant-se el nas, van néixer els nou germans del món (Srid pa pho dgu) i les nou germanes del món (Srid pa mo dgu). El progenitor assignà a cadascun dels seus fills i filles una missió en la formació del món. Cadascun dels nou fills generà una esposa i cadascuna de les nou filles generà un espòs."

"Entre els germans, destaquem la transcendència d'alguns d'ells. El primer germà, Srid rje 'brang dkar, rebé la missió de continuar el món. Els seus nou fills foren els nou déus celestials i les seves nou filles, les nou deesses celestials. Els nou déus celestials són els avantpassats del clan dMu d'on sorgí sTon pa gshen rab. El tercer germà Phywa rje ring dkar tenia la missió de protegir les vides dels éssers vius. Va tenir quatre fills i quatre filles; el seu segon fill és el progenitor dels reis del Tibet. Finalment, el quart germà, gNyan rum gnam dkar és l'avantpassat de tots els déus de les muntanyes."

"Entre les germanes, la segona, coneguda com gNam sman dkar mo és la protectora de la doctrina esotèrica bonpo. De la unió de la tercera germana Mi khan ma mo amb el seu espòs rDzi ba dung phyur descendeixen tots els homes. La cinquena germana Shed za na ma és la deessa de la vida. Quatre dels seus dotze fills tenen molta transcendència en les creences tibetanes. Aquests quatre juntament amb un fill de la setena germana formen els cinc déus que viuen amb cada persona en diferents parts del cos: dalt del cap, al front, darrera el cap, a l'espatlla dreta, i a l'espatlla esquerra. La setena germana Phywa tshe rgyal mo és la mare dels déus dels cavalls, iacs, bous, cabres i de la porta, així com la mare de les deesses de les vaques i de la llar."

"D'aquesta manera els progenitors primordials i els seus dinou fills engendraren tots els déus i homes del món. Tanmateix, aquesta només és la part lluminosa de la creació. Manca el vessant fosc. El rei del món de la no-existència creà de la seva pròpia ombra en una nit sense lluna a la reina de la

foscó coneguda com sTong zhams nag mo. Tingueren vuit fills i vuit filles que crearen les seves respectives esposes i esposos per formar les divuit parelles de dimonis. D'ells s'engendraren tots el panteó demoníac del Tibet."

Aquesta cosmologia i d'altres versions són pròpies i originals de la tradició tibetana bonpo, mancades de qualsevol influència budista. Si el budisme es caracteritza per ser una tradició no teista on no existeix cap déu creador, aquest no sembla ser el cas de la tradició bonpo tal i com ens demostra la seva particular cosmologia. El dualisme entre déus i dimonis, llum i foscó, negre i blanc tan arrelada en la cosmologia bonpo sembla suggerir una possible relació amb les teories sobre l'origen del món pròpies del mazdeisme, la religió autòctona del món irànic. El déu pare progenitor Khri rgyal khug pa s'ha associat amb Ahura Mazda, però d'altres han preferit veure una influència del zurvanisme, una evolució tardana del mazdeisme, sobre la religió bon.¹¹⁹ Alguns estudiosos afirmen que aquesta influència hauria pogut arribar a través de missioners maniqueus. Val a dir que en documents tibetans del segle VIII existeixen referències clares a la religió de Mani. En aquesta mateixa línia, s'ha suggerit que Mu cho ldem drug, el nom del principal deixeble i fill de sTon pa gshen rab, podria tenir influències iràniques. Mu cho es correspondria amb el sogdià *mwck* que significava "mestre" en el culte maniqueu.¹²⁰

El panteó bonpo

Un dels aspectes més complexos de la tradició bonpo és la gran riquesa i diversitat que caracteritza el seu panteó. Es tracta d'un panteó autòcton tibetà que recull influències de Pèrsia, Zhang-zhung, Índia i Xina. Per la seva banda, aquest panteó bonpo ha estat en bona part incorporat i assimilat pel propi budisme tibetà. De nou, bon i budisme se superposen i influeixen mútuament.

¹¹⁹ ZAEHNER R. C. *Zurvan, a Zoroastrian Dilemma*. Biblo and Tannen.,1971. TUCCI Giuseppe. *The Religions of Tibet*. Berkeley: The University of California, 1988. pp. 214-215.

¹²⁰ KVAERNE Per. Dualism in Tibetan Cosmogonic Myths and the Question of Iranian Influence, a BECKWITH C. (ed.), *Silver on Lapis: Tibetan Literary Culture and History*. Bloomington: The Tibet Society, 1987.pp. 163-174.

L'esglaó més alt de la jerarquia de divinitats bonpos l'ocupen les Quatre divinitats principals o Quatre divinitats transcendents. Es tracta d'una tètrada divina pacífica íntimament lligada a l'origen de l'univers, a través de la cosmologia del mDzod phug. Està encapçalada per la Deessa Mare (*Yum*) i seguida per una trinitat masculina formada pel Déu (*lHa*), el Procreador (*Srid pa*) i el Mestre (*sTon pa*). Se'ls coneix amb els noms de: Sa trig er sangs (Mare), gShen lha 'od dkar (Déu), Sangs po 'bum khri (Procreador) i gShen rab mi bo (Mestre). A continuació, n'oferim una breu descripció de la tètrada bonpo.¹²¹

Sa trig er sangs

És la mare de totes les divinitats. La primera part del seu nom significa "saviesa" en llengua zhang-zhung, el seu tret essencial. Les dues últimes síl·labes no s'han pogut desxifrat. Els seus atributs principals són un mirall que agafa amb la mà esquerra i les cinc síl·labes heroiques en una esvàstica levogira amb la mà dreta. En la cosmologia bonpo equival a la mare primordial de totes les divinitats *Chu lcam rgyal mo*.

gShen lha 'od dkar

És el déu i el seu nom s'interpreta com "El déu gShen de la Llum blanca". Se'l representa de color blanc i amb les mans en posició de meditació. És un Cos del Bon i, per tant, és un ésser incondicionat que es correspon amb *Khri rgyal khug pa*, el déu primordial de la cosmologia.

Sangs po 'bum khri

És el procreador i demiürg de la cosmologia bonpo, origen de tots els ésser vius de la creació. També conegut com *Ye smon rgyal po*. El seu nom és difícil d'interpretar però conté les xifres "cent mil i deu mil". Se'l representa de color blanc amb una mà sobre la falda i una altra aixecada aguantant un estendard. Se'l defineix com un Cos perfecte.

gShen rab mi bo

És el mestre de l'era còsmica del present i com a tal se'l representa de color blau turquesa amb una mà tocant el terra com a testimoniatge de la seva il·luminació i l'altra

¹²¹ KVAERNE Per. *The Bon Religion of Tibet*, London: Serindia Publications. 1995. pp. 24-28.

en posició de meditació. La seva mà dreta sosté el ceptre de l'esvàstica levogira anomenat phyag shing. té moltes altres representacions quan se'l vol associar en una de les etapes de la seva biografia humana, sigui com a rei de sTag gzig o com a monjo.

Al costat de la tètada divina, es desenvolupa també una complicada xarxa de divinitats pacífiques i iracundes i entre aquestes darreres destaquen les divinitats tutelars, associades als ensenyaments tântrics i als corresponents rituals i pràctiques de meditació. La divinitat tutelar més important és Ma rgyud gsang mchog thar thug (Secret suprem dels tantres mare, assolint el límit) i que es coneix popularment com Ma rgyud o Tantra Mare.¹²²

En el següent nivell jeràrquic apareix un gran ventall de divinitats protectores i locals. La més destacada i popular entre els seguidors bonpos és Sri pa'i rgyal mo (La reina de l'existència) que en la seva versió budista es coneix com dPal ldan lha mo. El seu aspecte és iracund i abans d'adoptar el seu rol protector era un dimoni arrogant. Té tres cares i sis braços i cavalca una mula de color vermell.

Capítol a part mereixen les divinitats associades a l'entorn natural, especialment muntanyes i llacs. Es tracta d'un culte compartit amb el budisme tibetà i l'origen del qual probablement es remunta a antigues creences indígenes tibetanes, allò que es coneix com la religió popular del Tibet. Sigui quin sigui el seu origen, aquestes creences mantenen un gra vigor i una gran vigència entre els seguidors de la religió bon, especialment per allò que es refereix a les díades divines constituïdes pel complex muntanya / llac.¹²³ En la tradició tibetana les díades han estat considerades com a divinitats en si mateixes o com els palaus o residències de les divinitats. Els complexos sagrats més populars i que són objecte de pelegrinatge per part de milers de tibetans cada any són els següents: Gangs Ti se / Ma pham g.yu mtsho; gNyan chen thang lha / gNam mtsho; rTa rgo rin po che / Dang ra g.yu mtsho. Totes tres tenen en comú que estan situades a l'àrea més elevada de l'altiplà tibetà i també més aïllada, poblada per poblacions nòmades. La darrera díade és possiblement la més bonpo i on la presència budista és molt minsa per no dir inexistent avui dia. Cada any pelegrins vinguts de tots

¹²² KVAERNE Per. *The Bon Religion of Tibet*, op. cit. 1995. p. 74-77.

¹²³ BELLEZZA, John Vincent. *Divine Dyads, Ancient Civilization in Tibet*. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 1997.

els racons del Tibet circumval·len aquestes muntanyes i aquests llacs seguint uns circuits sagrats molt ben definits i esquitxats de temples i monestirs. A aquestes manifestacions religioses tradicionals cal afegir el culte als *rang byong*, un tret molt particular de la cultura tibetana i que agrupa tots aquells signes, petjades, empremtes o imatges que apareixen gravades de forma natural o miraculosa en roques o pedres i que són objecte de gran veneració.

IV. LA BIOGRAFIA DE KHYUNG SPRUL RIN PO CHE

Característiques del text

A la mort de Khyung sprul rin po che i en compliment de les darreres voluntats del lama, el monjo dPal ldan tshul khrims s'encarrega de posar per escrit la biografia. En aquesta tasca hi participa molt activament el monjo mKhas mchog rdo rje d'origen kinnauri. A partir de totes les històries que ha narrat el lama sobre els seus primers anys de vida, afegit al testimoni dels propis deixebles que han acompanyat el lama al llarg dels darrers anys, així com les poesies, cartes i textos que el propi Khyung sprul rin po che havia deixat per escrit, es va redactar la biografia.

Fonamentalment, el monjo dPal ldan tshul khrims, que havia acompanyat el lama des de l'any 1930, d'una banda va supervisar l'obra en el seu conjunt i de l'altra va tenir cura de revisar totes les poesies escrites per Khyung sprul rin po che que apareixen en el text. El mateix monjo va encarregar-se de redactar al final de cada capítol un poema corol·lari que resum els fets que es narren en el capítol. Per la seva part, el monjo mKhas mchog rdo rje, enviat per la seva família Al monestir de Gur gyam l'any 1942, va fer-se responsable de la redacció de tota la narració dels esdeveniments de la biografia.

El resultat d'aquesta tasca van ser com a mínim dos manuscrits. bsTan 'dzin dbang grags, successor de Khyung sprul rin po che, va endur-se un dels manuscrits a Índia l'any 1957 per a la seva publicació tal i com es descriu a l'epíleg, traduït íntegrament en aquest treball. A partir del manuscrit original o text model es publicuen litogràficament tres-cents exemplars aquell mateix any de la biografia amb el títol tibetà *sKyabs rje mkhas grub 'Jigs med nam mkha'i rnam thar dad brgya'i rma bya rnam par rtse ba*.

El 1972 des del monestir de sMan ri a l'exili (Índia), es torna a publicar la mateixa versió de la biografia en format tibetà, copiat i relligat en format de llibre occidental.

A la coberta de l'edició de 1972 hi trobem escrit en anglès:

The biography of Khyung sprul 'Jigs med nam mkha'i rdo rje.

Being the text of "Khyab bdag 'khor lo'i mgon po mkhas grub 'Jigs med nam mkha'i rnam thar dad brgya'i rma bya rnam par rtse ba"

Written by the late Dpal-ldan-tshul-khrims together with the Zal gdams and Nams mgur of Khyung sprul.

Reproduced by Sonam Dakpa from a lithographic print published in Delhi in 1957.

Tibetan Bonpo Monastic Centre, New Thobgyal, P.O. Ochghat (Via Solan), H.P., 1972.

L'any 2004 va aparèixer publicat pel Centre d'Estudis de Zhang-zhung (Lhasa, Tibet) la biografia procedent de l'altre manuscrit que algú anomenat Mes tshe dbang a la població de Khyung lung havia protegit de la barbàrie de la Revolució Cultural i havia aconseguit conservar fins a principis del segle XXI. De la tasca d'edició del manuscrit se'n van encarregar bsTan 'dzin dbang grags, abat del monestir de Gur gyam i successor directe de Khyung sprul rin po che, i Zhung Karma rgyal mtshan, responsable del Centre d'Estudis de Zhang-zhung. L'obra es va publicar a Hong Kong en format relligat d'estil occidental:

Khyung sprul 'Jigs med rnam mgur

Autor: dPal tshul.

Editors: dGe slong bsTan 'dzin dbang grags rin po che i Zhung Karma rgyal mtshan (Zhang zhung rig gnas)

Editorial Ling, Hong Kong, 2004.

Les dues versions de la biografia són molt similars, generalment amb diferències menors referides únicament a l'ortografia d'alguns mots, a excepció d'un fragment del tretzè capítol de la biografia. En la versió de 2004, aquest capítol inclou una conversa inèdita entre Khyung sprul rin po che i bsTan 'dzin dbang grags de gran interès i que no es reproduïx a la versió de 1972. D'acord amb Zhung Karma rgyal mtshan, va ser el

propi bsTan 'dzin dbang grags qui va explicar el contingut de la conversa durant la preparació de l'edició de 2004 i es va decidir finalment d'incloure-la.

Totes les edicions van acompanyades d'un extens recull de consells als fidels i deixebles de Khyung sprul rin po che, així com d'algunes poesies no incloses al text principal de la biografia. Sovint en aquest text principal es fa referència a aquest llibre de poesies com el *mGur 'bum*.

Per a la traducció del text de la biografia del tibetà al català que es presenta en aquest treball s'ha utilitzat el segon manuscrit editat l'any 2004.

El text de la biografia es divideix en tretze capítols i un epíleg, als quals cal afegir una poesia introductòria i una conclusiva. Aquestes dues darreres són textos reiteratius que no inclouen nova informació i, per tant, no han estat traduïts o resumits. Al llarg de tot el text tibetà es combina prosa i vers com és el cas en la major part de les obres del gènere biogràfic. La biografia oscil·la contínuament entre un narrador omniscient, en tercera persona, i un narrador protagonista, en primera persona. Per tant, molt sovint la biografia es transforma en autobiografia. És Khyung sprul rin po che qui explica directament i en primera persona als monjos dPal ldan tshul khirms i mKhas mchog rdo rje els fets més destacats de la seva vida. Ell és el narrador protagonista fent ús explícit dels pronoms personals de primera persona *nga* i *nged*. D'altra banda, el text sovint és ambigu respecte al pol narrador, gràcies a la flexibilitat que li atorga la gramàtica tibetana en aquest sentit Cal tenir en compte, a més, que d'acord amb mKhas mchog rdo rje,¹ molt del material emprat procedia de la recol·lecció de material redactat pel propi Khyung sprul rin po che.

Per aquests motius i per evitar confusions innecessàries en la descripció dels fets, s'ha considerat més adequat mantenir un narrador protagonista al llarg de tot el relat, de manera que sempre es considera al propi Khyung sprul rin po che com a únic narrador, a excepció de l'epíleg, on es descriu el traspàs del lama.

¹ Entrevista a mKhas mchog ro rje al monestir de sMan ri (Índia), 2008.

L'estructura de capítols amb els seus títols, la cronologia que se'n pot deduir del capítol corresponent, així com l'indret geogràfic on transcorre l'acció es detalla tot seguit:

Capítol I

Sobre el seu naixement en aquest país, connectat amb les seves bones accions del passat [pp. 24-63]²

Tibet (1897-1907)

Capítol II

Sobre com va rebre les ensenyances sobre la realitat última i la relativa i com hi va reflexionar, renunciant a una casa per romandre sense casa, pensant tan sols en la manca de sentit de la felicitat, de les possessions i riqueses dels fenòmens del món de l'existència. [63-102]

Tibet (1909-1916)

Capítol III

Sobre com té cura de dur a terme activitats virtuoses després de considerar la seva regió natal com una presó demoníaca, deixar-la enrere i pujar als sagrats centres monàstics de dBus i gTsang. [102-129]

Tibet (1919)

Capítol IV

Sobre les seves pràctiques religioses després de rebre les transmissions dels ensenyaments del gran vehicle procedents del protector dels éssers contra les impureses dGe slong Nyi ma grags pa i de g.Yung drung tshul khrim. [129-150]

Tibet (1919-1920)

Capítol V

Sobre com es va dedicar a la pràctica profunda anant al mont Gangs can Phyug mo dpal ri tal i com havia predit el lama primer donant voltes per les coves de retir sense rumb i deixant enrere els centres monàstics i la seva terra natal. [150-171]

Tibet (1920-1921)

² La narració biogràfica no s'inicia fins a la pàgina 28.

Capítol VI

Sobre com va practicar la religió sense rumb fix als llocs sagrats del sud, 'Brig mtshams, mTsho rNga brag dkar i Bhutan. [171-188]

Tibet - Bhutan (1921-1922)

Capítol VII

Sobre com va establir connexions religioses, practicar i pelegrinar, amb els seus viatges a lHa ri nyi phug, lHo gro mo i l'Índia. [188-205]

Bhutan - Tibet - Índia - Nepal (1922)

Capítol VIII

Sobre com va practicar profundament a la sagrada i secreta cova A su ra yi brag phug, després de visitar tots els llocs sagrats del Nepal. [205-235]

Nepal (1923-1924)

Capítol IX

Sobre com va pelegrinar a Gangs ri mtsho gsum i va rebre els ensenyaments profunds de rdzogs chen del lama de Nam mkha' khyung rdzong, després d'haver visitat Za hor, Kinnaur i Zhang chung a mNga' ris. [235-262]

Nepal - Índia - Tibet (1924-1925)

Capítol X

Sobre com va romandre en profunda meditació concentrada al retir de Khyung lung dngul mkhar rgyal ba mnyes pa. [262-320]

Tibet (1925-1929)

Capítol XI

Sobre com de nou va anar sense rumb fix a Zhang chung, Índia, O rgyan, Za hor i Kinnaur i va fer pelegrinatges, va recitar mantres i va fer pràctiques espirituals. [320-381]

Tibet- Índia - Tibet (1930-1934)

Capítol XII

Sobre com va fundar el nou monestir a Khyung lung dngul mkhar de Zhang-zhung interior. [381-426]

Tibet- Índia - Tibet (1935-1947)

Capítol XIII

Sobre com va procurar estendre el benestar del éssers vius publicant nombrosos tractats per difondre les ensenyances religioses. [426-466]

Tibet - Índia - Tibet (1948-1955)

Epileg

Sobre com va transcendir el sofriment de la transitorietat de les coses i sobre el compliment de les accions virtuoses de les últimes voluntats. [466-483]

Tibet (1955-1958)

Els textos traduïts a continuació s'indiquen amb marges més amples, mentre que els corresponents comentaris s'indiquen amb marges més estrets.

Khyung sprul rin po che en una fotografia feta l'any 1930 a Delhi (Índia).

La nota que apareix a la fotografia indica: "Glòria a Ga rgya 'Jigs med nam mkha' rdo rje o g.Yung drung rgyal mtshan dpal bzang po, fotografiat a Delhi l'any de 1930." (*Ga rgya Khyung sprul 'Jigs med nam mkha' rdo rje 'am g.Yung drung rgyal mtshan dpal bzang po la na mo / phyi lo 1930 lor rGya gar rDi lir dpar*).

La fotografia es conserva a la residència de la família del lama bSod nams 'brug rgyas a Lippa (Kinnaur, Índia). Cortesia de bSod nams rgyal mtshan.

CAPÍTOL I

(1897-1907)

TIBET

**Sobre el seu naixement en aquest país,
connectat amb les seves bones accions del passat**

[28]

La biografia s'inicia amb una descripció del lloc de naixement de Khyung sprul rin po che situat geogràficament en referència a la resta del món. Aquesta resta del món combina la geografia clàssica tibetana anterior al segle XX amb elements de la nova geografia contemporània tibetana del segle XX. La descripció s'inicia amb la referència a l'indret sagrat de 'Ol mo gling de sTag gzigs on d'acord amb la tradició va néixer la religió Bon fundada per sTon pa gshen rab mi bo che. sTag gzigs correspondria a l'antiga Pèrsia oriental, si bé alguns mestres bonpos el consideren com un reialme mitològic fora del món físic i pertanyent a una geografia sacra.¹ Tanmateix, a partir d'aquest bressol de la religió Bon es desplega en el text una descripció de la geografia física real que incorpora elements contemporanis com els continents d'Àfrica i Europa, absents en qualsevol biografia anterior al segle XX. El text va delimitant gradualment cada cop amb precisió l'indret de naixement del lama fins arribar a la remota regió de Hor situada entre les grans divisions geogràfiques tibetanes orientals de Khams i A mdo.

La regió de Hor està actualment dividida en cinc districtes: sBra chen, 'Bri ru, gNyan rong, sTeng chen i Sog. Els tres primers estan inclosos a la prefectura de Nag chu i els dos darrers a la de Chab mdo, tots ells dins l'actual Regió Autònoma del Tibet sota administració de la República Popular de Xina. Els *hor pa*, habitants de Hor, es dividien en trenta-nou tribus conegudes amb el nom genèric de Hor tsho so dgu (Les

¹ També rTag gzigs, tal i com el trobem al text de la biografia. Veure el capítol anterior sobre la contextualització religiosa del personatge.

trenta-nou de Hor), totes elles fidels a la religió Bon.² Nòmades en la seva gran majoria, es consideraven descendents directes de les hordes mongoles i tenien la seva capital a sBra chen (La gran tenda) on residia el seu sobirà conegut com el Hor spyi khyab rgyal po (El rei que governa sobre tot Hor) que regia els destins de la confederació de trenta-nou tribus. A banda de la divisió tribal, existia una divisió molt més profunda i important a l'interior de Hor que separava dos grans grups: Alt Hor i Baix Hor. El primer es corresponia amb les tribus nòmades situades a la part occidental de la regió i que es consideraven com els *hor pa* originaris, mentre que les tribus sedentàries i agricultores habitaven la regió oriental de Khyung po i que es correspon amb l'actual districte de sTeng chen. Totes dues divisions de Hor també incloïen població semi-nòmada. La família de Khyung sprul rin po che pertanyia a la tribu 'Brog shog, la més important de l'Alt Hor i que en un cens de 1924 dut a terme pel Govern tibetà incloïa 636 famílies, malgrat que com veurem més endavant els seus ancestres procedien originàriament del nord del Tibet.

La història de Hor es divideix en tres grans períodes: l'arribada dels mongols i el subsegüent desenvolupament de Hor com a regne independent (s. XIII-XVIII), la dominació manxú (s. XVIII-XX) i la incorporació al Tibet independent (1912-1951). L'origen dels Hor pa d'acord amb la seva pròpia tradició l'hem de cercar al segle XIII quan el sobirà de totes les tribus mongoles Chinguis Khan inicia la conquesta d'Àsia i Europa. El primer rei de Hor hauria estat un príncep mongol del llinatge de Chinguis Khan que hauria arribat al Tibet durant el segle XIV acompanyat de sis genets mongols. El seu nom era Guro Olon Thaiji, també conegut com Irticog. Tots set van esposar dones tibetanes i van acabar integrats en un grup nomàdic tibetà de sBra chen a Hor. Com que el rei no tenia descendència, va decidir tornar a Mongòlia per adoptar el fill del seu germà gran. Va tornar amb el seu nebot, Uyu rgyal, i amb quaranta famílies mongoles que es van integrar en el campament tibetà. Aquesta unió de tibetans i mongols va donar lloc a la població *hor pa* que arriba fins als nostres dies. Uyu rgyal es va casar amb una tibetana i el seu primogènit va esdevenir el rei de la tribu amb el nom de rGyal po dmar po (El rei roig) i va continuar un llinatge reial que arriba fins al segle

² La història de Hor descrita a continuació està extreta del relat que ofereix Samten G. Karmay, l'única font sobre la història de Hor publicada fins al moment, extreta de testimonis orals i escrits de la pròpia regió de Hor. KARMAY Samten G. *The Arrow and the Spindle, Studies in History, myths, Rituals and Beliefs in Tibet, vol. II*. Kathmandu: Maṅḍala Publications, 2001, p. 181-211; alguns detalls d'interès també poden trobar-se a GRUSCHKE Andreas. *The Cultural Monuments of Tibet's Outer Provinces Kham. Volume I. The TAR Part of Kham*. Bangkok: White Lotus, 2004. pp. 67-95.

XX. Probablement no va ser fins al segle XVII quan es va constituir la confederació de trenta-nou tribus, un cop va ser annexionat el territori de Khyung po. Entre 1728 i 1912 el territori de Hor va passar a ser administrat, almenys nominalment per l'*amban* manxú de Lhasa, malgrat que els reis de Hor seguien gaudint d'un alt grau d'autonomia, en part motivat per l'aïllament del seu territori i també pel seu reconegut caràcter guerrer. Amb la caiguda de la dinastia manxú l'any 1911, s'inicià un nou període el 1912 sota l'administració del govern tibetà independent de Lhasa que va acabar nomenant un governador per a aquesta convulsa regió l'any 1916 marginant el rei de Hor a una posició exclusivament honorífica. El 1942, Lhasa va dissoldre l'oficina del governador de Hor i va sotmetre el territori a l'administració directe del governador dels territoris tibetans del nord.

Durant el període de temps que el lama Khyung sprul rin po che va residir a Hor (1897-1919) van tenir desenvolupar-se esdeveniments destacats que van acabar amb la monarquia local. Quan va néixer lama, el tron de Hor estava ocupat pel dinovè rei de la dinastia, Tshe dbang lha rgyal (regnat 1889-1905), però seria assassinat juntament amb tota la família reial el 1905 en un enfrontament intern entre faccions oposades. Nor bu dbang rgyal, d'una branca secundària de la família reial, va ser finalment elegit nou rei de les trenta-nou tribus, sense que hi hagi notícies de cap intervenció manxú durant tot aquest període de temps.

Amb la recuperació de la sobirania tibetana, el govern de Lhasa decideix el 1914 cedir Hor a l'administració del monestir de Se ra, de l'escola budista dge lugs, fet que va causar un gran malestar entre la població majoritàriament bonpo del territori i que va provocar múltiples incidents violents entre la població *hor pa* i les tropes governamentals. Finalment, el 1916 el govern tibetà va decidir posar fi al caos que vivia Hor, imposant un governador des del centre i eliminant definitivament el regne autònom. D'aquesta manera el 1917 arriba el primer Hor spyi (Governador de Hor) mKhan chung Grags nram³ escortat per dos mil soldats i s'instal·la en el palau del rei de Hor a sBra chen. El rei va quedar relegat a la posició de cabdill de la tribu 'Brog shog, a la qual pertanyia el mateix Khyung sprul rin po che. El nou governador, que també era monjo budista, va sotmetre el territori amb mà de ferro, provocant un ressentiment enorme

³ També conegut com Grags pa nram rgyal.

entre la població local. Va dur a terme el primer cens del territori que va donar com a resultat la presència d'aproximadament 9.000 famílies a Hor, que a Samten Karmay li permet establir una població total aproximada de 40.000 habitants pels volts de 1918. La repressió desfermada a Hor pel governador va conduir al seu assassinat als volts de 1919-1920, just quan Khyung sprul rin po che va prendre la decisió d'abandonar Hor.

El fragment que descriu la geografia i història de Hor a la biografia, inclou tres referències importants a la tradició Bon del territori. Es fa esment en primer lloc al lama Blo ldan snying po, el més important en la història del territori, malgrat que les seves activitats es desenvolupessin en el Baix Hor o Khyung po d'on era originari. Blo ldan snying po va néixer el 1360 i va fundar el famós monestir de rTse drug a Khyung po. Va rebre en transmissió oral (*snyan brgyud*)⁴ el contingut de cinquanta-cinc volums d'escriptures religioses, entre elles el Dri med gzi brjid la versió més extensa i detallada en dotze volums de la biografia de sTon pa gShen rab.⁵ La segona referència religiosa que ens aporta el text sobre Hor, és el seu monestir principal, situat a l'Alt Hor i, per tant, a la regió de naixement de Khyung sprul rin po che. Es tracta del monestir de Klu phug g.yung drung bde chen gling que acollia un llinatge de lames bonpos renascuts⁶ coneguts amb el títol de Dam pa Hor bla bstan i que al naixement de Khyung sprul rin po che acollia el segon lama del llinatge. El monestir estava considerat com a capella reial. Finalment, el tercer element religiós destacat en el fragment i que acaba de definir la rica tradició espiritual de Hor és el culte als déus locals assimilats a les muntanyes sagrades (*rgyab ri yul lha*) i que formen part de les creences més ancestrals tibetanes. En el cas de l'indret de naixement de Khyung sprul rin po che, els seus habitants reben la protecció del déu-muntanya sPa ba brag nag que presideix la vall.⁷

[28] Als peus de 'Ol mo gling de rTag gzigs, on va aparèixer el Bon, en el continent del sud amb forma d'omòplat,⁸ i on va existir el reialme dels deixebles del Suprem victoriós absolut sobre totes les coses, l'incomparable guia gShen rab mi bo, desconegut gran amic de tots els éssers vius i déus; al

⁴ D'acord amb la tradició tibetana, això significa que una deïtat o un mestre del passat dicta de paraula el contingut del text directament al receptor, en aquest cas Blo ldan snying po.

⁵ Veure el capítol de contextualització religiosa.

⁶ Tib. *sprul sku*

⁷ En el següent paràgraf s'inicia la traducció de la biografia, destacada pels marges més amples.

⁸ Forma característica del nostre món d'acord amb les tradicions budista i bonpo.

nord de la noble nació de l'Índia on el beneït i victoriós Śākyamuni va girar la roda de la doctrina;⁹ a l'est de 'Gro lding¹⁰, O rgyan¹¹, Bru sha¹², Kha che¹³ i d'altres, en la direcció d'Àfrica i Europa; al sud de Rússia, Turquestan, Hor de Ge sar de Phrom i d'altres; a l'oest de les divuit províncies de Xina; en un gran País de les Neus d'entre l'alt Zhang chung, el mig Tibet i el baix Gran Tibet; a les Quatre gorges i vuit valls,¹⁴ incloses en una regió del Gran Tibet formada per Khams i Amdo; en l'interior dels Quatre rius i vuit serralades,¹⁵ a la part oest entre els rius Salween i Mekong, a la part alta de la serralada de Zil mo, davant i sota el mont Sog rje rgyal ba thod dkar, ornamentat amb un collar de riu de nèctar; entre les trenta-nou tribus de súbdits del sobirà Ji ghir¹⁶ Hor gyi rje bo, descendent del rei Hor Se chen rgyal po, emanació dels tres germans lHa gNam The'u mched gsum¹⁷ de dalt dels Sog gSer Nya spun gsum,¹⁸ on hi ha la regió de la segona emanació victoriosa de Blo ldan snying po [29] que és Khyung po formada per les tribus blanca, negra i daurada i tots junts formant la nació de l'Alt Hor i el Baix Hor;¹⁹ aquí la gent és intel·ligent i bella de mena, i a més són de natura molt valenta i destra; coneixen les ciències de l'art i la medicina entre d'altres i el Bon de la causa i l'efecte; dels seus molts districtes que gaudeixen de la pràctica de la virtut hi ha lHa thog a l'est, sota la protecció del grup dels de vuit déus locals anomenats els Zo dor zhi nag smug po mched brgyad, des d'on va arribar lHa bla bstan pa phun tshogs²⁰ que

⁹ chos

¹⁰ D'acord amb el Tibetan-English Dictionary de Jäschke: el país de Dramila o Dravida al sud d'Índia. JÄSCHKE H. *A Tibetan-English Dictionary*. Delhi: Motilal Banarsidass, 1992. p. 100. Dan Martin, per la seva banda, esmenta una geografia sagrada bonpo on apareix el reialme de mKha' 'gro gling al nord-oest de 'Ol mo lung ring. MARTIN Dan. 'Ol-mo-lung-rig, the Original Holy Place. A Sacred Spaces and Powerful Places in Tibetan Culture, Toni Huber (ed.). Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 1999. p. 264.

¹¹ La interpretació més acceptada es correspon amb la vall de Swat, a la Província Fronterera del Nord-oest de l'actual Pakistan.

¹² Valls burushos de l'actual Pakistan.

¹³ Caixmir.

¹⁴ Rong bzhi shod brgyad

¹⁵ Tradicionalment es parla de sis serralades.

¹⁶ Probablement es tracti d'un títol honorífic del rei de Hor que fa referència a l'ancestre mongol Chinguis Khan. Apareix com *Gyi ghir* a KARMAY Samten G. i NAGANO Yasuhiko (eds.). *A Survey of Bonpo Monasteries and Temples in Tibet and the Himalaya*, *Senri Ethnological Reports* 38, Osaka: National Museum of Ethnology, 2003. p. 139.

¹⁷ lHa gNam The'u mched gsum són les tres classes de deïtats: lHa, gNam i The'u.

¹⁸ Sog gSer Nya spun gsum, probablement són tres muntanyes.

¹⁹ Hor sde stod smad.

²⁰ Lama arribat de Khams que funda a Hor el llinatge de sprul sku del Dam pa Hor bla bstan.

gràcies a les seves deïtats tutelars Khro phur zhang gsum i gShed dmar nag entre d'altres, va trobar la perfecció; la seva sagrada emanació Dam pa Hor bla bstan bsTan 'dzin dbang grags²¹ té la seu al monestir de Klu phug g.yung drung bde chen gling, al voltant del qual hi trobem un país de gorges, roques i prats amb cascades, plantes, arbres i una gran diversitat de flors, tot de gran bellesa, on hi abunda el bestiar com són els ramats de iacs i bens i els cavalls; és en aquest indret de 'Broq shog phyed drug brgya, en una de les seves deu divisions i als peus de la muntanya protectora del déu local sPa ba brag nag, al llogaret de sPa ba lung nang²², on vaig néixer.

Els orígens familiars de la branca paterna de Khyung sprul rin po che es remunten fora de la regió de Hor, d'acord amb el text. El besavi va néixer en el si d'una tribu nòmada d'A mdo, al nord del Tibet, però es va traslladar a viure al territori de sBra chen, al centre del regne de Hor, on el seu fill esdevindria un dels ministres del rei de Hor i, per tant, una de les famílies nobles i influents del territori, posició que fou heretada per, bSod nams bstan dar, el pare de Khyung sprul rin po che. El nom de la casa familiar era Ga rgya.

Les deïtats locals del nord,²³ que envolten el gNyan chen thang lha del nord, una de les quatre deïtats cardinals anomenades Gangs can phyogs bzhi'i gNyan chen sde bzhi compromeses en la protecció de la religió en presència de l'omniscient victoriós gShen,²⁴ són les següents: A mdo'i sgro bdag smug mo, Byang gi jam la ri dmar, Nam ra btsan rgyal smug mo, sKyung gi smug gu mthon po, gSang phu'i bsam gtan gangs gzang, Brung gi rdza rgan yol po, Go ra'i brag chen khor po [30] i Byang gi tsiq gi bya khyung.

²¹ Sobre bsTan 'dzin dgang grags, segon Dam pa Hor bla bstan, veure: KARMAY Samten G. i NAGANO Yasuhiko (eds.). *A Survey of Bonpo Monasteries and Temples in Tibet and the Himalaya*, *Senri Ethnological Reports* 38, Osaka: National Museum of Ethnology, 2003. p. 145.

²² D'acord amb dGe bshes sKal bzang nor bu es tracta de l'actual població de rKyang thing gang, antiga residència dels reis.

²³ Byang rgyud kyi yul lha

²⁴ sTon pa gShen rab

A prop d'aquestes grans muntanyes,²⁵ d'entre les vuit tribus dels nòmades d'A mdo formades per heroics defensors de la religió,²⁶ hi trobem la tribu del pare, la tribu de governants dels A mdo Ga rgya ru.

En una ocasió, Ga rgya bsTan pa rgyal po²⁷, un valent membre de la família molt ric en caps de bestiar, va sortir del país d'A mdo. D'acord amb una llegenda escrita, cada tres generacions apareixeran en la família Ga rgya, déus i guerrers com a personificacions del déu local Byang btsan Nam ra ban rgan. El meu besavi va instal·lar-se a sPa ba lung²⁸ on va aconseguir grans possessions i va tenir descendència.

Un dels seus fills fou Ga rgya Tshe brtan grags pa, ministre principal del rei de Hor.²⁹ Era un gran home de gran intel·ligència i sabedor dels afers de religió i dels mundanals; va ser el pare del meu pare.

L'avi A myes³⁰ Tshe brtan grags pa va tenir tres fills i dues filles. El fill gran, bSod nams bstan dar fou el meu pare, un home que va tenir encara més coratge que tots els seus avantpassats i excel·lia en valentia, audàcia i destresa. Ell també va posseir una gran quantitat de caps de bestiar i va esdevenir ministre i tresorer del rei de Hor.

El llinatge de la mare de Khyung sprul rin po che, bSod nams gnam mtsho, per contra, era autòcton del regne de Hor i descendent directe dels reis mongols fundadors de la casa reial de Hor, de la qual se'ns dóna més detalls en el fragment següent. El cap de la família materna també formava part de l'administració del regne de Hor. Cal destacar, d'altra banda, la fortalesa de les creences religioses de la mare que influiran en gran manera sobre Khyung sprul rin po che, el qual s'educarà en una llar on la presència de lames i monjos bonpos d'arreu del Tibet era una constant.

²⁵ Continuament muntanyes i déus són utilitzats com sinònims.

²⁶ *chos*

²⁷ Avantpassat de Khyung sprul rin po che.

²⁸ Actual districte de sBra chen a la prefectura de Nag chu (Regió Autònoma del Tibet).

²⁹ Títol del rei de Hor: Hor spyi khyab rgyal po

³⁰ *A myes* en dialecte de Khams i A mdo significa "avi".

En temps passats, el rei mongol Hor Se chen sa gad rgyal po seia al tro de l'oriental Xina. Set ministres del seu llinatge, coneguts com els Hor gi La rgyal [31] van abandonar el país i es van instal·lar en un indret conegut com Sog gi gru khug fent-se famosos amb el sobrenom dels Hor thor ba skya bdun. El seu cabdill va tenir tres fills i el mitjà va ser el que més va resplendir d'entre tots. Tenia el color del cos extremadament vermell i va esdevenir el cabdill del país conquerint territoris en totes direccions des del mont Gangs dkar Ti se³¹ de les terres altes fins al mont Glang chen 'gying ri³² de les terres baixes que inclouen: rGod ngang ma'i nyin lam bco brgyad, gShog 'gyur gcig dang bcu dgu, i Yang 'gyur gcig dang nyi shu. Va fer-se molt famós amb el sobrenom del "Rei roig"³³ i els seus descendents van esdevenir els sobirans de Hor amb el nom de Hor spyi khyab Be hu khri rgyal rje chen. Un dels prínceps menors descendents seus va marxar de la casa familiar i més tard va esdevenir el tresorer del rei i es va instal·lar finalment a rTa rdza mda', un llogaret de Sog, i per aquest motiu se'ls coneix com la família dels tresorers.³⁴ També se'ls coneix com la família de ministres de la vora del riu, ja que vivien prop del corrent del riu Sog chu. El ministre tresorer bZa' dpon phyag mdzod bSod nams ngang ril d'aquesta família va tenir molts fills i filles i d'entre aquestes va néixer la meva mare: la gran dona³⁵ bSod nams gnam mtsho. La mare era molt religiosa i amant de la virtut.

El relat sobre els esdeveniments que van envoltar el naixement de Khyung sprul rin po che no deixa de banda les circumstàncies més màgiques que sempre envolten l'aparició d'un gran mestre religiós en la tradició tibetana. És en aquest marc que hem d'entendre la detallada descripció que es fa dels somnis premonitoris que tenen la mare i el pare abans del naixement i que semblen indicar el moment propici de la concepció de Khyung sprul rin po che per mitjà d'aquestes visions premonitòries.

³¹ Habitualment conegut com mont Gangs rin po che o Gangs Ti se.

³² E mei shan, muntanya sagrada per a budistes i bonpos a la província xinesa de Sichuan.

³³ rGyal po dmar po

³⁴ Phyag mdzod tshang

³⁵ Bu mo che gras

[32] Vaig néixer en el si de la rica família Ga rgya de ministres de Hor. La mare va tenir diversos somnis abans del meu naixement. En un d'ells, se li apareixia un anacoreta bonpo amb una llarga cabellera oliosa tota enredada en trenes i farcida de polls. S'estava davant de casa al costat d'un stūpa molt bonic fet d'or i tocava el *shang*³⁶, la conquilla i el timbal. Va obsequiar la mare un *tsakli*³⁷ on hi havia pintada una esvàstica³⁸ i li va dir. "Guarda'l". Ella el va agafar però dubtava perquè pensava que era massa jove i no sabia com havia de tenir cura d'aquella forma religiosa i li feia por es pogués malmetre d'alguna manera per culpa seva. Nogensmenys, no va tenir cap altre remei que quedar-se'l.

[33] En un altre somni, la mare trobava flors i joies i es feia un adorn pel cap i de sobte apareixia una llum excepcionalment clara com quan surten el sol i la lluna; una nit especial, va emanar una llum des d'una petita estàtua d'or d'un lama i va anar a dissoldre's en el coronell de la mare.

Des que la mare va tenir aquests somnis, dins del seu ventre mare va sorgir una immesurable virtut amb les millors característiques de salut física i mental.

Durant el mateix període previ al meu naixement, el pare també va tenir somnis. En un d'ells, se li apareixia un lama fent sonar una conquilla blanca, comprava precioses joies, i al cor li apareixien lletres clares i boniques. El pare va tenir també molts altres senyals de bon auguri

L'any 1897 va néixer Khyung sprul rin po che que va rebre el nom de bSod nams bstan 'dzin amb el que seria conegut durant la seva infància i adolescència. La primera part del nom (les dues primeres síl·labes) és la mateixa que la del seu pare, avi i

³⁶ Petits platerets rituals propis dels bonpos.

³⁷ Estampa o pintura en miniatura religiosa feta en paper o teixit. També conegudes com *tsakali*.

³⁸ *gyung drung*, com icona del Bon.

besavi i significa "mèrit." L'afortunat naixement va ser seguit per una infància i adolescència on ja demostrava als seus pares l'atracció innata que sent per les ensenyances de la religió Bon.

Vaig néixer durant la segona meitat de la nit al principi de Taure del dotzè jorn del vuitè mes de l'any gall del foc femení³⁹ anomenat *gser 'phyang*⁴⁰ (1897). La mare no va patir cap gran problema i em va donar a llum fàcilment. Quan vaig néixer tenia els ulls oberts, el cos gros i el cordó umbilical estava enrotllat a la part superior de l'esquena que és una marca de virtut i bona sort.

[34] Vaig rebre el nom de bSod nams bstan 'dzin, amb una part com el nom del meu pare i d'altres familiars. Acabat de néixer mai plorava i mantenia sempre un gran somriure al rostre i els nostre astròlegs i savis van fer una predicció amb els corresponents càlculs per deduir que tindria una ment lúcida i sàvia. També van concloure que em dedicaria sense descans a la religió; seria ric; gaudiria d'un aspecte atractiu; sense cap necessitat de tenir cura per mi mateix, no tindria malalties; i finalment tindria un cor molt bo. Van considerar que havia nascut sota una bona estrella.

El meu naixement va estar considerat de bon auguri per la gent gran de l'indret ja que a la regió va ploure-hi abundantment i s'hi van recollir bones collites a l'estiu i a l'hivern, en allò que es va considerar en definitiva un bon any.

[35] Ja de petit m'agradaven els jocs virtuoses i ni mentia ni deia paraules malsonants. Tocava el timbal, llegia els textos religiosos i imitava les melodies religioses, mentre m'asseia imitant la posició de la meditació amb el tors ben recte. Alguns jocs consistien en fer ofrenes i fundar monestirs posant una pedra sobre una altra. D'altres jocs consistien en anar a coves

³⁹ 7 d'octubre de 1897. Per fer la conversió de dia i mes al llarg del treball s'ha utilitzat la taula de correspondències de <http://www.kalacakra.org/calendar/tiblist.htm>

⁴⁰ En sànscrit: any "hemalamba". És el trenta-unè any d'un cicle (*rab 'byung*) de seixanta anys.

d'ermità, atorgar poders religiosos⁴¹ i, en definitiva, em dedicava a tota mena de jocs relacionats amb el Bon. Diuen que era de naturalesa molt honesta, tenia un molt bon comportament i també em mostrava compassiu amb els meus companys de joc i amb d'altres persones. A tots els servents, als pastors i als viatgers que passaven per aquí sempre els donava de menjar. Sovint em quedava adormit a la falda dels hostes que arribaven a casa.

Veia personatges brillants similars als de les pintures religioses⁴² i en la foscor veia arcs de sant Martí que assenyalava a la mare. Sentia des del cel sorolls, alguns de terrorífics i d'altres de melòdics, que no entenia bé però que o bé m'espantaven o bé en feien feliç. La mare no ho veia ni ho sentia però entenia que el seu fill ho veia i ho sentia. Ella va pensar que potser eren indicacions de mal averany i ho va anar a consultar al mestre rGyal ba tshul khrim.⁴³ El lama li va dir que no arribaria cap desgràcia, però que a en la seva vida anterior el nen havia estat un lama o, en qualsevol cas, un ésser molt bo dedicat a la virtut i, sense cap dubte, en el futur contribuiria a aportar molts beneficis a la gent.

Khyung sprul rin po che va ser el fill primogènit d'un total de vuit germans. D'aquests en va destacar dKon mchog rgyal mtshan per sobre de tots els altres. Deu anys més jove que Khyung sprul rin po che, va ser considerat com l'encarnació del guerrer déu local sPa ba brag nag (La roca negra del sPa), en part, a causa de la gran taca negra que li marcava el rostre i origen del seu sobrenom de Ga rgya 'gram nag (La galta negra dels Ga rgya). El seu caràcter impulsiu i violent el va portar de ministre del rei de Hor a cap d'un grup de bandits que durant força anys va colpir l'administració tibetana de la regió. Era conegut per la seva postura favorable a la reunificació de les trenta-nou tribus de Hor, desafiant així les autoritats de Lhasa. Després de molts anys de continus enfrontaments, el 1944 el governador de la regió del nord,⁴⁴ Pha lha thub bstan 'o ldan, va decidir resoldre el problema definitivament parant-li una trampa per

⁴¹ Atorgar una iniciació religiosa, cerimònia fonamental en el bon i el budisme per poder rebre les esmenyances d'un lama. En el text ho traduïm habitualment com "atorgar poder."

⁴² *Thang ka*: pintura religiosa tibetana sobre cotó que es pot enrotllar.

⁴³ El primer mestre religiós de Khyung sprul rin po che a qui recordarà fins al darrer dia de la seva vida. Veure epíleg.

⁴⁴ Byang spyi.

mitjà d'un amic comú, Tsha sho dpal grags, que va convèncer el germà de Khyung sprul rin po che per assistir a un banquet amb el governador, on en estat etílic, va ser assassinat a traïció.⁴⁵

[36] Vaig ser el primogènit d'un total de set germans i una germana. Quan estava a punt de complir cinc anys d'edat⁴⁶ a l'any del bou deferro (1901) va néixer el seu germà Karma bsod nams; a l'any de la llebre d'aigua (1903) va néixer Tshe brtan dpal 'byor; a l'any de serp-fusta (1905) va néixer sTag la skyabs; i a l'any del be de foc (1907) va néixer dKon mchog rgyal mtshan

dKon mchog rgyal mtshan⁴⁷ va tenir un paper destacat en la història de la regió de Hor. D'acord amb una profecia del meu llinatge, cada tres generacions es produiria la personificació del déu local sPa ba brag nag rDo rje dgra 'dul⁴⁸ en un membre de la família i va ser justament ell que va ser considerat com a tal. D'altra banda tenia una gran taca negra a la part dreta del seu rostre i en molts sentits era diferent a la resta de germans. Reunia les tres qualitats de valentia, coratge i destresa, i com els grans herois de l'època de Hor gling⁴⁹ no temia ningú. Al camp de batalla, ni la fletxa, ni el ganivet ni l'espasa el podien ferir. Era un fenomen molt estrany.

A l'any del gos de ferro (1910) va néixer la meva germana,⁵⁰ bona de naturalesa com la seva mare [37] i que va ser esposada al si de la família Bla ma sPa tshang⁵¹ amb sPa ston Ye shes g.yung drung i va ser considerada com la seva consort dākinī.⁵²

⁴⁵ Entrevista amb el dGe bshes sKal bzang nor bu i KARMAY Samten G. *The Arrow and the Spindle, Studies in History, myths, Rituals and Beliefs in Tibe*, vol I, op. cit. , p. 194

⁴⁶ L'edat es dona d'acord amb la tradició tibetana, que al recent nascut ja li atorga un any d'edat.

⁴⁷ S. Karmay dona com a data de naixement el 1903 i hauria estat assassinat el 1944. KARMAY Samten G. *The Arrow and the Spindle, Studies in History, myths, Rituals and Beliefs in Tibet*, vol I, op. cit. , p. 194

⁴⁸ rDo rje dgra 'dul de la roca negra dels sPa. És el mateix déu/muntanya que l'anterior sPa ba brag nag.

⁴⁹ Es refereix al període mític del guerrer èpic Gling Ge sar.

⁵⁰ No se n'especifica el nom.

⁵¹ Podem interpretar-ho com la família del lama sPa.

⁵² Deïtats tântriques femenines protectores de la religió i dels fidels. Molt populars en la tradició tibetana, tant bonpo com budista. En tibetà: *mkha' 'gro / mkha' 'gro ma*.

Els dos germans més petits van ser rJes rgyal tshe ring nascut a l'any de la rata d'aigua (1912) i l'últim bSod nams kun grags, nascut a l'any del tigre de ferro (1914). En total vam ser vuit germans: set fills i una filla.

Des de ben petit, Khyung sprul rin po che continua practicant jocs religiosos i prova d'escoltar totes les ensenyances religioses que donen els lames convidats a la casa familiar. A partir d'ara i fins que deixa Hor, totes les dates són aproximades i se'ns donen en base a l'edat de l'infant. Cal tenir molt present que l'edat es dóna d'acord amb la tradició tibetana i per tant porta afegida un any addicional, que ha estat descomptat del càlcul de l'any en què transcorren els fets. Entre 1900 i 1903 coneix personalment per primer cop al que serà el seu primer mestre religiós rGyal ba tshul khirms. L'empremta del mestre no s'esborrarà mai i es perpetuarà fins al mateix dia de la mort de Khyung sprul rin po che.⁵³

Quan tenia quatre anys (1900), va visitar la nostra llar un mestre per donar diferents ensenyaments religiosos a la família i tots els servents relacionats amb les instruccions orals de Zhu rGyal mtshan nyi ma, 'Gro mgon Shes rab g.yung drung i Bla khri rGyal ba g.yung drung.⁵⁴ Encara que només era un infant, jo també els vaig voler escoltar. Van transmetre'ns ensenyaments sobre la transitorietat de les coses, la virtut i el pecat, així com els beneficis que aporten alguns rituals com les circumval·lacions i d'altres.

[38] Va ser molt útil sentir-lo per a tots els allà presents i, per la meua part, des d'aquell moment també vaig evitar cometre pecats i vaig procurar fer accions virtuoses. A l'estiu durant la collita, em preocupava per si mataven els cucs i a l'hivern quan arribava la temporada de la matança del bestiar, feia tota mena de pregàries que coneixia com ara recitar el mantra Ma tri⁵⁵. Quan la mare feia les seves prostracions, jo també les feia. També cremava encens i encenia llànties de mantega a l'altar de casa.

⁵³ Veure l'epíleg.

⁵⁴ Mestre bonpo del segle XIX: Bla khri rGyal ba g.yung drung (1814-1871).

⁵⁵ El mantra icona del Bon: Om mati muye sa le 'du

Un dia el pare va portar-me a veure un mestre bonpo reclòs en una casa de meditació al fons de la vall, per tal de consultar-li futurs esdeveniments. Es tractava del lama rGyal ba tshul khrim. Vaig sentir una joia incommensurable quan en arribar davant l'ermita vaig pensar que quan em fes més gran, com ell, jo també em convertiria en un lleó humà,⁵⁶ un iogui monjo, que deambulava de cova en cova. Vaig prendre el compromís de fer-ho algun dia. Mestre i deixeble ens vam tocar el cap⁵⁷ i a tot seguir [39] em va fer un present de fruita i va dir al pare que calia ensenyar-me l'alfabet i que m'hi tornés a portar en un dia de bon averany per fer-ho.

Van passar els dies i finalment quan va arribar el dia adequat, l'avi⁵⁸ A myes Tshul khrim rgyal ba, que també el coneixíem amb el sobrenom de Ga rgya dBu dkar,⁵⁹ em va portar a veure el mestre que m'esperava per ensenyar-me els caràcters tibetans. Diuen que vaig aprendre molt ràpidament i sense esforç. El mestre estava molt content i va pensar que era molt intel·ligent i que hi havia una connexió kàrmica⁶⁰ entre nosaltres. Va dir que m'havien d'ensenyar ràpidament totes les lletres, evitar donar-me menjars i robes brutes i mantenir la higiene personal.⁶¹ L'endemà vaig tornar a casa amb l'avi i vam explicar a la família el que havia passat. Van estar molt contents i des d'aleshores, l'avi va començar a ensenyar-me les lletres. Encara que ningú m'exigís esforçar-m'hi, perquè era el fill favorit d'una família rica, diuen que quan l'avi recitava, jo observava, aprenia de seguida i aviat vaig esdevenir el seu millor alumne.

[40] En aquell temps, tenia un servent, Ye shes bzang po, que em cuidava des de ben petit. En una ocasió es va posar malalt i llavors vaig començar a portar-li menjar i també pujava al seu llit, però un dia quan vaig fer el

⁵⁶ Sinònim de budeïtat.

⁵⁷ Salutació tradicional tibetana en la qual les dues persones s'inclinen lleugerament i es toquen la part superior dels dos fronts.

⁵⁸ Un apel·latiu que no implica la relació familiar avi-nét necessàriament. Probablement es tractés d'un ancià de la família.

⁵⁹ El cap blanc dels Ga rgya, probablement pel color del cabell.

⁶⁰ Causes d'una vida passada que porten a un efectes en la vida present.

⁶¹ Indica que el mestre considera l'infant com algú especial des d'un punt de vista religiós. Interpreta que el nen pot ser l'emanació d'un mestre d'un temps passat (*sprul sku*).

mateix va entrar molta gent a l'habitació i se'l van emportar. Vaig preguntar què havia passat i em van dir que era mort i que no era correcte que pugés a sobre d'un cos mort. Vaig preguntar-los si el servent tornaria, però em van respondre que ja era mort, i se l'emportaven per cremar-lo, així que no tornaria mai més. Em vaig entristir molt i vaig sentir molt endins meu el significat de la transitorietat de la vida i vaig fer una ofrena de diners al meu mestre perquè pregués pel difunt. Passats els anys, encara m'entristeix molt pensar en ell. En aquella època, en un poble del costat, vaig construir una casa de meditació amb fustes i pedres i vaig meditar sobre els conceptes de la transitorietat i la compassió.

[41] A l'edat de set o vuit anys (aprox. **1903-1904**) ja coneixia perfectament tots els diferents estils de lletres i podia recitar textos. En una ocasió quan tan sols tenia tres o quatre anys (aprox. **1899-1901**) sPa ston Nyi ma 'bum gsal, el sublim lama de Ye tha sog del Baix Hor,⁶² va venir de visita a l'Alt Hor.⁶³ Va ser convidat a casa [42] i va transmetre'm tota mena de poders religiosos. També de molt petit també va venir gTer sras Tshe dbang 'gyur med a veure'ns i va atorgar poders de molts tipus. Més tard vaig rebre també de nou moltes transmissions i instruccions del lama Zla ba rgyal mtshan⁶⁴ provinent de la zona de sDe dge a mDo Khams.

Per primer cop la biografia ens descriu un dels freqüents episodis violents que van sacsejar la vida de la família Ga rgya. En aquest cas, com a resultat d'una lluita amb un conegut bandoler, el pare va ser ferit de gravetat. La convalescència del pare provoca la vinguda del mestre rGyal ba tshul khirms i la presència d'altres familiars que per primer cop fan sentir a Khyung sprul rin po che les meravelles dels indrets de pelegrinatge del Tibet occidental, és a dir, de l'antic regne de Zhang zhung.

⁶² Hor smad Ye tha sog gi bla ma khyad 'phags sPa ston Nyi ma 'bum gsal. Aquest lama esdevindrà posteriorment un dels seus lames arrels que ell anomena "sol" (*nyi ma*).

⁶³ Hor stod

⁶⁴ Bla Zla ba rgyal mtshan

El pare anava regularment a vendre te i comprar llana a l'alt Am do,⁶⁵ gNam ru, gShen 'gyer i Nag tshang.⁶⁶ En una ocasió, va trobar-se amb el cap d'un grup de bandolers⁶⁷ molt poderós que no li va voler pagar el carregament de te. i van acabar enfrontant-se; durant tot un dia van estar lluitant el pare i el bandoler i, finalment el pare el va matar amb la seva daga. Malauradament, el pare va quedar malferit i un servent el va haver de portar al poble de tornada. A casa es van fer moltes ofrenes i cerimònies perquè es recuperés, i també se li van practicar tots els tractaments mèdics possibles.

[43] Mentrestant, rGyal ba tshul khrim va venir a casa i s'hi va quedar una llarga temporada. Va explicar-nos els seus viatges i pelegrinatges als indrets sagrats de sTod⁶⁸ i com pacificava els *gnyan sa*.⁶⁹ A mi també m'agradaria fer-ho algun dia.

L'avi A myes dBu dkar també anava regularment a sTod per comerciar i va aprofitar per visitar moltes vegades els seus indrets sagrats com ara el mont Gangs rin po che,⁷⁰ el llac mTsho Ma pang,⁷¹ rGya nyi ma,⁷² Pre ta pur ri,⁷³ Khung lung dngul mkhar⁷⁴ i d'altres. En sentir esmentar aquests llocs i els detalls dels seus viatges vaig tenir moltes ganes d'anar-hi jo mateix, especialment a Gangs ri⁷⁵ i Khyung lung dngul mkhar. La descripció que en va fer em va deixar meravellat i vaig prendre la decisió d'anar-hi quan fos adult. En una altra ocasió, va venir a veure'ns el lama Nam mkha' dbang rgyal que ens va oferir un gran ventall d'ensenyances.

⁶⁵ sTod A mdo

⁶⁶ Regió del Byang thang a la regió de l'actual districte de Nyi ma de la prefectura de Nag chu. Zona nòmada per excel·lència on abunden els iacs negres.

⁶⁷ *jag dpon*

⁶⁸ L'Alt Tibet, més conegut com mNga' ris o Tibet occidental.

⁶⁹ Llocs on hi viuen els esperits malèfics *gnyan*. Indret habitual per a la pràctica de *gcod*.

⁷⁰ Gangs Ti se, en sànscrit Kailāsa.

⁷¹ El llac sagrat del Tibet Occidental, també conegut com Ma pham g.yu mtsho o en sànscrit Mānasarovar.

⁷² Centre de comerç molt important del Tibet occidental amb l'Índia fins el 1959.

⁷³ També conegut com Tirtapuri, lloc sagrat de pelegrinatge al Tibet Occidental.

⁷⁴ Antiga capital de Zhang-zhung, seu de la dinastia reial Bya ru can.

⁷⁵ Gangs Ti se.

Quan tenia set o vuit anys (aprox. **1903-1904**) va venir a casa l'incomparable sGo rgyal Nyi ma rgyal mtshan rin po che⁷⁶ considerat com el lama arrel de tota la regió on vivíem [43] i ens va transmetre tota mena d'ensenyances i poders.

Un conflicte domèstic esclata entre el pare de Khyung sprul rin po che i una poderosa família de la regió que obligarà la família Ga rgya a sortir de Hor i refugiar-se en una regió al nord de Lhasa fora de l'abast del rei de Hor. No hi ha cap esment temporal, però a partir del darrer any esmentat i del primer que apareix posteriorment a aquest episodi podem deduir que els fets van tenir lloc als volts del 1905. Malgrat que el text no en faci cap esment, va ser precisament aquest any quan els enfrontaments entre diferents faccions de Hor van conduir a l'eliminació física de bona part de la família reial i a l'inici de l'esfondrament de la monarquia nòmada de les trenta-nou tribus. És possible que l'incident protagonitzat per la família Ga rgya fos un més dels que van conduir a aquella complexa situació a Hor. Tanmateix, sembla ser que la cap d'uns mesos de la fugida, la família de Khyung sprul rin po che és autoritzada a tornar a Hor gràcies a la mediació d'un parent i al pagament d'una compensació econòmica.

Un greu incident va tenir lloc a la casa familiar en aquell temps. Chos skyid, la meva tia,⁷⁷ estava casada amb un dels tres cabdills menors coneguts com els dPon phran Be kyang i que es deia Tsha thang Be kyang dpon 'Od rdil. Aquests cabdills menors estaven a les ordres del ministre principal de la tribu 'Brog shog⁷⁸ i ell mateix responia davant del rei de Hor.⁷⁹ Un dia, el marit després d'una discussió familiar va decidir abandonar la seva esposa. Les dues famílies, Tsha dpon i Ga rgya, van discutir l'afer, però com el Be kyang estava protegit pel rei no es va poder arribar a un acord i la dona va haver de tornar a casa de la meva família. Va haver-hi moltes converses per cercar-hi un acord, però finalment les dues famílies

⁷⁶ Aquest lama esdevindrà posteriorment un dels seus lames arrels que es diuen "sol" (*nyi ma*).

⁷⁷ *ne ne*

⁷⁸ mDun blon Hor 'Brog shog

⁷⁹ sPyi khyab rgyal po

van acabar convertint-se en enemigues. Més tard, el Tsha thang dpon⁸⁰ va viatjar en nom del rei a la regió on era establerta la tribu Tsho pa stod shog Inga per investigar un cas judicial i mentre eren a rDza dmar de Hor, es va organitzar una competició pública d'arquers i curses de cavalls. De nit, el meu pare, l'oncle monjo i sis o set servents van entrar al seu campament nòmada i com que en van tirar una a terra, el Tsha dpon⁸¹ astorat, va sortir a fora de la seva tenda, però en assabentar-se de l'arribada dels seus enemics va tornar a entrar a dintre. El pare va cridar [44]: "Sóc bsTan dar dels Ga rgya. On vas?"

Tsha dpon va sortir molt enrabiad disposat a enfrontar-se al pare amb una llarga llança i ràpidament va clavar-li la llança, de manera que va tocar la funda del ganivet que el pare portava lligada a la cintura. Tot seguir va aconseguir clavar-li la llança i,, en aquesta ocasió va travessar la cuixa al pare, però just en aquest moment el pare va aprofitar per agafar-li amb la mà esquerra la llança, mentre amb la dreta li clavava el ganivet al seu enemic, el qual no va tenir més remei que deixar caure la llança. L'oncle i els altres el van empaitar, i li van clavar un ganivet que el va matar definitivament.

Tot seguit, van tornar plegats a casa, on el pare van tractar de les greus ferides que tenia. El rei aprofitant un altre conflicte que tenia amb la família del nostre oncle matern tresorer Zhang po phyag mdzod tshang va donar ordres de reunir un exèrcit de tres-cents soldats de rDza dmar perquè destruïssin de soca-rel tota la nostra família. Quan ja eren a punt d'arribar els soldats a casa, la meua família i la de l'oncle vam reunir-nos tots plegats juntament amb els servents i vam fugir a cavall en direcció a la regió de 'Dam gzhung.⁸² Jo també vaig marxar amb ells i en total érem aproximadament uns cinquanta genets.

Durant aquell període errant, totes les tardes i nits el mestre anava a visitar els llocs dels *gnyan* de la zona on érem. Aquests *gnyan* eren un grup de

⁸⁰ El mateix Tsha thang Be kyang dpon 'Od rdil.

⁸¹ El mateix Tsha thang Be kyang dpon 'Od rdil.

⁸² Al nord de Lhasa, a prop del mont sagrat gNyan chen thang lha i el llac sagrat gNam mtsho. És la porta d'accés des del nord al Tibet central.

divuit grans sobirans del déu local del nord.⁸³ Jo també hi anava i algun cop em sentia literalment aterrit. Somiava en aquests llocs. Finalment, tothom es va quedar astorat davant la valentia d'aquell petit nen que gosava acompanyar el seu mestre als llocs dels *gnyan*, sense demostrar païra, i per aquesta manera d'actuar meva em tenien en gran estima.

[46] Els meus somnis i els del mestre, així com les seves endevinacions van indicar-nos que si no ens allunyàvem molt de la nostra terra natal, el patrimoni i les terres de la nostra família no patirien grans daltabaixos. L'avi A myes Tshe brtan grags pa, que s'havia quedat a la casa familiar i no havia fugit, acabaria reconciliant la família Ga rgya amb el rei, així que seria possible trobar una sortida a l'actual situació.

[47] En aquest moment, van esclatar dissensions dins del nostre propi grup entre les diferents branques familiars. La decisió d'apropar-se a la nostra terra sense les dones, va provocar un cert recel per part de l'oncle matern⁸⁴ ja que la meva mare malgra tot havia decidit acompanyar els homes, per poder seguir cuidant el meu pare que encara no s'havia recuperat de les ferides. D'altra banda, l'oncle patern A khu Ga rgya dPa' co, conegut per la seva ment retorçada, va provocar un altre incident. Va passar mentre intentàvem creuar un riu; primer van fer passar la família de l'oncle matern i a continuació va començar a creuar la meva família, però llavors l'oncle patern va aprofitar per dir-li al meu pare que no creuéssim i tornéssim i que deixés sols als que ja havien creuat. El pare li fa cas i l'oncle matern es va irritar molt. Va tornar a creuar el riu i quan eren a punt de barallar-se, la mediació de The las grwa pa, un home intel·ligent i valent, va evitar un bany de sang. Finalment, cada família va seguir el seu camí per separat.

[48] La meva família va dirigir-se cap a sTod A mdo,⁸⁵ l'avi va demanar perdó al rei i va pagar una indemnització a la família de Tsha thang,⁸⁶ de manera que vam poder tornar a viure al nostre poble. L'oncle matern, per la

⁸³ Byang gi yul lha bka' gnyan pa 'dam stod kyi rgyal chen bco brgyad

⁸⁴ zhang po

⁸⁵ Alt Am do

⁸⁶ El difunt Tsha thang Be kyang dpon 'Od rdil.

seva banda, se'n va anar fins 'Brong pa dge rgyas, travessant Hor drug cu, finalment va tornar i es va reconciliar amb la família. Encara que les propietats de la meva família no van patir gaire destrosses, el patrimoni de l'oncle matern havia quedat molt malmès i això va provocar que la seva reconciliació amb el rei no fos completa. Tot plegat va acabar amb l'esclat d'una nova revolta, però en aquesta ocasió, el rei va eliminar sense clemència la seva família.

Entre 1905 i 1906 aproximadament Khyung sprul rin po che emprèn dos grans pelegrinatges. El primer el porta a la regió veïna oriental de Khyung po, seu d'alguns dels grans lames i monestirs bonpo de la història del Tibet, mentre que el segon el portarà al sud fins a la regió de rKong po, on hi trobem el mont Bon ri, un dels indrets més populars entre els pelegrins bonpos.

Un hivern, els meus pares, tots els servents i jo mateix vam viatjar a Khyung po de pelegrinatge i vam visitar el lloc sagrat a Gyim shod shel le rgya skar que va havia obert el lama Blo ldan snying po, així com els tres monestirs de les tribus blanca, daurada i negra de Khyung po, on vam fer tota mena d'ofrenes. Tots els homes van circumval·lar el monestir de Ri rtse drug⁸⁷ més de cent vegades.

Després de tenir una visió on hi apareixia el cim més alt de Ri rtse drug i un somni, vam anar fins a la població de sTeng chen de Khyung po, on vam visitar tots els temples associats al monestir de sTeng chen ri khrod sota la protecció de la muntanya de sNa brag dmar ri. [50] Vam anar a veure també Grub pa'i dbang po Tsha be sMon lam rgyal mtshan rin po che que havia deixat de menjar coses mundanes i sobrevivia només d'aigua pura

De tornada vam visitar el Gar shel bla ma de gSer tsha khog i el lama Sangs rgyas de sGang ru i al monestir de Ye gzhung sPa dgon g.Yung drung

⁸⁷ Monestir bonpo fundat pel lama Blo ldan snying po l'any 1383.

rab brtan gling vam anar a veure el lama sPa ston Nyi ma 'bum gsal que ens va transmetre els poders de llarga vida, així com d'altres ensenyaments que vam poder rebre gràcies a l'oncle monjo. El pare va confessar el seu pecat d'haver mort dues persones, va fer moltes ofrenes, va recitar pregàries, i va romandre quinze dies fent circumval·lacions.

Després de tornar a casa, durant una època, molts lames bonpos van venir a visitar-nos i en van transmetre tota mena d'ensenyaments sobre la religió Bon: el lama rGyal mtshan rin po che de l'ermita de Bon ri rTag rtse, sTag bro sa'i bla ma, [51] sGyel ri sprul sku, altres lames de Khyung po, Zhu ri zhing bla ma, així com els abats dels monestirs de sMan ri, mKhar sna i g.Yung drung gling.⁸⁸

Un any vam decidir anar de pelegrinatge a rKong po i fer la circumval·lació al mont Bon ri juntament amb el meu mestre rGyal ba tshul khirms. Per aquest motiu, vam rebre ofrenes molt diverses de la gent del poble perquè les portéssim fins als monestirs de Bon ri i a l'ermita de sTag rtse. Vam carregar totes les ofrenes als iacs i els cavalls. Vam travessar Shag gzhung i vam aprofitar per visitar el monestir de Rong po i més endavant vam visitar el monestir de Lo 'brong. Vam creuar el riu Nag chu i des de Byang mir hri gong vam travessar Mer gzhung per arribar a rKong po rGya mda' des d'on vam baixar fins a la muntanya de rKong po Bon ri. Vam ser rebuts pels lames dels tres monestirs de rKong po i vam fer ofrenes de te als monestirs de la muntanya de Bon ri i a l'ermita de sTag rtse, on es va dur a terme el ritus de la consagració del gerro que ens havien demanat que féssim la gent del nostre poble. Al gran monestir de Srid rgyal vam veure la imatge sagrada de dKar mo Srid rgyal, així com diverses màscares religioses i les tombes de rTogs ldan Ri pa 'brug gsas i Rag shi Nyi ma rgyal mtshan; des de sTag bro sa vam visitar molts altres llocs. Vam anar als indrets de retir següents: dBus phug gsang ba yongs rdzong, Shar gter lung sgrub phug, [52] Byang srin mo mtha' rtsa, Nub bya khri sgrub phug, lHo nyi ma sgrub phug,

⁸⁸ Cal destacar que la casa familiar de Ga rgya rebia els lames més importants del Bon, no només de la regió de Hor, però també de gTsang com els abats de sMan ri i del g.Yung drung gling. El primer és la màxima autoritat de la religió Bon.

rDzong chung steng, dGon pa steng, Shel sku sbug, gNyan khri kha, i d'altres.

Vam arribar a donar tretze voltes al circuit ritual que envolta el mont Bon ri, i un dia vaig tenir visions fantàstiques de grups de déus gShen lha 'od dkar de diferents colors que eren a l'interior de tendes grosses i petites fetes amb arcs de sant Martí. A vegades vaig veure un grup de cinc divinitats, a vegades un de tres i en una visió també en vaig veure un de sol. Més tard vaig tenir un somni on apareixien dākiṅīs que em parlaven, però no ho recordo clarament. En acabar la circumval·lació vam iniciar el camí de tornada.

Tot seguit la biografia detalla diferents anècdotes d'infància de Khyung sprul rin po che on pot observar-se la seva fascinació per la vida religiosa ,a l'edat de tan sols deu anys. També cal subratllar la demostració que fa de la seva habilitat innata per la composició poètica que posarà de relleu amb escriu al llarg de la seva vida. La narració d'aquest primer capítol acaba aproximadament a l'any 1907.

En arribar em vaig retrobar amb els pares. En aquella època [53] va venir a visitar-nos el lama arrel i ens va donar nous ensenyaments a tota la gent de la vall. Tothom va seguir-los amb atenció i els va entendre perfectament. El lama va demanar que les famílies fessin monjos a la meitat dels seus fills perquè aquests practiquessin la virtut, ja que això seria bo tant per als pares com per als fills. Els va recomanar actuar com sTon pa sangs rgyas⁸⁹ del passat que va entendre perfectament els quatre sofriments del naixement, la vellesa, la malaltia i la mort. En sentir aquestes paraules del lama, jo també em vaig sentir admirat i vaig desitjar ser monjo.

[54] Quan tenia deu o onze anys (aprox. **1906-1907**), el mestre dGe 'dun grags pa va ensenyar-me els mantres secrets nous i antics, així com diferents

⁸⁹ sTon pa gshen rab, fundador del Bon, que aquí anomena el "Mestre Buddha".

rituals com ara fabricar *gtor ma*,⁹⁰ fer recitacions i mudrās, crear un maṇḍala, i d'altres rituals.

Va ser a partir d'aleshores, quan vaig començar a construir una casa de meditació a la muntanya amb l'ajut amb altres nens del poble, com els fills dels servents. Els pares em van advertir que no ho fes perquè era massa perillós per a nens petits com nosaltres i em van dir que no marxés lluny de casa. Jo no els vaig fer cas i amb pedres i fustes que vaig arreplegar de tot arreu, vaig construir a la muntanya la casa de meditació a la muntanya.

[55] Finalment, tot es va tòrcer quan la casa de meditació va acabar esfondrant-se amb tanta mala sort que un pal de fusta dels murs de la caseta que havíem construït va tocar un dels nens i li va obrir una considerable ferida. Assabentat, el pare es va enrabiar molt i em va venir a buscar. Com que li tenia molta por al pare, em vaig escapar. Va destrossar la construcció que havíem aixecat i va trencar totes les *gtor ma* que els mateixos nens m'havien ajudat a fer. Em va perseguir molt enutjat i em va dir que era una mala influència per als fills dels servents, ja que no els permetia ocupar-se de les seves feines. Va arreplegar un grapat de pedres i va anar darrere meu mentre me les anava llençant. Esgotats, vam arribar a un lloc a la muntanya i sense saber què fer, vaig recollir una pedra del terra i li va dir al pare que s'aturés o li llençaria si em continuava empaitant. El pare va esclafir a riure i va deixar anar la pedra que tenia a la mà, se'n va tornar a casa però jo no vaig gosar tornar-hi aquella nit. [56] L'endemà la mare em va venir a buscar i em va portar de tornada cap a la llar.

Un dia un servent i jo vam anar de visita a una oficina del govern tibetà⁹¹ i vaig aprofitar per compondre un poema⁹² per descriure els llocs que havíem vist al llarg del camí amb un toc d'humor.⁹³

⁹⁰ Ofrenes per a les deïtats. Són de formes cilíndriques i còniques pintades i decorades fetes de rtsam pa barrejada amb mantega. És una ofrena molt comuna tant en la tradició budista com la bonpo.

⁹¹ *Bod gzhung*

⁹² *ku re'i mgur*

⁹³ Es reproduceix tot seguit la traducció d'un fragment del poema.

[57-58]

A una gasela:

Gasela poruga i delitosa,
delitosa d'aigua i herba, vas per muntanyes i valls
poruga de morir, escapes en totes direccions,
atemorida per tothom, homes, gossos i llops;
si no et serveixen per lluitar contra aquests enemics,
no té sentit que et creixin les banyes;
si no pots escapar de la boca del llop,
no tenen sentit les potes ràpides que tens;
No escapis més, gasela de natja blanca,
no cal que tinguis por de nosaltres dos

[59] Vam riure molt, però li vaig demanar al servent que no ho expliqués a ningú, ni tan sols als pares, i em va prometre que no ho explicaria a ningú.

Resum de dPal ldan tshul khrims [59-63]⁹⁴

⁹⁴ A la fi de cada capítol s'inclou un poema corol·lari redundant.

CAPÍTOL II

(1909-1916)

TIBET

Sobre com va rebre les ensenyances sobre la realitat última i la relativa i com hi va reflexionar, renunciant a una casa per romandre sense casa, pensant tan sols en la manca de sentit de la felicitat, de les possessions i riqueses dels fenòmens del món de l'existència

[63]

Decidit del tot a la vocació espiritual, Khyung sprul rin po che, amb tan sols dotze anys d'edat, va ser rebut pel seu futur lama arrel sGo ston Nyi ma rgyal mtshan, el qual va mostrar el seu acord amb la decisió presa, si bé li aconsella discutir-ho amb els seus progenitors. Cal tenir en compte que la família Ga rgya era una de les més poderoses de la regió de Hor en aquella època i que la tradició local establia clarament que el fill primogènit de la família era l'hereu de les propietats i de les funcions públiques de la família. Per tant, Khyung sprul rin po che hauria d'haver esdevingut de forma natural el cap de la família Ga rgya i ministre del tresor del regne, malgrat les convulsions polítiques que ja afectaven el territori des del 1905.

El lama arrel sGo ston Nyi ma rgyal mtshan va néixer el 1837 a lHa thog de sDe dge en el llinatge sKam. Va ser la màxima autoritat del monestir reial de Klu phug, mentre Khyung sprul rin po che va viure a Hor, i com a tal tenia a càrrec seu la residència del mKhar dmar bla brang. El primer governador nomenat pel govern tibetà de Lhasa, mKhan chung grags nam, li va atorgar el títol d'abat dels trenta vuit

monestirs de tot Hor.¹ Va ser succeït en el tron del monestir de Klu phug pel lama rMe'u ston sKla bzung rgyal mtshan.²

[63] A punt de fer tretze anys (1909), vaig anar a veure el lama sGo ston Nyi ma rgyal mtshan. Em va rebre en audiència i em va preguntar si el fill primogènit de la família Ga rgya no voldria casar-se amb una noia maca i intel·ligent. Jo li vaig contestar amb una poesia on li explicava que volia prendre els hàbits de monjo i beure el nèctar del Bon de l'esvàstica i encara que no aconseguís l'alliberament complet volia esdevenir un mendicant que no sap ni tan sols on morirà.³ [64-65] El lama va estar molt content amb la meva resposta i em va recitar un poema sobre la realitat del samsāra⁴ i després em va fer tot de preguntes que li vaig contestar. [66] Vaig interpretar que m'estava posava a prova per comprovar com de fortes eren les meves conviccions. El lama content amb les meves respostes va encoratjar-me a prendre els hàbits monjo tan aviat com fos possible i, per tant, sense esperar gaire, ja que el pare podria buscar-me una esposa i convèncer-me per esdevenir el nou cap de la família, tal i com correspondria d'acord amb la tradició, ja que jo era el seu fill primogènit. Finalment, em va aconsellar de parlar amb els pares i anunciar-los les meves intencions de seguir la carrera monàstica.

Mentrestant el seu pare seguia rebutjant el fet que el seu fill pogués esdevenir monjo i d'aquesta manera deixar la família sense hereu. Per aquest motiu va decidir emprendre un viatge força significatiu. No es dona l'any del viatge, però d'acord amb els esdeveniments descrits s'hauria d'haver produït entre 1909 i 1911 i, per tant, amb anterioritat a la declaració formal d'independència del Tibet. Khyung sprul rin po che va visitar Lhasa amb el seu pare, per ser inscrit en el registre oficial del govern. Van aprofitar l'ocasió per ser rebuts en audiència pel tretzè Dalai-lama. La visita s'hauria

¹ So brgyad mkhan po.

² KARMAY Samten G., NAGANO Yasuhiko. *A Survey of Bonpo Monasteries and Temples in Tibet and the Himalaya*, op. cit. p. 145.

³ Gar shi med pa'i sprang zhig

⁴ Cicle de les existències. El cercle del naixement, la mort i el renaixement en algun dels sis reialmes de l'existència caracteritzats pel sofriment, la transitorietat i la ignorància. En tibetà: *'khor ba*.

d'haver produït en el curt espai de temps entre els dos exilis del primer mandatari del Tibet. El primer exili es va produir entre 1904 i 1909 i va ser conseqüència primer de la invasió britànica de 1904 que el va portar primer a Mongòlia i després a Pequín on restarà posteriorment retingut sense autorització per tornar a Lhasa. El segon període d'exili va transcórrer entre 1910 i 1913 i en aquesta ocasió van ser les tropes xineses les que van obligar el Dalai-lama a cercar refugi a Darjeeling sota jurisdicció del Raj britànic.⁵ Això només ens deixa un curt espai d'un mes i mig entre el 25 de desembre de 1909 i el 12 de febrer de 1910 perquè es produís l'audiència amb Khyung sprul rin po che i el seu pare.

[67] Un any el pare em va portar a Lhasa, on vam fer tota mena d'ofrenes davant Sa majestat del país de les neus, Senyor dels victoriosos, Omniscient senyor del lotus blanc i Suprem protector⁶ Blo bzang thub bstan chos kyi rgya mtsho.⁷ A Lhasa el pare va inscriure el meu nom al registre oficial del govern,⁸ i em van presentar bsTan pa yon tan, un nebot de Be ri 'Jam dbyangs rgya mtsho, el governador més famós de les regions del nord,⁹ motiu pel qual vaig començar a intuir que el pare volia que m'impliqués en els seus afers mundans.

Khyung sprul rin po che se n'adona que les intencions del pare amb el viatge a Lhasa han estat clares. El vol involucrar en les funcions administratives i polítiques del pare. Per aquest motiu i seguint les consells del lama arrel, decideix anunciar als seus pares la seva ferma voluntat de posar-se els hàbits de monjo. La resposta del pare és negativa de bon principi, però gradualment s'anirà modificant.

[68] Tot això em va fer pensar que hauria de prendre la decisió de fer-me monjo el més aviat possible. Vaig anar a l'estança dels pares i els vaig

⁵ Veure el context històric i GOLDSTEIN Melvyn C. *A History of Modern Tibet, 1913-1951, The Demise of the Lamaist State*. op. cit. 1989, p. 53.

⁶ Gangs can lha gcig rgyal ba'i dbang po pad dkar 'chang mgon thams cad mkhyen pa skyabs mgon

⁷ Tretzè Dalai-lama del Tibet (1876-1933)

⁸ *yid tshang*

⁹ Byang rgyud stod smad

anunciar que volia abandonar el samsāra i els vaig demanar permís per fer-me monjo, per d'aquesta manera poder practicar la virtut. El pare ni tan sols em va contestar, mentre que la mare em va recomanar seguir el llinatge del pare i així també podria practicar accions virtuoses. A la fi, el pare va parlar i va dir-me que d'acord amb la tradició eren els pares els que decidien sobre el dels destí fills i els fills tenien l'obligació d'escoltar allò que els deien els pares. El pare va continuar dient que aquesta era la tradició que seguien tots les persones amb el cap negre¹⁰ i que, [69] en definitiva, si calia que hi hagués un monjo a la família, aquest havia de ser el fill menor. Em va recomanar que sempre fes cas als pares. Pel contrari, jo vaig insistir, però això va fer que el pare no ho rebutgés per complet, [70] fet que em va fer molt feliç. El mesos que van seguir, vaig seguir amb els meus estudis d'art i medicina entre d'altres i, fins i tot, vaig escriure un poema en record de la muntanya de Bon ri [70-72].

[72] En una gran assemblea de Hor stod smad,¹¹ celebrada a sBra chen, alguns ministres, tots ells cabdills de les tribus de 'Brog shog i Ye tha, entre els que destacaven l'arquer gZhu mkhan Tshe dbang lhun grub, Bra'o A dkar po, gTsang tsha rab brtan i Bra'o rGya mtsho, van comentar al pare que el seu fill ja tenia una edat com per començar-li a buscar una dona. El pare va replicar-los que el seu fill estava a punt de fer tretze o catorze anys i encara no sabia fer res dels afers de la família, atès que només es dedicava a fer comentaris inútils com que esdevindria un vagabund. Va afegir que així no esdevindria mai un home complet.

[73] Ells creien que això no era una bona idea. Li van dir que calia trobar per al seu fill una dona de bon llinatge d'una família de ministres, que tingués un caràcter pacient i fos maca d'aspecte. S'hi casaria i així continuaria el llinatge del pare i l'avi. D'aquesta manera ells creien que jo

¹⁰ Referint-se al color del cabell. Tant pot referir-se al simple fet de ser tibetà com al de ser laic i, per tant, tenir el cabell llarg i no rasurat com els monjos. En tibetà "mgo nag mi rnam kun gyi lugs srol"

¹¹ Una assemblea que reunia els caps tribals de tot Hor, incloent terres altes i baixes.

també assoliria el rang de ministre i això seria òptim per a totes les tribus de Hor.¹²

Jo mateix els vaig replicar que l'única virtut pura era la de la religió en resposta als comentaris dels senyors de Hor que asseguraven que el meu pare i el meu avi també havien practicat actes virtuoses des de la seva autoritat com cabdills de les tribus. Els vaig respondre amb un poema. [73-74]

[74] Les meves paraules els van aconseguir convèncer. Va ser en aquell moment quan va arribar el lama arrel sGo ston Nyi ma rgyal mtshan i va celebrar algunes pràctiques religioses a casa. Aprofitant l'ocasió vaig intentar convèncer de nou els pares perquè em permetéssim fer monjo i en una poesia els vaig dir que "la dona era com un dimoni que talla l'arrel de la virtut."

[75] Els pares finalment van acceptar, però em van demanar que si em decidia a prendre els hàbits no els abandonés més endavant, a mig camí. També em van demanar que practiquéssim la religió a les coves del voltant i així sense marxar lluny, els poguéssim ajudar de tant en tant. Vaig acceptar i tot seguir vaig anar a veure el lama per informar-lo de l'acord amb els pares i vam decidir organitzar la cerimònia d'ordenació.

A l'edat de tretze anys, Khyung sprul rin po che va rebre els primers vots monacals en presència del seu lama arrel i el mestre. Com és habitual en la tradició monàstica va rebre un nom religiós, g.Yung drung rgyal mtshan,¹³ que utilitzaria fins a la seva entrada al monestir de sMan ri. Tant el lama arrel com d'altres mestres de la regió li van continuar transmetent diversos ensenyaments del Bon.

¹² Hor sde shog

¹³ La referència a l'esvàstica (*g.yung drung*) en el nom no deixa marge de dubte a l'adscripció religiosa bonpo.

El matí del setè dia del mes de *sa ga zla ba*¹⁴ de l'any del porc de ferro masculí (1911) vaig rebre els vots de monjo¹⁵ en presència del lama arrel sGo ston Nyi ma rgyal mtshan i del meu mestre rGyal ba tshul khirms. Em donar el nom de g.Yung drung rgyal mtshan. A partir d'aquell moment, vaig aprendre a fer retirs solitaris a les ermites i a meditar.¹⁶

[76] D'altre banda, el lama arrel sGo rgyal Nyi ma rgyal mtshan¹⁷ va transmetre'm les pràctiques preliminars completes dels ensenyaments de Zhang zhung snyan brgyud de la tradició *rdzogs chen*, així com un llarg llistat d'altres ensenyaments. [77] Amb l'arribada d'un lama de mDo Khams que es deia Sems nyid gling pa vaig rebre els ensenyaments del *gter ma*¹⁸ de Nyag gter gSang sngags gling pa. Mentrestant, seguia estudiant també tots els coneixements d'art, medicina, astrologia, ortografia, el significat dels textos tântrics i els mantres amb el meu mestre rGyal ba tshul khirms i amb d'altres com dGe 'dun grags pa, Shes rab nyi ma, Wer ya tshul mi, Phywa bstun pradznya i Wang ya khi khar.¹⁹

[78] La mort del meu mestre rGyal ba tshul khirms em va afectar profundament. Quan el lama era a punt de morir em va dedicar un poema a mi i a tot el poble [78-79] i jo mateix vaig respondre, dedicant-li un poema d'agraïment dedicat [79-80]. [80] Em vaig sentir molt afligit i una gran tristesa em va envair, només consolada per la meva mare. El pare també va dur a terme tot un seguit d'ofrenes i rituals en record del difunt mestre. Gradualment, vaig refer-me de la pèrdua que m'afligia. Durant la cerimònia de cremació del cos del lama, tot el matí va aparèixer un núvol blanc amb la forma de l'arc de sant Martí que cobria la casa de meditació el lama dalt de la muntanya. Una gran devoció i fe ens va envair a tots i vam interpretar que

¹⁴ 3 de juny de 1911. *Sa ga zla ba* és el quart mes del calendari tibetà en què es commemora el naixement, la il·luminació i la mort de Buddha

¹⁵ *rab byung*.

¹⁶ Sonam Chogyal situa l'ordenació al monestir de Glo sbug. SONAM Chogyal. *A Study of the Bonpo Monastery of Gur Gyam*, Master thesis, sense publicar, University of Oslo, 2001. p. 12.

¹⁷ sGo ston Nyi ma rgyal mtshan

¹⁸ Tresor textual redescobert.

¹⁹ El poema corol·lari hi afegeix el lama Rab bla Rin chen nam rgyal que li va transmetre coneixements de la pràctica del *gcod* [100]. És remarcable que alguns dels noms dels lames són en llengua zhang-zhung.

el mestre s'havia traslladat per un cert temps a la terra de rTag gzigs 'Ol gling.²⁰

Tot seguit vaig continuar els meus estudis religiosos amb un nou mestre rGyal rong dge rgan dBang ldan 'od zer que em va transmetre molts coneixements astrològics. Desafortunadament, aquest també va morir al cap de poc temps i això em va tornar a deixar molt trist i neguitós. Per ajudar-me, el meu pare va decidir que des d'ara l'acompanyés a l'hivern en les seves tasques de recaptació impostos i cobrament deutes a les zones de Yul sde shog lnga i Yul sde shog dgu; i així ho vaig fer uns quants anys. Al llarg del camí, sempre vaig aprofitar l'ocasió per visitar molts lames i monestirs. [81] D'aquesta manera vaig seguir rebent ensenyaments dels lames que visitava i els feia moltes ofrenes als seus monestirs. He de dir que també m'agradava molt cremar els documents de deutes de la gent pobra.

Va ser durant aquesta època que vaig compondre molts poemes, fet que va provocar que alguns monjos afirmessin que jo podria ser un renaixement del propi poeta Mi la ras pa.²¹ Sobretot vaig compondre poemes dedicats a la pràctica de la virtut per als meus pares [82-84]

[84] Al monestir de Hor sde 'Brog shog gi dgon pa Klu phug g.yung drung bde chen gling²² vaig fer moltes ofrenes de te i Hor Sangs rgyas bstan 'dzin, el regent del mKhar dmar bla brang,²³ va insistir al pare perquè em deixés quedar al temple per fer-hi de tresorer durant un any. En conseqüència, al llarg d'aquest període vaig estudiar intensament Bon²⁴ i vaig poder practicar.

[85-87] Vaig compondre un poema per al lama Nyi ma rgyal mtshan explicant la meva experiència personal en la pràctica religiosa. Hi expressava el meu desig d'abandonar el poble i retirar-me a les muntanyes

²⁰ El país sagrat de 'Ol mo lung ring de sTag gzig.

²¹ Mi la ras pa (1052-1135), considerat com el fundador de la poesia tibetana. Es tracta d'un comentari de afalagador a la capacitat poètica de Khyung sprul rin po che i no tant un reconeixement espiritual.

²² Monestir de Klu phug.

²³ KARMAY Samten G. i NAGANO Yasuhiko (eds.). A Survey of Bonpo Monasteries and Temples in Tibet and the Himalaya, *Senri Ethnological Reports* 38, Osaka: National Museum of Ethnology, 2003. p 144-147.

²⁴ El portal interior i exterior del Bon (*Bon sgo phyi nang*.)

per practicar més concentradament i així renunciar al samsāra, atès que ja havia complert els vint anys (1916). Creia que havia arribat el moment oportú de marxar. [87] El lama va mostrar el seu acord amb la meua actitud i em va demanar que ho expliqués amb molta cura als meus pares perquè ho entenguessin i d'aquesta manera no seria necessari marxar d'amagat. El lama em va dedicar-li un poema de consells [88-90].

Amb motiu de l'entronització del lama renascut²⁵ del monestir de Klu phug, l'any 1916 a l'edat de dinou anys, Khyung sprul rin po che va aprofitar l'ocasió per parlar amb el seu altre lama arrel sPa ston Nyi ma 'bum gsal, a qui també esmenta com sPa ston Surya kha ri, en una versió parcialment sanscrititzada del seu nom tibetà. Diferents fonts donen anys de naixement divergents per a aquest lama, però Per Kvaerne basant-se en una biografia publicada a l'Índia,²⁶ situa l'any de naixement al 1854. L'audiència amb el lama Nyi ma 'bum gsal permet a Khyung sprul rin po che preparar-se per iniciar la seva marxa de Hor i emprendre així el camí d'un pelegrinatge que l'acabarà portant a l'extrem més occidental del Tibet. Khyung sprul rin po che suggereix tres propostes de pelegrinatge en tres direccions diferents: sud, oest i est. Malgrat que totes tres rutes resulten excel·lents per al lama, el comentari que li fa sobre els problemes que alguns pelegrins bonpo tenen al Tibet occidental provoquen que Khyung sprul rin po che es decideixi per aquesta opció. Respecte a aquestes dificultats, resulta reveladora la descripció que Sven Hedin havia fet el 1907 al seu pas per la plana de Gur Gyam al Tibet Occidental.²⁷ Els consells del lama també inclouen la recomanació de viatjar a la regió de gTsang per trobar-se amb el gran mestre religiós Nyi ma grags pa,²⁸ originari també de Hor i que és l'actual abat del monestir de mKhar sna, un dels tres grans centres bonpos del Tibet central.²⁹

[90] Vam unir els nostres fronts en senyal de respecte i el lama va sentir-se molt feliç, mentre jo tornava cap a casa. Fou durant aquell període de temps.

²⁵ *sprul sku*

²⁶ KVAERNE, Per. Khyung-sprul 'Jigs-med nam-mkha'i rdo-rje (1897-1995): An Early Twentieth-century Tibetan Pilgrim in India, a *Pilgrimage in Tibet*, Mckay, A. (ed.). Surrey: Curzon Press. p. 73.

²⁷ Veure capítol IX.

²⁸ Esdevindrà el tercer lama arrel de Khyung sprul rin po che i també el seu tercer "sol" (*nyi ma*).

²⁹ Veure capítol IV.

quan va néixer el fill de gTer chen Tshe dbang 'gyur med,³⁰ reconegut com a renaixement del bsTan pa rgyal mtshan del monestir de Klu phug mKhar dmar. Per instal·lar-lo, alguns mestres del monestir juntament amb poderosos cabdills de la tribu 'Brog shog i jo mateix vam traslladar-nos fins al monestir de Ye tha sPa tshang per convidar el seu lama sKam bla g.Yung drung 'gyur med rin po che i d'altres mestres. [91] Al costat d'ells també va ser convidat el lama arrel refugi sPa ston Nyi ma 'bum gsal, així com els pares i parents del nou renaixement. Transcorreguda la cerimònia d'entronització, vaig demanar al lama Nyi ma 'bum gsal que m'atorgués poders i transmetés algunes ensenyances. Vaig rebre ensenyances de *rdzogs chen* i del mantra Bya ri ma. [91-92] Al mateix temps vaig demanar al lama amb una poesia que pregués i em protegís per tal de poder complir el meu objectiu de marxar cap als retirs en solitud.

[92] Tenia en ment fer un prolongat pelegrinatge per la geografia sagrada del Tibet i vaig proposar-li al lama tres alternatives diferents per saber quin era el seu parer.

La primera ruta que vaig proposar recorria els indrets sagrats situats al sud de Hor. Es tractava de dirigir-se primerament a la regió veïna de Khyung po, on m'aturaria a rebre ensenyances dels lames que residien a les muntanyes de rGyab ri sna i g.Yung drung dpal ri, i després aniria a meditar al famós monestir de Ri rtse drug; després continuaria la meditació a Kha ba dkar po i a la muntanya sagrada de Bon ri a rKong po, per acabar a rTsa ri tra.

La segon ruta era la via cap a l'oest. En primer lloc hauria de traslladar-me al monestir de sMan ri per rebre les ensenyances corresponents dels seus lames i continuaria per practicar meditació als stūpas de Nepal fins arribar finalment a Gangs ri,³¹ mTsho Ma phang i Khyung lung dngul mkhar al Tibet Occidental.

³⁰ Abat del monestir de bShad sgrub bstan rgyas bkra shis g.Yung drung gling, també conegut com Ye shes bshad sgrub gling, de rNya rong. KARMAI Samten G., NAGANO Yasuhiko. *Survey of Bonpo Monasteries and Temples in Tibet and the Himalaya*, op. cit. p. 420.

³¹ Un dels molts noms per al mont Gangs rin po che o Gangs Ti se.

La tercera i última via era la de l'est. Hauria de traslladar-se a sDe dge i rebre ensenyaments dels lames Shar rdza rin po che³² i Nyag gter gsang sngags gling pa³³; [93] des d'aquí el pelegrinatge continuaria per practicar la meditació fins a rGyam rdo gangs dkar, rMa chen pom ra,³⁴ mTsho khri shog,³⁵ i finalment rGya nag glang chen.³⁶

Vaig demanar al lama una endevinació per tal de saber quin circuit de pelegrinatge era el millor que podia seguir, però ell va restar contemplant el cel sense dir res i amb seu rostre, rodó com la lluna del dia quinze i somrient, sense fer cap endevinació, se'm va adreçar tot afirmant que les meves intencions de pelegrinar eren molt bones i de ben segur donarien òptims resultats si deixava enrere el poble i la família.

El lama va continuar: "No hi ha cap diferència entre les tres alternatives, totes són excel·lents. En aquesta vida podràs purificar-te en la Clara llum i podràs traslladar-te a la terra de Kun tu bzang po³⁷ sense origen, si vas en direcció sud a Tsha rong i rKong po rTsa ri; també serà de gran benefici per a tots els éssers vius si vas en direcció est cap a sDe dge, rMa pom ra i Glan chen 'gying ri; i resultarà de gran ajut per a la difusió de la religió si vas als grans monestirs i a les terres altes de Gangs Ti se i Khyung lung dngul mkhar."

"Entre aquestes tres rutes de pelegrinatge no existeix cap diferència. Pots fer d'acord amb els teus desitjos. [94] Tan sols et diré que algú d'edat avançada com jo creu que malgrat que en els temps antics la religió Bon va sorgir d'aquell país de l'Alt Zhang zhung a mNga' ris, les ensenyances del Bon són

³² Shar rdza bKra shis rgyal mtshan rin po che (1859-1935), lama bonpo de Khams ferm favorable del moviment *Ris med* que sostenia la mateixa validesa per a totes les tradicions religioses tibetanes sense distinció, seguit amb entusiasme pel propi Khyung sprul rin po che al llarg de tota la seva vida.

³³ Nascut el 1864.

³⁴ rMa chen spom ra, també rMa rgyal spom ra, una deïtat local resident al mont rMa chen. Entrevista amb el dGe bshes sKal bzang nor bu.

³⁵ mTsho sngon po o Llac Blau, Qinghai

³⁶ Mont E mei shan, Sichuan, Xina

³⁷ El Buddha Primordial, conegut al budisme amb el terme sànscrit Samantabhadra, és la personificació de la Realitat Absoluta. El Bon el considera com la deïtat suprema de la qual emana tot el coneixement. En la tradició medtacional del Bon, és la font del llinatge de les pràctiques de *rdzogs chen* conegudes com Zhang zhung snyan rgyud. KVAERNE, Per. *The Bon Religion of Tibet*. Londres: Serindia Publications, 1995. p. 29.

ara tan febles allà que ja ni tan sols hi trobem la paraula Bon; d'altra banda he sentit dir que en aquelles contrades existeixen certes dificultats per als pelegrins bonpos. Per aquests motius em faria feliç que ells poguessin rebre alguna mena d'ajut."³⁸

El lama em va recomanar també visitar el lama 'Gro mgon Nyi ma grags pa resident a gTsang i originari de la nostra regió natal. Les explicacions del lama em van generar una gran devoció vers Nyi ma grags pa i sense pensar-hi més, vaig decidir emprendre el viatge en direcció a la regió de gTsang.

[94-96] Abans vaig demanar a l'oncle A khu grwa pa bsTan 'dzin phun tshogs que portés una carta al lama Nyi ma grags pa de part meva, ja que aquell mateix any l'oncle marxava per fer negocis a gTsang; així podria avisar el lama que aniria a prendre refugi davant d'ell ben aviat.

[96-98] El lama Nyi ma grags pa respondre més tard enviant-li amulets beneïts. Finalment Nyi ma 'bum gsal va recitar una poesia per donar-me els darrers consells.

Resum de dPal ldan tshul khrims [98-102]

³⁸ Mi rgan nga'i bsam pa la ding skabs bon gyi bstan pa 'di shin tu nyag phra ba ma zad stod zhang zhung mnga' ris kyi yul de sngar bon bstan 'byung gnas yin yang ding skabs bon gyi ming tsam med cing bon po gnas skor ba la mnam rtog ngan pa bya yod skad 'dug pas der phan pa shig byung na dga'.

CAPÍTOL III

(1919)

TIBET

Sobre com té cura de dur a terme activitats virtuoses després de considerar la seva regió natal com una presó demoníaca, deixar-la enrere i pujar als sagrats centres monàstics de dBus i gTsang

[102]

El 1919 Khyung sprul rin po che va abandonar finalment el seu Hor natal i es va traslladar a l'oest per anar a trobar el lama Nyi ma grags pa a la regió de gTsang al Tibet central, tot seguint les recomanacions del seu lama arrel Nyi ma 'bum gsal. No tornarà mai més a Hor, ni tornarà a mai més a veure ni els seus pares ni els seus lames arrel de Hor. Cavalca una llarga travessa d'aproximadament set-cents quilòmetres a través del vast altiplà de Byang thang, un territori únicament habitat per alguns campaments nòmades i situat a altituds entre 4.500 i 5.000 metres. Per aquesta mateixa raó i a causa de la manca de centres religiosos destacats en aquesta regió, fa que el recorregut es dugui a terme amb certa rapidesa. Destaca, tanmateix, l'atenció que es dona a les deïtats locals associades a les muntanyes, en la descripció del viatge. Al llarg del recorregut, apareixen els elements més màgics de les creences tibetanes, com les visions i els somnis que determinen sovint el camí a seguir en funció de la interpretació que se'ls dona. En una d'aquestes visions, reconeix la mort del seu lama arrel sGo ston Nyi ma rgyal mthsan.

[102] Davant les paraules del meu mestre, vaig decidir emprendre el gran viatge cap a l'oest que en una primera etapa m'hauria de conduir fins al

monestir de sMan ri. A la tardor del novè mes de l'any del be de terra femeni¹ (1919), a l'edat de vint-i-tres anys, em vaig acomiadar dels pares. M'havien preparat per al viatge tota mena de provisions, la bossa de viatge i el cavall. Davant els seus comentaris referint-se a la meva partença cap a terres llunyanes i la tristesa que mostraven, els vaig respondre amb un poema on raonava els motius de la meva decisió, així com els motius que m'animaven a abandonar el samsāra. [102-108]

[108] La mare, com a ésser del samsāra, em va explicar que li costava molt d'entendre-ho pel gran afecte que sentia cap al seu fill, però tal i com l'hi vaig descriure, la vaig deixar més alleujada. El pare va desitjar que es fes realitat allò que desitgés el seu fill, ja que seria molt beneficiós per a tots els éssers vius i per difondre la virtut i, en definitiva, per al Bon de l'esvàstica. També em va continuar dient que si volia abandonar les ofrenes, provisions i cavalls que m'havien preparat un cop arribés al monestir de sMan ri, els ho podia retornar. Vaig mostrar el meu acord amb tot el que em va dir i vaig decidir marxar.

[109] Primer vaig anar a visitar el meu lama arrel sGo ston Nyi ma rgyal mtshan, i vaig rebre ensenyances durant un dia. Vaig fer-li l'ofrena d'un maṅḍala i em va dir: [109] "No sabem si ens tornarem a veure algun dia en aquesta vida. Tampoc sabem quan morirem. Enguany sento sovint el desig d'abandonar aquest reialme i partir cap a lHo shar bdud 'dul sngags gling de rTag gzigs,² i per aquest motiu, faig pregaré per tu."

Tot seguit, el lama em va somriure. Em vaig entristir profundament però no ho vaig aparentar i me'n vaig anar cap a casa. Al cap de tres dies, de bon matí vaig donar un reguitzell de consells a la meva família en forma de poesia [110-117].

¹ Entre el 24 d'octubre i el 22 de novembre de 1919.

² Temple del destructor del mal del sud-est a la terra mítica de rTag gzigs. És un eufemisme per anunciar que la mort s'acosta.

[117] La mare es va trobar millor i sense tanta preocupació es va comprometre a practicar actes virtuosos. En el dia disset del mes novè de la tardor de l'any del be de terra femení³ (1919) vaig partir juntament amb un parent jove, un monjo i alguns companys de viatge en direcció a la regió de gTsang. Quan vaig arribar al capdamunt del turó des d'on podia contemplar tot el poble per darrer cop, vaig compondre un poema [117-118] i [118] vaig cremar encens com a ofrena al déu local (*yul lha*) sPa ba brag nag.

Més endavant vaig tenir un somni mentre descansava a Na zhung.⁴ [119] Se m'apareixia rDo rje dgra 'dul el senyor de sPa ba brag nag, lluint adorns, armes i cavall, més sumptuós que mai i amb tot el seu nombrós seguici. Me'n vaig acomiadar de tots ells i els déus van respondre'm que m'acompanyarien fins al llac gNam mtsho, però jo vaig renunciar-hi preguntant-los que es quedessin per assistir la gent del poble i la religió, i protegir-los tant com poguessin. Els déus van assegurar-me que serien amb mi quan els necessités i van desitjar-me un bon viatge. Van afegir: "Un dia vindrem al costat teu en un lloc solitari de meditació per sentir les teves instruccions religioses". I em van donar consells sobre com evitar obstacles que podrien sorgir més endavant. Van donar nombroses voltes a la meva tenda i van desaparèixer, i així va acabar el somni.

Vam seguir el nostre camí i vam passar en primer lloc per Nag shod,⁵ vam creuar tot seguint pel sud de rDza dmar⁶ i des de Nag chu vam arribar a Nam skyung. En un dia de camí, vam ser davant el mont Nam ra del nord.⁷ A la muntanya se'm va aparèixer un núvol blanc amb la forma d'arc de sant Martí i orientat cap a mi i va començar a nevar feblement. Alguns monjos que m'acompanyaven van dir que aquella era la manera en què Nam ra em donava la benvinguda, ja que era el déu dels meus avantpassats. [120] Vaig pensar que es tractava d'un signe que reflectia la felicitat que sentien tots els

³ 9 de novembre de 1919.

⁴ No quedar clar si es tracta d'un topònim no identificat o de l'abreviació de *na dmar gzhung* que significa "aiguamoll".

⁵ Actual districte de Bi ru.

⁶ Actual districte de sNye rong.

⁷ Byang Nam ra'i ri. A [127] se l'anomena gTsang Nam ra i, per tant, podem deduir que Nam ra és l'esperit gtsan o btsan de la tradició bonpo. Es pot traduir aquí com la muntanya Nam ra del nord.

déus locals de l'indret com el propi Nam ra. A l'endemà, mentre era al mig de Nam skyung, vaig tenir un altre somni on se m'apareixia un resplendent home de color marró⁸ que portava a la mà un molinet d'oració amb dissenys de la pedra màgica *gzi*⁹ i se m'adreçava amb les següents paraules: "On vas? Si vols meditar, les coves d'aquesta muntanya són les millors. Aquest molinet d'oracions me'l va donar un lama bonpo que em va dir que si algú el volia fer girar, li donés; però fins aquest moment no he trobat ningú que ho volgués fer." Després de dir això, va aparèixer gent del nord que van anar arribant un rere l'altre, per acabar constituint una gran multitud i em deien cadascú d'ells coses diferents: "Prenc refugi en vós"; "Inclinat amb devoció"; "Asceta"; "Us apropareu?"; "Cos de claredat"; "Impulseu la pràctica religiosa!"; "Quina meravella!"; i "E ma ho!".¹⁰ Aleshores vaig despertar del meu somni i vaig decidir continuar el meu camí.

Va considerar que la visió no era de bon averany i va decidir seguir el seu camí tal i com el poema corol·lari del final del capítol deixa entendre en afirmar que fer girar el molinet significa en realitat difondre la roda dels ensenyaments Bon a la regió en qüestió. Tanmateix, Khyung sprul rin po che considera que el context no és l'adequat per difondre els ensenyaments del bon en aquell indret¹¹ [127-128].

Des d'allà va decidir seguir el seu camí fins als llacs mDung mtsho,¹² 'Bum mtsho,¹³ i finalment, vam poder contemplar el mont gNyan chen thang lha'i gangs ri. Vam arribar a una tanca de roques d'herba i aigua on es diu que guarden el cavall de Thang lha¹⁴ i allà vaig reposar. Vaig pujar dalt una roca blanca per restar en completa pau durant una bona estona. Vaig mirar a un costat i l'altre i vaig ser conscient de la immensitat del paratge.

⁸ Mi smug po byin chags.pa.

⁹ Pedra preciosa tibetana d'ònix.

¹⁰ Expressió de felicitat en tibetà.

¹¹ Nam skyung bar du bzhugs pa'i gdongs nyams la / nam ra la sogs byang gi yul lha kun / gus btud phyag 'tshal yul 'di'i rir bzhugs shing / 'gro don bon 'khor bskor bar gsol btab kyang / de yi rten 'brel gnas skabs med pa'i rkyen [127-128]

¹² A partir de la imatge de satèl·lit de GoogleEarth (GE): 31° 42' 57"N 91° 10' 15"E

¹³ A partir de la imatge de satèl·lit de GE: 31° 29' 27"N 90° 57' 35"E

¹⁴ gNyan chen thang lha.

[121] Des d'allà podia contemplar el mont gNyan chen thang lha i una part del llac gNam mtsho,¹⁵ aleshores vaig compondre un poema de lloança a la bellesa de l'indret i per reflectir la meua felicitat. [121-123]

[123] Vam continuar el nostre camí per la part superior del llac gNam mtsho. Vam fer nit en aquella zona i vaig tenir un somni on se m'apareixia un home de color vermell amb un cavall de color groc fosc travessant l'horitzó i que cobria el sol de l'Alt Hor¹⁶ per complet i el el Baix Hor parcialment. L'home vermell em demanava que fos més ràpid i veia molta gent a cavall marxant veloçment. Em vaig despertar molt amoïnada ja que no entenia el significat del somni, però vaig sospitar que es tractava una premonició de la mort del lama arrel sGo rgyal Nyi ma rin po che¹⁷ i això em va fer sentir molta pena durant diversos dies.

Per fi havia aconseguit arribar a la regió dels tres grans centres monàstics de la religió Bon¹⁸ formada pels tres monestirs de bKra shis sMan ri, Ra lag g.Yung drung gling i mKhar sna bsam gtan gling. Tots ells estan situats a poca distància entre si i administrativament pertanyen a l'actual districte de rNam gling de la prefectura de gZhis ka rtse. Representen el nucli de l'autoritat espiritual i administrativa de la religió Bon, de manera que tots els aspirants a completar la carrera monàstica completa havien de passar necessàriament per aquests monestirs del Tibet central, especialment el monestir de sMan ri ,on va residir-hi fins el 1959 la màxima autoritat religiosa bonpo.

El monestir de sMan ri va ser fundat el 1405 per mNyam med Shes rab rgyal mtshan (1356-1415) i com a primer abat del monestir va rebre el títol de primer sMan ri khri 'dzin. Des del segle XIV el sMan ri khri 'dzin¹⁹ ha estat considerat com la màxima

¹⁵ La díade sagrada formada pel mont gNyan chen thang lha i la seva consort, el llac gNam mtsho. La parella divina és objecte de culte tant per part dels bonpos com dels budistes. Veure capítol de contextualització religiosa.

¹⁶ La seva terra natal

¹⁷ Anuncia el traspàs del seu lama arrel Nyi ma rgyal mthsan, que es confirma al capítol V. Podem per tant establir el 1919 com l'any de la mort d'aquest lama.

¹⁸ En el poema corol'lari s'utilitza aquesta expressió; en tibetà: gDan sa khag gsum [128]

¹⁹ La màxima autoritat bonpo no sorgeix a partir de cap sistema successori de renaixements. S'escull per loteria d'entre els lames amb més coneixements de la religió Bon i que tinguin el títol de *dge bshes*, el

autoritat de la religió Bon. Quan Khyung sprul rin po che va arribar el 1919 al monestir va ser rebut en audiència pel vint-i-vuitè sMan ri khri 'dzin. Va ser el propi sMan ri khri 'dzin qui li va atorgar els vots complets de monjo (tib. dge slong) i li va completar definitivament el seu nom religiós bonpo com g.Yung drung rgyal mtshan dpal bzang po. Quaranta anys més tard, Shes rab blo gros (1935-1961), el trenta-dosè sMan ri khri 'dzin, va veure's obligat a exiliar-se a l'Índia després del fracàs de la revolta tibetana de març del 1959 contra l'ocupació xinesa. Posteriorment, durant el període de la Revolució Cultural xinesa (1966-1976) el monestir de sMan ri va ser completament destruït. L'actual sMan ri khri 'dzin, Lung rtogs bstan pa'i nyi ma (n. 1929),²⁰ és el número trenta-tres del seu llinatge i resideix al monestir de sMan ri fundat a l'exili de Dolanji (Índia) l'any 1969.²¹

El monestir de g.Yung drung gling va ser fundat l'any 1835 per sNang ston Zla ba rgyal mtshan (nascut el 1796) als peus del mont sagrat 'O lha rgyal bzang i va esdevenir una de les institucions de més prestigi del Bon a tot el Tibet. De la mateixa manera que a sMan ri, el novè abat del monestir g.Yung drung gling, Shes rab bstan pa'i rgyal mtshan (1911-1979) va veure's obligat a cercar refugi a l'Índia el 1959 i el monestir va ser també absolutament destruït durant la Revolució cultural. L'any 1982 dos antics monjos del monestir, Shes rab bstan 'dzin i Kun bzang blo gros,²² van iniciar una tímida reconstrucció d'alguns temples.

Nogensmenys, Khyung sprul rin po che no va escollir cap dels dos grans monestirs de la regió per rebre ensenyaments i dur a terme les seves pràctiques religioses. En lloc d'això, va dirigir-se al petit monestir de mKhar sna, seguint els consells del seu lama de Hor. Khyung sprul rin po che mantenia un doble objectiu. D'una banda, cerca els grans mestres bonpos que li han de donar tots els ensenyaments que li manquen, però al mateix temps vol experimentar l'aïllament i el retir, és a dir, l'abandó de totes les formes de vida convencionals. D'altra banda, en aquest petit centre monàstic famós per les seves coves de meditació hi residia el gran lama 'Gro mgon Nyi

màxim rang acadèmic que es pot aconseguir en una institució monàstica tibetana. Tots aquells que s'han presentat en una elecció no ho podran fer a la següent, d'acord amb el dGe bshes sKal bzang nor bu.

²⁰ Ha estat una de les fonts orals per a aquest treball de recerca.

²¹ Entrevistes celebrades amb el trenta-tresè sMan ri khri 'dzin al nou monestir de sMan ri (Índia) els anys 2007 i 2008.

²² Entrevistat al monestir de g.Yung drung gling el 1996.

ma grags pa que esdevindria el seu nou lama arrel.²³ Nyi ma grags pa va néixer el 1853 a Bon tha i va ser el tercer abat de mKhar sna.²⁴ Originàriament mKhar sna era poc menys que l'ermita del desaparegut monestir de g.Yas ru dben sa kha on es practicava la meditació, però al segle XIX va esdevenir monestir gràcies a l'ampliació que va dur a terme el vint-i-cinquè sMan ri khri 'dzin. Durant la Revolució Cultural va ser totalment destruït i no ha estat reconstruït.

Des d'aquí, vam continuar el viatge fins arribar al monestir de bKra shis sMan ri. Em vaig instal·lar a la residència de La dbyil,²⁵ i vaig ser rebut per l'abat del monestir mKhan chen Phun tshogs blo gros²⁶ a qui va confiar tota mena de presents: una caixa de te, [124] cent *srang*²⁷ en monedes d'argent i un mocador cerimonial.

Vaig sol·licitar l'ordenació monacal completa a l'abat i al cap de cinc dies, al matí, l'abat juntament amb uns tretze lames i monjos, davant el tron d'or de mNyam med chen po,²⁸ em va ordenar completament amb els dos-cents cinquanta vots de *dge slong* i em va donar el nom de g.Yung drung rgyal mtshan dpal bzang po.²⁹ Des d'aquell moment vaig portar els atributs propis³⁰ d'un *drang srong*³¹ i per espai de set anys em vaig abstenir de menjar carn, beure alcohol i sopar.

Vaig fer set circumval·lacions al monestir i vaig practicar *gcod* a les coves de retir situades al darrere del monestir. En aquests llocs vaig fer diverses ofrenes de diners i te a d'altres lames de molt diversos rangs que vaig tenir l'oportunitat de visitar com [125] rNal 'byor bZod pa rin po che, dGe slong

²³ El seu tercer lama "sol" (nyi ma)

²⁴ 'BYUNG GNAS. Bon gyi 'jug sgo gnad bsdus (publicat al Tibet, sense data)

²⁵ Una de les dotze residències que existien al monestir.

²⁶ Vint-i-vuitè sMan ri khri 'dzin. Nascut el 1876 a Tsha rong. 'BYUNG GNAS. Bon gyi 'jug sgo gnad bsdus (publicat al Tibet, sense data).

²⁷ Nom d'una de les dues unitats monetària tibetana en ús durant la primera meitat del segle XX. BERTSCH Wolfgang. *A Study of Tibetan Paper Money with a Critical Bibliography*. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives. 1997.

²⁸ El tron del fundador del monestir mNyam med Shes rab rgyal mtshan (1356-1415).

²⁹ Hi afegeix dPal bzang po al seu anterior nom de monjo bonpo.

³⁰ Tib. Drang srong gi chas gos drug rdzas lnga

³¹ Nom que es dona als monjos que han fet tots els vots en la religió Bon.

lHa bzo rin po che, sPa tshang 'drug rin po che, Gar shel bla ma pare i fill, i sTod dwang ra'i bla ma. Aquests mateixos lames també van oferir-me molts ensenyaments i van transmetre'm diversos poders.

Seguidament, vaig dur a terme una visita al monestir de g.Yung drung gling on també hi vaig fer generoses ofrenes de te i diners i vaig ser rebut pel lama Tsha rong dpon slob rin po che³² de qui vaig rebre ensenyaments i poders. Posteriorment vaig visitar l'altre centre monàstic de la zona, g.Yas ru mkhar sna, on també vaig fer tota mena d'ofrenes i vaig ser rebut en audiència pel gran lama 'Gro mgon Nyi ma grags pa.

En aquest mateix indret vaig fer diverses ofrenes al dGe slong lHa bzor rin po che i a g.Yung drung tshul khirms. Vaig decidir restar en una cova de meditació de g.Yas ru mkhar sna per espai de diversos mesos i per aquest motiu vaig fer tornar al meu poble el parent i els servents que m'havien acompanyat, així com els cavalls i mules de càrrega amb totes les provisions de la família. D'altra banda, vaig enviar una carta als pares i tota la família on els anunciava que no podia tornar perquè havia de fer retir. Per a la mare d'avançada edat vaig escriure una carta animant-la a practicar la doctrina religiosa juntament amb alguns amulets beneïts com a presents. Tots els companys de viatge i servents van tornar cap al poble.

Resum de dPal ldan tshul khirms [126-129]

³² Es tracta de Tshul khirms dbang rgyal, nascut el 1869 a Tsha rong. 'BYUNG GNAS. Bon gyi 'jug sgo gnad bsodus (publicat al Tibet, sense data).

CAPÍTOL IV

(1919-1920)

TIBET

Sobre les seves pràctiques religioses després de rebre les transmissions dels ensenyaments del gran vehicle procedents del protector dels éssers contra les impureses dGe slong Nyi ma grags pa i de g.Yung drung tshul khrim

[129]

Khyung sprul rin po che va romandre a mKhar sna durant quasi un any. Al llarg d'aquests mesos va rebre les iniciacions i les ensenyances més destacades de la religió Bon per part dels lames residents al monestir. Especialment, destaquen els que ell considera com els seus dos grans mestres d'aquest període: el mestre major Nyi ma grags pa i el mestre menor g.Yung drung tshul khrim. El text utilitza diferents fórmules respectuoses per adreçar-s'hi que s'expliquen a les notes.

[129] Vaig ser rebut en audiència pel lama Nyi ma grags pa, que havia estat deixeble de 'Gro ba'i mgon po Shes rab g.yung drung,¹ venerable vint-i-cinquè Khri 'dzin del tron de mNyam med Shes rab rgyal mtshan. Li vaig oferir un maṇḍala i li vaig recitar una invocació [129-130] per tal de rebre els poders de llarga vida Bya ri ma. [130] Aquell mateix dia em va atorgar els poders complets i l'endemà vaig començar a rebre moltes ensenyances sobre rdzogs chen i sobre ioga, de forma progressiva.

¹ Nascut el 1838 a Khyung po. 'BYUNG GNAS. Bon gyi 'jug sgo gnad bsdus (publicat al Tibet, sense data).

El mestre menor dGe slong chung ba g.Yung drung tshul khirms rin po che em va transmetre les ensenyances de ioga "rTsa rlung gi 'phrul 'khor phag len." El mestre dGe slong chung ba lTa bzo rin po che em va mostrar les ensenyances externa, interna i secreta del "sPyi spungs zhi khro", així com d'altres. Per la seva banda, Khyung dkar rnal 'byor bzod pa rin po che em va transmetre les ensenyances completes del ioga *rtsa rlung* de "mKha' 'gro gsang mdzod", mentre que [131] Khyung gser rTogs ldan Theg mchog bstan 'dzin em va transmetre les ensenyances de "Phyi nang gsang ba'i yi dam rig 'dzin mkha' 'gro bon skyong."

A l'hivern i primavera vaig practicar quaranta-nou dies de ioga *rtsa rlung*, quaranta-nou dies el retir de la foscor (*mun mtshams*), set dies l'extracció d'essències (*bcud len*), i mentrestant va recitar cent mil vegades el Yig brgya² i cent mil vegades el sKyabs 'gro.³ A l'estiu vaig fer la pràctica dels cent dies de Tshe dbang bya ri ma, vaig recitar el seu mantra cent mil vegades i, per acabar, vaig recitar cent mil vegades el sMra seng.⁴

[132] Aquestes pràctiques em van conduir a la pèrdua total de qualsevol concepció dualista, més enllà del bé i el mal, més enllà de la felicitat i el sofriment i més enllà d'abandonar o prendre. Aleshores, va arribar dGe slong che ba rin po che⁵ per ensenyar-me el "bDun mtshams".⁶ Em va preguntar si enyorava els pares i li vaig respondre negativament. Tot seguit li vaig explicar totes les experiències i visions que havia tingut en aquest indret. Em vaig quedar a mKhar sna meditant durant deu mesos que em va fer progressar en la meva visió del continu mental,⁷ em va fer aparèixer la ment de compassió i il·luminació i em va fer augmentar el desig per desenvolupar la meva pràctica espiritual. dGe slong chung ba lHa bzo rin po che estava admirat pel coratge i esforç que invertia en les meves pràctiques. sKyabs rje chen mo rin po che⁸ em va comentar que la meva actitud era molt

² Mantra de cent síl·labes.

³ Prenent refugi.

⁴ Lleó de la parla.

⁵ El lama Nyi ma grags pa

⁶ Set iogues que es practiquen entre sessions.

⁷ *sems rgyud lta ba*

⁸ El lama Nyi ma grags pa

bona, ja que normalment els fills de les famílies riques no coneixen el sofriment, els agradava viure bé i no pensaven en la religió. [133] Va afegir que malgrat la meua bona pràctica de retir a l'ermita, amb això no n'hi havia prou; de manera que em va ensenyar el model d'autèntic de iogui ermità.⁹

Va transcórrer el temps i va arribar la tardor. Vaig veure com els camps de conreu van esdevenir de color groc i vaig pensar en la transitorietat de totes les coses. [134] Aquesta necessitat que m'urgia a la pràctica espiritual combinada amb la profunda tristesa que em provocava la transitorietat de les coses em va fer compondre un poema. [134-135]

Durant la seva estada a mKhar sna, Khyung sprul rin po che va conèixer Se dor Bon nyid rgyal mtshan. Es tractava d'un monjo de la mateixa regió de Hor que també tenia Nyi ma 'bum gsal com a lama arrel. Van esdevenir *mched grogs*, un terme tibetà religiós que designa els companys espirituals que comparteixen la duresa i la felicitat de les pràctiques espirituals fins a la mort prematura de Bon nyid.¹⁰ Com Khyung sprul rin po che, Bon nyid rgyal mtshan també sentia la necessitat d'inciar un llarg pelegrinatge que el conduís a indrets solitaris un poder meditar sense distraccions i aïllar-se del món exterior. Marxaran plegats de mKhar sna amb aquesta intenció i viatjaran els propers anys extensament pel Tibet, Bhutan, Índia i Nepal. Bon nyid va ser l'altre religiós, a més del seu primer mestre rGyal ba tshul khriims, pel qual Khyung sprul rin po che va expressar la seva admiració en el dia de la seva mort.

[135] Vaig sentir el desig d'anar-me'n a algun lloc totalment aïllat on no hi hagués ningú, però al mateix temps vaig conèixer Se dor Bon nyid rgyal mtshan, com jo deixeble de Nyi ma 'bum gsal, i que tenia el mateix desig d'abandonar aquesta vida present i marxar sense direcció fixa¹¹ per dur a terme les pràctiques espirituals. Sempre s'ha dit que els companys de religió són la base de la pràctica espiritual. Per aquests motius vam decidir marxar

⁹ Ri khrod nal sbyor

¹⁰ Veure capítol IX.

¹¹ *phyogs med*

tots dos junts, un cop haguéssim rebut de forma satisfactòria totes les ensenyances possibles.

[136] sKyabs rje rin po che¹² era de l'opinió que resultaria molt profitós per a tots dos que es quedessin; tanmateix si els seu desig era marxar a indrets aïllats també els seria de molta utilitat. Els va recomanar que primer de tot visitessin la muntanya de Phyug mo dpal ri, un indret sagrat de Tshe dbang rig 'dzin. Després d'aquesta conversa, vaig anar a veure dGe slong chung ba.¹³

Vaig fer durant uns dies una circumval·lacions al monestir de mKhar sna i pregàries per retrobar-me amb els meus mestres. [137] Vaig pensar que el sKyabs rje¹⁴ ja era d'edat avançada i que probablement no el tornaria a veure mai més i, per aquest motiu, m'hauria agradat conèixer-lo quan era més jove. Si no el podia veure en aquesta vida altre cop, potser ens retrobaríem en una vida futura però no sabia de quina manera, però no gosava expressar aquestes reflexions directament al lama que em va seguir recomanant continuar el camí del retir a l'ermita de la mateixa manera que ho havien fet els victoriosos del passat, practicant, meditant i aportant el màxim benefici a la religió i als éssers vius, així com protegint tots els éssers vius per mitjà de la compassió. Després vaig anar a veure dGe slong chung ba¹⁵ per explicar-li la meva angoixa sobre la possibilitat de no tornar a veure el lama mai més i em va respondre que el lama havia pregat perquè jo renaixés a la Terra pura de les *dākiṇīs*,¹⁶ després d'haver portat una vida religiosa com el mateix Tshe dbang rig 'dzin.

Vam decidir marxar el novè jorn del novè mes¹⁷ de l'any de la serp de ferro¹⁸ (1920). [138] Just abans vam lliurar tot el te i diners que encara teníem en forma d'ofrenes. Tots dos ens vam comprometre a no contradir

¹² Nyi ma grags pa

¹³ g. Yung drung tshul khrim

¹⁴ Nyi ma grags pa

¹⁵ g. Yung drung tshul khrim

¹⁶ Tib. *mKha' spyod*; scr. Kechara.

¹⁷ *dbyug pa zla ba*.

¹⁸ 21 d'octubre de 1920.

mai totes les ensenyances rebudes i per aquest motiu vaig oferir un poema de compromís. [138-139]

[139] El meu amic Bon nyid va oferir tots els diners que teníem als mestres i aquests van fer-nos les darreres recomanacions. El lama Nyi ma grags pa va donar-nos els consells en un poema i ens va donar la seva benedicció. [139-140] El dGe slong chung ba també ens va beneir i ens va oferir els seus consells amb un altre poema [141-142]. Tot seguit vaig ser jo qui va compondre un poema de comiat que vaig oferir als meus dos mestres.¹⁹ [142-143]

[143] De nou, just abans d'emprendre el camí, el sKyabs rje che ba²⁰ ens va tornar a beneir i nosaltres ens vam prostrar davant del lama i van fer una pregària [143-144]. En aquells moments, d'ell vam rebre els poders de Ting nge 'dzin.²¹ Vaig posar-me a plorar ja que no sabia si tornaria a veure el lama i mentre contemplava el seu rostre vaig compondre per a ell una altra poesia d'agraïment. [144-145]

[145] Amb el cap vaig tocar els seus peus, vaig ajuntar les dues mans i em vaig retirar sense donar-li mai l'esquena. Vam fer una pregària per poder tornar a veure el lama mentre no aconseguíssim la il·luminació, fos en aquesta vida o en una de futura i, finalment vam sortir plens de llàgrimes quasi sense poder respirar. El lama em va dir que ja ens retrobaríem algun dia, i d'aquesta manera vam sortir de la residència del lama.

El dGe slong chung ba rin po che²² ens va acompanyar a fora del monestir i ens va oferir un poema de comiat tot desitjant que ens poguéssim tornar a retrobar aviat [145-146]. [146] Ens van donar una mica de diners, que no vam acceptar, i mocadors cerimonials. Ens van posar els mocadors al voltant del coll i vaig aprofitar l'ocasió per compondre un poema d'agraïment.

¹⁹ dGe slong rin po che nam gnyis són Nyi ma grags pa i g.Yung drung thul khirms.

²⁰ Nyi ma grags pa

²¹ Samādhi

²² g.Yung drung tshul khirms

Vam marxar, encara que no volíem separar-nos d'ells, i durant una estona podíem veure mKhar sna des del camí. Quan ja no el vaig poder distingir, la tristesa que em va inundar, va seguir acompanyant-me i no hi hagut cap altre dia més trist a la meua vida que aquell.

El poema corol·lari fa un magnífic resum de les ensenyances més importants que va rebre Khyung sprul rin po che a mKhar sna ri que es reproduïx a continuació pel seu interès especial:

[148] (Khyung sprul rin po che) va rebre algunes de les ensenyances més importants de la religió Bon com la transmissió del *rdzogs chen* d'acord amb la tradició del Zhang zhung snyan brgyud. Relacionats amb aquesta tradició va practicar tota mena de tècniques avançades de ioga (*rtsa rlung shing 'phrul 'khor phag len*). Després de rebre les instruccions del mestre menor, durant quaranta-nou dies va practicar la generació de calor de goig (*bde drod 'bar*) a partir de la respiració gentil (*'jam rlung*) que condueix a l'experimentació del propi cos com un cos de la divinitat (*rang lus lha skur gsal*); durant quaranta-nou dies va practicar la meditació de l'obscuritat (*mun mtshams*), sense rebre un sol raig de llum i que condueix a la purificació, de manera que va experimentar l'estat transparent de la puresa primordial (*ka dag zang thal*). Durant set dies va practicar el *bcud len*²³ D'aquesta manera es va encendre la lluminositat (*gzi mdangs*) del seu cos que genera l'experiència del gaudi, la claredat i el no-pensament (*bde gsal [mi rtog pa'i] nyams*). A continuació, diversos lames van atorgar-li els poders de diferents ensenyaments i els van transmetre en detall. dGe slong g.Yung drung tshul khriims va atorgar-li els poders de "sPyi spungs." Del lama Khyung dkar rnal 'byor bZod pa rgyal mtshan va rebre la transmissió de "mKha 'gro gsang mdzod". rTogs ldan Theg mchog bstan 'dzin va ensenyar-li els textos del

²³ Consisteix en abstenir-se de dormir i menjar només a primera hora del matí una substància medicinal anomenada *a ru* extreta de l'arbre *Terminalia chebula* i utilitzada sovint en les medicines tradicionals índia i tibetana. Aquest elixir de color marronós permet romandre en estats de meditació durant llargs períodes de temps sense necessitat de menjar, beure o dormir. Entrevista amb dGe bshes sKal bzang nor bu.

"Phyi nang bon". Deu mesos més tard, el lama dGe slong skyes bu lha bzo rin po che va reconèixer les aptituds espirituals de Khyung sprul rin po che i li va atribuir la força necessària per seguir els passos dels seus avantpassats i dedicar-se a beneficiar la resta d'éssers vius i d'aquesta manera transmetre la doctrina del Bon.

Resum de dPal ldan tshul khrims [147-150]

CAPÍTOL V

(1920-1921)

TIBET

**Sobre com es va dedicar a la pràctica profunda anant al mont
Gangs can Phyug mo dpal ri tal i com havia predit el lama
primer donant voltes per les coves de retir sense rumb i
deixant enrere els centres monàstics i la seva terra natal**

[150]

L'any 1920 els dos monjos inicien un pelegrinatge sense destinació fixa però que de forma gradual els anirà apropant a les terres del Tibet occidental. Surten a peu del monestir sense gaire provisions ni diners disposats a apropar-se i instal·lar-se a les coves de meditació del mont Phyug mo dpal ri que els ha recomanat visitar el seu lama Nyi ma grags pa. Per arribar a aquesta muntanya sagrada, primerament els cal travessar el riu gTsang po¹ i arribar fins a la ciutat de gZhis ka rtse, segona ciutat del Tibet en importància i seu del monestir budista de bKra shis lhun po on tenia la seva residència el Pantxen-lama, segona autoritat budista més destacada al Tibet especialment durant els segles XVIII i XIX i membre de l'escola dge lugs. Allà Khyung sprul rin po che i el seu company de viatge van ser rebuts en audiència per Thub bstan chos kyi nyi ma (1883-1937), novè Pantzen-lama, i van dur a terme una visita completa al gegantesc complex religiós format per multitud de temples i capelles. El novè Pantxen-lama havia esdevingut un rival polític del propi Dalai-lama, ja que s'oposava a les seves mesures reformistes favorables a una obertura del país a l'exterior. La rivalitat entre el Pantxen-lama i el govern central de Lhasa va provocar el 1923 la sortida del país del lama de bKra shis lhun po que va sol·licitar asil a la República de Xina.² L'audiència concedida

¹ Brahmaputra

² ALAY, Josep Lluís. *Història del tibetans, dels orígens al conflicte actual*, op. cit., p. 137-138

als dos monjos bonpos reflecteix una atmosfera de normalitat en les relacions entre budistes i bonpos a la capital de gTsang.

[151] Havíem abandonat totes les nostres possessions i tan sols portàvem una escriptura religiosa de recitacions i la bossa de viatge penjada a l'esquena amb una mica de *rtsam pa*³ i mantega, un bol i una cullera. Caminàvem amb l'ajut d'un bastó. Tots dos vam continuar avall el nostre camí fins a la població de Thob rgyal, on vam visitar els monestirs de sPyan gsas i de dGa' ldan rab rgyal.⁴

Vam seguir baixant fins que vam trobar uns arbres sota l'ombra dels quals vam reposar una mica, i mentre érem allà se'ns va apropar un ancià que ens va dir que era és molt pobre i tenia una família molt nombrosa. Ens va demanar si li podíem oferir alguna cosa, [152] de manera que li vam donar els obsequis que ens havien donat els monjos de mKhar sna, així com trenta *tam ka*⁵ i una mica de menjar. L'ancià però ens va tornar tretze *tam ka* perquè poguéssim pujar a la barca i arribar al monestir bKra shis lhun po. Vam pagar dues *tam ka* pel bitllet de la barca i una *tam ka* pel *chang*⁶ del barquer que va estar tan content que ens va portar a l'altra banda del riu abans de l'hora establerta. Vam visitar el monestir de l'escola rnying ma, format per *sngags pa*,⁷ que es coneix amb el nom de bDud 'dul gling⁸ i que fou fundat pel rGyal dbang lnga ba.⁹ A dalt de tot de la muntanya hi havia una cova del lama sLob dpon Pad ma.¹⁰ Amb les deu *tam ka* restants vam poder comprar *rtsam pa* i oferir un banquet ritual¹¹ en una de les coves. Amb la poca mantega que ens quedava, vam fer una ofrena de llànties de

³ Farina torrada d'ordi, base de la dieta tibetana tradicional.

⁴ Tots dos són monestirs de l'escola dge lugs del budisme tibetà.

⁵ Una de les dues unitats de moneda tibetana. BERTSCH Wolfgang. *A Study of Tibetan Paper Money with a Critical Bibliography*. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives.1997.

⁶ Cervesa tradicional tibetana.

⁷ Practicants o adeptes tântrics.

⁸ D'acord amb el poema del corol·lari aquesta congregació d'adeptes tântrics estava situada al mont Phung po ri bo che, [168] a la riba sud del riu gTsang po, a trenta-cinc quilòmetres a l'est de la ciutat de gZhis ka rtse.

⁹ Cinquè Dalai-lama: Ngag dbang blo bzang rgya mtsho (1617-1682)

¹⁰ Es refereix al Gu ru rin po che o Padmasambhava.

¹¹ Ritu que consisteix en oferir menjar a les deïtats. És una pràctica que Khyung sprul rin po che repeteix contínuament al llarg de totes les seves visites i estades a llocs sagrats.

mantega i en un període de deu dies vam recitar cent mil vegades el Rigs gsum bla sgrub,¹² mentre dejunàvem.

[153] Un dia Bon nyid va anar a buscar aigua d'un pou, però al principi, els pelegrins de l'indret no l'hi van permetre treure'n, perquè deien que embrutaria l'aigua, encara que més tard van adonar-se que en realitat érem monjos molt pulcres i no van posar cap més entrebanc. Quan vam acabar el retir, tots els *sngags pa* homes i dones ens van mostrar una gran devoció i ens van oferir mantega, oli i *rtsam pa*, amb els quals vam preparar un gran banquet ritual i moltes llànties de mantega. Per acabar vam fer el banquet ritual de Bod yul ma. L'endemà, quan ja marxàvem, la gent de l'indret va acostar-se a nosaltres i ens van obsequiar amb mantega i *rtsam pa*. Pel camí ens vam trobar amb quatre monjos.¹³

Posteriorment, vam continuar en direcció oest a gTsang fins que ens vam trobar un grup de quatre monjos¹⁴ que tornaven cap a la seva vila natal de Hor Drug cu ma després d'haver completat el pelegrinatge fins al Mont Gangs rgyal Ti se.¹⁵

Jo no els vaig reconèixer, però els monjos em recordaven de quan érem al monestir de sMan ri i es van estranyar i sorprendre molt que un fill noble del llinatge dels Ga rgya anés caminant amb tan sols una bossa de viatge penjada a l'esquena, sense muntar a cavall i sense nombroses bèsties de càrrega que transportessin una gran quantitat de provisions i béns. Es miraven molt astorats i el monjo més gran em va dir que en el futur esdevindria un gran lama i em va mostrar un gran respecte. Al cap d'una estona, aquells monjos van continuar el seu viatge de retorn a Hor.

Finalment, vam arribar a la ciutat de gZhis ka rtse, capital de la regió de gTsang. [154] Vam visitar el monestir de bKra shis lhun po i vam ser rebuts

¹² Pràctica del Guru de les tres famílies.

¹³ Bonpos

¹⁴ Bonpos

¹⁵ Gangs rin po che o Gangs Ti se.

en audiència pel Pantxen Thub bstan chos kyi nyi ma.¹⁶ i tot seguit vam visitar la gran estàtua de Byams pa,¹⁷ i els sku gdung¹⁸ dels cinc Pantxen-lames anteriors, Blo bzang chos rgyan,¹⁹ Blo bzang ye shes,²⁰ dPal ldan ye shes,²¹ bsTan pa'i nyi ma²² i bsTan pa'i dbang phyug.²³ També vam poder contemplar diverses imatges, escriptures i stūpes del monestir. Ens vam prostrar, vam circumval·lar el monestir, vam oferir encens i llànties de mantega i vam pregar per tots els éssers vius. Després de travessar un pont de gZhis ka rtse en direcció est, vam trobar-nos un pelegrí,²⁴ que ens va donar a conèixer la notícia de la mort feia un any del meu lama arrel sGo ston Nyi ma.²⁵ Afectat per la pèrdua, me'n vaig anar al parc d'arbres de gZhis ka rtse conegut amb el nom de bKra mthong gzhis ka [154] on vaig fer diverses ofrenes, pregàries i vaig compondre molt afligit un poema de condol. [155-157]

Després de la visita fugaç a la capital de la regió de gTsang, on no hi ha presència de la religió Bon, Khyung sprul rin po che i el seu company de viatge van iniciar un recorregut per la mateixa regió en la seva part meridional al sud del riu gTsang po seguint la vall del seu tributari, el riu Myang chu, en direcció sud-est cap a la ciutat de rGyal rtse. A banda de visitar monestirs budistes destacats com el de Zha lu, els dos monjos bonpos van passar gran part del temps aïllats a les coves de meditació de la muntanya de Phyug mo dpal ri, sagrada per a budistes i bonpos. Per a aquests darrers, el gran mestre bonpo de Zhang zhung del segle VIII-IX, Tshe dbang rig 'dzin, va meditar a la cova de rNga 'dogs phug, tal i com s'especifica al poema del corol·lari [169].

¹⁶ Novè Pantxen-lama (1883-1937)

¹⁷ Maitreya

¹⁸ Stūpes funeràries que contenen despulls de lames.

¹⁹ Blo bzang chos kyi rgyal mtshan (nom complet), quart Pantxen-lama (1570-1662).

²⁰ Cinquè Pantxen-lama (1663-1737).

²¹ Sisè Pantxen-lama (1738-1780)

²² dPal ldan bstan pa'i nyi ma (nom complet), setè Pantxen-lama (1782-1853).

²³ Vuitè Pantxen-lama (1855-1882)

²⁴ Se suposa que bonpo per la informació que té.

²⁵ El seu primer lama arrel Nyi ma rgal mtshan.

[157] Vam arribar al monestir de dPal Zha lu gser khang khra mo que fou la seu del lama Bu ston rin chen grub pa i vam visitar les coves de retir dels voltants.²⁶ Tot seguit vam continuar el nostre camí, vam creuar el riu i vam arribar a la regió de Pan mam on vam visitar el monestir de dGa' ba gdong. Des d'aquí ens vam traslladar fins la muntanya de Phyug mo dpal ri²⁷ i vam reposar un dia en una petita vila als peus de la muntanya.

L'endemà vam pujar a la cova sagrada de rNga 'dogs phug i a dins vaig trobar una caixa de fusta on hi vaig dibuixar una esvàstica²⁸ i la vaig col·locar obre una catifa d'herba.²⁹ Em vaig asseure davant i vaig preparar les ofrenes corresponents. Vaig fer la promesa de meditar, per mitjà d'una cançó [157-158] i una pregària [158-159]. [159] Vaig dur a terme tota mena de pràctiques religioses fins que un dia el meu company religiós em va dir que ens calia continuar el nostre camí i em va demanar que compongués una cançó de lloança a aquesta muntanya sagrada [160-162].

[162] Un dia mentre descansàvem relaxats a dalt d'aquesta muntanya, vaig observar com s'aixecaven molts núvols blancs del cim d'una muntanya situada a l'est i això em va fer recordar el meu lama arrel recentment desaparegut, motiu pel qual vaig compondre una altra cançó de record per al meu mestre [162-163]. [163] En acabar se'm va aparèixer el lama. Vaig poder contemplar clarament el seu rostre somrient amb el seu esguard d'estimació enmig dels núvols blancs i em vaig sentir molt feliç. Igualment, el meu company espiritual Bon nyid també va compondre una altra cançó d'enyor per als dos "lames sol" de Hor: sPa i sGo.³⁰ [164-165]

[165] Tot seguit vaig tenir un somni on apareixia el gran mestre Tshe dbang rig 'dzin amb el cos de color grana i li vaig demanar una benedicció. Em vaig despertar i em vaig sentir molt relaxat. La tarda del dia quinze mentre meditava en la posició de cames creuades vaig tenir la sensació que

²⁶ ALAY Josep Lluís. Història dels tibetans, dels orígens al conflicte actual.op. cit. 2000. pp. 72-73.

²⁷ Indret que li demana el lama Nyi ma grags pa que visiti en primer lloc durant el seu llarg pelegrinatge.

²⁸ *g.yung drung*

²⁹ *rtsa gdan*.

³⁰ sPa tshang Nyi ma rgyal mtshan i sGo ston nyi ma 'bum gsal, tots dos morts en aquest moment de la narració.

m'elevava cap al cel i cada cop pujava més alt i més alt fins que entrava en un núvol i en el centre d'un arc de sant Martí apareixia de nou el gran mestre Tshe dbang rig 'dzin amb el color del cos blanc i els cabells vermellosos i groguencs recollits dalt del cap i amb llargues borles de cabell que li queien per darrere. Tenia barba només a la barbeta i un bigoti de color groc brillant. [166] Vaig estar parlant amb ell durant molta estona. De sobte vaig tenir la sensació de descendir volant fins al cim de la muntanya de Phyug mo dpal ri. Durant el temps que vam estar allà aïllats practicant, tots els senyals que apareixien sempre eren òptims.

Els dos monjos bonpos van visitar rGyal rtse, la tercera ciutat del Tibet central en nombre d'habitants i de gran importància econòmica durant la primera meitat del segle XX, ja que servia d'estació comercial d'enllaç entre el Tibet i Índia a través de la ruta que travessava Sikkim i protagonista de la batalla sagnant amb les tropes britàniques el 1904. Després de visitar els famosos monuments budistes que allotja la ciutat, van dirigir-se al sud vers una regió que va tenir una relació molt directa amb gShen chen klu dga' (995-1035), considerat com el reintroductor del Bon al Tibet central en la forma en què es coneix avui en dia, és a dir, el g.Yung drung Bon o Bon de l'esvàstica. En el capítol VI, Khyung sprul rin po che visita un indret sagrat directament relacionat amb aquest mestre del Bon, però abans arriba a sKyid mkhar on d'acord amb la tradició bonpo, Zhu yas legs po,³¹ un dels deixebles principals de gShen chen klu dga', va desenvolupar al segle XI les seves activitats religioses. El seu mestre va assignar-li la tasca de protegir i desenrotllar les ensenyances de rdzogs chen. Membre de la família Zhu, va fundar el monestir bonpo de sKyid mkhar ri zhing.

Vam deixar la muntanya³² i vam seguir en direcció est fins arribar a rGya rtse, on vam visitar els famosos monuments budistes de dPal mgon mchod rten i el seu monestir. Des d'aquí ens van traslladar a la regió de sKyid mkhar i vam instal·lar-nos dos mesos a Zhu ri shing g.yu 'brang phyug mo.

³¹ KARMAY Samten G. *The Treasury of Good Sayings, A Tibetan History of Bon*. Delhi: Motilal Banarsidas, 1972. p. 9, 122, 131, 134, 136-37; KARMAY Samten and WATT J. (eds.). *Bon, The Magic Word*. Nova York: Rubin Museum of Art - Philip Wilson Publications, 2007, p. 64.

³² D'acord amb el corol·lari, l'estada a la muntanya va ser de quatre mesos [170]

Durant vint dies vam recitar un total dues-centes mil vegades el mantra de Bya ri ma davant la petjada sagrada de sTon pa gshen rab. També per un període de vint dies vam estar practicant *gcod* a l'interior de la cova de realització coneguda com sKyid mkhar brag sgrub bam.

Posteriorment van dirigir-nos al monestir³³ de Ri zhing bla brang on vam ser rebuts pel lama Ri zhing zhu bla gdung sras sku shog. [167] Vam oferir cent llànties de mantega i ofrenes de te al monestir, així com una donació de seixanta *tam ka* d'argent³⁴ abans de marxar cap als monestirs³⁵ de dKyil (ru)³⁶ i 'Brug on també hi vam oferir te i una donació de quaranta *tam ka*.

Resum de dPal ldan tshul khrims [167-171]

³³ Bonpo

³⁴ dNgul Tam

³⁵ Budistes.

³⁶ Al resum és dKyil dgon [170]

CAPÍTOL VI
(1921-1922)
TIBET-BHUTAN

**Sobre com va practicar la religió sense rumb fix als llocs
sagrats del sud: 'Brig mtshams, mTsho rNga brag dkar i
Bhutan**
[171]

Des de sKyid mkhar, els dos monjos bonpos continuen el seu camí cap al sud fins arribar a l'indret on la tradició explica que al segle XI gShen chen klu dga' va recuperar escriptures bonpo que havien estat amagades¹ durant dos segles dins de la roca de Brag dkar que se suposa estava situada a la vora del llac mTsho rNga brag dkar.² L'estada en aquests indrets, que al segle XI van contribuir a la recuperació del Bon, s'acompanya amb una interessant premonició que atorga sentit als viatges i pelegrinatges "sense rumb" de Khyung sprul rin po che, atès que acabaran contribuint a la recuperació de la religió Bon al Tibet, amb la fundació del monestir de Gur gyam al Tibet occidental l'any 1935.

[171] El jorn vint-i-dosè del setè mes de l'any del gall de ferro femení³ (1921) vam deixar dBang ldan lhun grub sgang i vam arribar a la muntanya sagrada de g.Yung drung sra brtan ri bo on es diu que s'hi va estar el mestre Tshe dbang rig 'dzin. En aquest indret vam restar un dia per fer una ofrena del banquet ritual de Bod yul ma. Vam continuar el nostre camí en direcció

¹ *gter ma*.

² MARTIN Dan. Unearthing Bon treasures: A Study of Tibetan Sources on the Earliest year in the Life of Gshe-chen klu-dga', *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 116. n. 4, 1996, p. 620.

³ 25 d'agost de 1921.

a 'Brig mtshams mtha' skas i va ser en aquesta regió on vam visitar l'indret sagrat on gShen chen po⁴ va descobrir una col·lecció de textos *gter ma*. A l'esquerda⁵ on es van trobar els *gter ma* vaig tenir la visió d'una llàntia de mantega davant d'una pila d'escriptures fetes de cristall; per la seva part, el meu company m va dir que ell havia tingut la visió d'un *tsha-tsha*⁶ òctuple de cristall.⁷

[172] Vam interpretar l'aparició màgica d'aquestes escriptures de cristall al costat de la llàntia de mantega com una indicació que el Bon ressorgirà de les seves cendres si bé d'una forma modesta.

Vam restar aquí per un espai aproximat de vint dies fent prostracions, circumval·lacions i tota mena de pràctiques espirituals de meditació. Acabada la nostra estada a la casa de meditació de gDong nag vam decidir marxar i ens vam apropar al llac mTsho rnga brag dkar, on hi havia un monestir rnying ma de *sngags pa*. Vam meditar en la nostra deïtat tutelar durant set dies a la cova de Ke ru ka, on en el passat hi havia meditat gShen chen klu dga' i que és just a dalt del monestir. Els *sngags pa* budistes van quedar força impressionats per la nostra conducta exemplar, la nostra pràctica de la meditació i els nostres coneixements de rdzogs chen. Ens van oferir mantega i *rtsam pa*, malgrat que deien "no saber si érem monjos budistes o bonpos."⁸ Aquests mateixos *sngags pa* van pregar-nos que componguéssim un poema amb instruccions sobre la visió, la meditació i la conducta.⁹ [172-173]

Acabada la visita a la regió on va ser actiu el mestre gShen chen klu dga' resulta clar per la direcció que segueixen els dos monjos, sempre cap al sud, que han pres la decisió de creuar la seva primera frontera i traslladar-se al Bhutan. Per tal de fer-ho realitat, continuen el seu camí en direcció sud per la vall del riu A mo chu, fins arribar a

⁴ gShen chen klu dga'

⁵ gTer khung brag gi bug pa

⁶ Exvot.

⁷ Shel gyi tsha tsha brgya can

⁸ Chos lugs ban bon gang yin mi shes kyang....

⁹ *lta sgom spyod*. Tres conceptes fonamentals del sistema d'ensenyanes *rdzogs chen*.

Ba ri del districte de Gro mo per on es podia o bé avançar per la tradicional ruta meridional que unia el Tibet central amb l'Índia a pocs quilòmetres o bé desviar-se en direcció est vers el coll de Dre mo la, a escassos cinc quilòmetres de Ba ri i que constituïa un pas fronterer obert entre el Tibet i el Bhutan de l'època.¹⁰ La narració incorpora un fragment on es reproduïx una conversa en clau d'humor entre Khyung sprul rin po che i un grup de comerciants tibetans, on aquests darrers fan broma sobre les intencions reals del viatge a Bhutan dels dos monjos. Aparentment, existia la creença local que alguns monjos tibetans viatjaven a Bhutan per casar-se amb les noies del país, la bellesa de les quals gaudia de gran reputació, de la mateixa manera que el seu clima suau.

[173] Més endavant vam arribar a Ba ri i mChod rten¹¹ Nyi ma. Vam oferir un banquet ritual i vam fer un dejuni de set dies a la vora del stūpa. Després d'oferir un altre banquet ritual a la cova de lHa ri nyi phug i arribat l'hivern vam decidir fer via cap al Bhutan, no sense abans trobar-nos pel camí amb un grup d'una vintena de comerciants de Ba ri amb els seus cavalls i les mules de càrrega que bullien te a la vora del camí. Vam demanar-los una mica de *rtsam pa* i [174] un dels comerciants més grans ens va preguntar: "Vosaltres dos, monjos, d'on veniu i on aneu?"

Nosaltres li vam contestar: "Venim de la regió de Khyung po de Khams i anem de pelegrinatge sense cap direcció concreta; enguany anirem al sud, cap a Bhutan". L'home va continuar parlant: "Bhutan té de tot, així que vosaltres podreu gaudir d'una molt bona vida per allà." Un altre del grup encara va afegir-hi: "Dos monjos com vosaltres no només poden tenir una bona vida al Bhutan, també poden aconseguir esposes molt maques." La majoria va esclafir a riure, però un d'ells va intervenir: "No digueu això. No tots són així. Encara que en general molts dels monjos que van a Bhutan acabin casant-se, aquests dos no semblen ser d'aquesta mena. No pequeu amb paraules sense sentit." A les seves bromes, els vaig contestar amb una cançó per demostrar-los que no ens calia cap dona per viure [174-175].

¹⁰ Després de l'ocupació xinesa del Tibet, el pas va tancar-se.

¹¹ Stūpa de Nyi ma.

[175] En acabat, els mercaders van mostrar-nos una gran devoció, es van prostrar davant nostre i ens van demanar benediccions. Ens van dir: "Prenem refugi en vosaltres que no sou persones qualssevol. Ens hem adonat que en veritat sou venerables ioguis viatjant d'incògnit. Quan aneu a Bhutan, necessitareu te i mantega."

El grup ens va oferir un gran sac ple de te i també molta mantega, que vam acceptar per al viatge. [176] També ens van oferir diners, però els vam dir que no els volíem i els vam retornar. Van fer la pregària de prendre refugi mentre marxàvem. A aquell que ens havia dit que trobaríem esposa, un del mateix grup li va etzibar: "Avui has comès pecat de paraula, has dit mots sense sentit als dos monjos, però en canvi has acumulat molt de mèrit, ja que gràcies a les teves paraules hem pogut fer aquestes ofrenes i establir una connexió espiritual amb ells. Si no haguessis parlat així, mai no ens hauríem assabentat que eren autèntics lames." El grup es va quedar descansant al mateix lloc i nosaltres dos vam marxar, mentre rèiem en sentir-los; vam continuar cap a Bhutan amb el te i la mantega que ens van oferir i que ens va ser de gran utilitat a les terres baixes."¹²

Van travessar la frontera i van baixar per la vall del riu sPa gro chu fins al monestir budista de sTag tshang¹³ prop de la ciutat de sPa gro. D'acord amb la tradició bonpo, el mestre del segle VIII, Dran pa nam mkha', va amagar textos *gter ma* en algunes de les coves de l'indret. La mateixa tradició *gter ma* es reproduïx entre els seguidors budistes. El propi poema del corol·lari [185] fa referència a la tradició budista, on la història es repeteix, però en aquest cas el mestre que se suposa va amagar els textos fou Padmasambhava. D'acord amb la biografia, malgrat que al Bhutan no hi ha constància que al segle XX hi hagués cap centre bonpo actiu, no sembla que existís cap inconvenient perquè els dos monjos bonpos s'instal·lessin a les coves de meditació i duguessin a terme tota mena de pràctiques religioses.

¹² Rong yul

¹³ El niu del tigre. El nom del monestir més famós de Bhutan fa referència en part a la seva localització penjant d'una gorja.

Khyung sprul rin po che va trobar a Bhutan un règim monàrquic consolidat. El país havia deixat enrere les lluites internes del segle XIX que havien enfrontat els comandants¹⁴ dels dos districtes¹⁵ més importants del país: sPa gro i Krong sar. La disputa entre ambdues regions va acabar finalment decantant-se del costat de Krong sar, situada al centre geogràfic del país. Durant la segona meitat del segle XIX, el governador 'Jigs med rnam rgyal va esdevenir l'home fort del país i, a la seva mort el 1881, va deixar, com a hereu, el seu propi fill U rgyan dbang phyug (1862-1926) que va consolidar el seu poder sobre tot el país, després d'aconseguir dominar la zona més oriental de Bhutan.

El 17 de desembre de 1907, U rgyan dbang phyugs va ser elegit primer rei del Bhutan per una assemblea formada per laics i monjos de tot el país. El seu regnat (1907-1926) va caracteritzar-se per l'estabilitat política, social i religiosa, a la que contribuir el recolzament que se li va oferir des de l'Índia britànica. U rgyan dbang phyug havia col·laborat amb els britànics l'any 1904 quan va fer de mitjancer entre les tropes del coronel Francis Younghusband i les autoritats de Lhasa, contribuint d'aquesta forma decisiva a la signatura del Tractat de Lhasa d'aquell mateix any. Totes dues parts va manifestar un gran agraïment al futur rei de Bhutan i aquests serveis a la corona britànica van ser recompensats amb el títol de *Knight Commander of the Indian Empire*.

El règim monàrquic inaugurat per U rgyan dbang phyug s'ha perpetuat fins a l'actualitat, després del gir radical que es va produir l'any 2008 quan el país va culminar el procés pel qual va esdevenir una monarquia parlamentària multipartidista amb una constitució plenament democràtica encapçalada per l'actual rei 'Jigs med ge sar rnam rgyal dbang phyug (1980), rebesnét del primer rei del Bhutan.

A partir de 1918, U rgyan dbang phyug havia intensificat el seu interès pels afers religiosos i havia esdevingut un gran protector de totes les escoles del budisme tibetà. Va enviar monjos bhutanesos al monestir de 'Bras spungs de l'escola dge lugs a Lhasa i al monestir de rDzgos chen de l'escola rnying ma a Khams. Va subvencionar l'edició d'una col·lecció de *gter ma* de l'escola rnying ma i va contribuir a la restauració de

¹⁴ *dpon slob*

¹⁵ *rdzong*

l'stūpa de Swayambhunath a Kàtmandu. Dos cops al mes feia encendre mil llànties de mantega al gran temple del gTsub lag khang de Lhasa. És en aquest ambient profundament religiós que Khyung sprul rin po che i Bon nyid fan la seva aparició al Bhutan i naturalment la seva presència no va passar desapercebuda al sobirà del corona del corb que els va acollir molt gentilment.¹⁶

El primer indret de Bhutan on vam aturar-nos fou el monestir de sPa gro sTag tshang gi seng ge rdzong.¹⁷ Buscàvem la cova¹⁸ on els dos grans mestres del passat Bla chen Dran pa nam mkh'a i Khyung po Gyer chen zla med van amagar una gran quantitat de textos bonpos *gter ma*, com el cicle "dBal phur sde skor don gsum", i que més tard en temps moderns van ser descoberts pel lama Khu tsha zla 'od 'bar. En agraïment a la possibilitat de meditar en una cova tan sagrada com aquesta vaig decidir compondre una poesia que expressés la meva joia. [176-177]

[177] Primerament vam netejar la cova i després vam fer pràctiques de meditació i vam fer ofrenes de llànties fetes amb la mantega que ens havien donat els mercaders de Ba ri. També vaig recitar una cançó dedicada als nombrosos donants de la regió, en agraïment pel suport que rebien el monestir i els religiosos de l'indret [177-178]. [178] Va ser en aquell moment quan van arribar provisions enviades directament pel rei de Bhutan,¹⁹ de manera que vam poder quedar-nos a la cova de dPal phug durant uns dies practicant *gcod*.

[179] Més endavant vam anar a la cova de Mon chu mo phug²⁰ on ens hi vam quedar durant dos mesos meditant en un lloc tan aïllat i beneït que ens va fer desenvolupar molt el sentit de renúncia i el cansament pel samsāra, la devoció, la visió pura i la compassió, així com els coneixements de l'experiència i la realització. Per homenatjar el resultat excel·lent de la

¹⁶ Nom amb què es coneix la corona reial bhutanesa.

¹⁷ El monestir budista de sTag tshang.

¹⁸ dPal phug [185]

¹⁹ 'Brug rgyal po: "El rei drad del tro."

²⁰ El poema del corol·lari l'anomena l'indret sagrat de mKha' 'gro Thugs rje kun sgrol i també l'associa a l'assoliment de la llarg vida de Padmasambhava, més enllà del naixement i la mort [185].

meditació, vaig compondre un altre poema de lloança d'aquest indret [179-181].

[182] Després al cementiri vam practicar *gcod* de *gnyan sa* durant set dies. En el moment de l'ofrena del cos, vaig tenir un somni en què apareixia un gegantesc iac negre, gros com una muntanya i que anava fent brams eixordadors, però en realitat això no era més que una percepció subjectiva de la meva ment i, per tant no havia d'existir cap mena d'aferrament cap aquesta visió per part meva; i efectivament de forma natural es va esvaïr. La visió no tenia res a veure amb déus i dimonis.²¹

A continuació, després d'esquarterar el meu propi cos i mentre feia l'ofrena, se'm va aparèixer un monjo vestit amb hàbit i un birret groc, un seglar amb el cabell llarg i de color de cendra, i una dona amb un vestit tradicional tibetà²² que em van devorar de forma molt violenta.²³

Finalment, quan ja era a punt de marxar, vaig visualitzar el victoriós gShen rab transmetent la doctrina del Bon a tots déus i dimonis de l'univers i al mateix temps els oferia la benedicció de la maduració i l'alliberament. Alguns d'ells van alliberar-se amb el segell del ferm compromís de perseverar en els actes virtuosos i d'abandonar tots els mals pensaments envers els altres. Després de recitar la pregària de la benedicció per als déus, dimonis i homes, vam marxar cap a un altre lloc. Acabat el ritual del *gcod*, Khyung sprul rin po che va dirigir-se a la clau²⁴ de l'indret sagrat de sTag tshar.²⁵

El rei de Bhutan després d'haver-los obsequiat amb provisions diverses mentre els monjos eren a les coves de sTag tshang, decideix finalment conèixer-los personalment i els convida a palau. La data de la trobada no s'especifica, però només va

²¹ Khyung sprul rin po che manté la concentració i no es deixa emportar per la il·lusió d'algunes visions sense importància com els del iac negre.

²² Bud med bod chas byas pa na yar seg.

²³ Descriu el drama místic de la pràctica del *gcod*. Veure capítol sobre el context religiós.

²⁴ No queda clar el significat de "clau" (*lde mig*).

²⁵ Al corol·lari: sTag tshar [187].

poder produir-se a principis de 1922, d'acord amb el curs d'esdeveniments anterior i posterior a la trobada. Som, per tant, al quinzè any de regnat de O rgyan dbang phyug,²⁶ del país de l'escola 'bruk pa bka' rgyud.²⁷ Això no és cap impediment perquè, d'acord amb la biografia, les especials qualitats espirituals dels dos monjos bonpos hagin desvetllat una gran admiració en el monarca budista. De la mateixa manera, Khyung sprul rin po che, agraït per la deferència del sobirà, accepta la proposta de restar al país oferint ensenyaments als devots bhutanesos i recitant les escriptures budistes del *bka'* *'gyur*. Fins i tot, se'ls ofereix la possibilitat de fundar un monestir bonpo a l'indret sagrat de sTag tshang; un projecte que no es podrà dur a terme finalment.²⁸ Tanmateix, l'estada al Bhutan es limitarà a menys d'un any quan un desagradable incident fa pensar Khyung sprul rin po che que la seva vida i la de Bon nyid corren perill. No se'ns expliquen les circumstàncies exactes del suposat intent d'assassinat dels dos monjos bonpos, però resultar clar que el rei no hi té res a veure.

Quan érem a punt de marxar del país, per buscar d'altres coves de meditació vam ser convidats a palau pel rei del Bhutan, el qual ens va oferir suport per restar al regne durant un temps prolongat. Se'ns va adreçar de la següent manera:

"Podeu quedar-vos en altres llocs de retir a les muntanyes del Bhutan que desitgeu sense que hàgiu de marxar a d'altres indrets a fora. [183] En primer llocs, podeu completar la transmissió de les instruccions religioses a la gent d'aquestes contrades i posteriorment, com que encara hi ha molta gent que demana ensenyances religioses, els les podeu explicar; i finalment també em podeu ensenyar els preceptes i les instruccions a mi mateix. Resteu enguany, sense dubtar ni un instant. Si ho feu, us permetré fundar un recinte de meditació aïllat a sPa gro sTag tshang o altres llocs. Rumieu-hi."

²⁶ Ugyen Wangchuk, en transcripció oficial bhutanesa.

²⁷ A la meitat oriental del Bhutan hi ha una presència més important de l'escola rnying ma del budisme tibetà.

²⁸ Ni s'ha pogut dur a terme al llarg de tot el segle XX. D'acord amb el monestir de sMan ri (Índia) existeix la possibilitat que a partir del 2010 s'intentés construir algun centre bonpo al Bhutan després de segles de perllongada absència.

Vam acceptar l'hospitalitat del rei i van instal·lar al temple Nyams med lha khang on vam recitar un cop el *bka' 'gyur* budista complet al llarg de cinc mesos. Durant aquesta època, va ser quan una nit, una dona gran i la seva filla ens van preparar el sopar. Després de menjar, vam patir molts dolors a l'estómac i ens vam trobar molt malament. Vam adonar-nos-en que el sopar contenia verí. Jo vaig aconseguir separar els elements nocius dels beneficiosos a l'interior del meu cos, entrant l'estat de relaxament en completa equanimitat, de manera que vaig vomitar tot el verí, mentre que Bon nyid va aconseguir recuperar-se després de provocar-se una diarrea per mitjà del ioga del *rlung*.

Més tard encara vam rebre una trentena de persones que volien recitar tres-centes mil vegades la pràctica preliminar sNgon 'gro. Vaig compondre una missiva a l'estil de la "Carta a un amic" de Nāgārjuna²⁹ adreçada al rei de Bhutan i que es pot trobar en la meua col·lecció de poemes mGur 'bum. Tot seguit, al vespre vam prendre la decisió de marxar d'amagat i abandonar el país ,dirigint-nos a Jo mo lha ri.³⁰

Resum de dPal ldan tshul khrims [183-188]

²⁹ Klu sgrub

³⁰ La muntanya sagrada situada a la frontera entre Bhutan i Nepal de 7.314 m d'altitud.

CAPÍTOL VII

(1922)

BHUTAN-TIBET-ÍNDIA-NEPAL

**Sobre com va establir connexions religioses, practicar i
pelegrinar durant els seus viatges a
lHa ri nyi phug, lHo gro mo i l'Índia**

[188]

Els dos monjos acaben deixant Bhutan pel mateix punt fronterer que van entrar: el coll de Dre mo la. Entren de nou al Tibet i s'endinsen a la vall de Gro mo on hi havia nombroses comunitats bonpos, en un moment molt delicat per als seus monestirs, conseqüència dels intents de Pha bong kha ba bDe chen snying po (1878-1941), un lama budista de l'escola dge lugs que des del monestir de Se ra a Lhasa havia iniciat una campanya per convertir al budisme les poblacions bonpos tant de Hor com de Gro mo. Pha bon kha ba bDe chen snying po va ser el responsable del retorn del culte a la deïtat Shugs ldan en alguns ambients religiosos de l'escola dge lugs, amb trets excel·lents respecte a les altres tradicions religioses tibetanes, fossin budistes o bonpos. Alguns lames destacats van seguir posteriorment aquest moviment purista dge lugs, entre ells, Khri byang Blo bzang ye shes (1910-1981) i Ngag dbang skal bzang (n. 1865), conegut com el Gro mo dge shes rin po che, el lama budista més destacat de la vall de Gro mo i abat del monestir de Dung dkar d'aquesta regió.¹ Va ser aquest darrer el que va iniciar la campanya de conversió de fidels bonpos al budisme l'any 1918, tot just quatre anys abans de l'arribada de Khyung sprul rin po che a la vall. Aquesta era la tensió en el si de la comunitat bonpo de Gro mo i en la qual va intervenir Khyung sprul rin po che oferint

¹ KARMAY Samten G. *The Arrow and the Spindle, Studies in History, myths, Rituals and Beliefs in Tibet, Vol. II.* op.cit. 2001. p. 196-198; KARMAY Samten G. L'identité bönpo aujourd'hui, a *Tibétains, 1959-1999: 40 ans de colonisation.* BUFFETRILLE Katia and RAMBLE Charles (eds.). Paris: Éditions Autrement, 1988. p. 85

alguns consells als monjos dels monestirs de la regió. Cal destacar que el corol·lari és més explícit quan es refereix a aquests problemes com de caire polític-religiós (*bstan srid*), sense donar més detalls.

[188] Un cop acabada la recitació del *bk'a 'gyur*, just al moment de marxar, alguns deixebles i donants, ens van pregar que ens quedéssim i ens van oferir molt de menjar i presents, un rere l'altre. Davant d'aquesta situació, vaig arribar a la conclusió que tot plegat podia arribar a causar-nos massa distracció, així que ben aviat de matinada ens vam llevar, vam penjar-nos a l'esquena la bossa de viatge i vam abandonar el temple. Abans però, vam deixar a un assistent la carta amb el poema de consells adreçada al rei perquè li fos lliurada un cop fóssim fora. Vaig dir-li: "Fes arribar aquesta carta al rei amb diligència, enguany marxem cap a l'Índia per continuar el nostre pelegrinatge; però en una futura ocasió tornarem".

Vam creuar sPa gro i en tres dies vam ser a una vila elevada del Bhutan.² Va ser aleshores quan vam rebre una carta del rei³ que ens va enviar a través d'un missatger on deia: "Si aquest any no teniu cap altre remei que viatjar a l'Índia sense remei, us prego que torneu l'any vinent sens falta a Bhutan".

El rei va acompanyar el missatge amb diversos presents de vestits de seda per a tots dos, dues-centes monedes angleses d'argent,⁴ arròs,⁵ *rtsam pa*, te i mantega. Tanmateix, nosaltres només vam acceptar un vestit i la meitat dels diners, per no decebre el rei, però la resta l'hi vam retornar juntament amb una carta que contenia un poema d'agraïment compost per mi mateix⁶ [188-190].

² Grong stod

³ O rgyan dbang phyug.

⁴ *dnkul rkyang dbyin sgor*

⁵ Primer cop que apareix aquest gra, propi d'un clima temperat com el de bona part de Bhutan. Les monedes angleses i l'arròs fan sentir la presència de l'Índia molt a la vora.

⁶ L'acceptació parcial d'un regal o una donació és una mostra de rebuig cap al món material per part dels dos monjos.

[190] Vam tornar al Tibet i vam arribar davant la muntanya de Jo mo lha ri, on ens hi vam quedar vint-i-cinc dies aproximadament, concretament a la cova de Lha ri nyi phug. Vam fer diverses pràctiques religioses com la recitació dues-centes mil vegades del mantra Bya ri ma de Tshe dbang rig 'dzin. Mentre era en aquest indret va aparèixer en la meva ment com eren i què feia els meus lames, què havien fet, la meva terra natal, els meus pares i tots els meus companys religiosos. Vaig parlar-ho amb Bon nyid i vam concloure que aquests pensaments eren similars als del somni que vaig tenir fa temps i que m'anunciava la mort del meu lama arrel sGo ston Nyi ma rgyal mtshan, així que vaig pensar que potser ara tenia una premonició de la mort del meu altre lama arrel Nyi ma 'bum gsal rin po che. Vam entristir molt i vaig compondre un poema de lament i record pel lama arrel [190-191].

[192] Des d'aquí ens vam traslladar a la regió sud de la vall de Gro mo fins al monestir de Gro mo Pad dgon, on vam descansar durant quaranta dies. Posteriorment, vam visitar i fer ofrenes de te i seixanta *tam ka* als tres monestirs bonpos de la regió de Gro mo: el mateix Pad ma dgon i els de Shug pa gtan shug i Yang dgon. Precisament, els seus lames, monjos i patrons donants d'aquests monestirs van demanar-me que els aconsellés sobre la disputa que altre cop enfrontava els seus monestirs bonpos amb els monestirs budistes d'aquesta regió i els fes una predicció dels esdeveniments que podrien tenir lloc en el futur. Els vaig respondre amb una poesia. [192-196]

Tot seguit i després d'un nou episodi ple d'humor, els monjos creuen el pas de rDza leb la (en el text rDzi li la) de 4.386 m i entren a Sikkim, des d'on continuen fins a Kalimpong (en el text Ka gling spungs) a l'Índia britànica. En aquesta ciutat a cavall entre les àrees d'influència tibetanes i índies, Khyung sprul rin po che i Bon nyid hi romandran alguns dies. Hem de tenir en compte que en aquella època Kalimpong ja era una ciutat que bullia d'activitat econòmica, cultural i política en el seu rol com a pont entre el Tibet d'una banda i l'Índia de l'altra, i per tant la corona britànica. Una mostra d'aquesta intensa activitat és la presència a la ciutat de Khunu Tharchin Babu, (1890-1976). Nascut a la vila de Puh (Kinnaur, Índia) i convertit al cristianisme, aquest

enginyós que el 1925 fundaria el diari en tibetà "Me long", conegut també com el "Mirror" i que exercirà una gran influència sobre els tibetans com una de les úniques fonts de notícies escrites en la seva llengua. La major part dels exemplars publicats a Kalimpong eren enviats a Lhasa, on entre els seus lectors s'inclourien el tretzè i el catorzè Dalai-lames.⁷

[196] Després d'escriure el recull de consells els vam posar per escrit i els vam lliurar als lames i monjos de la regió. Tot seguit vam deixar l'indret i van emprendre definitivament el camí que ens havia de conduir a l'Índia. Vam travessar la frontera entre tots dos països a través del coll de La mtho ba rdzi li la (rDza leb la)⁸ i en el camí de baixada cap a Ka gling spungs (Kalimpong) vam creuar-nos amb un grup d'homes i dones tibetans que feien el camí de pujada. Ens van preguntar on anàvem i els respongueren. "Anem a Ka gling spungs, és a prop?". I els altres replicaren: "Sou tot just a punt d'arribar-hi". Un del grup va afegir: "Avui dues noies de Ka gling spungs (Kalimpong) trobaran marit". I tots van esclafir a riure. Els vaig replicar amb un poema [196-197] que els va fer avergonyir.

[197] Finalment vam arribar a Ka gling spungs (Kalimpong) i ens hi vam quedar durant uns quants dies, on vam pregar pels fidels patrons donants amb qui vam establir una relació religiosa. Vaig compondre un poema d'instruccions i consells a petició del monjo dGe slong Blo gros bzang po, que era objecte de veneració per part de molts donants⁹ [197-201]. [201] El poema té com a data de composició el vint-i-novè jorn del desè mes de l'any del gos d'aigua¹⁰ (1922).

Després de donar per finalitzada la seva estada a Kalimpong, els dos monjos inicien el seu primer llarg trajecte per l'interior d'Índia. Khyung sprul rin po che, en

⁷ The Tibet Mirror, Columbia University Libraries:

http://www.tibet.columbia.edu/library_collections/mirror/about.html

⁸ Des d'aquí i al llarg del següents capítols, especialment en el seu pas per Índia, col·loquem entre parèntesi el topònim correcte en la seva forma més actual, quan ha estat possible identificar-lo.

⁹ El corol·lari afegeix que el poema també va dedicat a rTa mgrin mtsho mo.

¹⁰ 17 de desembre de 1922.

aquesta ocasió i en d'altres posteriors, entra en contacte amb una Índia sota l'administració colonial directa, establerta el 1858, i coneguda oficialment com el British Raj o l'Imperi britànic d'Índia¹¹ des de 1876 amb la proclamació de la reina Victòria com emperadriu d'Índia; una administració que s'estén fins el 1947. El lama bonpo coneix una Índia del període entre les dues Guerres Mundials quan el moviment nacionalista indi inicia la seva ascensió, però la biografia no fa cap esment ni explícit ni implícit a la política índia del moment. Les referències són molt indirectes i fan només referència a aspectes "tècnics" del viatge i les estades com quan parlen de *dbyin sgor* o "monedes angleses" per referir-se a la unitat de moneda. No hi ha dubte que Khyung sprul rin po che fa "un ús pràctic" dels avantatges tècnics que li ofereix l'Índia colonial com són el ferrocarril i els cotxes per a un transport ràpid i efectiu i, molt especialment, la impremta litogràfica¹² que contribuirà a la difusió de la seva obra al Tibet occidental.

Khyung sprul rin po che no dubta, per tant, en utilitzar els moderns mitjans de transport que li ofereix l'Índia britànica com l'extensa xarxa ferroviària del *ri li gha dril* i del *mo Tra*. Els monjos bonpos inicien el seu particular pelegrinatge als llocs sagrats del budisme de nord d'Índia que els portarà a l'indret on Buddha va començar la seva etapa ascètica extrema (Nairañjanā), on va il·luminar-se (Bodh Gayā), on va fer el primer gir a la roda de la doctrina (Sarnath) i el segon gir a la doctrina (Rājgīr), on va passar llargues temporades donant ensenyances durant l'estació de pluges (Śrāvastī o Jetavana) i, finalment, on va morir ([Kusīnāra](#), actual Kushinagar). Segueixen escrupolosament tots els indrets de rellevància en la biografia de Buddha, excepció feta del lloc de naixement que tanmateix visitarà Khyung sprul rin po che en un segon pelegrinatge a la regió anys més tard.¹³

Posteriorment vam anar fins a l'estació¹⁴ on vam pujar al tren. L'itinerari que vam seguir va ser el següent: Shri ri ghi dris (Shiliguri), Sa ra sa ti spur

¹¹ Per un estudi global del British Raj recent, veure: MARKOVITZ Claude (ed.). *A History of Modern India 1480-1950*. Londres: Anthem Press. 2002. pp. 345-493 (traducció de l'original *Histoire de L'Inde Moderne*. Librairie Arthème Fayard. 1994)

¹² Khyung sprul rin po che i els seus deixebles faran ús de les impremtes de Delhi de forma habitual, a partir de l'any 1930.

¹³ Per evitar un excés de notes, s'ha col·locat el topònim indi identificat entre parèntesi, darrere el topònim tibetanitzat per l'autor. Sovint un mateix topònim troba diferents fórmules tibetanitzades, fins i tot, en el mateix paràgraf.

¹⁴ *tri se brag, kri se brag* (corol·lari).

(Samastīpur) i Son spur (Sonepur). Aquí vam creuar el riu Ganges en barca i l'itinerari va continuar per: Kri ka ghar, Bha gi spur i Bhag ti spur (Bakhtiyarpur). A una milla¹⁵ aproximadament en direcció nord vam visitar Na lenDa (Nālandā). D'allà vam seguir en tren fins a Ra dza bhir (Rājgīr) on vam visitar la muntanya sagrada de Bya rGod phung po'i ri.¹⁶ El viatge va continuar dotze milles en direcció sud fins a l'estació¹⁷ de Ti la ya (Tilaiya) on vam aturar-nos.¹⁸

Vam baixar a Gha ya rje (Gayā) i vam haver de seguir aproximadament set milles en direcció sud per arribar a rDo rje gdan (Bodh Gayā).¹⁹ Vam continuar a set milles a l'est fins arribar al cementiri sagrat de bSil ba tshal (Sītāvana), on també vam poder contemplar el riu Ne ranydza na (Nairañjanā).²⁰ Després vam seguir en direcció nord fins arribar a Gha ya go ri (Gayā).²¹ També vam visitar l'Stūpa blanc de la gran puresa de la ciutat de Gha ya (Gayā). Vam sortir de l'estació de tren de Gha ya (Gayā) per traslladar-nos fins a l'estació de Mo gal (Mughal Sarai), des d'on finalment vam arribar a Bha ra na dzâ (Vārāṇasī), que també es coneix com Kan gro'u man gro'u. Vam agafar el tren Ha ba²² i vam baixar a Sa ra na ti (Sarnath) i després de continuar més o menys una milla cap al nord-oest vam arribar a Wa ra na si.²³

De nou vam tornar cap a l'estació de Sa ra nā thi (Sarnath) i d'allà vam seguir fins Ta sir rdo ri ya. [202] Vam continuar en cotxe i tren fins arribar a Ka si ya (Kaisa) des d'on vam poder visitar rTsa mchog grong ([Kuśināra](#), actual Kushinagar), que es trobava a dues milles de l'indret. Des de Ka si yi (Kaisa) vam arribar a l'estació de Pa tra na (Padrauna) i d'aquí fins a fins a Gho rog pur (Gorakhpur) vam passar per unes deu estacions. Finalment,

¹⁵ *mil li*

¹⁶ El Pic dels voltors.

¹⁷ *kri sing*

¹⁸ En aquí van haver de canviar de línia de tren per poder seguir el seu camí cap a Gha ya (Gayā).

¹⁹ El corol·lari puntualitza que a rDo rje gdan van fer-hi gran quantitat de prostracions, circumval·lacions, ofrenes i banquets rituals.

²⁰ A la vora d'aquest riu Buddha va practicar l'ascetisme extrem.

²¹ Gha ya gho ri, al corol·lari

²² Ha ba gha dril

²³ Probablement es refereix a Sarnath. Al corol·lari utilitza la forma Wa ra na sa.

vam arribar fins Bhal ram spur (Balrampur), des d'on vam recórrer deu milles en direcció nord-oest per arribar al parc Dzā ti'i tshal (Jetavana). Aquest és "l'indret famós on es dona menjar als que no tenen protecció."²⁴

Khyung sprul rin po che va accedir al Nepal a través de la frontera situada després l'estació de Raxaul (Índia). La via del tren s'atura a pocs quilòmetres dins de Nepal, des d'on han de seguir caminant per arribar a la capital Kàtmandu, on visiten diversos monuments budistes. En el corol·lari es descriuen d'altres llocs visitats a Yam bu (Kàtmandu) i destaca especialment el palau reial, on van poder veure una exhibició d'animals salvatges amb tigres, lleopards, elefants, rinoceronts i tota mena de bèsties, referint-se probablement a alguna mena de zoològic. Finalment, també s'hi explica que van anar a una propietat del ministre Chos blon chen po²⁵ Dharma sa u, que esdevindrà patró donant de Khyung sprul rin po che i Bon nyid al llarg de la seva estada a Nepal.

Van tornar a Bhal ram spur (Balrampur) i vam continuar camí fins a Rag sor (Raxaul) des d'on vam creuar la frontera amb el Nepal. Cada bitllet ens havia costat una mica més de vint monedes.²⁶ Des de Rag sor (Raxaul) vam caminar durant set dies fins arribar als stūpes de Nepal²⁷ on vam visitar els grans stūpes de Bya rung kha shor (Bouddhnath) i de 'Phags pa shing kun (Swayambhunath), així com sTag mo lus sbyin (Namobuddha)²⁸ i molts d'altres monuments cèlebres de la regió. A tots ells van fer circumval·lacions, prostracions i ofrenes i vam pregar per al bé de tots els éssers vius. Finalment vaig anar a meditar a la cova de Le shod.²⁹

Resum de dPal ldan tshul khrims [202-205]

²⁴ Tib. mGon med zas sbyin gyi gnas

²⁵ Ministre de la religió.

²⁶ *sgor (mo)* o rúpies.

²⁷ Ba yul mchod rten. És a dir Kàtmandu, que al corol·lari l'anomenen el "centre del Nepal, regne de Gurkha" (Tib. Gor Sha'i rgyal khab bal yul mthil) [204]

²⁸ L'indret on Buddha en una vida anterior va fer ofrena del seu cos a una tigressa afamada que no tenia menjar per als seus cadells, d'acord amb la tradició.

²⁹ Cova A su ra. Veure capítol VIII:

CAPÍTOL VIII

(1923-1924)

NEPAL

**Sobre com va practicar profundament a la sagrada i secreta
cova A su ra yi brag phug, després de visitar
tots els llocs sagrats del Nepal**

[205]

Khyung sprul rin po che va visitar bona part dels indrets sagrats del budisme a la vall de Kàtmandu tal i com es descriu en el text. De la mateixa manera que a l'Índia i, parcialment a la primera part del seu pelegrinatge al Tibet, el lama bonpo no fa diferències entre monuments budistes i bonpos. D'una forma gradual, posa en evidència la seva posició filosòfica propera al moviment *Ris med*, on no s'estableixen jerarquies entre budisme i Bon.

Khyung sprul rin po che va arribar a un Nepal governat per la dinastia Rana que des del segle XIX ocupava la màxima autoritat executiva de l'estat, relegant els monarques de la dinastia Shah a un paper purament decoratiu. Entre 1901 i 1929, Chandra Shamsheer Rana va governar el país amb el títol de Mahārāja i, en tot moment, va saber controlar el jove monarca Tribhuvan Bir Bikram Shah, coronat el 1913. A diferència dels seus antecessors, el govern d'aquest Rana va distingir-se per l'austeritat i per tot un seguit de reformes que van incloure l'abolició de l'esclavitud i del sati.¹ Va donar total recolzament a la política britànica al Tibet i va recolzar la invasió de 1904. Com a recompensa per la seva col·laboració amb els britànics durant la Primera Guerra

¹ BARRAUX Roland. *Histoire de Népal*. Paris: L'Harmattan, Paris, 2007. p. 99-100.

Mundial,² el 1923 va aconseguir que Gran Bretanya reconegués la plena independència del Nepal.³

Després de visitar la vall de Kàtmandu, els dos monjos bonpos es dirigeixen a la cova sagrada per a budistes i bonpos coneguda amb els noms de Yang le shod i A su ra. La cova està situada al sud de Kàtmandu, prop de Pharping. Ha estat i continua sent un dels indrets més visitats pel pelegrins tibetans al Nepal. La tradició bonpo situa en aquesta cova en temps remots al mestre gSang ba 'dus pa, príncep de sTag gzigs i conqueridor d'uns dimonis *dmu* als que va transformar en protectors de la religió Bon en aquesta cova del Nepal. La visió de cinc *dākiṅīs* farà que Khyung sprul rin po che decideixi romandre a la cova durant gairebé un any en un profund estat de retir.

[205] En el Nepal vaig pelegrinar a molts indrets sagrats⁴ com els grans Stūpes de Bya rung kha shor,⁵ 'Phags pa shing kun,⁶ [206] sTag mo lus sbyin,⁷ Yam bu'i 'Phags pa rang byon,⁸ Glang ru lung bstan,⁹ Khor Sham sgrom ma gsung byon,¹⁰ Phag mo'i gnas¹¹ i mNgal chu.¹²

Posteriorment vam viatjar a la cova A su ra'i brag phug. En direcció nord-oest, respecte a la cova, s'estén la serralada de muntanyes Yol mo gangs.¹³ Es tracta de la famosa cova de meditació on en el passat un dels grans

² Almenys 10.000 gurkhes van morir i 14.000 van resultar ferits o van ser donats per desapareguts a la Primera Guerra Mundial. GOULD, Tony. *Imperial Warriors: Britain and the Gurkhas*. Londres: Granta, 1999. p. 197, 126.

³ WHELPTON John. *A History of Nepal*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005. p. 63-65

⁴ Tots ells a la vall de Kàtmandu.

⁵ Bouddhnath.

⁶ Swayambhunath.

⁷ Namobuddha.

⁸ D'acord amb el poema corol·lari del capítol anterior es refereix a Yam bu'i Phags pa rang byon 'Ja' ma li, és a dir, a l'estàtua sorgida de forma natural anomenada Jo bo 'Ja' ma li dkar po (El blanc Senyor Jamali) també conegut com Machhendranath. Representa el bodhisattva sPyan ras gzigs (Avalokiteśvara) . Està situada la temple de Jana Bahal.

⁹ Ri glang ru lung bstan (La muntanya de la profecia de les banyes del búfal), coneguda com La muntanya de Nāgārjuna. Situada a set quilòmetres a l'oest de Kàtmandu acull un stūpa considerat com el tron de Buddha.

¹⁰ Es refereix a sGrol ma gsung byon, coneguda com "La Tārā parlant de Bhaktapur"

¹¹ Pharping o en tibetà Pham thing, l'indret sagrat de rDo rje phag mo (scr. Vajravārahī). A la vall de Kàtmandu, prop de la cova d'A su ra.

¹² Phag mo mngal chu (El fluid de la matriu de Vārāhī) o Guhyashwori (Consort del secret). La llegenda diu que nodreix Kàtmandu. Hi ha l'Stūpa de la Saviesa sorgida per si mateixa.

¹³ Al poema del corol·lari s'esmenta la serralada fronterera de La phyi Gangs. Veure capítol IX.

mestres gShen, gSang ba 'dus pa, va aconseguir dominar els dimonis *dmu* d'entre el grup de déus i dimonis.¹⁴ En un període intermedi, la cova coneguda com Yang le shod kyi brag phug es va associar amb el mestre Padma 'byung gnas.¹⁵

Es tractava d'un lloc de bellesa única amb hiverns on el sol escalfa i estius amb una brisa fresca, ple de camps de conreu rics en collites i [207] amb boscos frondosos plens de flors i arbres com els ginebres, sàndals i *agaru*¹⁶ també d'ocells com els cucuts, rossinyols i lloros. Semblava el paradís dels déus a la terra dels humans. En aquesta cova, vam estar més d'un any meditant-hi.

Un dia, mentre era assegut a la gespa se'm van aparèixer cinc noies joves¹⁷ al centre d'un bonic núvol blanc al cel. Portaven el cabell enrotllat dalt del cap i lluien joies i [208] túniques de seda molt boniques. Se'm van adreçar amb les paraules següents:

Escolteu, oh noble!
al cor dels mil sis-cents maṇdales
de l'oceà infinit de les tres arrels,
hi ha tres supremes llocs sagrats del cos, la parla i la ment
per al sagrat sol de la compassió,
el més important dels cinc castells de Ma rgyud.¹⁸

Entre Zhang zhung, Tibet i Índia
hi ha la serralada de l'Himàlaia,
pures muntanyes de neu fresca.

¹⁴ sDe bryad dben dgu

¹⁵ El mestre budista Padmasambhava del segle VIII.

¹⁶ *Aquilaria agallocha Roxb.*

¹⁷ Pud med gzhon nu. El corol-lari les descriu com a dākiṇīs.

¹⁸ Significa Tantra mare i és la deïtat tântrica principal de la religió Bon. Se'l representa dret amb els cames obertes. Té setze braços i set caps. Amb una mà té agafat un vas cranial amb un cor fresc i sang. El color del cos és blau fosc i presenta dues ales aixecades. La seva consort és Kye ma dmar mo i es representa de color vermell. KVAERNE Per. *The Bon Religion of Tibet*, op. cit. 1995. p. 74; KARMAY Samten G. *The Treasury of Good Sayings, A Tibetan History of Bon*. op. cit. 1972. p. xxiv

El gran indret sagrat i suprem del cos,
és la muntanya de Cal bhel gangs ri
al sud de Zhang chung, La dwags i Zangs dkar¹⁹
i al nord de Za hor²⁰ i Gar zha,²¹
on hi viu la ḍākiṇī protectora amb rostre de lleó.

El gran indret sagrat i suprem de la parla,
és La phyi gangs,²²
al sud de gTsang gi La stod²³ al Tibet
i al nord de Yam bu²⁴ a Nepal,
on hi viu la ḍākiṇī protectora amb rostre de tigre.

El darrer gran indret sagrat i suprem de la ment,
és Tsa ri tra,²⁵
al sud de Nyang po, Dwags po i rKong po²⁶
i a la muntanya de Glo al país de Mon,
on hi viu la ḍākiṇī protectora amb rostre de porc.

D'entre aquests, el sagrat indret de la parla,
on s'hi concentren sempre núvols
de les ḍākiṇīs mares i filles i dels dPa' po,
se'l coneix com Gangs sman mThon thing rgyal mo²⁷
i sagrat indret de La phyi.
Si resteu amb joia
a la sacra cova d'A su ra,
que és un dels indrets sagrats
on es manifesta la ment de Ma rgyud,
aconseguiu ràpidament beneficiar la religió i els éssers vius

¹⁹ Ladakh i Zanskar.

²⁰ Regions baixes de l'actual Himachal Pradesh (Índia).

²¹ Lahaul

²² La serralada de muntanyes sagrades situada entre el Tibet i Nepal.

²³ Part occidental de la regió de gTsang.

²⁴ Kàtmandu.

²⁵ Les muntanyes de rTsa ri al sud-est del Tibet, prop de la frontera amb Arunachal Pradesh (Índia).

²⁶ Regions del sud-est del Tibet.

²⁷ La muntanya de mThon mthing rgyal mo és coneguda al Nepal com Gaurishankar.

[209] i assolireu sense esforç els siddhi suprems.

Després de fer la profecia, el núvol va fer-se més gros i la imatge de les noies es va fer invisible. Després de sentir-les, vaig decidir restar durant molt de temps en aquest indret sagrat.

Van estar tot l'hivern fent pràctiques de meditació, vam recitar cent mil vegades el mantra de Tshe sgrub durant deu dies i vam compondre un gran nombre de poemes. Vam animar tota la gent que hi havia al nostre voltant, homes i dones seglars, a practicar accions virtuoses d'acord amb la religió, de manera que vam aconseguir una comunitat formada per desenes de deixebles. Més d'una cinquantena van recitar cinc-centes mil vegades el sNgon 'gro, una vintena van recitar un milió de vegades el baDzra gu ru,²⁸ mentre que un altre grup es va dedicar a recitar cent milions de vegades el MaNi²⁹. Jo mateix vaig desenvolupar encara més la meva pràctica espiritual i vaig millorar la comprensió dels estadis³⁰ del bodhisattva, [210] i això va fer sentir-me molt feliç i amb una ment clara. Per aquest motiu, vaig compondre una poema [210-211].

La biografia fa esment en aquest punt a l'existència d'un càrrec del govern nepalès, Dharma sā u, del qual només es diu que és un ministre de la religió i no es donen més detalls. Dharma sā u impressionat pels coneixements de Khyung sprul rin po che esdevé patró i donant del monjo bonpo, facilitant d'aquesta manera la seva llarga estada a la cova d'A su ra.

[211] En aquell temps, el devot donant Dharma sā u³¹ va demanar-me que li transmetés les instruccions profundes i secretes del "Alliberament de les cadenes".³² [211-221] [222] Aquestes ensenyances les vaig posar per escrit a

²⁸ Mantra del Vajra guru (budista).

²⁹ Mantra Om maṇi padme hūṃ (budista).

³⁰ *sa lam*

³¹ En altres ocasions se l'anomena Dharma sa u.

³² Amb el títol de bShad pa'i dmar khrid 'ching ba rang sgröl s'especifica al corol·lari [232]

requeriment del propi gran ministre religiós Dharma sã u,³³ i vaig signar l'escrit en un dia propici de l'any del porc d'aigua (1923) com a "g.Yung drung rgyal mtshan dpal bzang po, l'anacoreta sense destí fix que va trobar aquest cos humà a Khyung po,³⁴ país de Hor."³⁵

Una nit vaig tenir un somni en el qual se'm va aparèixer el sol al centre del cel i s'allunyava amunt i amunt fins que es dissolia a l'espai. L'endemà ho vaig explicar al meu company espiritual i em va dir que ell havia somniat en un eclipsi solar. Vam considerar-ho com un senyal de mal averany i ho vam relacionar malauradament amb la possible mort del nostre lama.³⁶ Efectivament, més tard quan ja érem a Khyung lung³⁷ vam assabentar-nos que el [223] lama Nyi ma grags pa del monestir de mKhar sna havia mort just en aquell moment.

Estava inquiet i arreu on mirava, veia els colors del camps que em feien pensar en les quatre estacions i en la transitorietat de totes les coses. Vaig reflexionar en el fet que no tornaria a veure els meus tres lames, ni els meus pares, ni els donants ni els deixebles que són lluny ni tota la gent que vaig conèixer pel camí. Em vaig entristir molt i vaig entendre que tots els afers del món del samsāra són mancats de sentit, i per aquest motiu, vaig compondre un poema de lament en un estat de melangia. [223-224]. [224] En acabar de recitar la poesia, vaig sentir com els déus del cel em posaven a sobre roba calenta del sol, els déus de la terra em posaven a sota una catifa d'herba suau i els déus del vent em posaven al mig un perfum. Em vaig sentir alleujat i amb la ment més clara. Llavors va arribar el meu company religiós i [225] vaig dedicar-li un altre poema. [226] Tots dos vam sentir-nos millor i ens vam recuperar de la profunda tristesa que ens afligia, de manera que vam decidir tornar a la cova de meditació.

³³ En aquí: Chos blon chen po Dharmasau.

³⁴ S'identifica amb Khyung po (Baix Hor), mlagrat que ell prové de l'Alt Hor.

³⁵ Tib. Khyung po 'am Hor yul du dal rten rnyed pa'i phyogs med ri khrod pa g.Yung drung rgyal mtshan dpal bzang po.

³⁶ La visió anuncia la mort de Nyi ma grags pa de mKhar sna, tercer lama arrel i "sol" de Khyung sprul rin po che, l'any 1923. Aquest somni ens permet conèixer l'any de la seva mort.

³⁷ Descrit a l'inici del capítol X.

La visita del iogui budista tibetà 'Jigs med 'od zer al complex de coves aporta un interessant debat respecte a les aproximacions filosòfiques que fan Bon i budisme en relació al sistema *rdzogs chen*. Ningú necessita convèncer Khyung sprul rin po che de la validesa de les teories budistes, però aquest no és el cas de molts monjos, ioguis i lames budistes. El debat que es produeix entre tots dos condueix a la conclusió que no existeixen diferències entre l'aproximació que fa el Bon o el budisme als conceptes més teòrics del *rdzogs chen*.

Un cop el iogui budista retorna al Tibet, els dos monjos ja no poden concentrar-se durant molt de temps en les seves pràctiques religioses. Mica en mica s'ha anat formant una nombrosa comunitat de deixebles al seu voltant i cada cop arriben més pelegrins tibetans interessats en rebre les seves ensenyances. Tot això unit a les altes temperatures que s'assoleixen a la vall i a la que els dos tibetans no s'hi acaben d'acostumar, els anima a continuar el seu pelegrinatge cap a l'oest amb la ment posada en els antics territoris del regne bonpo de Zhang zhung.

Més tard, al principi de la tardor, va arribar el gran iogui³⁸ rTsa ri'i sKyid phug mtshams pa rin po che 'Jigs med 'od zer³⁹ a la cova d'A su ra. La seva presència va ser molt ben rebuda per nosaltres. Vam rebre tota mena d'ensenyaments de *rdzogs chen* per part del iogui 'Jigs med 'od zer que havia estat deixeble de dos grans lames de l'època: el gTer chen bDud 'joms gling pa de mGo log a mDo smad i el Grub dbang Padma rdo rje'i rdor de Nyag rong.

Durant molts dies vaig mantenir intensos debats amb ell sobre les diferents aproximacions que fan el Bon i el budisme a conceptes propis del *rdzogs chen* com són la visió (filosòfica), meditació i conducta.⁴⁰ El iogui budista va mostrar una gran felicitat quan va concloure que no existia cap diferència

³⁸ rNal 'byor chen po

³⁹ El meditant de sKyid a rTsa ri.

⁴⁰ *lta sgom spyod*

entre Bon i budisme en la seva aproximació a aquests conceptes.⁴¹ Per a ell, la visió és igual de profunda, la conducta és igual de pura i el fruit és igual de gran, en les dues tradicions religioses.⁴²

Tot seguit, el lama de rTsa ri va abandonar A su ra i va emprendre el camí cap al nord en direcció a les coves de meditació de la regió tibetana de sKyid rong. Com a comiat, vaig oferir-li una cançó d'invocació. [226-227].

[227] En el període en què estaven molt concentrats en les nostres pràctiques de meditació, van començar a arribar molts grups de pelegrins tibetans a la nostra zona i vaig aprofitar l'ocasió per transmetre'ls diverses ensenyances budistes.⁴³ Davant la presència de tants seguidors, vam preferir descansar durant un temps als prats del voltant i Bon nyid va demanar-me que compongués un poema per relaxar la ment [227-229]. [229] El vaig signar com el "Iogui lliure de desig g.Yung drung rgyal mtshan."⁴⁴ A Bon nyid el poema el va ajudar a millorar en les seves pràctiques religioses i l'endemà, ell mateix va compondre un poema d'experiències espirituals [229-230]. A continuació encara vaig compondre un darrer poema dedicat al lama 'Jigs med 'od zer i que li vaig fer arribar a través d'una carta [230-231].

[231] Aquell hivern molts pelegrins continuaven arribant juntament amb molts nepalesos, i tots plegats ens venien a trobar per rebre les meves ensenyances. Al final, l'arribada de tanta gent va començar a suposar una distracció per a les nostres pròpies pràctiques i, a més, no ens vam acabar d'acostumar a les incomoditats ocasionades pel clima càlid de l'indret. Tot això va fer-nos desistir de continuar la nostra estada a A su ra i vam decidir continuar el nostre camí de pelegrinatge per l'Índia en direcció al Gangs Ti se on ens sentiríem molt més feliços. D'aquesta manera vam donar per conclòs el retir que s'havia allargat per un espai de dos-cents trenta dies i vam fer les preceptives recomanacions als nostres deixebles. Un retir tan llarg ens havia afeblit molt físicament, motiu pel qual vam decidir passar

⁴¹ Khong yang shin tu thugs mnyes nas bon dang chos la khyad par med

⁴² ITa ba zab mnyam dang spyod pa dag mnyam / 'bras bu che mnyam 'dug pa

⁴³ Chos 'brel lung khrid 'bra byas

⁴⁴ Chags med rnal 'byor g.Yung drung rgyal mtshan.

una temporada menjant i descansant per evitar emmalaltir en el nostre viatge cap a les terres de l'Índia. Després d'esperar que la pluja s'aturés, vaig compondre un poema d'instruccions per als meus deixebles que es pot trobar en el mGur 'bum i vam preparar-nos per deixar definitivament l'indret.

Resum de dPal ldan tshul khrims [231-235]

CAPÍTOL IX
(1924-1925)
NEPAL-ÍNDIA-TIBET

**Sobre com va pelegrinar a Gangs ri mtsho gsum i va rebre els
ensenyaments profunds de rdzogs chen del lama de
Nam mkha' khyung rdzong, després d'haver visitat Za hor,
Kinnaur i Zhang-zhung a mNga' ris**
[235]

Khyung sprul rin po che decidit a deixar el Nepal, prepara una carta per al patró donant Dharma sā u que molt generosament els ha ofert suport al llarg dels darrers mesos i emprèn el camí al costat de l'inseparable Bon nyid en direcció a l'Índia, en un viatge que els portarà fins els antics territoris del regne de Zhang-zhung dins la província occidental tibetana de mNga' ris. A llarg del camí viatjarà per tot el nord d'Índia, incloent un canvi de línia de tren a Delhi. Tanmateix serà la vall de Kinnaur, la regió índia on passaran més temps tots dos monjos i on establiran una estreta relació amb la casa reial governant de Bushahr¹ i les personalitats budistes més rellevants de la vall. Aquesta relació continuarà al llarg de dues dècades, un cop Khyung sprul rin po che s'hagi instal·lat definitivament al Tibet occidental. Posteriorment, el lama bonpo creua la frontera indo-tibetana per Srib skyes la, el coll que uneix Kinnaur amb mNga' ris, per dur a terme un recorregut pels indrets més sagrats bonpos i budistes de la regió parant especial atenció al monestir de Nam mkha' khyung rdzong i al complex sagrat de Gangs ri mtsho gsum, darrera fita de tots els pelegrins tibetans que aconsegueixen arribar a les terres del Tibet occidental.

¹ Bushahr o Bashahr

[235] Durant la primera meitat del primer mes de l'any² de la rata de fusta (1924), vaig abandonar finalment la cova A su ra, després de lliurar una carta a un assistent. La missiva de comiat anava destinada al donant nepalès Dharma sa u.

[236] Aquell mateix dia vaig pujar a la muntanya per descansar i meditar. Mentre era dalt de tot vaig tenir una visió³ com aquella en què havien aparegut cinc dones tot just després d'arribar a A su ra. De nou contemplava un núvol i en el seu interior apareixia una dākiṇī,⁴ que en aquesta ocasió se m'enduia volant cap al cel fins arribar a dalt de tot d'una muntanya de neu al bell mig de la serralada sagrada de La phyi gangs, des d'on vaig tenir l'oportunitat de visitar-hi tots els monestirs i coves de meditació.

La serralada de La phyi gangs⁵ és un dels indrets sagrats per a budistes i bonpos sense distinció situat a la frontera tibetana-nepalesa i tradicionalment ha estat objecte de visita per part de nombrosos pelegrins tibetans al llarg de la història. La població més propera al vessant tibetà és gNya' nang.⁶ És una regió reconeguda per la seva bellesa natural i en les fonts tibetanes apareix amb el nom complet de "Brog la phyi gangs phyi ra ba."⁷ Els pelegrins el coneixen com "La phyi" traduït com "Enllà del coll", ja que La phyi està situat exactament a l'altre costat de la frontera natural formada per l'Himàlaia vist des del costat tibetà. L'escola bka' rgyud considera La phyi i Gangs rin po che com els seus dos llocs més sagrats.⁸ Els budistes associen La phyi amb el cicle tântric de Cakrasaṃvara i amb l'hagiografia de Mi la ras pa. El poeta i adepte tântric va viure bona part de la seva vida i va morir a La phyi, motiu pel qual va esdevenir un indret molt

² Del 5 de febrer al 5 de març de 1924.

³ Es refereix a la visió del capítol VIII

⁴ Toni Huber a *Guidebook to Lapchi* fa referència a "cinc belles dones" relacionades amb Tshe ring spyang lnga que se li van aparèixer a Mi la ras pa durant la seva estada a la La phyi gangs: *Later in the water-snake year (1113) when the master was aged sixty-two, the queen of medicine deities, the auspicious Tsering Chenga, having come in the guise of five beautiful women, placed in the master's hands a full gemstone ladle, telling him it was wild-ox yogurt...* HUBER, Toni. *Guidebook to Lapchi, a Religions of Tibet in Practice*, LOPEZ D. (ed), Princeton: Princeton University Press, 1997. pp. 133-134.

⁵ Coordenades geogràfiques mesurades sobre imatge de satèl·lit (GE): 28° 9' 6.88" N, 86° 13' 28.61" E

⁶ També gNya' lam

⁷ *The Snowy Enclave of Nomadic La-phyi*. HUBER, Toni. A Guide to the La-phyi Maṅḍala: History, Landscape and Ritual in South-Western Tibet, *Maṅḍala and Landscapes*, A.W. Macdonald (ed), Nova Delhi: D.K. Printworld, 1997. pp. 233-286.

⁸ BUFFETRILLE, Katia. 1998 Reflections on Pilgrimages to Sacred Mountains, Lakes and Caves, a *Pilgrimage in Tibet*, McKay, A. (ed.), Surrey: Curzon Press. p. 20.

popular de pelegrinatge entre els tibetans. Khyung sprul rin po che sentia una especial admiració pel poeta i com hem vist anteriorment va arribar a ser considerat per algun dels seus seguidors com al seu propi renaixement.⁹ En aquest mateix capítol, Khyung sprul rin po che reproduïx un poema de Mi la ras pa. L'any 1901 el monjo budista dKon mchog bstan 'dzin kyi blo gros va visitar la serralada i va deixar escrita una guia religiosa a l'indret coneguda com "Guia a La phyi".¹⁰

Quan vaig retornar de la visió, la meva consciència pura i cristal·lina va donar lloc a una gran devoció per aquell indret sagrat que em va conduir a compondre i recitar una cançó de lloança a les muntanyes de La phyi gangs d'acord amb els pensaments que brollaven de la meva ment:

Reto homenatge als tres gloriosos sols¹¹
i gloriosos protectors lames arrel.

Lloc sagrat de la parla de gSang mchog mthar thug,¹²
reialme que reuneix els posseïdors del gran coneixement secret,
residència principal de Ma rgyud,¹³
sacra seu on es congreguen la mare i les germanes dākiñīs,
a la frontera entre el Tibet, país de les neus, i el Nepal,
centre d'un rosari de muntanyes de neu,
que anomenen la serralada de La phyi gangs.

Lloada per tots els lames del passat i del futur,
sacra seu dels mestres realitzats del passat,

⁹ Veure el capítol II

¹⁰ HUBER, Toni i TSEPAK Rigzin. A Tibetan Guide for Pilgrimage to Ti-se (Mount Kailash) and mTsho Ma-pham (Lake Manasarovar), *Sacred Spaces and Powerful Places in Tibetan Culture*, Huber T. (ed.), Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 1999. pp 127; HUBER, Toni. A Guide to the La-phyi Maṅḍala: History, Landscape and Ritual in South-Western Tibet, *Maṅḍala and Landscapes*, op. cit., 1997. pp. 233-286; HUBER, Toni. Guidebook to Lapchi, a *Religions of Tibet in Practice*, LOPEZ D. (ed), op. cit.. pp. 133-134.

¹¹ En aquesta expressió "Els tres gloriosos sols" (dPal ldan nyi ma rnam gsum) representen els tres lames arrel de Khyung sprul rin po che: Nyi ma rgyal mtshan, Nyi ma 'bum gsal i Nyi ma grags pa.

¹² Aspecte de la parla de la deïtat tutelar gSang mchog mthar thug pròpia de la religió Bon, el nom de la qual es pot interpretar com "Secret suprem, Assolint el límit." Es tracta d'una manifestació habitual de la deïtat tântrica bonpo Ma rgyud. KVAERNE Per. *The Bon Religion of Tibet*, op. cit.. 1995. pp. 74-75.

¹³ Veure capítol anterior.

on els perfectes han girat la roda de bon,
on es diu que la virtut no té rival,
dotada de meravelles reconegudes per tothom,
protegida per déus guardians i ḍākīṅī.

El cim de la muntanya, adornat per la neu;
la seva cintura, embellida per lloses, prats i roques,
i abraçada per boires argentades,
envoltada de broma de turquesa;¹⁴
de l'escletxa entre la neu i la roca,
l'aigua de neu regalima sonora.

[237] De les prades de la muntanya i les pastures baixes,
els remugants joiosos en gaudeixen,
cossos formosos de pèl bonic, brillant i lluent,
ulls formosos i bonics que cerquen germans;
com que no han de témer res,
intrèpids, dormen a prop del iogui.

Flors amb caps onejant,
sobre el cap recte, tots els estams arranats en rosari,
floreixen alegres i llur nèctar,
tasten les abelles, mentre canten.
Quan l'olor flueix delicada,
una fragància amara arreu.

En arbres de fulles formoses,
els ocells s'hi estan amb ales esteses;
petits ocells canten agradables cançons,
tan melodioses com el *pi wam*¹⁵ i el *sgra snyan*;¹⁶

¹⁴ "Broma" és la traducció més propera al tibetà *skyi bun* i que no apareix en els diccionaris. D'acord amb el trenta-tresè sMan ri Khri 'dzin, *skyi bun* és una "broma" que apareix a les muntanyes sovint. En el diccionari "Bod rgya tshig mdzod chen mo" només hi trobem *skyi bung* com un terme arcaic per designar "por" i en el diccionari "Chandra Das", *skyi bung* es tradueix com "núvol." BOD RGYA TSHIG MDZOD CHEN MO, Pequín: Editorial Popular, 1993; DAS Chandra. Tibetan-English Dictionary. Nova Dheli: Gaurav Publishing House. 1996.

ocells suren a l'aire
juganers, no existeixen batusses.

Coves naturals per meditar amb felicitat i
tantes marques i petjades es manifesten;
déus i *dākiṅī* es reuneixen com núvols,
deïtats protectores i guardians del bon els envolten com a fills;
reliquies de l'antic *bka' rgyud pa*¹⁷ i
moltes estàtues i vestits de llinatges de mestres.

També les muntanyes rocalloses són com estàtues,
i els anacoretes com mestres sagrats,
i a dreta i esquerra com el sol i la lluna,
els llocs de reunió de déus i monjos,
'Gro phan gling¹⁸ i 'Phel rgyas gling¹⁹,
refugi de tots els éssers, en aquesta vida i la propera.

Nòmades de La phyi a la part alta de la vall,
molts pagesos donants a la part baixa de la vall;
en fruites, collites i verdures,
arbres i aigua, és rica i abundosa;
[238] d'enemics, bandolers i dimonis,
i danys indesitjables, no n'hi ha pas.

Com a la Terra pura de les *dākiṅī*,
practicants arriben a aquest indret sagrat,

¹⁵ *pi wang* és un instrument de corda tibetà semblant al llaüt.

¹⁶ *sgra snyan* és un instrument de corda tibetà similar a la cítara.

¹⁷ La phyi gangs és un indret sagrat relacionat amb Mi la ras pa, d'aquí la nombrosa presència de relíquies relacionades amb la seva escola budista *bka' rgyud pa*.

¹⁸ Monestir budista de la tradició *bka' rgyud* situat a la serralada de La phyi gangs.

¹⁹ Es tracta del monestir budista de dGa' ldan 'phel rgyas gling situat al districte de gNya' nang (gNya' lam) a la regió de la serralada de La phyi gangs. En el segle XVII el regent sde srid Sangs rgyas rgya mtsho va afiliar aquest antic monestir *bka' rgyud pa* al monestir de Se ra transformant-lo en una institució dge lugs pa. Originàriament el monestir s'anomenava Grod pa phug i va ser construït al costat de la cova gNam mkha' lding phug (La cova del *khyung*) que va allotjar Mi la ras pa en el passat. HUBER, Toni. A Guide to the La-phyi Maṅḍala: History, Landscape and Ritual in South-Western Tibet, *Maṅḍala and Landscapes*, op. cit. 1997. p. 244.

ermitans i ioguis viuen en aquest indret sagrat;
resta-hi i els dos beneficis²⁰ se satisfaran en vida present.
Devots circumval·len aquest indret sagrat,
i les faltes kàrmiques i els actes es renten.
Donants benestants fan ofrenes a aquest indret sagrat,
amb ofrenes, hom assoleix realitzacions suprema i ordinàries.

Dit això, que s'il·luminin els que es
basen en tot el què han sentit aquí.

Després de recitar aquest poema de lloança, jo i el company espiritual Bonnyid vam deixar la cova i baixar a la plana acompanyats d'algú que ens va ajudar a portar una bossa de viatge durant un dia. Abans de marxar vaig tenir temps de lliurar-li un poema de bons desitjos dedicat al patró i donant nepalès Dharma sa u. El poema deia així:

M'inclino davant els peus del lama arrel,
que beneeixi el mendicant que ha acabat el retir.

Vós, la roca sòlida i ferma, i
jo, el voltor, dormint-hi feliç,
hem mantingut una excel·lent relació fins ara.
Que ara l'alta roca resti amb bona salut!
El voltor blanc, no hi resta, vola lluny.
Jo, rodamón que marxa cap al cel blau,
desitjo que ens retrobem un i altre cop.

Vós, el prat de l'absoluta felicitat, i
jo, el cérvol, dormint-hi feliç,
hem mantingut una excel·lent relació fins ara.
Que ara el prat de la felicitat resti amb bona salut!
El petit cérvol bru, no hi resta, camina lluny.

²⁰ Els dos beneficis (*don gnyis*) són els beneficis d'un mateix (*rang don*) i els beneficis d'altri (*gzhan don*).

Jo, rodamón [239] que marxa dalt de la muntanya rocallosa,
desitjo que ens retrobem un i altre cop.

Vós, la branca flexible de l'arbre màgic, i
jo, el cucut, conegut per haver-m'hi posat,
hem mantingut una excel·lent relació fins ara.
Que ara l'arbre màgic resti amb bona salut!
Jo, el cucut, no hi resto, plano lluny.
Jo, rodamón que marxa als boscos de Mon²¹ al sud,
desitjo que ens retrobem un i altre cop.

Vós, el gran, ric, devot donant, i
jo, el practicant de la religió en llocs de solitud,
hem mantingut una excel·lent relació fins ara.
Que ara el donant resti amb bona salut!
Jo, el mendicant, no hi resto, marxo lluny.
Jo, rodamón que marxo a un altre cova de retir,
desitjo que ens retrobem un i altre cop.

Després de recitar la poesia, els dos monjos vam continuar el nostre camí, mentre l'assistent i d'altres deixebles que es van reunir per acomiadar-nos ploraven la nostra partença. Alguns d'ells es van prostrar.

Tots dos vam baixar cap a la frontera a peu fins a la ciutat índia de Rag sor (Raksaul o Raxaul) i on comença la xarxa de ferrocarril índia. Vam sortir en tren des de Rag sor a les sis de la tarda en direcció a Gho ra spur (Gorakhpur) on hi vam arribar l'endemà a les cinc de la tarda. Després de descansar dues hores vam connectar amb el següent tren que ens conduiria a Kan spur (Kānpur) on hi vam arribar a les nou del vespre del tercer dia de viatge. A

²¹ Mon és un terme geogràfic molt genèric que designa els territoris meridionals del Tibet famosos pel seu clima suau i precipitació generosa que donen lloc a una abundor de boscos i jungles a regions frontereres com Arunachal Pradesh i Bhutan. Aquestes regions són sovint font d'inspiració dels autors tibetans. Un botó de mostra és Tshang dbyangs rgya mtsho, sisè Dalai-lama del Tibet (1683-1706) TSHANG-IANG GUIAMTSON I ALAY, Josep Lluís (trad.). *Les Poesies d'amor del Sisè Dalai-lama del Tibet*. Barcelona: Edicions 62-Empúries, 2000. p. 70; TSHANGS DBYANGS RGYA MTSHO. Tshangs dbyangs rgya mtsho'i mgru glu. Editorial Popular de Qinghai 1980. p. 47.

les quatre del matí del dia següent vam reprendre el nostre viatge en tren fins a la capital Dhe ha li (Delhi) on vam arribar-hi a les sis de la tarda. Vam tornar a sortir a les nou i finalment vam arribar al nostre destí a les sis del matí de l'endemà a l'estació de Kā li ka (Kālkā).²² El preu del bitllet des de Rag sor (Raxaul) va ser de catorze monedes²³ per persona. En aquella ocasió, com que cap dels dos parlàvem hindi [240] en lloc d'agafar la línia ferroviària del nord d'Índia, ens vam equivocar i vam haver de desviar-nos lleugerament.

Arriben a la regió que el títol del capítol anomena Za hor, nom que la tradició tibetana atorga a l'antic regne budista que hauria existit a les terres baixes de l'actual estat indi de Himachal Pradesh, especialment la zona que envolta la ciutat de Mandi. L'indret de destinació a Za hor era el mTsho Padma²⁴ (Rewalsar o Rawalsar), situat al districte de Mandi (Himachal Pradesh). L'indret és sagrat entre hindús, budistes, sikhs i bonpos, i és un dels llocs de pelegrinatge tradicionals per als tibetans que visitaven Índia. Les llegendes budistes associen el llac amb episodis de la vida de Padmasambhava que hauria convertit al budisme el rei de la regió. Per aquest motiu, la llarg dels darrers segles ha crescut la devoció al llac especialment entre els budistes tibetans que han construït diversos monestirs al seu voltant.

Vam caminar durant cinc dies fins arribar al llac de mTsho Pad ma. Vaig sentir una gran devoció per l'indret i vam romandre-hi una setmana fent moltes circumval·lacions, banquets rituals i ofrenes de llànties de mantega i de tot el que portàvem. Va ser aquí on vam conèixer un tibetà, que no era un religiós, Khams pa bu,²⁵ i que molt generosament ens va ajudar a preparar l'ofrena del banquet ritual.

²² Encara avui dia aquesta és l'estació final d'aquesta línia ferroviària, encara que la línia continuï amunt fins la ciutat de Shimla (Himachal Pradesh) a través d'un tren de via estreta.

²³ *sgor (mo)*

²⁴ El llac del lotus.

²⁵ El noi de Khams.

Després d'aquesta visita al llac sagrat, els monjos bonpos van decidir endinsar-se a cap a les regions interiors de l'Himàlaia indi frontereres amb el Tibet. Això els va portar fins a Rampur que fins la independència de l'Índia va ser la capital de l'estat principesc²⁶ de Bushahr del qual en formava part la regió himalaiana coneguda amb el nom de Kinnaur i fronterera amb el Tibet.²⁷

Bushahr era un dels gairebé sis-cents estats principescs definits a la *Government of India Act de 1935*, en la seva secció 311, com *any territory, whether described as a state, an estate, a jagir or otherwise, belonging to or under the suzerainty of a ruler who is under the suzerainty of His Majesty and not being part of British India*.²⁸ Més que definició, podem parlar d'indefinició en el seu estatus legal, però així és com l'autoritat colonial volia mantenir aquest mosaic de territoris estès per tot el Raj i que normalment estaven situats en zones muntanyoses, poc fèrtils i amb un desenvolupament econòmic menor. A la pràctica es tractava de territoris governats de forma absoluta per un monarca, que els britànics anomenaven "príncep" i que en aquests estats normalment se'ls coneixia com a "rāja".²⁹ Els prínceps eren monarques absoluts que havien establert un pacte amb la corona britànica, d'acord amb el qual els afers interns de l'estat restava en mans del príncep, mentre que totes les relacions exteriors i els afers de defensa eren competència absoluta de l'Imperi. Entre els estats més destacats pel territori que ocupaven hi trobem: Jammu i Caixmir, Hyderabad, Mysore i Gwalior. Bushahr era un estat d'extensió mitjana, encaixat a les valls de l'Himàlaia occidental, però amb gran interès estratègic, ja que compartia frontera amb el veí Tibet, precisament a través de la regió de Kinnaur, tal i com reflecteix el pas de la *Hindustan-Tibet Road*, des de Shimla fins la frontera tibetana seguint el curs del riu Sutlej, la construcció de la qual van iniciar els britànics l'any 1850.

L'estat de Bushahr va governar la regió de Kinnaur fins la independència de l'Índia el 1947. El centre de poder de Bushahr es va situar al llarg de la història en tres enclavament diferents: Kampur, Sarahan i Rampur. Quan Khyung sprul rin po che va arribar a la regió, Bushahr estava governat pel llinatge dels Singh, del qual no se'n

²⁶ D'acord amb la terminologia britànica: *Princely state*.

²⁷ Indian princely states: Bushahr: <http://uqconnect.net/~zzhsoszy/ips/b/bashahr.html>

²⁸ POUCHPADASS Jacques. *Princely India (1858-1950)*, a MARKOVITZ Claude (ed.). *A History of Modern India 1480-1950*. Londres: Anthem Press. 2002. p. 386-387.

²⁹ També el trobem escrit "raj".

coneixen molts detalls sobre els seus orígens, però que sembla que va poder mantenir una relativa autonomia del territori durant el període mogol i el britànic. Quan els gurkhes nepalesos van envair el territori a principis del segle XIX, la dinastia Singh va veure's obligada a sol·licitar l'assistència dels britànics que encapçalats pel coronel Ochterlony van derrotar els gurkhes i els van fer fora del territori definitivament l'any 1815. Amb el tractat de Sangauli del 2 de desembre de 1815, l'estat de Bushahr recuperava parcialment la seva sobirania, però en realitat esdevenia un dels molts regnes tributaris himalaians sota l'esfera d'influència britànica. El rāja Mahendra Singh, que era menor d'edat, va rebre la corresponent sanad (concessió) per part del britànics per governar el territoris, si bé va ser la seva mare qui va actuar com a regent bona part del seu regnat.³⁰

Després de la seva mort el 1850 va ser succeït al gaddi (tron) de Bushahr pel seu fill rāja Shamsher Singh (1838-1914). Aquest va governar el territori entre 1850 i 1887 quan va abdicar en favor del seu fill rāja Raghunath Singh, el qual va regnar sobre Bushahr fins que el va sorprendre la mort l'any 1898. La seva desaparició sobtada acompanyada de la mort del seu fill tot just un any més tard va provocar el definitiu retorn del rāja Shamsher Singh al tron. La crisi successòria estava servida ja que l'únic hereu possible era Padam Singh, el seu fill il·legítim nascut d'una concubina el 1883. Després de recuperar el tron rāja Shamsher Singh ja tenia més de seixanta anys i es va especular amb la impossibilitat que pogués tenir més fills, motiu pel qual va decidir adoptar alguns fills però amb poca fortuna.³¹

Finalment, Padam Singh va assolir la victòria definitiva en aquesta lluita per la successió del tron de Bushahr. El 1914 va morir rāja Shamsher Singh i va ser succeït per Padam Singh que el 30 de novembre de 1917 rebia tots els poders de sobirà de Bushahr com a rāja Padam Singh. La seva administració va ser considerada com la més innovadora i progressista de la història del petit regne himalaià, especialment després d'introduir entre 1939 i 1946 reformes importants en l'administració de Bushahr ens els àmbits judicial, policial, educatiu i sanitari. El rāja Padam Singh, a qui els britànics van concedir el títol de "Sir", va governar Bushahr fins l'any de la seva mort el 1947 quan

³⁰ BAJPAI S. C. *Kinnaur, A remote land in the Himalaya*. Nova Delhi: Indus Publishing Company, 1991. pp. 34-37.

³¹ *Ibid.*

l'Índia va esdevenir un estat independent i Bushahr com tots els altres regnes tributaris himalaians va passar sota plena sobirania del nou govern indi.

El rāja Padam Singh va esposar nou dones amb qui va tenir set fills coneguts. Encara que havia tingut un fill el 1904, aquest no va tenir mai l'opció d'esdevenir el seu hereu ja que havia nascut abans que es considerés al seu pare amb dret a ocupar el tron de Bushahr. El primer fill amb dret a heretar el tron de Bushahr va néixer el 1934 del matrimoni amb Rani Shanta Devi, filla de Thakur Bir Singh de l'estat de Dhadi (Himachal Pradesh). Li van donar el nom del rāja Virbhadr Singh si bé ja no va ostentar el poder reial de forma efectiva un cop nascut el nou estat d'Índia.³² Això no significa que la família reial de Bushahr no hagi seguit participant de forma molt activa en la política del seu antic regne i del seu nou estat. El rāja Virbhadr Singh es va implicar en la política índia ben aviat a través de la seva pertinença al Congrés Nacional Indi com a diputat al Parlament de Delhi, ministre del govern de la Unió Índia i, fins i tot, "Chief minister" o ministre en cap de l'estat de Himachal Pradesh en tres ocasions diferent, l'última de les quals entre el 2003 i el 2007. L'any 2009 va ser nomenat ministre del ferro del Govern de l'Índia.³³

En quant a l'estructura administrativa del territori sota la nova administració índia, l'antic estat de Bushahr va quedar definitivament dividit en dos districtes a partir de 1960. Mentre que les regions que havien estat el centre polític de l'estat, al voltant de poblacions com Rampur i Sarhan, van passar a formar part del districte de Shimla, la part més occidental fronterera va passar a constituir el nou districte de Kinnaur.³⁴

Vam caminar durant sis o set dies fins arribar a Ram pur (Rampur), on vam conèixer el donant bSod nams zla ba.

³² BAJPAI S. C. *Kinnaur, A remote land in the Himalaya*. Nova Delhi: Indus Publishing Company, 1991. pp. 34-37.

³³ Sobre Virbhadr Singh: <http://www.topnews.in/people/virbhadr-singh>

³⁴ Descripcions geogràfiques i culturals de Kinnaur publicades a Índia inclouen: FRANCKE A. H. *Antiquities of Indian Tibet*, vol I and II, Delhi: Low Porce Publications. 1999; GERARD, Alexander. *Account of Koonawur in the Himalaya*, Nova Delhi: Indus Publishing Company. 1993; KAPADIA Harish. *Across Peaks and Passes in Himachal Pradesh*. Nova Delhi: Indus Publishing Company, 1999; SANAN Deepak i SWADI Dhanu. *Exploring Kinnaur and Spiti*. Nova Delhi: Indus Publishing House. 1998.

bSod nams zla ba era un ric propietari de la població de Lippa, cap de la família Shaltu o Sharu.³⁵ En una ocasió, l'àvia de bSod nams zla ba va estar a punt de morir d'una greu malaltia, però Khyung sprul rin po che la va aconseguir salvar gràcies als seus coneixements mèdics. En reconeixement per haver salvat la dona, bSod nams zla ba va lliurar-li un valuós collar com a present i va esdevenir un dels seus donants principals a Kinnaur.³⁶ Cal destacar que bSod nams zla ba és el primer kinnauri que apareix a la biografia de Khyung sprul rin po che amb un nom tibetà, indicatiu de la seva adhesió al budisme tibetà. Després de la trobada amb el donant, van decidir continuar el nostre camí cap al nord seguint el riu Sutlej.³⁷

Després de set dies de camí vam arribar a Lid (Lippa), la població d'on era originari bSod nams zla ba i situada a la part intermèdia de Kinnaur. En primer lloc vam trobar-nos amb el lama bSod nams 'brug rgyas,

La població de Lippa i el lama bSod nams 'brug rgyas (1882-1971) són d'una importància cabdal en la relació de Khyung sprul rin po che amb tota la regió de Kinnaur. Lippa és una petita població construïda en l'estructura de terrasses encaixades a la falda de la muntanya tan característica de les valls interiors de Kinnaur. El punt més alt de la població es troba 31° 39' 38" N 78° 22' 58" E i una altitud de 2.812 m, mentre que la part més baixa de Lippa està situada a 2.655 m.³⁸

Khyung sprul rin po che va fer de Lippa el centre de les seves activitats a la regió amb el consentiment, vist-i-plau i suport del lama bSod nams 'brug rgyas, el personatge religiós més influent de tota l'àrea i membre de la família més poderosa de

³⁵ Entrevista a mKhas mchog rdo rje (agost de 2008, monestir de sMan ri, Himachal Pradesh, Índia)

³⁶ Entrevista a bSod nams dpal skyid (juliol de 2007, Lippa, Kinnaur, Himachal Pradesh, Índia)

³⁷ El riu Sutlej o Glang chen kha 'bab (en tibetà) és el "Riu de l'elefant" per als tibetans. Flueix en direcció nord-oest pel Tibet més occidental i al llarg del seu curs s'hi van desenvolupar grans regnes de la història més antiga del Tibet com Zhang-zhung i Gu ge. La vall del Sutlej va ser un via de pas i comunicació habitual entre tibetans i indis durant bona part de la seva història. El riu entra en terres índies per la vall de Kinnaur on rep les aigües del riu Spi ti i des d'on es dirigeix cap a les terres baixes de l'estat indi de Panjab (o Punjab) per finalment unir-se per l'est al curs principal de l'Índus.

³⁸ Les coordenades geogràfiques i altituds que es donen a continuació són resultat d'una mesura directa de GPS. Totes les posicions geogràfiques que es donen al text per a poblacions de Kinnaur es van dur a terme de forma directa al 2007 si no s'indica el contrari.

Lippa.. D'acord amb el text de la biografia Khyung sprul rin po che va visitar i quedar-se per períodes de temps més o menys llargs entres ocasions diferents. En la segona ocasió descrita en el capítol XI el monjo bonpo va construir-hi un petit monestir, on va viure-hi durant anys.

Lippa està situat en el sistema fluvial de valls secundaris de la vora oest del riu Sutlej just a la confluència dels rius Taiti Garang i Pejar³⁹ i pertany al *tehsil* (districte) de Morang.⁴⁰ Històricament ha estat un dels centres més importants de la tradició 'brugs pa bka' rgyud de tot Kinnaur representada pel monestir de dGa' ldan chos 'khor gling, en el cas de Lippa. Es tractava d'un llinatge hereditari de lames que encapçalava i dirigia la vida espiritual del monestir i de tota la regió des del segle XIX. En l'època en què Khyung sprul rin po che va visitar la regió, el lama principal era bSod nams 'brug rgyas.

A Lippa, com a totes les poblacions de Kinnaur el budisme de la tradició tibetana coexisteix amb el culte a les deïtats locals (tib. yul lha o scr. devatā), de manera que a la base de la població s'aixeca el temple de la deïtat local de Lippa coneguda pel nom de Nārāyaṇa Devatā.⁴¹

La llengua materna de la major part dels habitants de Lippa és el kinnauri, una llengua tibeto-birmana del grup himalaià occidental, i el tibetà només el coneixen els membres més cultes de la comunitat, malgrat tot els noms propis són noms budistes tibetans.⁴²

La vida i obra de bSod nams 'brug rgyas, així com la seva relació amb Khyung sprul rin po che durant aquesta primera breu estada del lama tibetà a la regió ha estat descrita oralment per dos testimonis de la seva visita i pel propi nét de bSod nams 'brug rgyas a qui el seu avi va explicar la major part dels fets que es detallen a continuació.

³⁹ Indian Himalaya Maps: Himachal Pradesh; Kalpa-Kinnaur, Gya, Spiti and Shimla North Areas (Leomann Maps, 2005).

⁴⁰ Sovint el trobem com Moorang, o fins i tot Murang.

⁴¹ Identificat amb Viṣṇu en el panteó hindú.

⁴² SHARMA, D. D. A Descriptive Grammar of Kinnauri, Studies in Tibeto-Himalayan Languages, Delhi: Mittal Publications. 1998.

1. Testimoni de bSod nam rgyal mtshan, nét de bSod nams 'brug rgyas⁴³

El llinatge dels lames de Lippa va començar el segle XIX amb el *paṇḍita* bDe wa rām Chang chub rgyal mtshan.⁴⁴ A l'edat de trenta-sis anys va viatjar al Tibet on va estudiar astrologia i va tornar com un reconegut mestre en aquesta disciplina. Va fundar el monestir de dGa' ldan chos 'khor gling dalt de tot de la vila de Lippa, que en aquella època era coneguda com Lid. El seu fill, bSod nams 'brug rgyas va continuar la tradició del seu pare i va esdevenir el nou lama i astròleg de la regió. Per primer cop va establir un calendari (*lo tho*) propi kinnauri que va publicar cada any i que actualment els seus descendents continuen elaborant anualment. Els tres néts han mantingut el llinatge actiu de la següent manera: rNam rgyal shes rab Nihalchand és l'actual lama i abat del monestir de Lippa; Thub bstan rgyal mtshan és un dge shes bonpo del monestir de sMan ri i per alguns considerat com el renaixement del seu propi avi; i finalment bSod nams rgyal mtshan és un reconegut artista d'imatges religioses establert a Manali.

bSod nams rgyal mtshan és el nét de bSod nams 'brug rgyas a través del seu fill menor i el seu testimoni es basa en les històries que li explicava el seu avi i les d'altres ancians de la població que van conèixer el seu avi i Khyung sprul rin po che. Una d'aquestes històries explica que quan Khyung sprul rin po che va arribar a Lippa per primer cop, tothom va pensar que es tractava d'un captaire més. Però molt aviat va demostrar tenir habilitat suficients com per aturar tempestes molt violentes que en aquella època devastaven la regió i que bSod nams 'brug rgyas no havia estat capaç de controlar. Per aturar les inundacions provocades per aquestes tempestes, Khyung sprul rin po che va construir un mchod rten dalt de la muntanya que encara es conserva avui dia. D'aquesta manera tothom va adonar-se que Khyung sprul rin po che no era un monjo mendicant més, però que en realitat es tractava d'un lama molt especial. Una altra història sobre l'arribada del lama tibetà explica que en la seva primera visita ja va ser capaç de detectar alguns errors en els càlculs astrològics del lama de Lippa i això va provocar l'admiració de tothom.

⁴³ Entrevista duta a terme a Lippa (Kinnaur, Himachal Pradesh, Índia) el juliol de 2007.

⁴⁴ KALZANG NYIMA LAMA and SON SHEJA KUNKHEN LAMA, THUPTEN GYALTSEN NEGI AND SONAM GYALTSE NEGI. *Bla ma bSod nams 'brug rgyas lo tho 2005-2006* (Khu nu).

2. Testimoni de 'Chi med zla ba Amirjan⁴⁵

Es tracta d'un camperol nascut l'any 1931 aproximadament i que quan era un infant va conèixer Khyung sprul rin po che. La seva narració sobre com va anar la primera trobada amb el lama de Lippa difereix de la descrita anteriorment. Explica que el primer cop que Khyung sprul rin po che va venir a Lippa anava acompanyat per un monjo⁴⁶ i algú que els ajudava a portar paquets. Quan van arribar, van veure algú treballant als camps de conreu i que no era altre que el lama bSod nams 'brug rgyas sense els seus hàbits de monjo. Com que no el coneixien, Khyung sprul rin po che s'hi va apropar i li va preguntar si coneixia el lama de Lippa. El lama va contestar positivament però no va revelar-los la seva identitat real. Més tard, bSod nams 'brug rgyas els va rebre al monestir i sense cap mena de sorpresa es van saludar afectuosament apropant els dos fronts del cap en signe d'igualtat, a la manera tradicional i no va caldre cap paraula per presentar-se.

Khyung sprul rin po che va explicar que tenia un monestir a Kursha⁴⁷ amb alguns deixebles, però que li calia ampliar els seus coneixements sobre astrologia i per aquest motiu li demanava rebre els seus coneixements especialitzats en la matèria. I així es va fer. Al cap d'unes setmanes Khyung sprul rin po che va creuar la frontera cap al Tibet occidental. No va tornar fins al cap de molt de temps, però en aquella segona ocasió va venir acompanyat per una quinzena de deixebles.⁴⁸

En aquesta segona visita Khyung sprul rin po che va expressar a bSod nams 'brug rgyas el seu desig de romandre a Lippa durant una temporada llarga per tal de millorar la seva pràctica religiosa. bSod nams 'brug rgyas li va oferir aleshores la plana de gSer ring perquè construís la seva pròpia casa de meditació o un monestir. Khyung sprul rin po che va decidir quedar-se la major part del temps a la cova de meditació coneguda com Chos dar phug, que també es coneix pel nom de Bāramūrti, la font d'aigua que té a la vora. Gent d'arreu pujava a la muntanya per conèixer Khyung sprul rin po che i rebre els seus ensenyaments i benediccions. Els esdeveniment concrets que

⁴⁵ Entrevista duta a terme a Lippa (Kinnaur, Himachal Pradesh, Índia) el juliol de 2007.

⁴⁶ Bon nyid

⁴⁷ El nom d'aquest monestir només apareix en aquesta entrevista i no ha estat identificat. "Kursha" podria tractar-se de Gar sha o Lahaul, però no hi ha cap constància que Khyung sprul rin po che viatgés a aquella vall de l'Himàlaia abans d'arribar a Kinnaur.

⁴⁸ Veure capítol XI de la biografia.

van portar a la fundació d'un monestir a l'indret i les activitats desenvolupades per Khyung sprul rin po che es detallen en el capítol XI.

3. Testimoni de bSod nams dpal skyid⁴⁹

És una monja i metgessa nascuda cap a l'any 1915 i que per tant va tenir contacte directe amb Khyung sprul rin po che de qui va rebre els vots de monja i diverses iniciacions religioses. És filla de Tshe ring chos 'phel, un famós metge de Lippa molt proper a Khyung sprul rin po che durant les seves estades a Kinnaur i esmentat pel seu nom en el següent fragment de la biografia.

Recorda que quan Khyung sprul rin po che va arribar per primer cop a Lippa, portava el cabell molt llarg a l'estil dels ioguis. La gent del poble va pensar que li podrien tallar sense que ell se n'adonés, però abans que poguessin dur a terme la seva malifeta, Khyung sprul rin po che va fer desaparèixer la seva llarga cabellera a través de la màgia d'una mKha' 'gro ma. Contínuament, recorda Khyung sprul rin po che com un lama únic i dotat de grans poders. Un cop va guarir el donant bSod nams zla ba d'una malaltia només donant-li de beure aigua pura.

Ella i el seu pare van rebre els poders religioses i les corresponents transmissions d'ensenyaments per part del propi Khyung sprul rin po che en una cerimònia que es va estendre durant quinze dies i que es va organitzar a la plana de davant el monestir del lama tibetà. Centenars de persones d'arreu de Kinnaur van assistir a aquestes cerimònies que es repetiren diverses vegades mentre Khyung sprul rin po che va residir a la regió; durant tot aquest temps la gent vivia en tendes instal·lades al voltant del monestir. Khyung sprul rin po che també va ensenyar les pràctiques preliminars (tib. sngon 'gro) del rdzogs chen i va explicar la pràctica del *gcod* a monjos i monges durant vuit dies.

En el cas concret de bSod nams dpal skyid es va produir un fet de gran rellevància per a la vida religiosa de la vall quan va rebre els vots de monja del propi Khyung sprul rin po che, ja que aquest li va atorgar els vots de *dge slong ma* (monja) en igualtat de condicions als de *dge slong* (monjo). Aquest atorgament de vots és inaudit en

⁴⁹ Entrevista duta a terme a Lippa (Kinnaur, Himachal Pradesh, Índia) el juliol de 2007.

el budisme i només és possible en el si de la religió Bon, on no hi ha absolutament cap diferència entre homes i dones en quant a l'autoritat religiosa. Aquest fet podria haver causat certament estranyesa entre els fidels Tanmateix, Khyung sprul rin po che va continuar amb les seves activitats religioses per tota la regió de Kinnaur a excepció de dues poblacions reticents a acceptar els seus ensenyaments i que eren Rarang i Ribba, la primera d'adscripció rnying ma pa i la segona dge lugs pa.

Quan era jove, bSod nams dpal skyid encara recorda que va tenir alguns problemes amb els ulls i Khyung sprul rin po che li feia broma adreçant-se-li amb el sobrenom "Ulls grocs".

Vaig romandre dos mesos aproximadament en aquell indret per estudiar amb força detall les tres parts de l'astrologia tibetana⁵⁰ al costat de bSod nams 'brug rgyas, considerat com un dels grans astròlegs del seu temps. Vam estudiar concretament els textos següents: el Tantra arrel de Kālacakra,⁵¹ el Tantra concís de Kālacakra, el comentari de Pad ma dkar po⁵² i el dGe ldan rtsis gsar,⁵³ entre d'altres.

També vaig intercanviar opinions amb el doctor Em ji Tshe ring chos 'phel⁵⁴ i d'altres metges que em van permetre entendre alguns punts importants de medicina. També vam establir connexions religioses amb diversos monjos i monges.

⁵⁰ Tib. sKor 'byung dbyangs. L'astrologia tibetana es divideix en tres parts: *skar rtsis*, *'byung rtsis* i *dbyangs 'char*. *sKar rtsis* és l'astrologia del zodíac; *'Byung rtsis*, també coneguda com a *Nag rtsis*, és un sistema d'endevinació astrològic basat en cinc elements i està considerat com d'origen xinès o de Zhang-zhung. En el context bonpo, aquesta "astrologia dels elements" o "astrologia negra" va ser lliurada a Kong tse rgyal po, un personatge mitològic identificat amb Confuci en la biografia de sTon pa gshen rab, fundador de la religió bon; i *dByangs 'char* és un mètode de predicció associat amb la numerologia, és a dir, amb la interpretació de les vocals i consonants lligades als nombres. NAMKHAI Norbu. *Drung, Deu and Bön, Narrations, Symbolic languages and the Bön Tradition in Ancient Tibet*. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 1995. p. 147-162

⁵¹ Les ensenyances del Kālacakra són la base de l'astrologia zodiacal i numerològica, i van ser introduïdes al Tibet l'any 1026 des de l'Índia. El text fa esment de la versió arrel (Dus kyi 'khor lo rtsa rgyud) i de l'abreujada (Dus kyi 'khor lo bsdus rgyud).

⁵² Tractat d'astrologia conegut pel nom de "El gran tractat, llum immaculada" ('Grel che dri med 'od) compost per Rigs ldan Padma dkar po (1527-1592), un dels grans mestres de l'escola 'brug pa bka' rgyud del budisme tibetà, com un comentari al tantra del Kālacakra.

⁵³ El "dGe ldan rtsis gsar ma bu" és un tractat d'astrologia compost el 1747 per Sum pa mkhan po Ye shes dpal 'byor (1704-1788) originari de la regió nord-est d'A mdo.

⁵⁴ El pare de bSod nams dpal skyid, entrevistada el 2007.

Khyung sprul rin po che va aprofitar la presència d'astròlegs i metges de la tradició tibetana de gran renom a la regió de Kinnaur per tal d'estendre i aprofundir els seus propis coneixements. En el cas de la medicina, establirà una forta amistat amb el doctor Tshe ring chos 'phel de Lippa, que era el germà del lama bSod nams 'brug rgyas per part de pare. La filla del metge kinnauri és la monja i també metgessa bSod nams dpal skyid i el nét és l'actual doctor rNam rgyal shes rab que ha perpetuat aquest llinatge de metges de medicina tradicional a Kinnaur.⁵⁵

En una ocasió vam visitar el lama bSod nams 'brug rgyas i el donant bSod nams zla ba a casa seva, on vam dur a terme cerimònies de purificació i consagració. Vaig atorgar els poders de llarga vida i vaig exhortar a unes vuit-centes persones de la regió, encapçalades pel lama i el donant, a la pràctica religiosa.

Després ens vam traslladar fins A sa rang (Asrang) i també vaig atorgar els poders de la llarga vida, i vaig exhortar més de cinc-centes persones a la pràctica religiosa.

Asrang és una petita població situada a uns deu quilòmetres riu amunt des de Lippa a una altitud de 3.283 m i coordenades geogràfiques 31° 39' 59" N 78° 18' 53" E. El poble té un temple dedicat a la deïtat local i un convent de monges de l'escola 'brug pa bka' rgyud associat al monestir de Lippa, i que rep el nom de bKa' rgyud chos gling.

Khyung sprul rin po che va congregar multituds en aquesta població de la part més alta de Kinnaur i les monges de l'indret encara recorden la plana que hi ha dalt del poble on es donaven els ensenyaments religiosos. S'hi conserva encara el tron de pedra on el lama tibetà s'asseia per dur a terme aquestes cerimònies.

⁵⁵ Entrevista a mKhas mchog rdo rje, duta a terme al monestir de sMan ri (Himachal Pradesh, Índia) l'agost de 2008.

En aquest punt del text de la biografia s'ha identificat un fragment que no es correspondria cronològicament amb la primera visita de Khyung sprul rin po che, però que hauria d'incorporar-se a la descripció del segon viatge de Khyung sprul rin po che a Kinnaur inclosa en el capítol XI. Es tracta de la seva visita a sPil (Spilu) situat a 31° 39' 30" N 78° 26' 34" E i a una altitud de 2.343 m. El fragment és el següent:

D'altra banda, també vaig atorgar els poders de llarga vida i vaig exhortar a la pràctica religiosa a una multitud d'aproximadament tres-centes persones a la població de sPil (Spilu). També vaig oferir te als tres monestirs dels districtes respectius, i com a present vaig donar un total de trenta-dues monedes angleses.⁵⁶ També va oferir trenta-dues monedes estrangeres⁵⁷ al lama bSod nams 'brug rgyas.

En aquella època, vam visitar la residència que hi havia a sPil (Spilu) del ministre del regne Bhā bhū nam rgyal tshē dbang. La monja Tshe brtan mo Ni i d'altres allà presents van demanar-me instruccions sobre els preceptes de les pràctiques preliminars i sobre la part central de les pràctiques. La seva resposta es pot trobar al mGur 'bum.

El lama dNgos grub kun 'byung i Bhū ddha zor vam demanar-me, per la seva banda, una invocació i els vaig beneir tot dient:

Ā:

En el primordialment mancat de por⁵⁸ i immaculat cel,
l'indestructible cos de vajra d'incessant consciència,
el coneixement directe i intuïtiu més enllà de la ment conceptual, és invocat.
Conferiu l'expansió de la ment del cos del gerro de la joventut
primordialment pur.

⁵⁶ *dbyin sgor*

⁵⁷ *phyi sgor*. No queda clar el per què de la distinció entre *dbyin sgor* i *phyi sgor* per referir-se a la moneda d'ús corrent. Tot indica que s'està referint a rúpies.

⁵⁸ El subratllat és de l'edició de la tesi per revelar el nom encriptat a la invocació.

De la mateixa manera (que en aquesta invocació), invocant i invocat no són percebuts,
contempleu el vostre propi rostre d'omnipresència universal relaxada i mancada d'esforç
i mantingueu (el seu) gran estat natural i infinit.

El de dalt va escriure la invocació a sol·licitud de Bhū ddha zor.

En aquest fragment, apareixen personatges destacats de la vida religiosa i política de Kinnaur i de l'estat de Bushahr. Les seves relacions familiars s'han recuperat a partir dels testimonis orals aconseguits a Kinnaur l'any 2007. El ministre reial Bhā bhu rnam rgyal tshe dbang era un monjo de Lippa,⁵⁹ cosí del lama bSod nam 'brug rgyas i, encara que pertanyia a la família Kalsu de Spilu.⁶⁰ Per la seva part Tshe brtan mo Ni era una monja que vivia a Lippa i era germana de Bhā bhu rnam rgyal tshe dbang.⁶¹ També se la coneixia amb el nom de Tshul khirms dbang mo.⁶² dNgos grub kun 'byung i Bhū ddha zor eren monjos de Spilu

Tanmateix, la invocació mateixa és la part més interessant del fragment i que delata la incoherència cronològica. La invocació acaba amb una referència a l'autor de la invocació com "el de dalt", que no pot ser altre que Khyung sprul rin po che. Però si és així per què utilitza aquesta fórmula? En realitat "El de dalt" apareix a dalt i, per tant, a l'interior de la invocació i ho fa d'una forma molt especial a través dels conceptes rdzogs chen que hi són presents. Si col·loquem juntes algunes de les paraules que apareixen al primer i segon vers, que hem subratllat aquí per tal d'emfasitzar-les, obtenim: mancat de por (tib. *'jigs bral*) / cel (tib. *nam mkha'*) / vajra (tib. *rdo rje*). Val a dir que en tibetà *'jigs bral* és equivalent a *'jigs med* i, per tant, apareix de forma natural el nom: 'Jigs med nma mkha' rdo rje.

⁵⁹ Entrevista a bSod nams dpal skyid, duta a terme a Lippa (Kinnaur, Himachal Pradesh, Índia) el juliol de 2007.

⁶⁰ Entrevista a mKhas mchog rdo rje, duta a terme al monestir de sMan ri (Himachal Pradesh, Índia) l'agost de 2008.

⁶¹ Entrevista a bSod nams dpal skyid, duta a terme a Lippa (Kinnaur, Himachal Pradesh, Índia) el juliol de 2007.

⁶² Apareix amb aquest nom al mGur 'bum [654]. En l'entrevista amb mKhas mchog rdo rje de 2008, la recordava com *Tondok Sangmo*.

En la invocació apareix la inconsistència, ja que s'hi revela el nom budista de Khyung sprul rin po che que és 'Jigs med nam mkha'i rdo rje, però des d'un punt de vista cronològic això no seria possible, ja que aquest nom religiós li va ser atorgat al monestir de Nam mkha' khyung rdzong pel lama bDe rgyal rin po che (1873-1933) uns mesos més tard després de la seva primera visita a Kinnaur. De fet en aquest mateix capítol IX, s'explica més endavant com apareix aquest nom budista. Quan a l'agost de 2008 se li va exposar la qüestió al coautor del llibre, mKhas mchog rdo rje, va explicar que molt probablement la visita a Spilu i la composició de la invocació calia emmarcar-los en la segona visita a Kinnaur de Khyung sprul rin po che i, per tant, el fragment anterior hauria d'incorporar-se al capítol XI.

És molt probable, per tant, que després de transmetre les ensenyances a Asrang, Khyung sprul rin po che donés per acabada la seva primera estada a Kinnaur i emprengués el camí en direcció nord-est cap a la frontera amb el Tibet.

bSod nams 'brug rgyas (1882-1971)

El lama més important de Lippa, pertanyent a l'escola 'brug pa bka' rgyud del budisme tibetà, va acollir Khyung sprul rin po che durant l'estada d'aquest a Kinnaur.

Imatge extreta de KALZANG Nyima lama and Son SHEJA Kunkhen Lama, THUPTEN Gyaltzen Negi and SONAM Gyaltzen Negi. *Bla ma bSod nams 'brug rgyas lo tho* 2005-2006 (Khu nu).

bSod nams 'brug rgyas (1882-1971)

El lama més important de Lippa, pertanyent a l'escola 'brug pa bka' rgyud del budisme tibetà, va acollir Khyung sprul rin po che durant l'estada d'aquest a Kinnaur.

Imatge fotografiada del seu stūpa funerari al monestir de dGa' ldan chos gling de Lippa.

Lippa

La població on Khyung sprul rin po che va fixar la seva residència durant les seves llargues estades a Kinnaur, 2007. *Fotografia: Josep Lluís Alay*

Asrang

En aquesta petita vila de Kinnaur, Khyung sprul rin po che va donar ensenyances a una multitud congregada de vuit-centes persones. 2007.

Fotografia: Josep Lluís Alay

[241] Aleshores, des de l'alt Kinnaur van ascendir cap a Ma yang i Shirang a través de Rong chung. Quan deixaven la població de sNu, algú que es deia Khyed 'o rgyal mtshan⁶³ els va convidar a casa seva i els va demostrar una profunda fe i devoció. Posteriorment, des de l'Hug van pujar a Tres zam 'Obs i des d'allà arribaren primer a Shang rtse i després a Phi wang i Dung dkar. Des d'aquí van fer via cap al monestir de mTho ling, conegut per la gran quantitat de temples i estàtues sagrades.

Khyung sprul rin po che deixa enrere la vall de Kinnaur i entra al Tibet occidental a través de la que va ser una de les rutes de comunicació més freqüents entre l'Índia i el Tibet amb anterioritat a l'ocupació xinesa. A conseqüència de la guerra indo-xinesa de 1962, la regió fronterera va quedar sota control militar i el pas fronterer del coll de Srib skyes la (també conegut com Shibki la) es va tancar de forma indefinida. Actualment el pas segueix tancat i només es permet el pas a població local per realitzar petites operacions comercials. Aquest fet li afegeix molta importància a les descripcions que fa Khyung sprul rin po che en aquest capítol i en el capítol XI sobre la ruta de viatge que va seguir per creuar la frontera. En el cas del Tibet la zona prohibida sota jurisdicció militar xinesa s'estén pràcticament fins a més de cent quilòmetres endins, a l'alçada de les runes de l'antiga capital del regne de Gu ge, indret d'accés restringit però d'accés possible. La regió tancada a qualsevol accés es coneix amb el nom de Rong chung. El treball de camp en aquesta regió és impossible sota les actuals circumstàncies i per aquest motiu es fa necessari recuperar les diverses descripcions que existeixen d'aquesta ruta d'abans de l'ocupació, per tal de poder contrastar i posar en context la ruta seguida per Khyung sprul rin po che.

Gran part del Tibet occidental és hereu directe de l'antic regne bonpo de Zhang zhung, des d'on hauria estat transmesa la religió Bon al Tibet en temps remots anteriors a la nostra era. Aquesta regió se la coneix des de temps moderns com mNga' ris i actualment és la prefectura més occidental de la Regió Autònoma del Tibet, formada

⁶³ Un *sngags pa* o adepte tântric de la tradició 'brug pa bka' rgyud resident a sNu d'acord amb l'entrevista a mKhas mchog rdo rje, duta a terme al monestir de sMan ri (Himachal Pradesh, Índia) l'agost de 2008.

pels set districtes de sGar, Ru thog, sTsam mda', sPu hreng,⁶⁴ dGe rgyas, sGer rtse i mTsho chen.

Resulta de gran interès comparar la informació proporcionada per la biografia de Khyung sprul rin po che amb els relats provinents de fonts occidentals com Sven Hedin, Giuseppe Tucci, Swami Pranavananda i el Lama Govinda, que van recórrer aquest camí durant la primera meitat del segle XX. Cal afegir-hi algunes obres més recents publicades a l'interior del Tibet per autors tibetans com bsTan 'dzin dbang grags i Gu ge Tshe ring rgyal po proporcionen informació molt valuosa i sobre tot actualitzada, útil en alguns casos per determinar la posició geogràfica d'alguns dels indrets visitats per Khyung sprul rin po che.

Malauradament les longituds i latituds d'alguns dels indrets que apareixen a l'obra de Gu ge Tshe ring rgyal po són errònies. Aquest és el cas de Ma yang, la primera localitat que esmenta Khyung sprul rin po che i que es troba en zona d'accés prohibit.

Ma yang⁶⁵ és la primera població en territori tibetà esmentada per Khyung sprul rin po che. D'acord amb el mapa de Giuseppe Tucci,⁶⁶ Ma yang estava situada a la ribera nord del riu Sulej i tenia un monestir de l'escola 'brug pa bka' rgyud; l'altura de l'indret és de 3.500 m i es troba a mig camí entre les poblacions de Ti yang i sNu. El nom actual del monestir és Ma yang klu khang (districte de Ti 'ob) i disposa d'un vigilant i un monjo.⁶⁷

Rong chung és el nom que rep la regió del Tibet fronterera amb Kinnaur. S'estén des del coll de Dung ma la fins al de Srib skyes la i inclou les poblacions de Ma yang,

⁶⁴ Pu hrang en el text de Khyung sprul rin po che.

⁶⁵ El nom de la població també el trobem escrit com Ma g.yang. GU GE TSHE RING RGYAL PO. *mNga' ris chos 'byung gangs ljongs mdzes rgyan zhes bya ba bzugs so*. Lhasa: Bod ljongs mi dmangs dpe skrun khang, 2006. Les coordenades geogràfiques que ens dóna la mateixa obra són N 31.60° E 78.70°, clarament incorrectes, ja que situaria Ma yang deu quilòmetres endins de territori indi i a uns cinquanta quilòmetres a l'oest de la posició aproximada que dóna Giuseppe Tucci en el seu mapa.

⁶⁶ *The Temples of Western Tibet and their Artistic Symbolism, The Monasteries of Spiti and Kunavar*, New Delhi: Aditya Prakashan, 1988. (edició original: Rome: Reale Accademia d'Italia, 1935).

⁶⁷ BSTAN 'DZIN DBANG GRAGS. *Bod ljongs stod mnga' ris skor gsum nye rabs chab srid kyi lo rgyus dang dgon khag zhig gsos grub pa'i gnas tshul spyi tshogs gsar pa'i 'phel shugs sogs rgyas par brjod pa'i 'bel gnam rin chen gter gyi phreng ba zhes bya ba bzugs so*. Bod ljongs mi dmangs dpe skrun khang, 1996. p. 230.

Ti yag, el pas de Shri rang, Rad ni,⁶⁸ Rong stod, sKyug, etc. Els tibetans la consideren una regió càlida plena de serps i mosquits amb una reputació no gaire bona entre la gent de les terres altes de l'antic regne de Gu ge. Els matrimonis mixtos amb kinnauris sembla ser que eren força habituals.⁶⁹

El pas de Sri rang obre el camí cap a sNu des de Ma yang. Giuseppe Tucci⁷⁰ descrivia aquesta difícil travessa d'una forma molt dramàtica, destacant-ne els perills que assetgen el viatger de la següent manera a l'expedició al Tibet de 1933:

10 agosto.

Appena lasciato Miang⁷¹ la strada s'inerpica ripidissima su per le rocce franose; i cavalli arrancano faticosamente in una nube di polvere gialla. Prima di mezzogiorno arriviamo ad un largo pianoro erboso in cui la neve disciolta ha formato larghi pantani melmosi: sopra a noi le pareti brulle dello Shirang.⁷² (...) Alcuni pellegrini s'accampano presso di noi e cantano con lenta modulazione l'inno allo Shirang-la,⁷³ l'arduo passo che chiede sempre nuove vittime: ce lo facciamo trascrivere."

11 agosto.

Ardua ascensa fino al valico (4920 metri): poi una ripida discesa ciottolosa ci riporta nel letto di un altro fiume, che corre verso est e secondo le carte dovrebbe essere a sole quattro miglia dal villaggio di Nu.⁷⁴

Les coordenades geogràfiques⁷⁵ de sNu són 31.62° N 79.12° E i allotja el monestir de sNu bkra shis chos gling de la tradició dge lugs pa, que inclou un vigilant i

⁶⁸ Rad ni o Ra nyi és el lloc de naixement del gran traductor tibetà Rin chen bzang po. La població acull el temple de Ranyi lha khang. BSTAN 'DZIN DBANG GRAGS. *Bod ljongs stod mnga' ris skor gsum nye rabs chab srid kyi lo rgyus dang dgon khag zhig gsos grub pa'i gnas tshul spyi tshogs gsar pa'i 'phel shugs sogs rgyas par brjod pa'i 'bel gnam rin chen gter gyi phreng ba zhes bya ba bzhugs so. op. cit., 1996. p. 228.*

⁶⁹ Entrevista a mKhas mchog rdo rje, duta a terme al monestir de sMan ri (Himachal Pradesh, Índia) l'agost de 2008.

⁷⁰ TUCCI, Giuseppe. *Dei, demoni e oracoli*, Neri Pozza, Vicenza, 2006, p. 106-107.

⁷¹ Ma yang.

⁷² Sri rang.

⁷³ Sri rang la: el coll de Sri rang.

⁷⁴ sNu

⁷⁵ GU GE TSHE RING RGYAL PO. *mNga' ris chos 'byung gangs ljongs mdzes rgyan zhes bya ba bzhugs so*. Lhasa: Bod ljongs mi dmangs dpe skrun khang, 2006. p. 249.

quatre monjos.⁷⁶ Tot seguit, Khyung sprul rin po che va continuar cap a l'Hug o rLug, una vila situada⁷⁷ a 31.75° N 79.28° E i inclou el monestir de Lugs brag gdong mngon dga'.

Des de l'Hug, van creuar pel pont de Tres zam (pa) 'Obs. Aquest pont natural de roca connectava Su mo ru⁷⁸ i Yi ti⁷⁹. Tot sembla indicar que és el pont que Sven Hedin va creuar el 1907 sobre el riu 'Ob i que ell anomenava Optil.⁸⁰

Per la seva banda, Giuseppe Tucci el podria haver travessat el 19 d'agost de camí a Sumur.⁸¹ De totes maneres, la toponímia de l'indret no és del tot clara ja que d'acord amb alguns mapes del propi Giuseppe Tucci, 'Obs seria una petita població de la regió i en aquest cas "Tres zam 'obs" podria traduir-se com "el pont de Tres i (la població) de 'Obs".

Aquesta interpretació del pont per creuar el riu 'Obs no coincideix amb les dades que ofereix Roberto Vitali en el seu estudi de la regió, ja que interpreta el pont com la via per creuar el riu Sutlej, del qual el riu 'Obs és un tributari. D'acord amb aquesta versió, el pont connectaria les poblacions de l'Hug a la riba nord del riu Sutlej amb la població de Ri a la riba sud. De totes formes aquesta interpretació no coincideix amb cap de les anteriors i no sembla coincidir amb la ruta posterior de Khyung sprul rin po che que fins arribar a mTho ling es mantindrà sempre a la riba nord del Sutlej. Finalment, mKhas mchog rdo rje va confirmar que el pont s'utilitzava per connectar Su mo ru i Yi ti per creuar el riu 'Obs.

⁷⁶ BSTAN 'DZIN DBANG GRAGS. *Bod ljongs stod mnga' ris skor gsum nye rabs chab srid kyi lo rgyus dang dgon khag zhig gsos grub pa'i gnas tshul spyi tshogs gsar pa'i 'phel shugs sogs rgyas par brjod pa'i 'bel gnam rin chen gter gyi phreng ba zhes bya ba bzhus so. op. cit., 1996. p. 230*

⁷⁷ GU GE TSHE RING RGYAL PO. *mNga' ris chos 'byung gangs ljongs mdzes rgyan zhes bya ba bzhus so. op. cit., 2006. p. 254.*

⁷⁸ També el trobem com Sung ngur a VITALI, Roberto. *Records of Tholing, A Literary and Visual Reconstruction of the "Mother" Monastery in Gu.Ge.* Dharamsala: High Asia, 1999. pp. 112-113; trobem Sumur a HEDIN, Sven. *Transhimalaya, Discoveries and Adventures in Tibet*, tercer volum, Nova Delhi: Asia Educational Services, 1999 (edició original 1909).

⁷⁹ VITALI, Roberto. *Records of Tholing, A Literary and Visual Reconstruction of the "Mother" Monastery in Gu.Ge. op. cit., 1999*; BSTAN 'DZIN DBANG GRAGS. *Bod ljongs stod mnga' ris skor gsum nye rabs chab srid kyi lo rgyus dang dgon khag zhig gsos grub pa'i gnas tshul spyi tshogs gsar pa'i 'phel shugs sogs rgyas par brjod pa'i 'bel gnam rin chen gter gyi phreng ba zhes bya ba bzhus so. op. cit., 1996. p. 229.*

⁸⁰ HEDIN, Sven. *Transhimalaya, Discoveries and Adventures in Tibet*, op. cit., 1999. p. 345.

⁸¹ TUCCI, Giuseppe: *Dei, demoni e oracoli*, Neri Pozza, Vicenza, 2006, p. 118-119.

Khyung sprul rin po che va arribar a Shang rtse on hi havia un dels monestirs budistes més destacats de tota la regió: Shang rab brtan pa gling, també conegut com Rab rgyas gling.⁸² Es tractava d'un monestir de l'escola budista sa skya, malgrat que Sven Hedin el catalogui com a dge lugs pa a principis del segle XX. Al 1907 Sven Hedin visitava el monestir i el descrivia de la següent manera:⁸³

The Shangtse-gompa is built on a hill on the right side of the valley, and consists of two red houses and a white building surrounded by the usual memorial pyramids. Seven lamas of the Gelukpa sect are said to live and labour in this monastery.

Des de Shang rtse es van traslladar en direcció sud cap a mTho ling, el centre religiós i cultural més important a la història del Tibet occidental, una zona que actualment és possible visitar malgrat l'existència d'un gran nombre de restriccions. Abans d'arribar a aquesta antiga capital religiosa del territori va visitar dos indrets més de la riba nord del Sutlej: Phi wang i Dung dkar.

Phyi wang o Phi dbang, actualment pronunciat Phiyang, era un monestir de l'escola sa skya⁸⁴ Giuseppe Tucci l'any 1935 va descriure'l com un monestir abandonat, sense monjos, i on havia pogut veure les millors pintures i escultures budistes d'estil tibetà i indi de tot el Tibet datades als segles XI-XII. A prop de Phi wang h ha les coves de Dung dkar, un complex de tres coves de meditació amb elaborades pintures murals que cobreixen tot l'interior de les coves i que probablement van inspirar l'estil de pintura Gu ge que va tenir la seva època d'esplendor als segles XV i XVI. Les tres coves es van pintar entre els segles XI i XII.⁸⁵ La cova més gran inclou el maṇḍala de Dharmadhātu-vāgīśvara-mañjuśrī, mentre que a la segona cova destaquen els dissenys pictòrics del sostre que inclouen motius geomètrics, florals i figuratius que inclouen animals mitològics. El conjunt pictòric de les coves de Dung dkar està considerat com l'obra mestre de la pintura budista de tot el Tibet occidental.

⁸² GU GE TSHE RING RGYAL PO. *mNga' ris chos 'byung gangs ljongs mdzes rgyan zhes bya ba bzhugs so.* op. cit., 2006. p. 234; BSTAN 'DZIN DBANG GRAGS. *Bod ljongs stod mnga' ris skor gsum nye rabs chab srid kyi lo rgyus dang dgon khag zhig gsos grub pa'i gnas tshul spyi tshogs gsar pa'i 'phel shugs sogs rgyas par brjod pa'i 'bel gtam rin chen gter gyi phreng ba zhes bya ba bzhugs so.* op. cit., 1996. p. 227.

⁸³ HEDIN, Sven. *Transhimalaya, Discoveries and Adventures in Tibet*, op. cit.. p. 336.

⁸⁴ KLIMBURG-SALTER, Deborah. *Dung dkar / Phyi dbang, West Tibet, and the Influence of Tangut Buddhist Art.* *East and West* 51, 2001. pp. 323-347.

⁸⁵ *Ibid.*

Finalment, Khyung sprul va arribar al monestir budista de l'escola dge lugs de mTho ling⁸⁶ situat⁸⁷ a 31° 28' 59" N 79° 48' 7" E i a una altura de 3.788 m. Es tracta d'un dels monestirs més antics del Tibet, l'establiment del qual està datat a l'any 986 quan van iniciar-se la seva construcció amb un edicte del rei Ye shes 'od del Tibet occidental. El disseny i fundació del monestir es va dur a terme sota les instruccions del gran traductor Rin chen bzang po (985-1055). El temple més important del monestir és el Ye shes 'od lha khang dissenyat com el maṇḍala de Vairocana d'estructura cruciforme tridimensional. El segle XVII, el monestir era conegut per allotjar més de dos mil monjos esdevenint d'aquesta manera la capital religiosa del regne de Gu ge. El monestir va rebre la visita del missioner jesuïta portuguès António de Andrade, el primer europeu en establir-se al Tibet inspirat pels escrits del jesuïta català Antoni de Montserrat.⁸⁸ Amb la caiguda del regne de Gu ge en mans de Ladakh primer (s. XVII) i posteriorment sota l'òrbita del Tibet governat des de Lhasa (s. XVIII), aquesta institució religiosa va iniciar una lenta decadència que era plenament visible a principis del segle XX. El 1933, Giuseppe Tucci va constatar la presència de trenta monjos i en la segona visita de 1935, només en va poder comptar una quinzena.⁸⁹ Nogensmenys, el cop de gràcia arribaria amb l'esclat de la Revolució Cultural xinesa l'any 1966 quan els guàrdies rojos van arribar al monestir i van destruir la major part dels temples, van destruir totes les estàtues que no van poder endur-se i van cremar totes les escriptures religioses. El temple de Ye shes 'od lha khang va veure com li arrencaven el sostre, fet que va tenir conseqüències desastroses sobre el maṇḍala tridimensional de l'interior.⁹⁰ El monestir està situat a la vila de rTsa mda' que en el segle XX era la capital del rdzong o districte.

Vam passar per Ma nang, mDa' pa i gDong po ri dmar i tot seguit tres famílies nòmades anomenades g.Yu lang rnam rgyal, Byams pa rgyal mtshan i Phrin las rgyal po ens van oferir mantega, formatge, llet, iogurt, i altres làctics. [242] Ens van demostrar una gran devoció.

⁸⁶ També conegut com mTho lding, mTho lding

⁸⁷ Mesura directa de GPS de l'any 2006.

⁸⁸ MONTSERRAT Antoni de, ALAY Josep Lluís. *Ambaixador a la cort del Gran Mogol*. Lleida: Pagès editors, 2002.

⁸⁹ TUCCI Giuseppe. *Tibet ignoto*. Roma: Club del Libro Fratelli Melita, 1987. p. 130-133; TUCCI Giuseppe. *Dei, demoni e oracoli*, Vicenza: Neri Pozza Editore. p. 152-164;

⁹⁰ VITALI, Roberto. *Records of Tholing, A Literary and Visual Reconstruction of the "Mother" Monastery in Gu.Ge. op. cit.*, 1999

Més tard de camí de Khyung lung, algú que es deia Byang chub els va convidar a casa seva i els va donar tot tipus de provisions de làctics. En acabat, els va mostrar el camí cap a Khyung lung. Quan van arribar-hi, van visitar el monestir i les coves de meditació i mentre es dirigien a la ribera del riu, van demanar iogurt o llet als campaments nòmades de Khyung lung,⁹¹ i alguns els van donar iogurt. Una dona els va dir que com algú de la vall havia mort d'una forma tràgica, ell no tenia ni llet ni iogurt, però que els podia donar crema de llet.

"La gent de Khyung lung els va mostrar més devoció a nosaltres dos que a d'altres pelegrins, i el motiu d'això cal cercar-lo en una relació kàrmica del passat, de manera que a tot Khyung lung, tots els campaments nòmades com Chos bzhig, cada cop que els demanàvem productes làctics, ens en donaven."

Des de mTho ling, Khyung sprul rin po che es va dirigir en direcció sud cap a la població de Ma nang a la vora del riu Ma nang chu, tributari del Sutlej. La seva situació geogràfica⁹² és 31° 20' 40" N 79° 46' 53" E a una altitud de 4.027 m. Al mig del poble envoltat de camps de cultiu s'aixeca el monestir de Ma nang Byang chub gling. Els primers temples del monestir van ser fundats per Byang chub 'od entre els anys 1037 i 1041.⁹³ El monestir va ser destruït completament durant la Revolució Cultural i el gran stūpa que el presidia va ser escapçat i buidat de totes les relíquies que hi havia al seu interior. Tant a l'any 2005 com 2006 no existia cap activitat religiosa a la població. A l'entrada de la població encara poden trobar-se exvots coneguts com *tsha tsha* escrits en escriptures i llengües índies⁹⁴ del segle X-XI en el conjunt de petits stūpes situats al nord de la vila. Giuseppe Tucci⁹⁵ al 1933 va descriure les pintures murals d'aquest monestir com les millors d'estil caixmiri al Tibet. Avui dia no queda cap rastre d'aquestes obres d'art. Sven Hedin també va destacar el 1907 les pintures d'aquest

⁹¹ Arriben a l'àrea coneguda com Khyung lung yul smad.

⁹² Mesura directa de 2006.

⁹³ VITALI, Roberto. *Records of Tholing, A Literary and Visual Reconstruction of the "Mother" Monastery in Gu.Ge. op. cit.*, 1999. pp. 135-139.

⁹⁴ És identificable l'escriptura *śāradā* pròpia del Caixmir budista de l'època.

⁹⁵ TUCCI Giuseppe. *Tibet ignoto. op. cit.* 1987. pp. 125-129.

monestir.⁹⁶ Encara que el text de la biografia no l'esmenti, Khyung sprul rin po che va travessar necessàriament la vall que segueix en direcció sud i on s'estén un enorme camp de 108 stūpes amb un temple al centre. La localització geogràfica⁹⁷ és a N 31° 19' 21" E 79° 52' 42" a una altitud de 4.124 m i l'indret es coneix com Mi lam⁹⁸ o sMan lung.⁹⁹ Giuseppe Tucci va trobar a l'indret inscripcions i manuscrits d'origen indi que va datar entre els segles X i XI. Malauradament la major part s'han perdut els darrers cinquanta anys i el stūpa principal que encara era dempeus l'any 2006, d'acord amb les fotografies realitzades el 2007 per membres del Centre d'Estudis de Zhang-zhung (Lhasa) hauria estat completament destruït amb la intenció de trobar-hi objectes religiosos de valor.

A pocs quilòmetres de sMan lung apareix la vall del riu mDa' pa chu, tributari del Sutlej, on hi trobem la població de mDa' pa,¹⁰⁰ capital del *rdzong* o districte del mateix nom i també seu d'un representant del govern tibetà. La posició geogràfica és 31° 13' 50" N 79° 55' 11" E a una altura de 4.241 m. La mesura va haver d'extrapolarse a partir de dades adjacents mesurades al 2006, ja que la presència d'una destacada base de l'Exèrcit Popular d'Alliberament xinès a la localitat fa impossible qualsevol tipus de mesura i limita les visites de manera dràstica. Mentre que a l'any 2005 era possible visitar les runes del monestir que s'aixecava al cim del turó de mDa' pa, a l'any 2006 aquestes visites ja havien estat prohibides. Del monestir de mDa' pa bKra shis lhun po actualment només en queden les runes. Va ser construït al segle XVI per Shan ti pa blo gros rgyal mtshan (1487-1567) i es va dissenyar amb l'estructura d'una fortalesa al capdamunt del turó que domina la ciutat. Aquesta institució dge lugs va arribar a tenir dos centenars de monjos i es va fer famosa per allotjar una gegantesca estàtua de Byams pa en un temple protegit per un sostre d'or.¹⁰¹

Khyung sprul rin po che va dirigir-se aleshores cap al sud i molt probablement va travessar les antigues runes de rGyung mgul, les quals van ser reconegudes per mKhas mchog rdo rje a través de fotografies que se li van mostrar el 2008. La posició

⁹⁶ HEDIN, Sven. *Transhimalaya, Discoveries and Adventures in Tibet*, op. cit., pp. 280-284.

⁹⁷ Mesura directa de GPS de 2006.

⁹⁸ TUCCI Giuseppe. *Tibet ignoto*. op. cit. 1987. pp. 123-124.

⁹⁹ D'acord amb mKhas mchog rdo rje en l'entrevista de 2008.

¹⁰⁰ També mDa' ba i amb tendència a pronunciar-se "Dawa"

¹⁰¹ TUCCI Giuseppe. *Tibet ignoto*. op. cit. 1987. pp. 118-120; HEDIN, Sven. *Transhimalaya, Discoveries and Adventures in Tibet*, op. cit. pp. 264-273; GOVINDA, Lama Anagarika. *The Way of the White Clouds*. Nova York: Overlook Press, 2005. pp. 309-318.

geogràfica¹⁰² és N 31° 7' 7" E 80° 7' 21" a una altitud de 4.161 m. L'indret té un interès especial ja que a diferència d'altres indrets, en aquest cas es tracta clarament de les runes de dues fortaleses que s'aixequen sobre dues impressionants roques dolomítiques de color vermell que s'aixequen més de trenta metres per sobre del terra sense cap mena de construcció que faci possible l'accés. Des del Centre d'Estudis de Zhang zhung (Lhasa) s'ha suggerit que podria tractar-se d'una de la fortalesa de sMe shang byi ba mkhar, un dels castells llegendaris de l'antic regne de Zhang-zhung.¹⁰³ Giuseppe Tucci esmenta l'indret com Khyung sgo (La porta del *khyung*) i Khyung mgul (El coll del *Khyung*)¹⁰⁴, mentre que Gu ge preferix Khyung ngo¹⁰⁵ (L'ou del *khyung*) basant-se en la llegenda local que assegura que al voltant de les runes és possible trobar pedres en forma d'ou que s'associen a ous de l'au mitològica *khyung*. El curs d'aigua proper a les runes de la fortalesa és el Yun gu gtsang po, un tributari del Sulej.

La propera vall que va travessar Khyung sprul rin po che és la del monestir de gDong po, que el lama tibetà anomena gDong po ri dmar (Les muntanyes vermelles de gDong po) pel color vermellós del terreny. Està situat en la posició¹⁰⁶ 31° 7' 7"N 80° 7' 21"E a una altura de 4.235 m. Es tracta d'un monestir de la tradició dge lugs amb molt poca activitat religiosa actualment i pràcticament en runes.

A pocs quilòmetres al sud de gDong po apareix finalment Khyung lung (Vall del *khyung*), un dels indrets més importants per a la tradició bonpo que considera tota aquesta regió fins a la plana de Gur gyam i la muntanya de mKhar gdong, una vintena de quilòmetres al sud, com el centre polític de l'antic regne de Zhang-zhung abans de la seva gradual desaparició als volts del segle VII d.C. quan fou annexionat al regne del Tibet encapçalat per l'emperador Srong btsan sgam po. Una tradició afirma que la dinastia reial dels Bya ru can va construir la capital en aquest indret, mentre que bona part dels darrers estudis la situarien una vintena de quilòmetres al sud. El darrer abat del monestir de Gur gyam dóna suport a aquesta darrera teoria i identifiquen el cim del turó de mKhar gdong com l'indret on s'aixecava el palau dels reis de Zhang-zhung conegut

¹⁰² Mesura directa de 2006.

¹⁰³ Entrevista amb Zhung Karma rgyal mtshan a Lhasa (2009).

¹⁰⁴ TUCCI Giuseppe. *Tibet ignoto*. Roma: Club del Libro Fratelli Melita, 1987. p. 114.

¹⁰⁵ GU GE TSHE RING RGYAL PO. *mNga' ris chos 'byung gangs ljongs mdzes rgyan zhes bya ba bzhus so*. op. cit., 2006. p. 220.

¹⁰⁶ Mesura directa de 2006.

com Khyung lung dngul mkhar (La fortalesa d'argent de la vall del *khyung*).¹⁰⁷ Tanmateix, Khyung lung pròpiament dit també és un indret sagrat per als fidels bonpos especialment per l'existència d'importants coves sagrades on va meditar el propi Khyung sprul rin po che com veurem més endavant. De totes maneres el territori va ser convertit al budisme des de finals del primer mil·lenni i quan Khyung sprul rin po che va visitar l'indret només s'hi aixecava un monestir budista de l'escola dge lugs conegut com Khyung lung dga' ldan lha rtse.¹⁰⁸ El monestir va ser reduït a un munt de runes durant la Revolució Cultural. La posició del monestir¹⁰⁹ és 31° 3' 53" N 80° 32' 18" E a una altitud de 4.304 m.

Vam descendir des de les fonts del riu rMa bya¹¹⁰ per visitar les Estàtues sagrades d'argent dels Senyors de les tres famílies il·luminades de Kwa char i Pu hrang. Vam fer-hi multitud d'ofrenes: llànties de mantega, banquets rituals, circumval·lacions i d'altres. (D'altra banda) vam dur a terme extenses pregàries en benefici de la religió i de tots els éssers vius.

Tot sembla indicar que per baixar a Pu hrang des de Khyung lung van seguir la ruta a través de rGya nyi ma, bulliciós centre d'intercanvi de mercaderies índies i tibetanes de l'època al sud de Khyung lung. Actualment rGya nyi ma és un indret d'accés prohibit i va perdre tota la seva activitat econòmica a causa del tancament de la frontera indo-tibetana l'any 1962. Des de rGya nyi ma es continuava en direcció sud fins arribar a les fonts del riu rMa bya kha 'bab i des d'allà se seguien els camins propers al curs del riu fins arribar a la capital del districte de Pu hrang,¹¹¹ fronterer amb

¹⁰⁷ Els estudis més recents sobre la posició de Khyung lung dngul mkhar poden trobar-se a: BLEZER, Hen.: Heaven my Blanket, Earth my Pillow, Wherever Rin po che Lays his Head down to rest is the original place of Bon. *Acta Orientalia* vol 68, 2008, p. 75-112; VITALI Roberto: A Tentative Classification of the Bya ru can Kings of Zhang zhung. *Revue d'Etudes Tibétaines* 15, 2008, p. 379-419.

¹⁰⁸ TUCCI Giuseppe. *Tibet ignoto*. Roma: Club del Libro Fratelli Melita, 1987. pp. 106-110.

¹⁰⁹ Mesura directa de 2006.

¹¹⁰ El riu rMa bya kha 'bab (Karnali, al Nepal) és per als tibetans el "Riu del paó reial". Les seves fonts es localitzen al sud del Ma pham g.yu mtsho i el seu corrent descendeix veloç per la ciutat fronterera de Pu hrang des d'on s'introdueix en territori nepalès on esdevé el seu riu més important. A l'Índia se'l coneix com Ghaghara i és un dels tributaris més importants del Ganges amb el que forma un sol corrent prop de la ciutat de Patnā a l'estat indi de Bihar.

¹¹¹ Les actuals autoritats de Pu hrang tendeixen a limitar l'accés als indrets d'interès històric de la ciutat i dels voltants de la ciutat. El dia 11 de juliol de 2006 vam ser retinguts per la policia xinesa i expulsats de la ciutat l'endemà, després de dipositar la corresponent comissió pecuniària al cap de la policia de Pu

Índia i Nepal. Pu hrang era un altre centre destacat de comerç de productes tibetans, indis i nepalesos, a banda de ser la seu del governador del districte. A pocs quilòmetres al sud-est de Pu hrang s'aixeca el monestir de Kwa char. També conegut com 'Khor chags gtsug lha khang¹¹² o d'acord amb Giuseppe Tucci com Khor chags o Kho char que a Índia i Nepal es coneix com Khojarnath.¹¹³ Es tracta del monestir més antic i més important de l'antic regne de Pu hrang i pertany a l'escola budista sa skya. Els primers temples van ser construïts l'any 996 pel rei mNga' ris bdag rgyal 'Khor re i el seu fill i hereu lHa sde. El disseny del monestir hauria estat encarregat al gran traductor Rin chen bzang po.¹¹⁴ El monestir va esdevenir un centre d'atracció de pelegrins d'arreu del Tibet que venien a mostra la seva devoció per les tres "Sagrades estàtues d'argent dels senyors de les tres famílies il·luminades" (tib. Jo bo rigs gsum mgon po'i dngul sku). Les estàtues d'argent representaven la triada més important del bodhisattves del budisme Mahāyāna (tib. Jam dpal, sPyang ras gzigs, Phyag na rdo rje) i eren d'origen indi, probablement caixmiri. Les imatges tenien la mesura d'una persona i la figura central, "La gran imatge d'argent" s'hauria completat cap el 996 amb la fundació del monestir mentre que les dues imatges que l'acompanyaven no s'haurien dissenyat fins els volts del 1220. En aquella època quan les fronteres eren obertes, el renom dels "Tres germans d'argent" va traspasar fronteres i també atreïa pelegrins hindús d'Índia i Nepal.¹¹⁵

Després, vam tornar a pujar fins a Nam mkha' khyung rdzong, a la cova situada a les fonts del riu rMa bya on vam demanar una audiència i les benediccions del venerable Padma bde ba'i rgyal po, iogui renunciant i eremita que vingué de gSer tha de mGo log després d'haver rebut la sagrada transmissió especial com a deixeble del gran *gter ston* i senyor dels siddhi, bDud 'joms gling pa de la tradició dels antics mantres secrets. Al llarg dels

hrang, malgrat disposar de tots els permisos necessaris. Aquest incident va impedir continuar el camí fins al monestir de Kwa char.

¹¹² La posició geogràfica donada per Gu ge Tshe ring rgyal po és 30.19° N 81.26 E. GU GE TSHE RING RGYAL PO. *mNga' ris chos 'byung gangs ljongs mdzes rgyan zhes bya ba bzugs so.* op. cit., 2006. p.119.

¹¹³ TUCCI Giuseppe. *Tibet ignoto.* op. cit. 1987. pp. 41-44.

¹¹⁴ BSTAN 'DZIN DBANG GRAGS. *Bod ljongs stod mnga' ris skor gsum nye rabs chab srid kyi lo rgyus dang dgon khag zhig gsos grub pa'i gnas tshul spyi tshogs gsar pa'i 'phel shugs sogs rgyas par brjod pa'i 'bel giam rin chen gter gyi phreng ba zhes bya ba bzugs so.* op. cit., 1996. p. 231.

¹¹⁵ HELLER Amy. The Three Silver Brothers. *Orientalions* 34(4), 28-34. 2003

dos dies que hi romanguérem, aparegueren molts senyals als meus somnis i visions que m'indicaven que hauria de demanar les ensenyances religioses essencials del lama, amb el qual havia tingut beneïts encontres en una vida anterior i amb el qual ara em reunia de nou per mitjà d'una connexió i un karma favorables.

Nam mkha' khyung rdzong és el nom d'un monestir de l'escola budista rnying ma situat en una de les regions més remotes i aïllades del Tibet occidental on la tradició considera que neix el riu rMa bya kha 'bab malgrat que aquesta darrera consideració no coincideixi amb les dades geogràfiques actuals. Tanmateix, els tibetans consideren aquest indret com rMa bya chu mgo, les fonts del riu Karnali. L'indret certament té una font d'aigua de color verd clar molt brillant que es considera sagrada. Molt a prop hi conflueixen dos tributaris coneguts com Khyung rdzong chu bo i Ma yang chu bo, i just en aquest indret és on el lama 'Bri gung spyang snga gling pa (1187-1241) donava les seves ensenyances a la gent de la regió. Al llarg de la història del Tibet va ser un lloc conegut per la presència d'adeptes tântrics en les coves del voltant fins a l'arribada del lama bDe ba rgyal po al segle XX. Aquest lama budista de l'escola rnying ma va recloure's a la cova de meditació ocupada anteriorment per 'Bri gung spyang snga gling pa i que la tradició assegura que era plena de pedres precioses d'ònix anomenades *gzi*. Aviat, molts deixebles van començar a instal·lar-se al voltant de la cova per rebre les seves ensenyances. L'indret va assolir el seu màxim esplendor al llarg de la dècada dels vint quan la seva reputació era coneguda arreu del país i qual el lama era al monestir, s'hi podien arribar a congregar més d'un miler de deixebles. La forma de la vall similar a l'au mitològica *khyung* va fer que el nou monestir fos conegut com "La fortalesa del khyung celestial" (Nam mkha' khyung rdzong). La biblioteca del monestir emmagatzemava milers de blocs de fusta utilitzats per a la impressió d'escriptures religioses, però es van perdre tots durant la Revolució Cultural quan el temple principal va ser incendiat i tot va quedar reduït a cendres. El monestir no ha estat mai reconstruït i actualment només queden runes.¹¹⁶

¹¹⁶ Testimoni de Zhung Karma rgyal mtshan (2008) que va poder visitar les runes del monestir.

Estrictament, no es parlava de *dgon pa* o "monestir", però els adeptes que hi vivien preferien anomenar-lo *chos 'khor* o *chos ra*. *Chos ra* es refereix a espais oberts on tenen lloc debats religiosos de manera que Nam mkha' khyung rdzong era més un centre per rebre ensenyances del lama, mantenir debats religiosos entre les diferents escoles budistes i meditar en complet aïllament a les coves, més que no pas un monestir entès d'una manera estricta. La plana on es concentraven les centenars de tendes on dormien els monjos, lames, monges i adeptes que s'estaven a l'indret es coneixia com Jo mo lung. i estava dividida en tres seccions diferents: exterior, intermèdia i exterior. La secció exterior era per a adeptes i ioguis, la secció intermèdia era per a les monges i la interna per als monjos. En el centre de la vall hi havia un gran temple establert per fer els preceptius dejunis del quart mes del calendari tibetà, conegut com el temple sMyung gnas lha khang. Aquest dejuni era seguit periòdicament pels lames del *chos ra* com Khyung sprul rin po che, bDe ba rgyal po o gSer tha bla ma. Les ensenyances es donaven a la primavera en general i durant el setè i vuitè mes del calendari tibetà, els adeptes, monjos i monges es dedicaven a celebrar ritus a les poblacions de la regió i reunir queviures per poder sobreviure a l'hivern. Des del novè mes fins al tercer mes de l'any següent, els religiosos es reclouïen en la meditació i Nam mkha' khyung rdzong esdevenia un gegantesc indret de retir solitari.¹¹⁷

Malauradament Gu ge Tshe ring rgyal po no aporta la latitud i longitud de l'indret, encara que col·loca el monestir en el mapa al nord del llac Ma pham g.yu mtsho, la localització és del tot errònia. Giuseppe Tucci i Swami Pranavananda aporten dades valuoses per localitzar el monestir en el mapa d'una forma precisa, malgrat que cap dels dos hi va arribar mai. Van ser-hi molt a prop, a pocs quilòmetres, però com el monestir estava situat en un indret allunyat de qualsevol ruta de comunicació, molts pocs eren capaços d'arribar-hi.

Les úniques referències de Giuseppe Tucci a Nam mkha' khyung rdzong i el seu lama la trobem a *Tibet ignoto*¹¹⁸ mentre visita el monestir de dKar dum el 6 de juliol de 1935:

¹¹⁷ Gran part de la descripció prové de GU GE TSHE RING RGYAL PO. *mNga' ris chos 'byung gangs ljongs mdzes rgyan zhes bya ba bzugs so*. op. cit., 2006. pp. 116-117.

¹¹⁸ TUCCI Giuseppe. *Tibet ignoto*. op. cit. 1987. pp. 51-52

Il templo (Cardam¹¹⁹) sulla sommità del colle è nuovo: è stato fondato sei anno or sono, appartiene alla setta dei Perfetti (rdsog c'en), e dipende da un altro grande monastero della stessa scuola costruito a poco più di un giorno di distanza nelle gole del Mapcia¹²⁰ da uno dei lama più celebrati del Tibet che, sebben nato nelle province orientali, passò quasi tutta la sua vitta nel distretto di Purang: si chiamava Decenrinpocè (bDe c'en rin po c'e).¹²¹ Egli fu grande suscitatore di energia spirituali e una delle più nobili figure dell'ascetismo tibetano degli ultimi cinquant'anni. Dei suoi discepoli famosi Namkagigmè dorgè¹²² e Nagcengelòn continuano ciascuno, e per diverse vie, l'opera sua: i ripetuti viaggi per queste contrade mi hanno già dato occasione di incontrarli e di conoscerli. Nagcengelòn è in cammino per Cardam, ma probabilmente arriverà quando io ne sarò già partito. Egli proseguirà poi per il convento fondato dal maestro nelle gole del Mapcia: il monastero si chiama Namka chiungdo (Nam mk'a' k'yum mdo)¹²³ ed è ricchissimo di beni e di armenti; ne dipendono oltre trecento monaci, molti dei quali sono dispersi in cappelle lontane o rinchiusi in celle solitarie per meditare o vanno errando di paese in paese per far proseliti, predicare e mendicare. Il corpo di Devacen è stato imbalsamato e rinchiuso in un grande mc'od rten nella sala centrale del temio; hanno ragione di venerare la memoria di questo nobile asceta, il quale ha portato un'insolita animazione in un paese che muore, ha ridestato energie spirituali che sembravano sopite ed ha cercato di dare un nuovo impulso ad una religione in decadenza.

Per la seva banda Swami Pranavananda va apropar-se molt més a Nam mkha' khyung rdzong i de fet va arribar a passar per les mateixes fonts del Karnali (rMa bya chu mgo), però no va arribar a desviar-se cap al monestir. En el seu "Kailās Mānasarōvar" apareixen dos fragments que fan referència a l'indret. No l'anomena pel seu nom religiós, sinó com Mangshang Gompa, associant-lo d'aquesta manera a l'entorn geogràfic de la vall on es va construir. Les descripcions són les següents:

¹¹⁹ Monestir de dKar dum.

¹²⁰ Es refereix al riu rMa bya kha 'bab.

¹²¹ Es refereix al difunt lama bDe ba'i rgyal po (mort el 1933), fundador del monestir de Nam mkha' khyung rdzong.

¹²² Es refereix a Khyung sprul rin po che. Utilitza el seu nom budista (veure el següent fragment).

¹²³ Es refereix al monestir de Nam mkha' khyung rdzong.

Primera descripció¹²⁴

On the right side of the road situated on the edge of the right bank of Map cchu¹²⁵ there is a big mani-wall with several mani-slabs and streamers. Getting down a few yards towards the river is a big spring of Mapcha-Chhungo (peacock-head) gushing out from the perpendicular wall of the steep bank of the river. There are some mani-stones and streamers near the spring. The water gushing out of the spring flows down into the Karnali below over a beautiful green velvet mossy dome-like mound. The moss over which the spring flows down has some resemblance to the colour of the neck of the peacock, hence the name Mapcha-Chhungo. The glacial sources of the Karnali is in the Lampiya pass which is at a distance of two short days' march from here.

At a distance of about 4 miles¹²⁶. from here is the famous Mangshang Gompa situated on a mountain on the left but it is not seen from the road. It belongs to the Red Cap Section of monks. It was constructed about the year 1919 and a six-year old trulku lama has been installed on the gaddi¹²⁷ in August 1940. This is the second abbot¹²⁸ to sit on the gaddi of the gompa.

Segona descripció¹²⁹

(Monastery) 23. Chepye, at present branch of Mangshang Gompa, but the site of the monastery belongs to Gengta Gompa; so Chepye pays a nominal tribute to Gengta by way of rent, 24. Kardung,¹³⁰ branch of Mangshang Gompa, 25. Mangshang Gompa, these three gompas belong to an independent group called Jokchin¹³¹ Sect, much akin to Nyingmapa; there are about fifty monks and as many nuns in all these three monasteries combined.

A partir d'aquestes descripcions i dels mapes amb què Swami Pranavananda acompanya el seu text, és possible aproximar la localització de Nam mkha' khyung rdzong dins d'un triangle, els tres vèrtexs ABC se situarien a les posicions següents:

¹²⁴ PRANAVANANDA, Swami. *Kailās Mānasarōvar*. Nova Delhi: Surya Print Process. 1949. p. 137. "Exploracion in Tibet" del mateix autor conté exactament els mateixos fragments.

¹²⁵ Es refereix al riu rMa bya kha 'bab.

¹²⁶ 6.4 km aproximadament.

¹²⁷ Vol dir "tron".

¹²⁸ El fundador i primer abat havia mort el 1933.

¹²⁹ PRANAVANANDA, Swami. *Kailās Mānasarōvar*, *op. cit.* 1949. p. 232.

¹³⁰ dKar dum

¹³¹ rdzogs chen.

A: 30° 32' 45" N 81° 1' 9" E

B: 30° 32' 21" N 80° 59' 14" E

C: 30° 30' 53" N 81° 2' 15" E

Com hem dit abans el fundador del monestir que recuperava la presència religiosa centenària de l'indret va ser el lama Padma bde ba'i rgyal po (1873-1933), també conegut pels seus noms tibetans bDe ba'i rgyal po o bDe chen rin po che i pel seu nom sànscrit en dues versions E ta rā dza o E ta rā ja (el rei brillant). Va ser un adepte tântric de l'escola rnying ma nascut a la regió de Khams, deixeble directe del gran *gter ston* del segle XIX de la mateixa escola, bDud 'joms gling pa.¹³² Després de rebre les ensenyances del seu lama, Padma bde ba'i rgyal po va traslladar-se al Tibet occidental per establir el nou monestir de Nam mkha' khyung rdzong. Va ser reconegut com un dels mestres més importants del rdzogs chen de la seva època i els seus poders màgics van fer sorgir innombrables llegendes entre els seus deixebles. A la seva mort, es va construir un gran stūpa funerari on s'hi va col·locar el seu cos.

El 1959 els seus seguidors van treure les restes del stūpa i es van endur el cos secretament primer al Nepal i després a l'Índia per evitar que fos dessacralitzat per les tropes xineses. El trasllat va ser complicat i sembla ser que un monjo va portar a coll i be el cos del lama embalsamat en un esforç titànic per travessar les muntanyes de l'Himàlaia. El cos del lama encara es conserva a l'estat indi d'Orissa on la gent creu que encara creix cabell del seu cos.¹³³ A la mort de Padma bDe ba'i rgyal po l'any 1933, es va cercar el seu renaixement i un nen va ser identificat com a tal, convertint-se d'aquesta manera en el segon bDe ba'i rgyal po dle llintage de lames. Va morir a l'edat de quaranta-nou anys a l'exili nepalès de la població de 'Om lo, a l'oest del Nepal i on

¹³² bDud 'joms gling pa (1835-1904) va ser un descobridor de tresors (*gter ston*) de la tradició rnying ma pa. Els seus textos redescoberts es coneixen sota la categoria dels *gter gsar* o *gter ma* nous. També va ser l'autor de diverses obres com el famosos tractats de rdzogs chen conegut com "sNang sbyang" (Perfeccionant la pròpia percepció) i "Ma sgom sangs rgyas" (Budeïtat sense meditació). El seu renaixement conegut amb el mateix nom bDud 'joms gling pa (1904-1987) ha estat un dels lames tibetans més coneguts establerts a l'oest com a conseqüència del seu exili forçat després de l'ocupació xinesa i va estar considerat com el lama principal de tota la tradició rnying ma pa al selgel XX. DUDJOM Lingpa. *Buddhahood without Meditation*, transl. by R. Barron and S. Fairclough, Junction City: Padma Publishing, 1994; DUDJOM Rinpoche. *The Nyingma School of Tibetan Buddhism, its Fundamentals and History*, transl. and ed. by Gyurme Dorje and Matthew Kapstein, Boston: Wisdom Publications, 1991.

¹³³ Entrevista a mKhas mchog rdo rje (2008).

s'ha reconstruït el monestir de Nam mkha' kyung rdzong a l'exili. El tercer lama del llinatge viu en aquesta població nepalesa.¹³⁴

L'obra més coneguda del primer bDe ba'i rgyal po porta per títol "rDzogs pa chen po'i gdams pa chos pa'i lag len 'khyer bde man ngag 'phrul gyi glegs bam" publicada Dehradun l'any 1970. Els anys 1985-85 es va publicar l'antologia de la seva obra a Delhi sota el títol genèric de gSung 'bum.

[243] El propi lama tingué un somni tot just abans de la meua arribada, en el qual un vajra daurat queia del cel a sobre la seva falda. Tanmateix, no semblava que els molts deixebles arribats d'arreu que eren en presència seva escoltant les seves ensenyances religioses fossin capaços de moment de resoldre la visió que havia tingut en el somni.

En aquell moment, dins meu sorgí una devoció infinita vers el lama i portat per les meves visions i somnis vaig haver de quedar-m'hi, de manera que en aquelles circumstàncies en lloc de circumval·lar el llac sagrat i la muntanya, restaria en aquest recinte religiós per sol·licitar les ensenyances religioses.

Aquest és un moment crucial per a la biografia de Khyung sprul rin po che ja que és elegit pel lama bDe ba'i rgyal po com a deixeble seu. El lama budista acull els monjos bonpos dins la comunitat de Nam mkha' khyung rdzong, a través de la visió del somni que descriu. D'altra banda el lama budista identifica Khyung sprul rin po che com el vajra daurat de la seva visió, motiu pel qual li ofereix el nom budista de 'Jigs med nam mkha'i rdo rje, és a dir, "El vajra celestial sense por", el qual utilitzarà molt sovint des d'ara. Des d'ara, Khyung sprul rin po che o potser millor 'Jigs med nam mkha'i rdo rje passa a formar part de la comunitat budista, mentre segueix mantenint el seu compromís ineludible amb la religió Bon. Fa compatibles ambdues tradicions espirituals sense renunciar a cap de les dues, una idea que practicarà al llarg de tota la

¹³⁴ GU GE TSHE RING RGYAL PO. *mNga' ris chos 'byung gangs ljongs mdzes rgyan zhes bya ba bzhugs so.* op. cit., 2006. p. 118.

seva vida des d'aquest mateix moment. A Nam mkha' khyung rdzong, Khyung sprul rin po che rep la major part de les ensenyances budistes a través de la transmissió del nou lama arrel bDe ba'i rgyal po i que després s'encarregarà de difondre a indrets com la vall de Kinnaur en el seu segon viatge a la regió veïna d'Índia.

Vaig rebre totes les transmissions orals i les transmissions del propi lama en diferents capítols de les Quatre categories d'ensenyances religioses profundes del *bka' gter*¹³⁵ del senyor dels siddhi bDud 'joms gling pa constituïdes per: a) La pràctica arrel, la pràctica mental, la pràctica secreta i altres del mKha' 'gro Khros ma nag mo¹³⁶, incloent les invocacions i els quatre presents, libacions, tots els banquets rituals, ofrenes de *gtor ma* i pregàries diverses; b) el "sNgon 'gro'i khrid yig kun bzang zhal lung"¹³⁷; c) el "rGyud gnas lugs rang byung"¹³⁸; d) els textos arrel i comentaris del "Shes rig rdo rje rnon po"¹³⁹, del "gZung 'dzin 'khrul pa rang grol"¹⁴⁰, del "sNang sbyang ma sgom sangs rgyas"¹⁴¹ i del "gNyan sa'i lag len gcod kyi khrid lung."¹⁴²

Quan vaig rebre aquestes ensenyances religioses, vaig generar una devoció tan gran que veia el lama com si realment fos el propi Guru Padma.¹⁴³

¹³⁵ Les categories essencials de les ensenyances de bDud 'joms gling pa conegudes com *bka' gter*.

¹³⁶ La *ḍākiṇī* "Negra Khros ma", objecte de gran devoció per part de Khyung sprul rin po che durant la resta de la seva vida.

¹³⁷ Un text rnying ma pa el títol complet del qual és: "rDzogs pa chen po klong chen snying tig gi sngon 'gro'i khrid yig kun bzang bla ma'i zhal lung", és a dir, "Instruccions escrites del perfecte lama per a les pràctiques preliminars del Klong chen snying tig de la tradició rdzogs chen". "Klong chen snying tig" (L'essència del cor de la vasta expansió) és un *gter ma* fonamental a la tradició rdzogs chen de l'escola rnying ma descobert pel gran *gter ston* 'Jigs med gling pa (1729-1798). GYATSO, Janet. *Apparition of the Self, The Secret Autobiographies of a Tibetan Visionary*. New Jersey: Princeton University Press, 1998.

¹³⁸ *gTer ma* revelat pel propi bDud 'joms gling pa. El títol pot traduir-se com "L'estat natural sorgit per si mateix".

¹³⁹ Escriptura de la tradició rnying ma. El títol es tradueix com: "L'afilat *vajra* de la saviesa".

¹⁴⁰ Escriptura de la tradició rnying ma. El títol es tradueix com: "Alliberament per un mateix de la il·lusió de la percepció dualista".

¹⁴¹ Escriptura de la tradició rnying ma. El títol es tradueix com: "Perfeccionant la pròpia percepció; Budeïtat sense meditació". Editat i traduït a l'anglès: DUDJOM Lingpa. *Buddhahood without Meditation*, transl. by R. Barron and S. Fairclough, Junction City: Padma Publishing, 1994.

¹⁴² Escriptura de la tradició rnying ma. El títol es tradueix com: "Guia de la pràctica gcod dels indrets maliciosos".

¹⁴³ Gu ru rin po che o Padmasambhava del s. VIII.

En aquella època en el recinte del dharma del lama hi havia centenars de companys religiosos i deixebles que pertanyien a diferents tradicions i regions. Entre ells, hi havia cares d'edat avançada i monjos que havien pres els vots feia molt de temps, excel·lents i experimentats [244] lames realitzats i monjos amb els vots complets, tal com: el mestre de cant (*dbu mdzad*) lama dGe slong A 'jam, de sDe dge; Bya bral 'phrin las chos dpal, l'ancià (rgan) mGon po bkra shis i gSer tha bla ma, de mGo log; Chos rgyal Ngag dbang phrin las dels 'brug pa bka' rgyud, el sprul sku del monestir de bShad gling dels dge lugs pa, Chos ldan i Chos skyang del Tibet Central; el lama Ye shes dpa ldan de bKra shis sgang; i d'altres com Nang chen dge slong, dGe slong Blo gros, Blo bzang nyi ma, etc. també presents.

Khyung sprul rin po che esmenta alguns dels religiosos que eren presents a Nam mkha' khyung rdzong, tots ells budistes però membres de diferents escoles. Alguns d'ells han pogut ser identificats:

dGe slong bla ma A 'jam era el mestre de recitacions del monestir de sDe dge de Khams, possiblement un lama sa skya pa de nom Kun dga' bstan'i rgyal mtshan (1885-1952), també conegut com A 'jam sprul Kun dga' rgyal mtshan. El seu mestre fou 'Jam dbyangs kyi blo gro (1893-1959) fundador d'un monestir de la tradició sa skya als afores de sDe dge conegut com sDe dge rdzong sar dgon bshad sgrub dar rgyas gling.¹⁴⁴

El gSer tha bla ma (1891-1964) va ser un *sngags pa* nascut a la regió oriental de mGo log. El seu nom era Padma lung rtogs rgya mtsho i va esdevenir un dels deixebles més destacats de bDe ba' rgyal po rin po che. Després de viatjar per diversos indrets de Khams i Tibet central, el 1923 va decidir traslladar-se a prop del Gangs Ti se i aviat va sentir parlar de Nam mkha' khyung rdzong. Conegut per la seva llarga cabellera de iogui,¹⁴⁵ va tenir tres fills i dues filles amb la seva esposa Shes rab sgrol dkar. L'any 1933, mentre ensenyava a un monestir del Nepal va conèixer la mort del seu mestre, fet

¹⁴⁴ The Tibetan Buddhist Resource Center Digital Library TBRC P967.

¹⁴⁵ GU GE TSHE RING RGYAL PO. *mNga' ris chos 'byung gangs ljongs mdzes rgyan zhes bya ba bzhus so.* op. cit., 2006. p. 117.

que el va fer tornar ràpidament a Nam mkha' khyung rzung on es va fer càrrec de la cerimònia funerària per a bDe ba'i rgyal po així com de la construcció d'un mchod rten per conservar-hi les seves restes. El 1936 gSer tha bla ma va instal·lar-se al petit monestir abandonat de Tshe rgya a la vora del lac Raksas Tal. El 1937 va néixer el seu fill que dos anys més tard fou reconegut com el renaixement de bDe ba'i rgyal po, fou entronitzat a Nam mkha' khyung rdzong i va rebre el nom de Padma 'jigs med chos dbyings rang grol (1939-1986). El gSer tha bla ma des d'aleshores va dedicar bona part del seu temps a convertir l'indret en un gran monestir amb la construcció de diversos edificis i temples. Hauria tingut algun desacord amb Khyung sprul rin po che a la mort de bDe ba'i rgyal po, però no ha estat possible contrastar-ho amb altres fonts.¹⁴⁶

El 1959 el gSer tha bla ma va emprendre el camí de l'exili a Índia i després de passar per diversos centres de refugiats va morir l'any 1964 a l'estat d'Orissa (Índia).¹⁴⁷ El segon bDe ba'i rgyal po, definitivament instal·lat a Humla (Nepal) va tenir un fill l'any 1966 al Nepal que va ser reconegut com el renaixement del gSer tha bla ma amb el nom de Zhi ba blo gros rin po che, combinant d'aquesta manera els dos llinatges de lames de forma definitiva.

L'any 1987, un altre fill del segon bDe ba'i rgyal po anomenat rGyal ba rin po che va tenir un fill que seria reconegut com el renaixement del seu propi avi. El tercer i actual bDe ba'i rgyal po va rebre el nom de Mi 'gyur bde chen grub pa'i rdo rje.¹⁴⁸ Un altre fill del segon bDe ba'i rgyal po, Padma rigs gsal rin po che, nascut el 1963 i reconegut com a renaixement de 'Chi med rin po che que al mateix temps era l'emanació del gran mestre indi Pha dam pa sangs rgyas (mort el 1117), va ser l'encarregat de reconstruir el monestir de Nam mkha' khyung rdzong a Humla (Nepal), una tasca ingent iniciada l'any 1985 i que prossegueix actualment. Padma rigs gsal també està considerat com el cap espiritual del monestir de bShad phel gling de la ciutat de Pu hrang.

A diferència dels anteriors, el senyor del dharma Ngag dbang phrin las va néixer al Tibet Central, i fou reconegut com el setè Chos rje rin po che dins la tradició 'brug pa

¹⁴⁶ Entrevista amb Zhung Karma rgyal mtshan (Lhasa, 2009).

¹⁴⁷ Informació oferta en gran part per la "Khyoung dzong Association" fundada a França per seguidors del lama Shiva blo gros rin po che: <http://www.khyung-dzong.org/>

¹⁴⁸ *Ibid.*

bka' rgyud del budisme tibetà. El seu lama arrel fou 'Brugs pa Yongs 'dzin rin po che que li va demanar construir un monestir a la vall de Ladakh. Des de mNga' ris va viatjar posteriorment a Ladakh i es va establir a la regió de Chumur on va passar llargs períodes de retir a l'interior d'una cova de meditació. Prop de la cova va fundar l'any 1940 el monestir de Chumur on l'actual vuitè Chos rje rin po che transmet els seus ensenyaments i el manté actiu gràcies a la trenta de monjos que hi resideixen.¹⁴⁹

'Chi med tshe dbang rdo rje o 'Chi med rin po che era un sprul sku de la tradició dge lugs pa i cap espiritual del monestir de bShad phel gling.¹⁵⁰

De Chos skyang només sabem que era originari de Pu hrang.¹⁵¹

Ye shes dpal ldan era oringinari de Lari (Spiti, Índia) vuit quilòmetres al sud del famós monestir de Ta bo.¹⁵² Fou l'abat del monestir de bKra shis sgang que es va construir sobre les runes d'una antiga fortalesa a la vora del riu Indus en un indret fronterer entre Ladakh i Tibet.

De Nang chen dge slong només sabem que era un monjo originari de la regió de Nang chen a Khams i de Blo bzang nyi ma que era originari de Tirthapuri.¹⁵³

Entre els molts lames, monjos, monges i adeptes tàntrics, alguns d'ells ens deien companys religiosos i *sprul sku* complets,¹⁵⁴ i també ens mostraven una devoció i percepció pura vers nosaltres. Ara bé, alguns d'ells afirmaven que nosaltres érem bonpos i tenien dubtes sobre si érem acceptables o no. Per a la majoria, que descansa en la imparcialitat, no era una qüestió de bo o dolent, però tan sols una qüestió de punts de vista diferents.

¹⁴⁹ Entrevista amb mKhas mchog rdo rje (sMan ri, 2008)

¹⁵⁰ *ibid.*

¹⁵¹ *ibid.*

¹⁵² *ibid.*

¹⁵³ Entrevista amb mKhas mchog rdo rje (sMan ri, 2008)

¹⁵⁴ Lames renascuts.

En aquest fragment Khyung sprul rin po che posa de manifest l'existència d'alguns religiosos del monestir de Nam mkha' khyung rdzong, els quals no estaven d'acord amb la presència de monjos bonpos i, per tant, de Khyung sprul rin po che i Bon nyid. Aquesta posició no era compartida per la immensa majoria dels monjos i lames budistes de l'indret, però reflecteix la desconfiança que mantenia una part minoritària del budisme més ortodox vers l'antiga tradició espiritual del Tibet.

Tal i com diuen les escriptures:

Con el cigne que gaudeix de l'estany perfecte,
i com l'abella que tasta el nèctar de les flors;
confiant en els companys i amics religiosos amb pau de conducta,
hem de rebre la transmissió de l'essència del coneixement pur.

En un estat d'humilitat i de respecte, vaig escoltar curosament el significat de totes les ensenyances donades pel lama, les vaig assimilar i les vaig posar en pràctica.

Malgrat que mKhas mchog rdo rje no va poder recordar l'origen d'aquest poema, es pot establir una relació amb un aforisme de dPal rgyal sprul sku (1808-1887), un lama de la tradició rnying ma de Khams.¹⁵⁵

Com que en aquell temps, nosaltres acabàvem d'arribar ens vam dedicar a escriure textos religiosos relacionats amb pregàries, ofrenes, instruccions i banquets rituals per a alguns dels deixebles més avançats que hi havia entre

¹⁵⁵ Al recull de poemes de Patrul Rinpoche hi trobem un poema molt similar que molt probablement va inspirar el nostre lama (PATRUL Rinpoche. *The Words of my Perfect Teacher*. Altamira Press. 1998. p. 149):
*Like a swan swimming on a perfect lake,
or a bee testing the nectar of flowers.
Without ever complaining, but always receptive to him.
Always wait upon your teacher with exemplary conduct.
Through such devotion you will experience all his qualities.*

els companys religiosos. També van escriure per a nosaltres mateixos alguns textos sobre consells, pregàries i banquets rituals per a Khros ma.

Va ser llavors quan [245] a l'anàlisi del senyor de la doctrina sagrada¹⁵⁶ Ngag dbang phrin las sobre "Entrenament sobre l'essència de la ment" i sobre "Opinió, meditació i conducta", vaig respondre amb el següent poema:

Certament es tracta d'una de les parts més complexes del capítol on l'autor introdueix els punts doctrinals més importants de *rdzogs chen*. Per tal de facilitar-ne la seva comprensió el poema s'ha editat en la traducció dividint-lo en divuit estrofes que es corresponen amb unitats de significat pròpies.

Sobirà omnipresent i senyor primordial Kun tu bzang (po)¹⁵⁷,
(cos de) goig¹⁵⁸ de joia innata i espontània,
cos d'emanació¹⁵⁹ amb consciència enllà de rebuig i acceptació;
Reto homenatge a vós, l'indivís, pur i infinit.

"Entrenant l'essència de la consciència i la natura de la ment" i
"El fruit de l'opinió, meditació i conducta" de tan alta reputació;
una enumeració distingint-les resulta falsa,
tot i cercar-la, no hi ha esperança de trobar-la ni en cent eons.

Samsāra, nirvana i dharma sorgeixen com senyals de la Perfecció eterna,
però la (ment) inherent i espontània és més enllà del rebuig i l'acceptació;
dualitat i no dualitat, bé i mal, puresa i impuresa,
existeixin o no, no en faig cap declaració.

¹⁵⁶ Dam pa chos rje

¹⁵⁷ "El Tot bo" conegut al budisme amb el terme sànscrit Samantabhadra, és la personificació de la Realitat Absoluta. Bon el considera com la deïtat suprema de la qual emana tot el coneixement. En la tradició medtacional de Bon, és tracta de la font del llinatge de les pràctiques de *rdzogs chen* conegut com Zhang chung snyan rgyud. KVAERNE Per. The Bon Religion of Tibet, op. cit. 1995. p. 29.

¹⁵⁸ En el budisme "Samboghakāya"

¹⁵⁹ En el budisme "nirmanakāya"

Aferrament del jo i aparició d'altre,
el desitjat i el temut,
l'essència d'experimentar bé i mal, felicitat i sofriment,
primordialment inexpressables, no m'esforço per contemplar-los.

Quan miro, fins i tot quan medito, l'aferrament pot créixer,
àdhuc sense mirar, no hi ha ni oblit ni abandó,
la gent corrent es confon, s'enganya, en un estat imprecís,
expressats separadament, no discerneixo entre bo i dolent.

El fruit obtingut del Bon¹⁶⁰ i de les escoles¹⁶¹,
camins i estadis de Madhyamaka,¹⁶² Mahāmudrā¹⁶³ i *rDzogs chen*,¹⁶⁴ graus
dels vehicles¹⁶⁵ i d'altres,
respecte al rang de dharmes infantils i fantasiosos,
de categories específiques altes i baixes, no en sé.¹⁶⁶

Primer t'enganyes, després erres i gires,
i a la fi la realització; encara que ho examinis,
no existint, acceptes que existeix, com les deu analogies de la il·lusió;¹⁶⁷
les religions de l'aferrament, no les tinc per vertaderes.

Pecats per abandonar i virtuts per adoptar no tenen
causa ni arrel en la completa puresa primordial;¹⁶⁸

¹⁶⁰ El terme tibetà *bon chos* pot traduir-se de dues maneres diferents com "religió Bon" o "Bon i budisme."

¹⁶¹ Les escoles són els diferents sistemes filosòfics i monàstics que constitueixen el budisme tibetà.

¹⁶² Els cinc camins i els deu nivells de bodhisattva propis de l'escola filosòfica d'origen indi Madhyamaka sistematitzada per Nāgārjuna (aprox. 150-250 d.C.).

¹⁶³ El "Gran segell" és un conjunt de mètodes meditatis propis de l'escola bka' rgyud del budisme tibetà.

¹⁶⁴ La "Gran perfecció" és el mètode meditatiu més elevat del Bon i del budisme rnying ma.

¹⁶⁵ Es refereix tant als vehicles del Bon com del budisme.

¹⁶⁶ Tota una declaració de l'eclectisme de l'autor que no reconeix cap ordre ni jerarquia en les diferents religions tibetanes i tampoc en les diverses escoles mètodes meditatis.

¹⁶⁷ En els diccionaris només es poden trobar "les vuit analogies de la il·lusió / *sgyu ma'i dpe brgyad*" o "les dotze analogies de la il·lusió / *sgyu ma'i dpe bcu gnyis*". Les dotze analogies de la il·lusió són: *sgyu ma* (il·lusió de la màgia); *chu zla* (la lluna reflectida a l'aigua); *mig yor* (il·lusió òptica); *smig rgyu* (miratge); *rmi lam* (somni); *sgra brnyan* (eco); *dri za'i grong khyer* (castell a l'aire); *mig 'phrul* (al·lucinació); *dbang po'i gzhu* (l'arc d'Indra o arc de sant Martí); *glog* (llamp); *chu bur* (bombolla d'aigua); *me long gi gzugs brnyan* (reflexió del mirall). BOD RGYA TSHIG MDZOD CHEN MO, Beijing: Mi rigs dpe skrun khang, 1993.

¹⁶⁸ Es refereix a *sems nyid*, és a dir, la naturalesa de la ment.

benefici i dany, rebuig i aferrament, bon i mal poder,
la ment que percep diferències subtils o grosses, no l'he entès.

Del regne del no-naixement, apareix la màgia del naixement,
en el naixement com a tal, desapareix la màgia del naixement,
encara que en la esfera de la no-cessament sembla que hi hagi cessament,
a banda de cessament com a tal, cessament no veig.

Primer, aparició (del pensament); després alliberació¹⁶⁹,
a la fi, comprensió plena; o ambdós aparició i alliberació
existint plegats en el temps: encara que alguns així parlin,
aparició i alliberació, com a dos, no les veig.

Encara que consciència i espai mesclats s'expandeixin
i es reuneixin en l'interior del (estat del) no-pensament;
en la igualtat no cal ni emanació ni absorció,
a banda de l'espontani, no conec esforç.

Encara que la il·lusió d'anar, venir i restar es manifesti màgicament,
on va i qui hi va,
no són dos, però un cercle d'una essència,
primordialment, cap canvi no hi veig.

Eternalisme, nihilisme i altres,
encara que sigui essencial no caure en aquests límits de la proliferació
conceptual;
veritablement, en l'estat immaculat, sense acció i lliure d'extrems,
la taca de la fal·làcia d'eternalisme i nihilisme, no la comprenc.¹⁷⁰

Concloc que els fenòmens del samsāra, nirvana i els tres camins,
no són res més que una expressió màgica de la consciència nua i vàcua;

¹⁶⁹ Es refereix a les dues teories filosòfiques índies que expliquen el mecanisme de generació dels pensaments.

¹⁷⁰ Les properes quatre estrofes són un compendi dels postulats més importants del *rdzogs chen* com la base primordial, la pura consciència i la natura de la ment.

on la base primordial que no necessita transformar-se de nou
és lliure sense esforç i espontàniament en l'estat intemporal.

Immensa i sense rumb (consciència) sense principi ni final
és sense origen ni cessament, inefable primordialment;
des del començ, alliberament primordial i alliberament espontani són un sol
alliberament de les limitacions;
sense confiar en la recerca de les tres ments, transcendeix la ment.

No hi ha ni objectes presos com a permanents ni una ment que els prengui,
no hi ha ni déu de l'esperança ni dimoni de la por,
no hi ha ni nirvana ni éssers vius no realitzats,
no hi ha ni base de l'opinió ni camí de la meditació,
no hi ha fruit de la conducta, només hi ha ininterrompuda i il·limitada
claretat;
estable i eterna per tot, sòlida,
absent d'acció i d'esforç, lliure s'expandeix,
primordialment pura, immaculada, sense créixer ni decreixer.

Quina joia quan amb sinceritat prenem la ferma decisió!
Quina joia, primordialment lliure de la il·lusió i l'engany!
Quina joia sense separar-se de la natura última i espontània!
Quina joia sense esforç ni límit!
Quina joia, l'omnipresent rostre del cos del dharma!

Amb talent amic suprem,¹⁷¹ Senyor del dharma i senyor de la parla,
d'accions il·luminades¹⁷² infatigables, com el flux del riu Ganges
sense esforç ensenyeu els éssers vius, a requeriment vostre,
el captaire de Hor que ha experimentat el tast únic ha escrit aquesta (cançó).

¹⁷¹ La darrera estrofa està dedicada al senyor del dharma Ngag dbang phrin las., comparat amb el flux del riu Ganges.

¹⁷² "...Senyor del dharma i senyor de la parla, / accions il·luminades..." en tibetà és "Chos rje ngag (gi) dbang / phrin las..." i, per tant, el nom del lama tibetà amb qui polemitzava sobre *rdzogs chen* i a qui dedica aquest poema.

Després de recitar-la, em va demanar que li expliqués l'origen de la doctrina bon i la meva resposta l'he inclosa al mGur 'bum.

En aquella època, el governador de Pu hrang,¹⁷³ autoritat del Govern del Tibet, Brag dkar bSod nams dbang 'dus, al costat del seu fill, s'estaven allà durant uns dies per rebre ensenyances al monestir. [248] Ells ens va mostrar una gran devoció a tots dos i ens van donar tot allò que consideréssim necessari per poder viure com menjar i roba. Encara que ells sovint ens van demanar que baixéssim a Pu rdzong,¹⁷⁴ aquell hivern ja havíem decidit romandre a Khyung lung.

Més tard, com que el governador encara no havia marxat i ens continuava mostrant una gran devoció per a nosaltres, el meu company religiós el monjo Bon nyid¹⁷⁵ va estar d'acord en anar a la residència del governador durant uns mesos a finals de la tardor, principis d'hivern, després d'estar-se una temporada a Khyung lung.

L'any 1924, Brag dkar bSod nams dbang 'dus era el governador del districte de Pu hrang. Tenia la seva residència a la mateixa ciutat de Pu hrang i era un home molt religiós seguidor de l'escola rnying ma. bDe ba'i rgyal po va ser el seu lama arrel. per tots aquests motius passava llargs períodes rebent ensenyances al monestir de Nam mkha' khyung rdzong.¹⁷⁶

Aleshores vaig demanar permís al lama per marxar després que hagués decidit primer fer el pelegrinatge a la Muntanya de Neu i al Llac¹⁷⁷ i tot seguit passar l'hivern a Khyung lung.

¹⁷³ També coneguda com sPu hrang i sPu hreng. Topònim d'origen zhang-zhung.

¹⁷⁴ Pu hrang.

¹⁷⁵ dGe slong Bon nyid

¹⁷⁶ Entrevista a mKhas mchog rdo rje (sMan ri, 2008).

¹⁷⁷ En tibetà *Gangs mtsho* es refereix al mont Gangs Ti se i al llac Ma pham g.yu mtsho.

El lama ens va dir: "Encara que ara hàgiu de marxar, desitjo que torneu a aquest recinte del dharma l'estiu de l'any vinent. Practicareu de nou algunes instruccions profundes com els poders de Khros ma i el *thod rgal*¹⁷⁸." Els va donar un mocador cerimonial i els va beneir. Mentre abandonàvem aquest recinte del dharma, els companys religiosos Bla ma A 'jam, l'ancià mGon po i molts altres lames, monjos, monges i adeptes tântrics van escortar-nos pel camí. En aquell moment vaig recitar una cançó curta de bons desitjos:

Sobre la muntanya de neu semblant a una conquilla blanca,
una llorigada de cadells de lleó protegida per la mare lleona.
Fins la propera trobada; resteu en bona salut!
Nosaltres, dos germans lleons, avancem i marxem.

En un bosc espès com el fosc brillant lapislàtzuli,
una llorigada de cadells de tigre protegida per la mare tigressa,
Fins la propera trobada; resteu en bona salut!
Nosaltres dos, germans tigres vermellosos, ens aixequem i marxem.

[249] En una muntanya rocallosa com una àgata porpra,
una llorigada de cadells de iac salvatge protegida per la mare iac.
Fins la propera trobada; resteu en bona salut!
Nosaltres dos, petits germans iacs, ens aixequem i marxem.

A la residència del dharma com un reialme pur,
els companys religiosos protegits pel venerable lama.
Fins la propera trobada; resteu en bona salut!
Nosaltres dos, companys ioguis, anem i marxem.

En aquest recinte del dharma, un prestigiós lama.
Preguem per tornar-lo a trobar.

¹⁷⁸ *thod rgal* significa literalment "Creuant directament" i és una de les pràctiques de *rdzogs chen* principals juntament amb el *khreg chod* o "Tallant a través." *thod rgal* emfatitza la "presència espontània" (*lhun grub*).

Després de dir això, tots dos vam anar fins al monestir de dKar dum, vam travessar el coll de Gur al vessant del mont sTag ri khra bo¹⁷⁹ i vam dirigir-nos cap a la Muntanya de Neu.¹⁸⁰

Khyung sprul rin po che es dirigeix finalment al centre de pelegrinatge més important del Tibet occidental que el títol del capítol anomena Gangs ri mtsho gsum, que literalment es pot traduir com "Els tres: muntanya de neu i llac". Es tracta d'una expressió ambigua que utilitzen tant budistes com bonpos per referir-se als tres indrets més sagrats del Tibet occidental sobre els quals no hi ha unanimitat en les diferents interpretacions que es fa d'aquesta triada. D'altra banda, a l'expressió, el "tres" no té una correspondència clara amb els accidents geogràfics esmentats. Es tracta de dues muntanyes i un llac? D'una muntanya i un llac? D'una muntanya, un llac i un accident geogràfic diferent? Resulta doncs lògic que la tradició hagi interpretat l'expressió de formes molt diverses. Fins i tot, el mateix text de la biografia de Khyung sprul rin po che presenta aquesta ambigüitat com veurem a continuació.

El trenta-tresè sMan ri khri dzin, màxima autoritat de la religió Bon, en l'entrevista de 2008 declarava que actualment existeix una gran unanimitat entre els fidels bonpos en considerar el Gangs ri mtsho gsum com a sinònim de dues muntanyes de neu (*gangs ri*) i un llac (*mtsho*). Les dues muntanyes són el Gangs Ti se i el sPos ri ngad ldan, mentre que el llac és el Ma pham g.yu mtsho.¹⁸¹ En favor d'aquesta interpretació, trobem les obres de John Vincent Bellezza i Charles Rumble.

*The gNas chan gangs ri mtsho gsum should not be confused with a more popular Bon sacred geographical tradition, the gNas chen ri mtsho gsum, which consists of Gangs rin po che, Ma pham g.yu mtsho, and sPos ri ngad ldan, two mountains and a lake in western Tibet.*¹⁸²

¹⁷⁹ Gurla Mandhata

¹⁸⁰ Gangs ri.

¹⁸¹ També conegut com Ma pang g.yu mtsho.

¹⁸² BELLEZZA, John Vincent. *Divine Dyads, Ancient Civilization in Tibet*. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 1997. p. 16

*The expression Gangs-ri mtsho-gsum that appears in numerous sources (including the mDzod-phug) may be glossed as "the three holy places: the two mountains, Ti-se and sPos-ri ngad-gdan, and the lake Ma-pang g.yu-mtsho."*¹⁸³

Tanmateix, quan el mateix 2008 vam introduir la qüestió mKhas mchog rdo rje, coautor de la biografia i deixeble de Khyung sprul rin po che, va explicar-nos que quan va escriure Gangs ri mtsho gsum al títol del capítol tenia en ment el significat que li donava el seu mestre i que no era altre que "Una muntanya i dos llacs", divergent per tant amb l'actual interpretació "oficial." La muntanya és el Gangs Ti se i els dos llacs serien el Ma pham g.yu mtsho i el Mu le mtsho. Aquest darrer més conegut entre els budistes tibetans com La gnag mtsho (en sànscrit Raksas Tal). Per a la tradició índia, tan la budista com la hindú, Raksas Tal és un indret maleït, mentre que els bonpos el consideren sagrat, independentment de si forma part o no de la triada.

Per complicar-ho tot una mica més, al principi de la biografia de Khyung sprul rin po che apareix un índex on els títols dels capítols presenten lleugeres divergències respecte als que es poden trobar a l'interior de la biografia. I aquest és el cas del corresponent al capítol IX. En aquest índex inicial l'expressió Gangs ri mtsho gsum ha estat substituïda per "Gangs dkar Ti se, mTsho Ma pang, Pre pur". Es dos primers es corresponen amb les dues anteriors interpretacions però el tercer, Pre pur, és diferent. Pre pur es refereix a l'indret sagrat de "Pre ta pu ri", també conegut com "Tir ta pu ri." La tradició bonpo preferia el terme Bya ri gtsug ldan per referir-se a aquest indret sagrat lligat a la figura del mestre bonpo Tshe dbang rig 'dzin, que hauria transmès el mantra de longevitat Bya ri ma en aquest precís lloc. La tradició budista associa Pre ta pu ri a la presència al segle VIII de Padmasambhava. Nogensmenys, aquesta darrera interpretació de Gangs ri mtsho gsum la trobem reflectida en diversos textos budistes.¹⁸⁴

Retornem al recorregut descrit a la biografia que segueixen els dos monjos per visitar "Gangs ri mtsho gsum." Per sortir de la vall de Mang shang on estava situat Nam mkha' Khyung rdzong i dirigir-se cap al nord, els va caldre primer baixar fins al

¹⁸³ RAMBLE Charles. The Politics of Sacred Place in Bon and Tibetan Popular Tradition, a *Sacred Spaces and Powerful Places in Tibetan Culture*, In T. Huber (ed.), Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 1999. p. 30.

¹⁸⁴ HUBER, Toni i TSEPAK Rigzin. A Tibetan Guide for Pilgrimage to Ti-se (Mount Kailash) and mTsho Ma-pham (Lake Manasarovar), *Sacred Spaces and Powerful Places in Tibetan Culture*, Huber T. (ed.), Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 1999. p. 151.

monestir de dKar dum en direcció sud-est per la vall del rMa bya kha 'bab. El nom d'aquest monestir també el trobem en diferents descripcions escrit com Kardam o Kardum¹⁸⁵ i dKar dung¹⁸⁶. D'acord amb Gu ge Tshe ring rgyal po el monestir es deia dKar dung dga' ldan lha khang i depenia del monestir de Nam mkha' Khyung rdzong. La posició geogràfica del monestir¹⁸⁷ és 30.50° N 81.10° E. Des de dKar dum van creuar el coll de Gur la situat a la vora de la muntanya sagrada de sTag ri khra bo i que separa la plana baixa de Pu hrang de l'altiplà del nord on s'estenen els dos grans llacs. El mont sTag ri khra bo és més conegut pel seu nom sànscrit de Gurla Mandhata i té una altitud de 7.694 m. Després de caminar entre els dos llacs van arribar a la plana de Bar kha, des de la qual s'accedeix directament a la circumval·lació del mont Gangs Ti se des del seu vessant sud.

Ràpidament van accedir a la plana de gSer zhong situada a l'àrea sud-oest de l'itinerari ritual de circumval·lació de la muntanya i on el recorregut s'uneix al curs del riu lHa chu. En aquesta plana s'hi aixequen el "rKang gnyis mchod rten" (stūpa de dues cames) i l'enorme columna de fusta que fa volar milers de banderes de pregària anomenat Dar smyon.

El més significatiu i important de destacar en aquest punt, és que els dos religiosos bonpos inicien la circumval·lació per l'extrem sud-oest i a partir del recorregut descrit a continuació, resulta evident que el recorreran en sentit horari. Això significa que van dur a terme la circumval·lació de la muntanya sagrada d'acord amb el costum budista, contràriament a allò que era d'esperar de dos monjos bonpos, als quals la seva pròpia tradició els hagués fet donar la volta en sentit anti-horari. És una mostra més de l'aproximació eclèctica de Khyung sprul rin po che, el qual tot i sentint-se profundament bonpo, incorpora i adopta pràctiques pròpies del budisme, en aquest cas el ritus de la circumval·lació en el sentit de les busques del rellotge.

¹⁸⁵ TUCCI Giuseppe. *Tibet ignoto*. op. cit. 1987. pp. 51-52.

¹⁸⁶ GU GE TSHE RING RGYAL PO. *mNga' ris chos 'byung gangs ljongs mdzes rgyan zhes bya ba bzugs so*. op. cit., 2006. p. 115.

¹⁸⁷ *Ibid.*

Un cop vam arribar davant la Muntanya de Neu¹⁸⁸, vam prostrar-nos de seguida i aquella nit vam mostrar el nostre respecte i vam fer diverses invocacions. Mentre preparàvem el menjar a gSer gzhong, vaig recitar una cançó de devoció a aquest indret sagrat:

Als déus de la sacra muntanya de neu Ti se,
prego que em beneïu.
Jo, l'asceta 'Jigs med nam mkha',¹⁸⁹
recito tot el que apareix a la meva ment.
De ben lluny, l'alt Hor a mDo Khams¹⁹⁰,
imaginant el sacre indret del lleó de les neus Ti se,
creuant grans rius i alts colls,
mesurant la distància amb els núvols blancs com a escala¹⁹¹,
patint tota mena de dificultats pels llargs camins,
a la fi avui he arribat davant el lloc sagrat.
Quina sort, prostrar-se, circumval·lar i fer ofrenes!

Palau celestial dels tres divins mGon po¹⁹²,
reialme per a l'assemblea de dākiṇīs mare com núvols,
l'indret més sagrat del país de Zhang-zhung,
[250] sublim i meravellosa neu del sagrat Ti se,
envoltat per un seguici de tres-cents seixanta déus¹⁹³,
amb tantes imatges i caràcters sorgits de forma natural,
moltes escenes meravelloses manifestades;
Quina sort, veure un lloc com aquest!

Quan ens prostrem i circumval·lem, els dos obscuriments¹⁹⁴ purifiquem;

¹⁸⁸ Gangs Ti se o Gangs rin po che.

¹⁸⁹ Khyung sprul rin po che utilitza el seu nom budista.

¹⁹⁰ L'alt Hor que es correpon actualment amb el districte de sBra chen i que Khyung sprul rin po che situa a la gran regió d'A mdo i Khams.

¹⁹¹ Es tracta d'una expressió molt pròpia de la tradició tibetana per destacar un viatge llarg i difícil, on només existeixen les referències geogràfiques dels núvols i el cel. Un monjo del monestir a l'exili de sMan ri va explicar-me que aquesta expressió és utilitzada sovint per l'actual sMan ri Khri 'dzin quan dona la benvinguda a algun monjo bonpo refugiat que acaba d'escapar-se del Tibet.

¹⁹² Els *mGon po* (*skor*) *gsum* són "Les tres classes de protectors": Protectors de la saviesa (*Ye shes kyi mgon po*), Protectors de l'activitat (*Las kyi mgon po*) i protectors del món (*Jigs rten pa'i mgon po*).

¹⁹³ Emblemàtiques deïtats de l'antic regne de Zhang-zhung relacionades amb el cicle solar.

quan oferim banquets rituals i llànties, les dues acumulacions¹⁹⁵ completem;
quan meditem i practiquem, experiència i realització emergeix.

Tots els grans meditants que desitgen experiència i realització emergir,
resten i mediten en aquest indret;
tots els homes i dones amb grans pecats i karma negatiu,
circumval·len i es prostren a aquest indret sagrat;
aquells que desitgen acumular riquesa i mèrit,
ofereixen llànties de mantega en homenatge a la sagrada Muntanya de Neu;
tots aquells que sentin aquesta cançó,
acumularan karma virtuos i s'il·luminaran completament.

A la primera estrofa del poema Khyung sprul rin po che utilitza per primer cop en tot el text el seu nou nom budista 'Jigs med nam mkha (i rdo rje) per definir-se a si mateix com un monjo mendicant de (la terra bonpo de) Hor. En la mateixa poesia utilitza fins a tres ocasions el topònim Ti se preferit pels bonpos per designar la muntanya i a més la qualifica com "l'indret més sagrat del país de Zhang zhung" envoltat de "tres-cents seixanta déus" on el territori és entès com una icona històrica de la religió Bon i els déus també són propis només d'aquesta religió, mentre que el budisme no els ha adoptat com a propis.

Després de recitar aquesta cançó, vam fer la circumval·lació. Primer vam visitar els indrets sagrats del monestir de Chos sku phug i vam visitar a Glang chen phug el A nu rtogs ldan Tshul khriims rgyal mtshan.

Vam rebre la transmissió de les escriptures de Ge khod gsang drag¹⁹⁶ i vam oferir mantega i deu monedes d'argent. Tot seguit vam visitar el monestir de 'Bri rwa phug.

¹⁹⁴ Els dos obscuriments són els "obscuriments emotius" (*nyon mongs pa'i sgrib pa*) i els "obscuriments cognitius" (*shes bya'i sgrib pa*).

¹⁹⁵ Les dues acumulacions són les "acumulacions de mèrit" (*bsdo nams kyi tshogs*) i les "acumulacions de saviesa" (*ye shes kyi tshogs*).

¹⁹⁶ Una de les cinc deïtats principals de Zhang-zhung.

Després de creuar el pas de sGrol ma la, vaig dedicar una llarga pregària a la memòria dels virtuosos que ja han mort, vaig fer serveis religiosos per als donants que encara són vius i vaig mostrar la meua gratitud als meus benvolguts pares i als ensenyaments perfectes dels lames arrel.

A continuació vam visitar els monestirs de rDzu 'phrul phug, rGyang grags i gSer lung, on vam oferir llànties de mantega i totes les ofrenes que vam poder.

El circuit de circumval·lació que va fer Khyung sprul rin po che i el seu company Bon nyid va incloure la visita als cinc monestirs budistes que envolten la muntanya sagrada. En primer lloc va visitar el monestir de Chos sku phug situat al vessant oest i fundat al segle XIII pel lama budista rGod tshang pa (1189-1258) a qui es considera l'iniciador de la circumval·lació budista al Gangs rin po che tal i com la coneixem actualment. L'indret era conegut per la presència dels ullals de l'elefant sagrat conegut com Sa la rab brtan al budisme a la sala de reunió dels monjos. En un inici els ullals es conservaven a la Cova de l'elefant (Glang chen phug) i posteriorment es van traslladar al propi monestir. Khyung sprul rin po che esmenta la visita a un destacat mestre realitzat espiritualment (*rtogs ldan*) de nom A nu rtogs ldan Tshul khirms rgyal mtshan que vivia a la Cova de l'elefant, però que mKhas mchog rdo rje no va poder identificar. Aquest religiós va fer la transmissió de les escriptures bonpos de Ge khod gsang drag a Khyung sprul rin po che i Bon nyid.

Van seguir cap al monestir de 'Bri rwa phug consagrat a rGod tshang pa i situat al vessant nord des d'on van dirigir-se al pas de sGrol ma la a 5.653 m, el punt més alt del circuit. Els pelegrins que creuen el pas adrecen els seus pensaments cap a la cadena del cicle de les existències i la seva relació amb la vida i la mort. Khyugn sprul rin po che segueix el costum i fa diferents pregàries en memòria de les persones desaparegudes. Més tard arriben al monestir de rDzu 'phrul phug, al vessant est, que acull la cova del poeta Mi la ras pa.

Posteriorment van arribar a Dar chen, al vessant sud, i van iniciar l'anomenat circuit interior del Gangs rin po che que els va portar primer al monestir de rGyang grags i després al més petit de tots, el monestir de gSer lung.

Vam fer fins a tres circumval·lacions al Gangs ri i com els temps adequat ja s'estava acabant, només vam poder fer una circumval·lació al llac i després vam seguir directament cap a Pre ta pur on vam fer tretze circumval·lacions i vam oferir-hi llànties de mantega i banquetes rituals.

Després de fer tres circumval·lacions a la muntanya sagrada van continuar fins al Ma pham g.yu mtsho on només van poder realitzar-ne una. Probablement, a partir de les indicacions donades anteriorment es trobaven a plena tardor de 1924 i el fred sever d'aquestes contrades feia ja molt difícil continuar amb les circumval·lacions. Per aquest motiu van desviar-se cap al nord per tal d'arribar a Khyung lung on volien dur a terme al llarg de l'hivern pràctiques meditació en aïllament. Abans, però van visitar el tercer indret més freqüentment visitat pels pelegrins que arriben fins al Gangs Ti se i que està situat a la vora del riu Sutlej en el seu curs més alt, molt a la vora de les seves fonts. Es tracta de Pre ta pur. Aquest indret sagrat és conegut també com Pretapuri, "la ciutat/el riu dels preta" en sànscrit, o Tīrthapuri, "la ciutat/el riu del pelegrinatge" en aquesta mateixa llengua, entre els budistes i hindús. Els fidels budistes associen l'indret al Gu ru rin po che. Els bonpos per la seva banda l'anomenen Bya ri gtsug ldan i l'associen amb el mestre Tshe dbang rig 'dzin de Zhang-zhung que hauria transmès el mantra de la llarga vida "Bya ri ma" precisament aquí mateix, després de passar un període molt llarg de retir en una de les coves del voltant. La recitació d'aquest mantra bonpo apareix de forma constant en tota la biografia de Khyung sprul rin po che. En la tradició bonpo, Tshe dbang rig 'dzin està considerat com el fill del gran lama (Bla chen) Dran pa nam mkha', el mestre més important que va donar Zhang chung a la història i que va viure als volts del segle VIII i per qui Khyung sprul rin po che va demostrar la més gran devoció.

Després vam visitar la cova de g.Yung drung rin chen 'bar ba, Khyung lung dngul mkhar gdong, la estàtua de pedra de Dran pa nam mkha' i les petjades de Se bon.

Tot seguit vam traslladar-nos fins al monestir de Khyung lung. Darrera el monestir, vam anar a la cova beneïda on tants mestres realitzats van viure-hi durant el període intermedi,¹⁹⁷ i que havia estat beneïda anteriorment pel gran lama Dran pa. En aquesta cova de la felicitat, en tibetà, o cove de NakShu en la llengua d'Índia i Zhang-zhung, nosaltres dos vam recitar cent mil vegades el Bya ri ma.

Un cop va haver deixat Pre ta pur, Khyung sprul rin po che va seguir pocs quilòmetres corrent avall del riu Sutlej fins arribar a la plana de Gur gyam, un indret que canviaria la vida del lama bonpo uns anys més tard i hauria de marcar tota la segona meitat de la seva vida quan va decidir fundar-hi un monestir permanent.

Davant la plana de Gur gyam i del curs del riu Sulej s'alça a la gorja la cova g.Yung drung rin chen 'bar ba i que els bonpos consideren com la cova sagrada on va meditar durant molt de temps Dran pa nam mkha'. La cova està situada a la posició geogràfica¹⁹⁸ de 31° 7' 47"N 80° 38' 25"E a una altitud de 4.308 m. Onze anys més tard Khyung sprul rin po che s'instal·laria a la cova i fundaria el monestir de Gur gyam mDo sngags grags rgyas gling, conegut com el monestir de Gur gyam.¹⁹⁹

A Dran pa nam mkha' també se'l coneix a la història sagrada del Bon com dPon gsas bla chen Dran pa nam mkha' i Gyer chen Dran pa nam mkha'. D'acord amb el que semblen diverses narracions independents fusionades en una mateixa llegenda, Dran pa nam mkha' va ser príncep de Zhang zhung, fill del rei rGyung yar mu khod gzha' tshon od kyi bya ru can i de la reina Phya btsun gung ma. En els textos del Bon, aquest rei està associat explícitament amb el territori sota control directe de Khyung lung rgyal ba mnyes pa. Tan gran van ser els assoliments espirituals del seu fill que aviat va ser

¹⁹⁷ El període intermedi *bar dar* correspon per als bonpos al període comprès entre els regnats dels reis tibetans Dri gum btsan po (de cronologia desconeguda) i Khri srong lde btsan (segle VIII dC).

¹⁹⁸ Mesura GPS de 2006.

¹⁹⁹ En el text també se l'anomena Gu ru gyam.

conegut pel nom de Dran pa nam mkha' que significa "Recorda com l'espai". Significa que tenia una capacitat immensa per recordar els esdeveniments succeïts en vides anteriors. A l'edat de cinc anys ja era capaç de recordar tots els detalls de les seves cinc-centes vides anteriors. Per aquest motiu ha estat considerat sempre com a déu i com a home. Probablement, en el que prové d'una narració d'un "altre" Dran pa nam mkha', se'l considera com el mestre que al segle VIII va amagar tot el cànon bonpo perquè fos redescobert en èpoques posteriors seguint el model del *gter ma*, quan les persecucions religioses ja fossin història. Per a una part important dels fidels bonpos Dran pa nam mkha' va ser el progenitor d'un altre gran mestre bonpo de l'època, Tshe dbang rig 'dzin i per a un sector de la religió bon aquest darrer seria el germà bessó del propi Gu ru rin po che en un intent de reunir les tradicions budista i bon sota una única escola religiosa.²⁰⁰

Khyung sprul rin po che tot seguit va pujar al cim que s'aixeca prop de Gur gyam on conflueixen tres cursos fluvials per donar sortida definitivament al riu Sulej. Al corrent pròpiament del Sutlej que arriba des de Pre ta pur se li afegeixen el Chu nag (riu negre) des del nord i el Chu dkar (riu blanc) des del sud. Aquesta muntanya ell l'anomena Khyung lung dngul mkhar gdong i actualment es coneix com senzillament mKhar gdong. Aquesta identificació és d'extraordinària importància per resoldre l'enigma de la localització de la capital de l'antic regne de Zhang-zhung. Mentre que una part de la tradició bonpo mantenia que aquesta ciutat s'hauria aixecat a Khyung lung a uns vint quilòmetres seguint el riu Sutlej corrent avall,²⁰¹ tal i com Giuseppe Tucci argumentava,²⁰² Khyung sprul rin po che sembla que es va inclinar per una altra teoria que després va recolzar el seu hereu al capdavant del nou monestir, dGe slong bsTan 'dzin dbang grags,²⁰³ però deixant pel camí algunes ambigüitats i matisos com veurem més endavant. La discussió segueix oberta i sembla lluny d'haver trobat una solució unànime. Mentre Roberto Vitali²⁰⁴ s'inclina per una capitalitat de Zhang-zhung

²⁰⁰ Per a la rica biografia de Dran pa nam mkha' veure el capítol del context religiós.

²⁰¹ També conegut com Khyung lung yul smad.

²⁰² TUCCI Giuseppe. *Tibet ignoto*. op. cit. 1987. pp. 106-110.

²⁰³ BSTAN 'DZIN DBANG GRAGS. *Bod ljongs stod mnga' ris skor gsum nye rabs chab srid kyi lo rgyus dang dgon khag zhig gos grub pa'i gnas tshul spyi tshogs gzar pa'i 'phel shugs sogs rgyas par brjod pa'i 'bel gam rin chen gter gyi phreng ba zhes bya ba bzhus so*. op. cit. 1996. pp. 281-296.

²⁰⁴ VITALI Roberto. A Tentative Classification of the Bya ru can Kings of Zhang chung., a *Revue d'Etudes Tibétaines*, vol. 15, November, 2008. pp. 379-420

compartida entre ambdues localitzacions, Henk Blezer considera només mKhar gdong com l'indret més ajustat.²⁰⁵

Khyung sprul rin po che aparentment identifica la muntanya de mKhar gdong amb Khyung lung dngul mkhar, l'antiga capital de Zhang zhung. La seva teoria es basaria en la guia del Gangs Ti se escrita el segle XIX per dKar ru grub dbang bstan 'dzin rin chen (n. 1801) i coneguda com "Gangs Ti se'i dkar chag" i tindria en compte la presència de la famosa estàtua de Dran pa nam mkha' (anomenada *Dran pa'i rdo sku*) prop del cim de mKhar gdong.²⁰⁶ D'aquesta manera Khyung lung dngul mkhar se situaria, per tant, a la posició geogràfica²⁰⁷ de coordenades 31° 7' 51" N 80° 39' 25" E a una altitud de 4.476 m. Es tractava d'un indret situat al cim del turó que indicava una posició defensiva i d'observació privilegiada, a l'encreuament de tres rius. Recents excavacions arqueològiques de la Universitat de Sichuan han deixat al descobert diferents objectes i imatges que es correspondrien amb un període pre-budista a la regió. Aquests objectes inclouen la imatge de bronze d'una deïtat.²⁰⁸

L'estàtua de Dran pa nam mkha' està situada en un dels nivells superiors de mKhar gdong, exactament a la posició²⁰⁹ de coordenades 31° 7' 42" N 80° 39' 28" E a una altura de 4.424 m. Actualment està protegida per una petita construcció que la protegeix de les inclemències del clima. L'estàtua considerada com a *rang byon*, és a dir apareguda de forma natural o espontània d'acord amb les creences tibetanes, va resultar molt malmesa durant la Revolució Cultural i la figura va ser escapçada. Fa uns anys es

²⁰⁵ BLEZER, Henk. Heaven My Blanket, Earth My Pillow, Wherever Rin po che Lays His Head Down to Rest Is the Original Place of Bon. *Acta Orientalia*, vol. 68, 2007, pp. 75-112.

²⁰⁶ RAMBLE Charles. A nineteenth-century Bonpo pilgrim in Western Tibet and Nepal: Episodes from the life of dKar ru grub dbang bstan 'dzin rin chen. *Revue d'Etudes Tibétaines* 15, November 2008. p. 481-501; NAMKHAI Norbu (ed.). *Gangs ti se'i dkar c'ag, A Bon-po Story of the Sacred Mountain Ti-se an the Blue Lake Ma-pang*. Roma: Istituto Italiano per il Medio ed Estremo Oriente. 1989.

²⁰⁷ Mesura directe de 2006.

²⁰⁸ HUO WEI. Archaeological Survey of the Khyung lung Site in the Glang chen gtsang po Valley in Western Tibet. A *The Cultural History of Western Tibet: Recent Research from the China Tibetology Research Center and the University of Vienna*, China Tibetology Research Center and Arbeitskreis für Tibetische und Buddhistische Studien, Universität Wien, Viena, 2008. pp. 211-230; ALDENDERFER, Mark and ZHANG Yinong. The Prehistory of the Tibetan Plateau to the Seventh Century A.D.: Perspectives and Research from China and the West Since 1950. *Journal of World Prehistory*. Vol. 18, 2004; 'JAD MI SHAR RGAN DBANG 'DUS. Khyung lung mkhar gdong dang de'i nyi 'khor dugna' dpyod rig pas brtag dpyad byas pa las 'phros pa'i gleng gtam thor bu. *Zhang zhung rig gnas* 2008-1 Zhung Karma rgyal mtshan (ed.), Medical and Astrological Institute of Ngari Prefecture, 2008. pp. 34-37; ALDENDERFER Mark i MOYES H. The Valley of the Eagle: Zhang-zhung, Kyunglung, and the pre-Buddhist sites of far western Tibet. *Expedition* 47(2): 28-34. 2005.

²⁰⁹ Mesura directe de 2006.

van recuperar el cos de l'estàtua i el cap separatament però el rostre estava desfigurat. Es va recompondre l'estàtua i es va fer una reconstrucció de la cara.

En el poema corol·lari del capítol escrit per dPal ldan tshul khrims, sense oblidar que sovint incorpora la seva visió particular dels fets, hi trobem el següent:

"Vam visitar i circumval·lar l'estàtua de pedra de Dran pa, la petjada de Se bon i la cova de g.Yung drung rin chen a Khyung lung dngul mkhar i hi vam fer ofrenes rituals i de mantega. Vam anar al monestir de Khyung lung²¹⁰ i a la cova de meditació de NakShu vam recitar cadascú cent mil cops el *tshe sgrub*..."²¹¹

A partir d'aquest fragment, dPal ldan tshul khrims identifica l'indret on hi ha l'estàtua de Dran pa (nam mkha'), de la petjada de Se bon i de la cova de g.Yung drung rin chen ('bar ba) amb Khyung lung dngul mkhar, l'enigmàtica capital de Zhang zhung refermant les paraules del seu mestre Khyung sprul rin po che de l'interior del capítol. De fet dPal ldan tshul khrims utilitza aquí exactament la mateixa expressió que trobem a l'autobiografia de dKar ru grub dbang:²¹² Khyung lung dngul mkhar Dran pa'i rdo sku. D'aquesta manera la capital de Zhang zhung s'identifica amb la plana de Gur gyam i la muntanya de mKhar gdong que s'hi aixeca a la confluència dels rius i on encara avui dia es poden visitar les restes de l'estàtua de Dran pa nam mkha'.

Sven Hedin va passar per aquestes contrades l'any 1907, molt abans que el propi Khyung sprul rin po che, i va deixar una de les primeres descripcions de la regió de Gur gyam, en aquella època conegut per les runes del monestir budista que s'havia aixecat just al mateix indret, el monestir de dPal rgyas²¹³ i que Hedin anomena Palgye(-pugu). En el mateix fragment es reproduïx una conversa interessant entre Hedin i Samtang Rangdol, un lama de Tīrthapuri que l'acompanya:²¹⁴

²¹⁰ Seria Khung lung yul smad, riu avall.

²¹¹ Khyung lung dngul mkhar Dran pa'i rdo sku dang / Se bon zhabs rjes g.Yung drung rin chen brag / rnam la mjal bskor tshogs dang mar med phul / Khyung lung dgon phebs NakShu'i sgrub phug tu / tshe sgrub 'bum re bsgrubs nas... [260]

²¹² dPal snya chen rig 'dzin chog gi rnam sprul ba'i ldong btsun grub pa'i dbang phyug bstan 'dzin rin chen rgyal mtshan bde chen snying po can gyi rnam par thar pa rmad 'byung yon tan yid bzhin nor bu'i gter, Dolanji 1974. p. 176.

²¹³ També dPal kye.

²¹⁴ HEDIN, Sven. *Transhimalaya, Discoveries and Adventures in Tibet*, 3 vols., Nova Delhi: Asia Educational Services. 1999. pp. 241-242.

Samtang Rangdol, the young lama of Tirtapuri, rides on a yak beside me that he may be always at hand to give me information.

'What is this place called?' I ask at the first promontory round which the path winds. 'Palgye-pugu'²¹⁵, he answers; 'up above on the top are the remains of old ramparts; once a royal mansion stood there, named Kardong'²¹⁶.

'Now tell me the name of this side valley'.

'We call it Chornak'²¹⁷; it comes down from the Jarko-la pass over which the tasam runs.'

...

We waded through the broad but shallow Chornak-chu, and saw at the foot of the next projection ten ruined chhortens'²¹⁸ which had been erected, Samtang Rangdol told me, by Pembos'²¹⁹, the schismatics who used to come hither in former times to worship an image somewhere in the surrounding mountains, but as their rites caused annoyance at the orthodox Tirtapuri, this pilgrimage was forbidden.

La descripció que fa l'acompanyant tibetà de Sven Hedin és molt il·lustrativa. Si hem de fer cas a les seves paraules i és l'únic testimoni directe que tenim del període anterior a l'arribada de Khyung sprul rin po che a la regió, resulta obvi en primer lloc que Gur gyam havia estat objecte de devoció per part dels seguidors de la religió bon en temps llunyans i una mostra evident eren els stūpes que hi van erigir. En segon lloc, els fidels bonpos sentien una gran veneració per una estàtua molt especial "amagada" a les muntanyes del voltant i que podem suposar que es tractava de l'estàtua de pedra de Dran pa nam mkha', abandonada en aquell temps, però que posteriorment recuperà Khyung sprul rin po che. El tibetà també ens parla de les runes d'un antic castell a Kardong que Khyung sprul rin po che identificarà amb Khyung lung dngul mkhar. Sembla clar que aquest precís indret de Gur gyam ja havia estat associat pels bonpos com la seu de l'antiga capital de Zhang zhung i que l'estàtua de pedra també era coneguda.²²⁰ El

²¹⁵ També conegut com Gur gyam.

²¹⁶ En referència a mKhar gdong.

²¹⁷ Fa referència al riu Chu nag que baixa del nord.

²¹⁸ Stūpas.

²¹⁹ Bonpos.

²²⁰ De la mateixa manera trobem referències del segle XIX a mKhar gdong com a Khyung lung dngul mkhar al Gangs Ti se' dkar chag de dKar ru grub dbang i referències a l'estàtua de pedra en l'autobiografia del mateix lama. BLEZER, Henk. Heaven My Blanket, Earth My Pillow, Wherever Rin po che Lays His Head Down to Rest Is the Original Place of Bon. *Acta Orientalia*, vol. 68, 2007, pp. 75-112.

fragment també indica clarament els problemes que tenien els pelegrins bonpos per accedir a la zona en aquella època i que donarien suport a les paraules de Nyi ma 'bum gsal a l'inici de la biografia quan explica a Khyung sprul rin po che les dificultats per les que passen els pelegrins bonpos al Tibet occidental.

Si continuem la narració de Khyung sprul rin po che, a la mateixa zona també es poden trobar les marques de les petjades del gran mestre bonpo Se bon Sha ri dbu chen, un dels quatre mestres realitzats de Zhang zhung.²²¹

Tanmateix, Khyung sprul rin po che no oblida en la seva biografia l'altre indret pel qual es reivindica l'antiga capitalitat de Zhang zhung i que Giuseppe Tucci va reconèixer l'any 1935 com les runes de l'antiga capital de Zhang zhung. Es tracta com hem dit abans de Khyung lung o Khyung lung yul smad per on ja havia passat a la seva arribada al Tibet occidental des de Kinnaur però que no havia descrit. En realitat, Khyung sprul rin po che s'estarà força temps a la cova sagrada que hi ha a l'indret i que també s'associa a un llarg període de meditació de Dran pa nam mkha'. La cova està situada darrera el monestir budista de Khyung lung dga' ldan lha rtse en runes. D'acord amb el contingut dels capítols X, XI i XII que segueixen a continuació, Khyung sprul rin po che entre 1925 i 1929, que es correspon al final del capítol IX i pràcticament tot el capítol X s'estableix a Khyung lung, terme que sempre fa servir per referir-se a Khyung lung yul smad, a la part baixa de la vall i, en concret, a la cova de NakShu. A l'inici del capítol X es refereix a aquest indret com Khyung lung dngul mkhar rgyal ba mnyes ba i, per tant, referma la teoria de Giuseppe Tucci. En el capítol XI, Khyung sprul rin po che esmenta de nou únicament Khyung lung i passa la major part del temps a Kinnaur, entre 1930 i 1934. Quan torna al Tibet occidental, s'estableix primer a Khyung lung de nou i només al final del capítol es fa referència a la plana de Gur gyam com a l'indret on es fundarà el nou monestir bonpo. Aquest indret és el que des d'aleshores passa a ser identificat altre cop com Khyung lung dngul mkhar amb la cova de g.Yung drung rin chen 'bar ba, com a centre espiritual, que malgrat tot cal que sigui restaurada per poder-la habitar a partir de 1935, i mKhar gdong amb l'estàtua de Dran pa nma mkha' ja esmentada en el capítol IX. A partir del capítol XII, després de fundar

²²¹ Els altres tres són d'acord amb mKhas mchog rdo rje (entrevista a sMan ri de 2008): sTong rgyung mthu chen, Gyim tsha rma chung i lCe tsha khar bu. KARMAY Samten G. *The Treasury of Good Sayings, A Tibetan History of Bon*. Delhi: Motilal Banarsidass, 1972. p. 8

el monestir de Gur gyam, no es torna a esmentar Khung lung. Hem de concloure, per tant, que Khyung sprul rin po che va mantenir ambdós indrets, Khyung lung (yul smad) i mKhar gdong (o Gur gyam), com a possibles seus de l'antiga capital de Khyung lung dngul mkhar.

A parti d'aquí la biografia detalla els esdeveniments que van envoltar la mort de Bon nyid, el company religiós de Khyung sprul rin po che.

Vam prendre el seriós compromís que ell aniria aviat a Pu hrang rdzong i s'hi estaria un o dos mesos i a continuació tornaria cap aquí. Al llarg de l'hivern, duríem a terme un retir a Khyung lung.

Als inicis de la primavera, aniríem a la Muntanya de Neu²²² i en aquest lloc sagrat faríem pràctiques religioses durant un centenar de dies. El mes setè rebríem les ensenyances al monestir de rMa bya²²³ durant un mes aproximadament i després tornaríem per iniciar un pelegrinatge a mNga' ris anant a Ru thog a través de sGar.

Després d'anar a La dwags, Sing pa, Kha che, O rgyan i Bru sha²²⁴, ens traslladaríem a un lloc on ningú hagi sentit a parlar de la nostra regió d'origen, ni tan sols del Tibet; i aleshores per tots els mitjans intentarem assolir l'assoliment espiritual. Encara que això no passés, nosaltres llençàries els nostres ossos en un lloc remot com una cova, en mig de roques escarpades, en un bosc or en un lloc de retir de neu pura, on ningú podria notar la nostra presència, quan emmalaltíssim cap metge podria sentir-nos i quan moríssim cap lama ens podria veure.

Tanmateix, no vam poder dur a terme tots aquests plans, ja que no vam tenir tanta fortuna en aquesta vida present. Ni ell va poder tornar ni jo vaig

²²² Gangs Ti se

²²³ Monestir de Nam mkha' khyung rdzong.

²²⁴ Ladakh, Punjab (el país dels sikhs), Caixmir, la vall de Swat a l'actual Província fronterera del nordoest de Pakistan) i les valls brusha o burusho de Yasin, Hunza i Nagir al voltant de Gilgit als actuals Territoris del Nord de Pakistan.

poder anar-hi, ja que vaig veure'm obligat a abandonar la idea. Aquella nit als volts de la mitja nit vaig tenir un somni. Una *dākiṇī*, amb el seu cos adornat amb plomes de paó reial i aguantava amb les seves mans el gerro de la vida, em deia:

"Sóc Srid rgyal ye shes dbal mo²²⁵ i és millor que no enviïs el teu company religiós a Pu hrang en aquesta ocasió. Malgrat tot, si l'acabes enviant, una circumstància essencialment de bon auguri apareixerà en aquesta regió, de ben segur que apareixerà.²²⁶ Si no l'envies, però, serà el millor."

Després de dir això, va desaparèixer. L'endemà al matí, li vaig dir que seria millor que no hi anés i seria suficient si senzillament enviés una carta al districte.²²⁷ Ell va respondre'm el següent:

"Jo també he tingut un somni en el qual també semblava ser millor no marxar ara. Si torno de pressa tot anirà bé, però si no hi vaig resultaria insuportable. Encara que un iogui no digui que està feliç de morir o content d'estar malalt, nosaltres, nosaltres hem estat practicant el dharma en el passat per obtenir-ne els seus beneficis; ara no hi ha cap necessitat de tenir por a pensar en la mort. A més a més, el *rdzong dpon*²²⁸, no estaria gens content."

"En general, com que tots els éssers vius s'han manifestat com els nostres pares o mares en alguna ocasió, seria just que jo em dediqués al seu benefici, encara que no sigui d'ajut, no hi fa res si comporta finalment felicitat o no."

"A més, si tenint la intenció d'anar-hi, ara no hi anés, perdria tota la meua reputació i credibilitat davant la gent, i aniria contra les regles dels homes o la llei dels déus; de manera que no hi ha més alternativa que anar-hi. De fet, néixer i morir sempre és incert."

²²⁵ La *dākiṇī* de la llarga vida a la tradició bonpo. [Bellezza 1997: 342], [Karmay: 1972: 155]

²²⁶ Preveu la construcció del monestir de Gur gyam a la zona.

²²⁷ Pu hrang.

²²⁸ Brag dkar bSod nams dbang 'dus, governador del districte de Pu hrang.

En particular, com que no hi ha cap certesa per assegurar que em mori aquesta nit o potser demà, si després d'un temps no he tornat, [253] no seria bo que deixéssiu aquest indret. Com que aquest lloc és excel·lent per a les pràctiques religioses, la situació ideal seria que sens dubte us quedéssiu a viure aquí durant tres anys."

Després de dir això, va decidir marxar l'endemà i com que no veia que no es quedaria, vaig pensar podria ser perquè un bodhisattva²²⁹ sacrifica la seva pròpia vida en benefici dels altres. Li vaig que encara que aquest cop marxés, havia de tornar ràpidament.

Va estar d'acord i aquell dia va quedar-se i l'endemà quan era a punt de sortir, em va oferir un mocador cerimonial blanc lluent i em va dedicar aquesta cançó de comiat:

En el centre dels tres cakras plens de fe i de mil pètals,
tres amables lames del sol²³⁰, penseu en mi:
beneïu-me perquè pugui tallar aquestes cadenes,
liligams d'aquesta vida amb ànsia per el gaudi, la felicitat i la permanència.

Ella descansa tranquil·la a la muntanya de blanca i lluent neu,
però quan la lleona de les blanques neus de les glaceres camina per la neu,
si no arriba una tempesta hostil, ella aviat tornarà.
Encara que es girin vents, deixeu-los fer, de ben segur!
Perquè té el coratge i la confiança i no tem caure en l'abisme de serralades nevades,
ella seguirà per l'alta neu lluint la seva crinera turquesa del triple poder.

Ella descansa tranquil·la en el núvol marró del sud,

²²⁹ L'autor utilitza el terme tibetà més habitual en el budisme per designar aquest ésser de la il·luminació: Byang chub sems dpa', literalment "Heroi de la il·luminació". El terme més corrent en la religió bon per designar el mateix arquetip seria: *g. Yung drung sems dpa'*, literalment "Heroi de l'esvàstica".

²³⁰ Bon nyid visualitza en el centre dels seus tres cakra (*'khor lo*) sagrats, del cap (cos), coll (parla) i cor (ment), visualitzats com flors de lotus, els tres lames arrel que són comuns amb els de Khyung sprul rin po che i que tots tres inclouen la paraula "sol" en el seu nom: Nyi ma 'bum gsal, Nyi ma rgyal mtshan i Nyi ma grags pa.

però quan la drac del tro de color turquesa caigui sobre rocallosos cims,
si no arriba un depredador hostil, ella aviat tornarà.

[254] Encara que vinguin grans depredadors, deixeu-los fer, de ben segur!
Perquè té el coratge i la confiança de no perdre's en la incertesa de la terra,
ella es mourà com un llamp entre mig estenent ales d'aigua i foc.

Ella descansa tranquil·la sota l'arbre que concedeix els desigs,
però quan la *khyung*²³¹ vermella marxi cap al cel blau,
si no arriba el Viṣṇu hostil, ella aviat tornarà.

Encara que Viṣṇu la destorbi, deixeu-lo fer, de ben segur!
Perquè té el coratge i la confiança de no cedir a la pressió,
ella mostrarà les seves sis ales i volarà vers el cel espaiós.

Ell descansa tranquil a la vora del lama reconegut,
però quan el iogui mendicant marxi cercant el benefici d'altri,
si no arriba hostil malaltia o mort, ell aviat tornarà.
Encara que arribi el Senyor de la Mort, deixeu-lo fer, de ben segur!
Perquè té el coratge i la confiança de no témer la mort,
ell marxarà al Reialme de la Realitat veient samsāra i nirvana .com les seves
pròpies projeccions.

Ofereixo una pregària per tornar-nos a veure aviat,
però si no ens tornem a trobar, de ben segur ho farem en la propera (vida).
Perquè n hi ha ni unió ni separació al Reialme de la Realitat,
no cal mantenir ni grans esperances ni incerteses pels fenòmens.
Formats per l'univers inanimat i l'animat del sistema de miliard de móns,
tres reialmes i les tres esferes de l'existència²³²,
els fenòmens de naixement i mort, anar i venir, puresa i impuresa,
els entenc de forma natural com primordialment indistints.

²³¹ En aquesta poesia Bon nyid identifica l'au mitològica *khyung* de la tradició tibetana amb l'au mitològica de la tradició índia *garuḍa* quan fa intervenir Viṣṇu en el vers següent.

²³² Estructura de l'univers d'origen budista i adoptada pel Bon que contempla l'existència d'un miliard de móns diferents on hi trobem una doble divisió dels tres reialmes i les tres esferes. Els tres reialmes de l'existència són: el reialme del desig (*'dod pa khams*); el reialme de la forma (*gzugs khams*); i el reialme del sense forma (*gzugs med khams*). Les tres esferes de l'existència estan formades per: el món subterrani dels nāga (*sa 'og klu'i srid pa*); la superfície del món dels humans (*sa'i steng mi'i srid pa*); i el món superior dels déus (*gnam steng lha'i srid pa*).

Per tot això, sense cap dubte ni aprensió, de forma natural marxo.

Després de restar en pau amb un ésser sense igual,
[255] cercaré sense repòs estendre el gran benefici per a tots els éssers vius,
que (tots) han estat les nostres mares.

Després de dir això, va emprendre el seu camí sense cap senyal de dubte,
esperança o temor.

Aquell dia em va envair una tristesa infinita i això va ser un pressentiment
que em deia que no el tornaria veure altre cop. Després de marxar, vaig
pregar als déus, i vaig meditar sol, molt intensament. Vaig sentir de forma
constant una profunda tristesa quan vaig comprendre definitivament la
transitorietat de la vida en la qual vaig estar meditant.

Fa molt de temps, el venerable Mi la²³³ va dir:

A la cova de l'indret solitari,
no hi ha final per al patiment.
Del lama i el Buda dels tres temps,
no hi ha moment de separar-ne la meva devoció.

Khyung sprul rin po che recorre al gran poeta budista Mi la ras pa per explicar
la seva profunda tristesa i al mateix temps el seu compromís indeleble amb el seu lama.
De nou Khyung sprul rin po che traspassa els límits de la seva pròpia tradició bonpo i
adopta un poeta budista per explicar el seu estat d'ànim.

El gran iogui tibetà Mi la ras pa va cantar aquests quatre versos a la famosa cova
de meditació de Brag dkar rta so (Roca blanca, dent de cavall) quan la seva germana Pe
ta el troba en un estat lamentable a causa de la severitat del seu retir. Mi la ras pa

²³³ Mi la ras pa.

intenta calmar la seva germana cantant una llarga cançó, en la qual hi podem trobar aquests quatre versos que Khyung sprul rin po che reproduceix aquí.

Resulta interessant observar algunes diferències menors que podem trobar entre la versió de Khyung sprul rin po che i la versió original de Mi la ras pa en el seu "rNam mgur,"²³⁴ malgrat que el sentit no canvia entre totes dues versions.

Versió de Khyung sprul rin po che

mi med lung ba'i brag phug la
skyo chad de ba la sangs dus med
bla ma dus gsum sangs rgyas de
yid dung nge ba la 'bral dus med

Versió original de Mi la ras pa

mi med brag gi phug pa na
skyo chad de ba la sangs dus med
bla ma dus gsum sangs rgyas la
yid dung nge ba la 'bral ba med

Tot seguit, trobem un Khyung sprul rin po che immers en el patiment que li suposa la separació de l'amic llunyà i sobre el qual pesa el mal auguri de la predicció de Srid rgyal ye shes dbal mo. El lama tibetà aprofita per aprofundir i arrelar les seves conviccions sobre la naturalesa de l'existència.

Tal i com diu la cançó, vaig passar tot l'hivern pensant en res més que la mort i meditant en res més que el lama.

Pensant en res més que en la compassió, vaig progressar molt en reflexió i comprensió; vaig parar tot la meva atenció en tallar la base i immers en la gran perfecció sense esforç que no té base i és lliure d'una arrel, l'estat d'existència omnipresent i primordial, que de forma natural (s'expressa com) vacuïtat i lluminositat, la clara llum de la consciència i la vacuïtat sense origen ni final, va aparèixer sense continuïtat ni interrupció, ni unió ni separació.

En aquest estat, incessants i ininterromputs fenòmens convencionals van aparèixer com ho fan en l'estat de post-concentració, un reflex de la lluna a

²³⁴ MI LA RAS PA. *rNam 'byor gyi dbang phyug chen po mi la ras pa'i rnam mgur*. Editorial Popular de Qinghai. 1991. p. 160.

l'aigua. En aquesta condició més enllà del desig i l'aferrament, vaig recitar tres cops cent mil mantres de *Bya ri ma* de la llarga vida i tres cops cent mil de *Zab gcod*.

Un cop el meu company religiós va haver arribat al districte de *Pu hrang*, van demanar-li que celebrés el ritual de la llarga vida, el ritual del *gtor ma* d'aigua, els ritus d'evocació del *bla* i els ritus per evocar la força vital per a la l'atorgament de poders de llarga vida, així com moltes altres cerimònies associades.

[256] L'hivern va començar i ell va romandre a una residència del districte, atès que la neu va blocar els camins durant tota la segona meitat de l'hivern. Amb la primavera, durant el tercer mes, va iniciar el retorn, però (pel camí) no es va trobar bé i el catorzè jorn del mes negre²³⁵ arribava al campament nòmada anomenat '*Brog pa rtswa nyo do rtswa phyug po*, on va reposar.

Al vespre sense sentir cap dolor intens, va restar assegut recte l'esquena i amb les cames creuades en la posició del *bodhisattva* amb la seva mà dreta tocant la terra i la seva mà esquerra en la posició de meditació i amb un rosari agafat. El seus ulls contemplaven l'espai. A l'alba la seva ment va traspasar al Reialme de la Realitat.

Mitjançant els paràgrafs anteriors *Khyung sprul rin po che* ens ha conduït finalment al desenllaç que es preveia inevitable: la mort del seu company religiós *Bon nyid rgyal mtshan*. La pèrdua de l'amic que l'ha acompanyat en els seus viatges pel Tibet central i occidental, Bhutan, Nepal i Índia des que marxaren de *sMan ri* és un cop molt dur per al lama bonpo. *Khyung sprul rin po che* surt de la cova de meditació de *Khyung lung* i s'encarrega personalment d'anar a trobar el cos de l'amic i celebrar el funeral del així com tots els ritus que acompanyen la tradició tibetana. El funeral del cel tan característic de la cultura tibetana se celebra en un espai pur dalt de la muntanya on *Khyung sprul rin po che* dur a terme ell mateix un ritual de *gcod* en què ofereix

²³⁵ 7 de maig de 1925.

mentalment la pròpia carn i sang del seu cos a déus i dimonis, perquè a continuació s'esquarteri el cos de l'amic i les seves restes s'ofereixin als voltors.

Un missatger dels nòmades va arribar on era jo i me'n vaig anar cap al campament acompanyat d'un assistent. En arribar vam veure que el cos estava en la mateixa posició descrita abans, impassible en un estat de profunda meditació. En conseqüència, aquell mateix dia van dur a terme totes les cerimònies i pregàries apropiades incloent un memorial, una pràctica de *gcod*, l'ofrena d'un banquet ritual així com l'obertura del *pho ba*²³⁶. Resultat de tot això, es va alliberar de l'estat de meditació. L'endemà, aviat al matí, en un lloc pur dalt de la muntanya, vaig convidar (déus i dimonis) i els vaig oferir la carn i la sang d'acord amb l'ofrena del cos en la pràctica del *gcod* i per acabar es va lliurar als voltors. Va aparèixer un signe clar que ell havia partit cap a la Terra pura de les *dākiṇīs*.²³⁷

Tot seguit vaig tornar a la cova del retir i durant l'hivern vaig fer totes les cerimònies religioses corresponents al període funerari dels quaranta-nou dies. Vaig restar dedicat a la concentració en la realització (meditativa) sense sentir-me decebut i trist altre cop, havent entès que tots els fenòmens condicionats són transitoris.

[257] En aquell temps, com ell m'havia dit que jo m'havia de quedar a viure allà fos com fos durant tres anys, vaig arribar a pensar que podria renéixer just aquí. Més endavant, després d'analitzar la situació, vaig concloure que jo mateix en aquest indret vetllaria per beneficiar la religió i els éssers vius, però que probablement ell no hi renaixeria altre cop, ja que havia partit sense obstruccions cap al Pur reialme celestial.

²³⁶ Orifici a la coroneta que s'obre en el moment de la mort i pel qual la consciència del difunt abandona el cos definitivament.

²³⁷ *mKha' spyod*

El capítol tanca amb una barreja de sentiments contraposats que realcen el caràcter humà del lama. Khyung sprul rin po che després de tornar a la seva cova de meditació de NaksShu a Khyung lung continua duent a terme tots els ritus associats a la mort del seu amic per un espai de quaranta nou dies tal i com dicta la tradició tibetana.²³⁸ En acabar aquest període de dol, Khyung sprul rin po che veu una darrera gota d'esperança recordant les paraules del seu difunt amic abans de marxar cap a Pu hrang i a partir d'aquesta conversa interpreta que potser Bon nyid renaxerà a aquest mateix indret. Tanmateix, aquesta esperança no pot entrar en la lògica de la transitorietat de Khyung sprul rin po che i totes les circumstàncies de la desaparició del seu amic li fan pensar que els tres anys eren tan sols una exhortació a la futura pràctica religiosa a Khyung lung i que en realitat Bon nyid hauria assolit l'estat de la il·luminació per no tornar a renéixer, lliure del món del sofriment.

Resum de dPal ldan tshul khrims [257-262]

²³⁸ ALAY Josep Lluís. *Història dels tibetans, dels orígens al conflicte actual*. op. cit. 2000. pp. 70-72.

Runes del monestir de Phi wang (Tibet occidental)

Situat a la riba nord del riu Sutlej, era visita obligada de pelegrins com Khyung sprul rin po che. 2005.

Fotografia: Josep Lluís Alay

Monestir de Phi wang (Tibet occidental)

Pintures murals budistes de l'interior d'un dels temples. 2005.

Fotografia: Josep Lluís Alay

Coves budistes de Dung dkar (Tibet occidental)

Situades a la riba nord del riu Sutlej contenen el patrimoni pictòric mural més destacat de tot el Tibet occidental. 2005.

Fotografia: Josep Lluís Alay

Coves budistes de Dung dkar (Tibet occidental)

Pintura mural d'un maṇḍala. 2005

Fotografia: Josep Lluís Alay

Coves budistes de Dung dkar (Tibet occidental)

Pintura mural on s'hi aprecien diferents ioguis amb les seves posicions meditatives.
2005.

Fotografia: Josep Lluís Alay

Gorges del sistema fluvial del riu Sutlej (Tibet occidental)

Ruta que connectava la regió de Khyung lung amb el monestir de mTho ling, des d'on es continuava cap a la frontera amb Kinnaur. 2005.

Fotografia. Josep Lluís Alay

Monestir de Ma nang (Tibet occidental)

Al fons de la vall hi ha el coll de Manas que fins el segle passat havia estat un pas fronterer habitual amb la regió de Gahrwal a l'Índia. Per aquest pas va creuar el jesuïta portuguès António de Andrade en el seu viatge de 1625 al Tibet. 2005.

Fotografia: Josep Lluís Alay

Monestir de Ma nang

Stūpes que marquen l'accés al monestir de Ma nang. Esbudellades pel "furtivisme" com bona part del patrimoni cultural del Tibet occidental. 2005

Fotografia: Josep Lluís Alay

***Tsha tsha* (exvot) dels stüpes de Ma nang**

Alguns en escriptur índies (com la caixmiri *śāradā*). 2005.

Imatge a escala real.

Fotografia: Josep Lluís Alay

Runes del monestir de sMan lung (Tibet occidental)

Situat entre Ma nang i la capital del districte mDa' pa, sMan lung va ser identificat per G. Tucci com Mi lam. 2005.²³⁹

Fotografia: Josep Lluís Alay

²³⁹ L'stūpa del centre va ser destruïda per "furtius" l'any 2007.

Monestir de mDa' pa

A la primera meitat del segle XX, mDa' pa va ser capital de districte i era un mercat molt transitat de mercaderies índies. El seu monestir de l'escola dge lugs era un dels més destacats de tot el Tibet occidental. Durant la Revolució Cultural xinesa el seu monestir va ser reduït a runes. A la població de mDa' pa s'hi va establir una important base militar de l'exèrcit xinès que vigila la frontera amb l'Índia. En la imatge poden observar-se al quart superior dret dues taques de color negre prop del prat que corresponen a búnquers armats amb canons (ampliada a sota). La imatge es va poder prendre a l'expedició de 2005, malgrat que està prohibit fer fotos. L'any 2006 ja no era possible visitar les runes. 2005.

Fotografia: Josep Lluís Alay

Un dels búnquers de mDa' pa en una ampliació de la fotografia de dalt.

Imatge de satèl·lit de mDa' pa

A la part dreta de la imatge s'aprecien les escarpades gorges sobre les que s'aixecava el monestir (imatge anterior). Entre les muntanyes i el curs del riu s'aprecia la ciutat antiga tibetana (meitat dreta) i el perfil de rectangular de les instal·lacions militars xineses (meitat esquerra). A la següent imatge s'amplia el monestir i la base.

Imatges recollides per mitjà del Google Earth (GE)

Les runes del monestir de mDa' pa (GE)

La base militar xinesa de mDa' pa (GE)

El castell de rGyung mgul (Tibet occidental)

Aixecat sobre dues roques dolomítiques. Situat entre mDa' pa i el monestir de gDong po. Podria tractar-se d'una antiga fortalesa del regne de Zhang-zhung. 2006

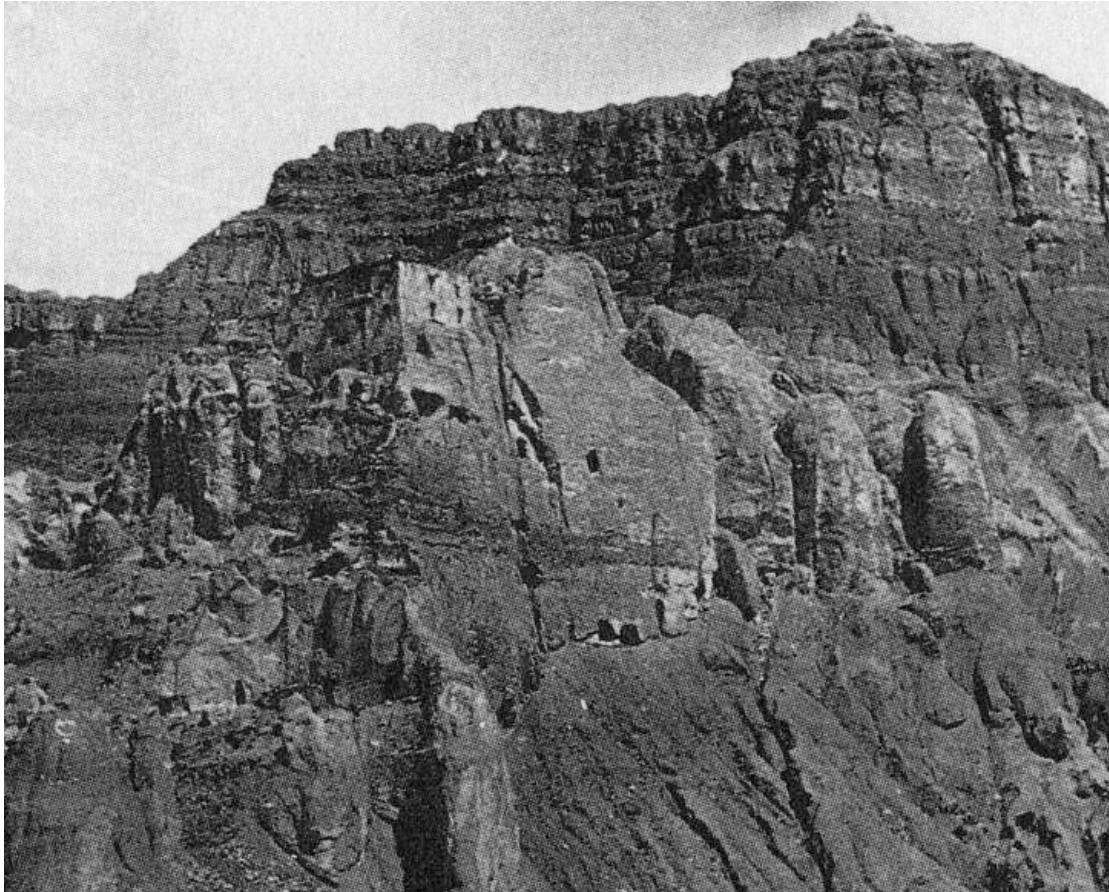
Fotografia: Josep Lluís Alay

Khyung lung (Tibet occidental)

En aquest indret Khyung sprul rin po che va passar llargues estades meditant a la cova de NakShu. Les coves i runes de Khyung lung (yul smad) van ser identificades per G. Tucci amb l'antiga Khyung lung dngul mkhar, capital de Zhang-zhung. Durant la Revolució Cultural xinesa el monestir va ser enderrocat i tota l'àrea va patir importants destrosses que es poden apreciar millor en la següent sèrie d'imatges. 2005

Fotografia: Josep Lluís Alay

La fortalesa de Khyung lung 1935. Fotografia: Giuseppe Tucci.²⁴⁰

La fortalesa de Khyung lung 2006. Fotografia: Josep Lluís Alay

²⁴⁰ *Sadhus et brigands du Kailash, Mon voyage au Tibet occidental*. Paris: Editions Raymond Chabaud . 1989.

El monestir de Khyung lung al fons, vist des de la fortalesa 1935. *Fotografia: Giuseppe Tucci.*²⁴¹

El monestir de Khyung lung al fons, vist des de la fortalesa 2006. *Fotografia: Josep Lluís Alay*

²⁴¹ *Ibid.*

Khyung lung dngul mkhar gdong (Tibet occidental)

Al fons pot contemplar-se l'altre emplaçament suggerit per a la capital de Zhang-zhung al turó de mKhar gdong, vist des del monestir de Gur gyam. 2006.

Fotografia: Josep Lluís Alay

Dran pa nam mkha' rdo sku

L'estàtua sorgida de forma natural del mestre bonpo Dran pa nam mkha' allotjada a una petita ermita dalt del turó de mKhar gdong. 2006.

Fotografia: Josep Lluís Alay

CAPÍTOL X

(1925-1929)

TIBET

**Sobre com va romandre en profunda meditació concentrada
al retir de Khyung lung dngul mkhar rgyal ba mnyes pa**

[262]

Khyung sprul rin po che s'estableix a Khyung lung durant quatre anys i on durà a terme tota mena de pràctiques religioses a l'interior de la seva cova de meditació en profund retir. El retir estricte s'estendrà per un període de tres anys des de 1925 fins 1927. Posteriorment durà a terme diverses visites al monestir de Nam mkha' khyung rdzong i pelegrinatges al Gangs Ti se i els llacs. Durant l'hivern es reclou altre cop a la cova de retir i es dedica a meditar i recitar diferents mantres centenars de milers de vegades. Aquesta darrera pràctica estacional la repetirà sempre que resti en aquesta regió de Khyung lung. En aquest capítol també s'expliquen les dificultats dramàtiques que ha de superar el lama, especialment l'hivern de 1927-28 que va deixar nevades excepcionals a tota la regió i temperatures molt baixes. Khyung sprul rin po che resta aïllat dels nòmades dels voltants que acostumaven a portar-li menjar. A l'inici del seu retir rep la visita d'alguns monjos que li anuncien la mort del seu lama arrel Nyi ma grags pa, tal i com ell mateix ja havia intuït durant la seva estada a Nepal.¹

Resta el dubte de la localització exacta de la cova de meditació de Khyung sprul rin po che durant aquest període de temps. Al llarg de tot el capítol es fa referència a Khyung lung i la seva població, associat a Khyung lung (yul smad), és a dir l'indret on hi havia la cova de NakShu, a la vora del monestir budista de Khyung lung. L'indret s'identifica literalment amb "Bla chen Dran pa nam mkha'i sgrub gnas Zhang zhung

¹ Veure capítol VIII.

Khyung lung dngul mkhar gnas" o "L'indret sagrat de meditació del gran lama Dran pa nam mkha', el lloc sagrat de Khyung lung dngul mkhar de Zhang-zhung" a l'inici del capítol. En canvi, en el capítol anterior, la capital s'associava a un altre indret al voltant de la cova de "g.Yung drung rin chen 'bar ba'i brag phug", l'estàtua "Dran pa'i rdo sku", les petjades "Se bon zhabs rje" amb el nom de Khyung lung dngul mkhar gdong. Vuit anys més tard Khyung sprul rin po che va construir en aquest segon indret on després es construiria el monestir de Gur gyam.

[262] L'any del bou de fusta (1925) vaig quedar-me meditant intensament al lloc de meditació de Bla chen Dran pa nam mkha' a Zhang chung Khyung lung dngul mkhar. [263] Vaig experimentar el *thod rgal* i la visualització de llums. Vaig comparar aquesta experiència amb un poema de l'omniscient Klong chen rab 'byams.² [263-265].

[265] En aquell moment, van arribar alguns monjos des del monestir de mKhar sna que ens van informar que el lama Nyi ma grags pa havia mort feia un any i mig. Em va envair una gran pena i vaig dir als dos monjos que es quedessin a la cova que hi havia a baix i l'endemà els donaria una carta per a dGe slong lHa bzo rin po che. Amb llàgrimes als ulls vaig escriure un poema de lament [265-267]. [267] Els vaig lliurar la carta per al dGe slong embolicada en un mocador cerimonial i cinc monedes per fer ofrenes de llànties de mantega davant el cos del lama traspasat.

Aquell mateix dia vaig anar fins a una cova molt clara i situada a un lloc molt elevat, però protegida del sol, on se'm va aparèixer des de llevant al bell mig del cel un grup de núvols blancs molt espessos amb un arc de sant Martí molt brillant en el seu interior i en el centre del qual s'hi va aparèixer el rostre del lama³ amb un aspecte molt juvenívol.

² Klong chen rab 'byams (1308-1363) considerat com un dels més grans mestres budistes de l'escola rnying ma en *rdzogs chen*. També conegut com Klong chen pa va escriure entre d'altres el mDzod bdun (Els set trossos). Un altre cop, Khyung sprul rin po che manifesta el seu esperit eclèctic en referir-se a la figura de Klong chen pa, un dels grans mestres de rdzogs chen, però budista.

³ Es refereix al difunt lama arrel Nyi ma grags pa.

El lama em va parlar amb un llenguatge poètic [267-268]. [268] Tot seguit va desaparèixer la visió i vaig aconseguir amb les paraules del lama superar la tristesa que m'omplia. Vaig seguir practicant dia i nit sense repòs i vaig rebre moltes donacions de la gent de Khyung lung per poder sobreviure. Entre l'estiu i la tardor d'aquell any vaig acumular la recitació de tres-centes mil vegades el Tshe sgrub i a l'hivern el vaig recitar un milió de vegades.

L'any del tigre de foc (1926) mentre feia un estricte retir a l'estiu va arribar des de mKhar sna, una carta de dGe slong lHa bzor rin po che demanant-me que tornés al lloc de meditació de mKhar sna. Vaig reflexionar sobre la proposta, però vaig concloure que si hi tornava, com aquell lloc és a prop de casa meva i en el mateix monestir hi ha molta gent, resultaria ser una causa d'aferrament i distracció. Per tant, vaig pensar que era millor quedar-me en un indret aïllat com Khyung lung, absolutament sol. Finalment vaig enviar una carta de resposta on explicava els meus motius [268-271] i vaig restar meditant.

[271] En aquell moment, el governador del districte de Pu hrang⁴, Brag dkar ba,⁵ els seus fills i la seva esposa, estaven a punt d'iniciar un viatge que els havia de portar cap al Tibet central,⁶ em van fer arribar un sac de *rtsam pa* molt fina, te premsat i arròs per sol·licitar-me unes paraules de consells d'acord amb la religió, així com la meva benedicció i protecció. Els vaig escriu un poema i el vaig fer arribar al governador [271-275].

Fou aleshores quan vaig escriure una carta [275-277] al lama arrel Grub dbang Padma bde rgyal per tal de demanar-li que es redactés la seva biografia. [277] Aquell mateix any vaig recitar un milió de vegades el Tshe sgrub, cent mil vegades el Zab gcod, i cent mil vegades el Badzra gu ru. Alguns pelegrins de la regió van decidir anar cap al meu poble natal i vaig aprofitar per donar-los una carta que animava la meva família Ga rgya a practicar la virtut [277-281]. [281] Vaig signar la carta de quaranta-cinc

⁴ Pu hrang rdzong dpon. Veure capítol IX.

⁵ Brag dkar bSod nams dbang 'dus. Veure capítol IX.

⁶ Bod.

consells per ajudar als pares, parents i gent propera com el "Mendicant que erra a la ventura pels regnes"⁷ des del jardí solitari i joiós de Zhang chung Khyung lung.

L'any de la llebre de foc (1927), a l'estiu vaig acabar a Khyung lung la meditació de tres anys i vaig traslladar-me al Gangs rin po che, on vaig completar tres circumval·lacions. Vaig restar meditant set dies a cadascuna de les coves Chos sku phug i rDzu 'phrul phug. A cada una d'elles vaig recitar cent mil vegades el Tshe sgrub. També vaig visitar gSer lung i Shel phug sku gdung bcu gsum.⁸ A tots aquests monestirs vaig oferir-hi les corresponents llànties de mantega. Tot seguit vaig circumval·lar els llacs de Gur rgyal lha mtsho,⁹ mTsho Ma pang g.yu mtsho rin po che, i La ngag gser mtsho¹⁰ també conegut com Mu le khyud mtsho¹¹ i vaig visitar tots els seus monestirs, fent prostracions i ofrenes.

Vaig continuar el meu camí cap al monestir de Nam mkha' khyung rdzong on vaig ser rebut pel lama bDe rgyal rin po che.¹² Li vaig fer un present de cent *tam ka* [282] i li vaig oferir un mocador cerimonial. Després vaig donar-te als deixebles del monestir, així com dues-centes *tam ka* i vaig demanar-los una pregària. En total vaig quedar-m'hi uns vint dies rebent ensenyances del lama, vuit dies per la pràctica del *gnyan sa* i sis dies per al *thod rgal*. En acabat, vaig tornar a Khyung lung i mentre meditava el lama arrel Bla dran srong g.Yung tshul rin po che¹³ va fer-me arribar una carta sol·licitant-me de nou que tornés a mKhar sna per retirar-me a les seves ermites. Vaig refusar la proposta amb una poesia [282-285].

[285] A l'hivern vaig recitar cinc-centes mil vegades el Tshe sgrub, dues-centes mil vegades el Bod yul ma i cent mil vegades el Zab gcod. Al llarg d'una setmana vaig acabar el període de meditació que em restava per fer.

⁷ Phyogs med rgyal Khams 'grims pa'i bya btang ba

⁸ Les tretze stüpes funeràries amb despulles de lames de Shel phug.

⁹ Petit llac situat a escassos quatre quilòmetres al nord-est del mTsho Ma pang g.yu mtsho.

¹⁰ Topònim utilitzat correntment pels budistes.

¹¹ Topònim utilitzat correntment pels bonpos.

¹² Segona visita al monestir de Nam mkha' khyung rdzong.

¹³ g.Yung drung tshul khrims del monestir de mKhar sna. Veure capítol IV.

Durant els mesos onzè i dotzè d'aquell any va nevar molt. Precisament, vaig tenir un somni al principi d'aquell hivern on veia molta gent de les valls de Mon pa¹⁴ que portaven pells d'animals arribaven a les muntanyes de la frontera entre l'Índia i el Tibet al nord. Després va nevar molt, es van bloquejar tots els camins i van arribar a caure més de dos colzes,¹⁵ cinc o sis a dalt de les muntanyes i on vivia jo n'hi van caure tres, més o menys. Només podia preparar te de tant en tant perquè aïllat a causa de la neu no tenia provisions i durant molts dies només vaig poder beure aigua de neu.

[286] Amb poca *rtsam pa* i amb un vent de neu glaçat vaig practicar el ioga controlant el *rlung*¹⁶ i provocant l'aparició espontània de calor a l'interior del meu cos.¹⁷ D'aquesta manera vaig escalfar el cos i també la cova, fins i tot vaig aconseguir que l'aigua de les ofrenes no glacés. Durant molt de temps no es va produir cap moviment de nòmades de Khyung lung. Els nòmades del voltant van veure com tots els animals morien de fam sense poder evitar-ho; només podien pregar. Vaig compondre un poema sorgit directament del cor [286-289].

[289] A la zona nòmada de Khyung lung hi vivia un monjo ancià de nom Ngag dbang yon tan que era de l'antic monestir de Khams Nag shod shag rong i que juntament amb un grup de gent era a punt de tornar al seu poble natal. Em va venir a veure i em va demanar protecció i consells que li fossin de servei a l'hora de la mort, de manera que vaig escriu-li un poema [289-290].

[290] Més tard vaig saber que aquest va poder arribar sense complicacions al seu poble. En aquell moment també vaig escriure d'altres poemes de recomanacions per al meu monjo assistent Khyung lung grwa rgan dBang grags.

¹⁴ Terres baixes del sud.

¹⁵ Unitat de longitud tibetana: *khru*.

¹⁶ *rlung bzung*

¹⁷ *A shad kyi me che*

Des del 1928, Khyung sprul rin po che estreny els llaços amb els governadors dels districtes del voltant de Khyung sprul per mitjà de missives i poemes que dedica a aquests benefactors que al seu torn l'obsequien amb queviures i provisions diverses. Abans d'aquest any les relacions polítiques es reduïen a Brag dkar pa, el governador de Pu hrang, però després del retorn d'aquest a Lhasa el 1926 i la seva substitució per un nou governador, els contactes de Khyung sprul rin po che amb les autoritats del govern central s'eixamplen. Khyung sprul rin po che esmenta durant aquesta època el nou governador de Pu hrang i la seva família, el governador de mDa' pa i finalment un alt càrrec del districte de mTho ling, entre els seus benefactors. La influència d'aquestes personalitats i els seus successors resultarà decisòria perquè el somni de fundar un monestir bonpo es faci realitat l'any 1935.

A l'any del drac de terra (**1928**), quan va arribar l'estiu juntament amb assistents vaig anar al monestir de Khyung rdzong chos ra,¹⁸ on vaig rebre més ensenyances del lama bDe rgyal rin po che. M'hi vaig quedar un mes i vint dies i abans de marxar vaig presentar-me davant el lama i m'hi vaig prostrar per acomiadar-me d'ell. Li vaig oferir un poema després de pregar-li per la seva biografia i rebre la seva protecció [291-292]. [292] El lama va alegrar-se molt i em va donar un vestit de religió un mocador cerimonial. Vaig baixar de la residència del lama i em vaig acomiadar dels meus coneguts amb un poema un poema [292-293].

[293] Mentre sortia del monestir em van acompanyar alguns companys espirituals per acomiadar-me, mentre l'esposa del governador de Pu hrang i un oficial seu¹⁹ em van fer un present de diners i un mocador cerimonial amb una nota escrita que m'adreçava el governador.

Un *sngags pa* molt devot que es deia dPal chen yon tan rdo rje de la regió de Tsha ba rong va dedicar-me un poema i jo li vaig contestar amb un altre [293-294]. Vaig acomiadar-me de tothom i alguns d'ells van posar-se a

¹⁸ Tercera visita al monestir de Nam mkha' Khyung rdzong

¹⁹ *gzims dpon*.

plorar mentre tornaven cap al monestir. Vaig arribar a Khyung lung²⁰ i vaig posar-me a meditar. A final de la tardor vaig escriure un poema d'instruccions per al governador de Pu hrang, rDzong dpon gzhung zhabs shod drung sger Rin sgang ba bSod nams rab brtan²¹ i que vaig lliurar a una gent que anava cap a Pu hrang [294-297].

El tresorer²² de Gu ge mTho ling anomenat Blo bzang bstan 'dzin 'od zer, savi en afers mundanals i espirituals, abans de marxar cap al Tibet central va demanar-me un poema d'instruccions i em va enviar un mocador cerimonial i cinc monedes d'argent.

En una altra ocasió vaig escriure un altre poema d'instruccions en resposta a una carta del governador de Gu ge mDa' pa, dBang 'dus rdo rje, que era fill de la família aristocràtica dels gDong sna ba.²³ [298-301].

[301] Durant aquesta època vaig començar el meu tractat d'astrologia "dPyad gsum dag kyi zhag gsum rtsis gzhung" i vaig treballar en el disseny de mañdals. Vaig recitar tres-centes mil vegades el Tshe sgrub, cent mil vegades el Bod yul ma, i cent mil vegades el Zab gcod. Durant una setmana vaig practicar la meditació de Khros ma i posteriorment vaig practicar molt especialment la Clara llum del *rdzogs chen*. Vaig arribar un punt de desenvolupament mental tan elevat on ja no em feia res meditar o no meditar, havia arribat més enllà del món de les il·lusions i, per aquest motiu, vaig deixar escrits tres poemes que són al mGur 'bum amb una descripció dels corresponents assoliments espirituals relacionats amb els tres conceptes més importants de *rdzogs chen*. Els poemes porten per títol: lTa mgur khyung chen gshog rlabs, sGom seng ge rtsal rdzogs i sPyod mgur g.Yu 'brug sgra dbyangs.²⁴

²⁰ Hem de suposar que torna a Khyung lung (yul smad).

²¹ Nou governador de Pu hrang, en substitució de Brag dkar bSod nams dbang 'dus.

²² *phyag mdzod*

²³ Tib. Gu ge mDa' ba rdzong dpon gzhung zhabs shod drung gzim shag gDong sna ba'i sras dBang 'dzu rdo rje.

²⁴ El primer cant sobre la visió o opinió (lTa mgur), el segon sobre la meditació (sGom mgur) i el tercer sobre la conducta (sPyod mgur).

Van reparèixer molts senyals que m'indicaven la necessitat imperiosa d'escriure la biografia de bDe rgyal rin po che i li vaig escriure una carta sol·licitant-ne la redacció [301-305]. [305] Vaig enviar la carta amb cinquanta monedes angleses i amb un mocador cerimonial. Més endavant va arribar la resposta signada pel lama amb el nom de E ta rā dza.²⁵ [305-314]

[314] L'any de la serp de terra (1929), vaig tornar al Gangs Ti se amb aproximadament vint monjos i monges quan va arribar l'estiu.²⁶ Vam fer tres circumval·lacions, vam visitar monestirs i vam fer les corresponents ofrenes de te i prostracions. També vam oferir de moltes llànties de mantega i banquets rituals en les quatre direccions de la muntanya i en el centre. Vaig pregar moltes vegades per la religió i per tots els éssers vius. Vam fer una circumval·lació al llac i també les ofrenes de llànties i banquets en les quatre direccions, així com diverses pregàries.

[315] Mentre feia el circuit del llac Mu le khyud mtsho vaig oferir també un banquet ritual i vaig tenir un somni molt clar on apareixien senyals que la protectora bsTan srung sgra bla'i rGyal mo havia establert una relació religiosa fraternal amb mi per protegir la religió.

Vaig tornar a Khyung lung²⁷ i vaig meditar en retir. Els deixebles van tornar a les seves coves fent pràctiques espirituals i acumulant recitacions de sNgon 'gro. Els vaig transmetre gradualment les ensenyances de *gcod* i jo també vaig practicar el *thod rgal*. Posteriorment vaig continuar el meu retir estricte i vaig recitar tres-centes mil vegades el Tshe sgrub. Vaig restar meditant en l'estat d'equanimitat. Posteriorment, vaig elaborar les taules del meu tractat d'astrologia²⁸ i també vaig compondre els requisits necessaris per a aquest càlcul.

²⁵ Nom sànscrit del lama arrel bDe rgyal rin po che.

²⁶ Tercer pelegrinatge al Gangs Ti se.

²⁷ Khyung lung (yul smad)

²⁸ bsKal li'i re'u mig són taules astrològiques.

El lama A 'jam²⁹ que era a la cova de meditació sTag lung de gDong po ri dmar,³⁰ em va demanar un càlcul astrològic de vida i alguns consells sobre la pràctica de la disciplina de la ment de il·luminació. Vaig escriure el poema de la ment Sems mgur rGyal sras dgyes klu i li vaig donar. Vaig seguir animant a practicar als deixebles, monjos i monges, que eren allà, els vaig transmetre les ensenyances del Khros ma'i tshogs bskang sbyin bzhi, i els vaig fer practicar amb regularitat.

Resum de dPal ldan tshul khrims [315-320]

²⁹ Un lama del monestir de Nam mkha' khyung rdzong. Veure capítol IX.

³⁰ A pocs quilòmetres al nord de Khyung lung. Veure capítol IX.

CAPÍTOL XI

1930-1934

TIBET - ÍNDIA - TIBET

**Sobre com de nou va anar sense rumb fix a Zhang zhung,
Índia, O rgyan, Za hor i Kinnaur i va fer pelegrinatges,
va recitar mantres i va fer pràctiques espirituals**

[320]

L'any 1930 va coincidir en el calendari tibetà amb l'any de cavall, considerat per la tradició tibetana com el de millor averany per realitzar el pelegrinatge al mont Gangs Ti se, i per aquest motiu Khyung sprul rin po che va realitzar la circumval·lació de la muntanya sagrada acompanyat del nombrós grup de deixebles que s'havia anat reunint al voltant seu a Khyung lung. Durant aquest viatge va conèixer el monjo dPal ldan tshul khirms (1902-1973), originari de la mateixa regió del lama, esdevindrà la seva persona de confiança fins al final de la seva vida i que ve a suplir la pèrdua prematura de Bon nyid. El mateix dPal ldan tshul khirms serà el monjo encarregat de vetllar per la redacció de la biografia de Khyung sprul rin po che a la seva mort. En el seu exili d'Índia va esdevenir un dels mestres bonpos més destacats i, a banda de la seva contribució a la biografia, cal esmentar la seva obra principal sobre la història de la religió Bon.¹

[320] L'any del cavall de ferro masculí (1930), com que era l'any favorable per pelegrinar al mont Gangs dkar Ti se, [321] durant la primera meitat del mes de *sa ga zla ba*,² un grup de més de cent persones afortunades, homes i

¹ g. Yung drung bon gyi bstan 'byung phyogs bsdus, Dolanji 1972.

² Entre el 29 de maig i l'11 de juny de 1930.

dones, deixebles, monjos, monges i donants vam sortir de Khyung lung.³

Després de passar per Pre ta pu ri a través de Sha la btsag khang, vam arribar a gSer gzhong davant del mont Gangs dkar Ti se. Ens vam prostrar, vam fer nombroses ofrenes i banquets rituals i en el cementiri de dGra bcom lnga brgya, vam dur a terme el ritual de l'ofrena del cos de *gcod* i vam observar les petjades sagrades. A la cova de Chos sku, vam encendre cent llànties de mantega, vam fer ofrenes de te, vam presentar mocadors cerimonials i vam beneir les estàtues amb aigua, tot amb molta cura.

Després de veure les petjades de sTon pa⁴ a la casa de repòs de sTa mgrin, vam visitar 'Bri rwa phug. També hi vam oferir nombroses llànties de mantega, cent banquets rituals, te, pasta tibetana i diners. Al cementiri que hi ha just abans del coll de sGrol ma la, tots plegats, mestre i deixebles, vam oferir curosament els nostres cossos.⁵ Dalt del pas vam oferir un banquet ritual de *gcod* i cent llànties de mantega. Més endavant vam arribar a rDzu 'phrul phug. Al temple del monestir del lloc de meditació de Mi la ras pa, vam fer totes les ofrenes corresponents correctament: banquets rituals, cent llànties de mantega, ofrenes de menjar sagrat,⁶ te, pasta tibetana i diners. Vam restar en una petita cova de meditació prop de Yar brag i tots els membres del grup es van instal·lar en coves separades als costats dret i esquerre. Els vaig fer recitar el mantra de Bya ri ma i d'altres, i en algunes ocasions circumval·lar la muntanya de neu. En el moment de fer la primera de les cinc cicles de recitacions del Bya ri ma de Tshe dbang, vaig recitar un poema de lloança a l'indret sagrat. [322-325]

[325] Després de recitar la cançó, durant el meu retir de més de dos mesos al principi de l'estiu, vaig demanar algunes profecies dels *rig 'dzin*⁷ i de *dākiṅīs*, però com que no es van posar per escrit no s'han conservat aquí.

³ Quart pelegrinatge al Gangs Ti se. Remarca que surt de Khyung lung, per tant, referma que fins aquest moment havia estat vivint a la cova de Khyung lung yul smad.

⁴ sTon pa gshen rab.

⁵ Es refereix al ritual de *gcod*.

⁶ Ofrena de set *gtor ma* especials.

⁷ Un vidyadhara o posseïdor del coneixement.

En aquella època, rTogs ldan bKra shis rin po che del llinatge negre de Khyung po va acabar les seves circumval·lacions i es va estar amb nosaltres durant un mes. Vaig mantenir converses molt profundes amb ell i després va marxar cap a Nag tshang.⁸ També van arribar Drung yig dge slong⁹ g.Yung drung ye shes i dGe slong g.Yung drung dbang grags de Khro skyabs¹⁰ a rGyal rong i alguns més. Van atorgar-nos poders, lectures i instruccions religioses per espai de cinc o sis anys, mentre cultivaven la virtut.

Des de la meua regió natal de Hor va arribar un grup de pelegrins i entre ells hi havia un monjo que es deia dPal ldan tshul khrims que des d'aleshores va estar sempre a prop meu. A continuació vaig circumval·lar un cop més la Muntanya de Neu, vaig visitar el monestir de rJes rdul chu, i passant per rGya nyi ma vaig arribar de nou a Khyung lung. Durant uns quants mesos, vaig donar ensenyances religioses i poders als donants i als deixebles. També vaig donar banquets rituals i nombroses ofrenes.

Khyung sprul rin po che va seguir des de mTho ling la ruta sud per arribar a Kinnaur. D'aquesta manera va seguir cap a mKhar rtse, on hi ha les runes de l'antiga capital del regne de Gu ge.¹¹ Creuen el riu Sutlej per passar del vessant sud al nord i així seguir la ruta descrita la capítol IX (en sentit contrari) que els portarà a les poblacions de sNu, Ma yang, Ti yag i Kyug, just abans de creuar la frontera pel coll de Srib skyes la. Cal remarcar que en aquesta descripció del recorregut Tres zam 'ob indica el pont que creua el riu Sutlej,¹² a diferència de la descripció del capítol IX.

⁸ Oest de Byang thang a l'actual districte de Nyi ma (prefectura de Nag chu).

⁹ Monjo secretari.

¹⁰ Antic nom del districte de Khro chu a la prefectura autònoma tibetana i qiang de rNga ba (Sichuan).

¹¹ Ciutat on va residir el jesuïta portuguès António de Andrade (1580-1634) durant les seves estades al Tibet occidental de 1625 i 1626-1629, després d'inspirar-se en l'obra del jesuïta català Antoni de Montserrat (1536-1600). DIDIER Hugues. *Les portugais au Tibet, les premières relations jésuites (1624-1635)*. Éditions Chandeigne, Paris, 1996.

¹² Coincideix amb la posició on Roberto Vitali situa el pont. VITALI Roberto. *Records of Tholing, A Literary and Visual Reconstruction of the "Mother" Monastery in Gu.Ge*. Dharamsala: High Asia, 1999. p. 112.

Tan aviat com vam acabar les nostres pràctiques espirituals en les ermites de retir solitàries de la muntanya, [326] vam sortir de Khyung lung i vam emprendre el nostre camí de peregrinació cap a mTsho Padma i d'altres indrets de l'Índia. Vam fer ofrenes de diners i te al monestir de gDong po de sPang khra.¹³ A mDa' pa vaig visitar el monestir de bKra shis lhun po i vaig oferir-hi te i dines. A Ma nang també vam oferir te i diners i finalment vam visitar els temples beneïts del monestir de mTho ling. Després vam seguir per mKhar rtse, Pi ling, Rid,¹⁴ i des de Ri lde sgang¹⁵ vam deixar Tres sam 'ob. Des de sNu vam creuar el coll de Shi rang i a Ma yang vaig donar les meves benediccions i vaig transmetre poders. Igualment vaig beneir i atorgar poders a Ti yag, Kyug i Srib skyes.

Khyung sprul rin po che creua Kinnaur des de la frontera tibetana fins a les terres baixes de l'estat de Bushahr, on el grup de pelegrins es divideix en dos. Abans però, el text inclou una interessant referència a Kinnaur com Zhang chung rong pa, que podríem traduir com les terres baixes o la vall de Zhang-zhung. Bona part de l'estreta relació que el lama bonpo mantindrà amb Kinnaur s'explica a través del seu convenciment que es trobava en la terra original de Zhang-zhung, compartida amb la veïna província de mNga' ris. La seva convicció ha vingut recolzada durant la darrera dècada a partir dels estudis lingüístics de la llengua kinnauri, parlada tota la franja de territori que segueix el riu Sutlej des del pont de Wangtu fins a la població de Kanum, incloent totes les valls secundàries transversals, com la de Baspa. Es tracta d'una llengua de la família himalaiana occidental dins la branca tibeto-birmana que mantindria una gran quantitat de similituds en el seu vocabulari amb els rastres de textos de llengua zhang-zhung trobats a les escriptures de la religió Bon.¹⁶ Malgrat que sabem del cert que Khyung sprul rin po che no coneixia la llengua kinnauri i va utilitzar

¹³ "Prats de sang" o "Prats rojos". La regió es caracteritza per la tonalitat vermella de la terra.

¹⁴ La població de Ri VITALI Roberto. *Records of Tholing, A Literary and Visual Reconstruction of the "Mother" Monastery in Gu.Ge.* op. cit., 1999. p. 109-113.

¹⁵ La població de Ri sde sgang. D'acord amb el mapa de R. Vitali, Khyung prul rin po che hauria d'haver passat primer per Ri sde sgang i després per Ri. VITALI Roberto. *Records of Tholing, A Literary and Visual Reconstruction of the "Mother" Monastery in Gu.Ge.* op. cit., 1999 p. 114.

¹⁶ SHARMA, D. D. A Descriptive Grammar of Kinnauri, Studies in Tibeto-Himalayan Languages, Delhi: Mittal Publications. 1998; DRIEM G. van. Zhanghung and its next of kin in the Himalayas, a New Research on Zhang chung and Related Himalayan Languages. NAGANO Yasuhiko and LAPOLLA Randy (eds.), *Senri Ethnological Reports* 19, Osaka: National Museum of Ethnology, 2001. p. 31-44.

un intèrpret local per desenvolupar totes les seves activitats religioses a la regió, és molt possible que hagués reconegut les similituds morfològiques entre ambdues llengües a partir del coneixement que tenia de la llengua zhang-zhung.

Un dels grups de deixebles va marxar cap al llac mTsho Padma, mentre que Khyung sprul rin po che va preferir portar alguns dels seus deixebles a les terres sagrades del budisme al voltant de Vārāṇasī i Gayā. El recorregut el fan tot amb tren i a la tornada s'estan un temps a Delhi. L'objectiu d Khyung sprul rin po che a Delhi és iniciar la publicació amb tecnologia litogràfica moderna d'escriptures religioses tibetanes, incloent les seves obres. Des d'ara fins al final de la seva vida. Khyung sprul rin po che farà ús d'aquestes tècniques per imprimir els seus llibres, en una clara mostra de la seva capacitat per adaptar-se als instruments que li facilita l'Índia britànica del moment.

Vaig fer els obsequis religiosos de transmetre el poder de la llarga vida i benediccions primer a Nam rgyal (Namgya)¹⁷ i després a Khab grab ling (Khab), Gro ling (Dubling), Pu (Puh), Ka nam (Kanum), Lab rang (Labrang) i Lid thang (Lippa) de Zhang zhung rong pa Khu nu.¹⁸

Tot seguit vaig anar a lJang (Jangi), Srag (Rarang¹⁹), sPang (Pangi), Cin (Chini), i de Khro lang vaig creuar el pont de 'Ang thug (Wangtu) i vaig passar per Nal ze (Nachar), Sro grang (Sungra), Sro rong (Sarahan) fins arribar a la capital Ram pur (Rampur), on vaig ser rebut pel rei de Kinnaur. Vaig fer ofrenes de te i diners. Més tard vaig baixar fins Rug ru i molts dels deixebles que m'acompanyaven van seguir cap a mTsho Padma.

En canvi, jo i alguns deixebles vam dirigir-nos a Shim li (Śimlā) i vam agafar la carrossa anomenada "tren." Vam visitar Ka li ka (Kālkā), Am bha li (Ambāla), Sa ran pur (Sahāranpur) i a Ha ri rdo ar (Haridwār) vam veure el riu Ganges. Vam fer un bany ritual i vam oferir un banquet ritual. Més

¹⁷ Els topònims s'identifiquen amb la col·lecció de mapes Leomann Maps.

¹⁸ Kinnaur vall de Zhang-zhung. Identificació de Kinnaur amb Zhang-zhung.

¹⁹ D'acord amb mKhas mchog rdo rje. sMan ri, 2008.

tard vam seguir cap a Mur da bhad (Morādābād), La kha na (Lucknow), i des de U ba na ra sa (Vārāṇasī) vam anar a veure l'Stūpa de Wa ra na si (Sarnath). A través de Bi har vam arribar finalment a Gha ya (Gayā). Vam visitar l'Stūpa de rDo rje gdan, l'arbre de la il·luminació i vam oferir mil llànties de mantega i cent banquets rituals. [327] Vam visitar tots els indrets sagrats de la regió com el cementiri de bSil ba tshal a Gha ya Gho ri (Gayā), el riu Na ran dznya (Nairāñjanā) i l'Stūpa blanc i pur.

Vam agafar el tren i vam visitar els indrets sagrats de la regió de Bhi har²⁰ (Bihar) com el Palau del rei conegut com el Pic del voltor o Ra dza ghir (Rājgīr). En el camí de tornada, vam sortir de Gha ya (Gayā) i vam continuar cap a Bi na ra sa (Vārāṇasī), I lar bad (Allahābād), Kan pur, A gra i finalment Dhi ha li (Delhi). En aquesta última ens hi vam estar un mes per publicar cinc-cents exemplars de cada cicle "Zab chos khros ma'i tshogs bskang skor"²¹ Després vam continuar cap a Sa ran pur, A bha li, Dzny len dhar i A mri ta sar (Amritsar).

Allà ens vam trobar amb l'altre grup de pelegrins i vam fer ofrenes al Palau del Gu ru Na nig²² i vam oferir un centenar de banquets rituals la llars del perímetre de circumval·lació. Des de Shar pur vam agafar un cotxe fins Za hor mTsho Padma a sMan dris (Mandi). Durant el retir del sadhana del guru secret vaig recitar cent mil cops el mantra de Badzra gu ru, vaig oferir dos-cents banquets rituals i un miler de llànties de mantega. Vaig completar un gran nombre de circumval·lacions i a un grup de cinc-cents o sis-cents afortunats vaig atorgar encapçalats per un pelegrí de Khams, els vaig atorgar el poder de la llarga vida, així com la transmissió llegida de la "Súplica dels set capítols."²³

²⁰ Bi har

²¹ Escriitures religioses.

²² El Temple d'Or d'Amritsar.

²³ Le'u bdun ma: Súpica a Pdamasambhava en set capítols. Va ser revelada per Mang lam ri khrod pa bZang po grags pa.

Des de l'any 1931 fins el 1934 tota l'activitat religiosa de Khyung sprul rin po che es desenvoluparà a la regió de Kinnaur, si exceptuem una breu visita al monestir de Nam mkha' khyung rdzong que va tenir lloc el 1931. El seu lloc de residència habitual a Kinnaur va ser a Lid, l'actual Lippa, una localitat en una de les valls secundàries del vessant nord del riu Sutlej que coneixia bé del seu anterior viatge l'any 1924. Allà hi havia establert una estreta relació amb el lama bSod nams 'brug rgyas, el personatge més influent de la regió i amb més prestigi social i religiós, al qual hem d'afegir al recolzament per part del rāja Padam Singh de l'estat de Bushahr, especialment després de l'èxit obtingut amb el ritual de protecció de llinatge que li havia fet Khyung sprul rin po che i que va conduir el 23 de juny de 1934 al naixement de l'hereu al tron Vibhadra Singh.

Les activitats de Khyung sprul rin po che al llarg d'aquests cinc anys per tota la part de Kinnaur situada al nord-est de Chini, es pot dividir en tres tipus principals: 1. ensenyances i ritus per a comunitats i individus; 2. publicació de textos religiosos; i 3. acabar amb el sacrificis de sang.

La primera activitat és la més convencional i que s'espera que dugui a terme un lama tibetà Tanmateix, la particularitat que impregna les activitats didàctiques de Khyung sprul rin po che és que les seves ensenyances es porten a terme en un marc budista mancat de qualsevol influència bonpo. Khyung sprul in po che, com veurem més endavant, difon les ensenyances budistes del dharma i en cap moment sembla revelar les seves arrels bonpos. Aquesta forma d'actuar està d'acord amb l'aproximació eclèctica del lama bonpo, el qual considera igualment correctes totes les tradicions tibetanes, siguin budistes o bonpos.

La segona activitat també s'insereix en el particular tarannà de Khyung sprul rin po che quan dedica una part del seu temps a fer ús de les tecnologies que li ofereix l'Índia britànica per publicar llibres. Les impremtes de Delhi, li permeten publicar centenars o milers d'exemplars més endavant, tant d'escriptures canòniques com de les seves pròpies obres filosòfiques i lingüístiques. L'avantatge respecte a les impressions tradicionals, és la rapidesa i la gran quantitat d'exemplars obtinguts, que li permet una difusió molt més àmplia dels seus ensenyaments. Aquesta activitat la continuarà al llarg

de la seva vida. En les seves últimes voluntats dóna instruccions clares per a la publicació de la seva obra.²⁴

Per dur a terme aquestes activitats, Khyung sprul rin po che va fundar el seu primer monestir dalt d'una de les muntanyes de Lid en un terreny que li va cedir el propi lama bSod nams 'brug rgyas. Es tractava d'un altiplà anomenat gSer ring molt a prop de la cova de retir de Chos dar phug, on Khyung sprul rin po che també hi va passar moltes temporades. El petit monestir va ser conegut a tota la regió com Lid thang gSer ring.²⁵ Actualment només queden els fonaments de pedra del monestir, sota l'ombra d'un gegantes cedre de l'Himàlaia. Aparentment, el monestir va quedar un abandonat un cop Khyung sprul rin po che va deixar de venir a Kinnaur a partir de l'any 1942.

Nogensmenys, l'activitat més important per la qual Khyung sprul rin po che seria recordat a molts indrets de Kinnaur no va ser cap de les anteriors. Gran part dels esforços del lama bonpo a la regió van tenir com a objectiu l'eliminació dels sacrificis de bens i cabres que s'oferien als déus locals de cada població. Aquest costum estava molt arrelat a la societat kinnauri i formava part de les creences més ancestrals de la vall, anteriors a l'arribada del budisme. Khyung sprul rin po che visita totes les poblacions mirant de convèncer els seus habitants perquè abandonin aquest costum. Els tres casos que s'exposen amb més cura a la biografia són els de les poblacions de Pangti, Ribba i Morang. En total van ser setze les deïtats locals que van renunciar als sacrificis de sang.

En el (primer) dia del (primer) mes de l'any del be de ferro²⁶ (1931), vam creuar el (riu) Su ke thang (Suketi) i vam dirigir-nos cap a Ram pur (Rampur). Vaig fer un banquet ritual i vaig beneir la nostre connexió religiosa amb el rei.²⁷ Vaig atorgar la meva benedicció²⁸ a la reina²⁹ per

²⁴ Veure Epíleg.

²⁵ El monjo bonpo 'Phrin las originari de Lippa associa el topònim "gSer ring" és resultat de la tibetanització del topònim original "Sad rang", que en llengua zhang-zhung significa "Muntanya dels déus." En llengua kinnauri "rang" també significa "muntanya."

²⁶ 18 de febrer de 1931.

²⁷ Rāja Padam Singh

²⁸ Invocació a la deessa Byams ma per tenir un fill.

protegir la seva descendència. Mitjançant aquesta benedicció, l'any següent va néixer un príncep.³⁰ Gràcies a la fe i al compromís entre patró i religiós, vaig rebre tota mena de queviures, assistència i presents que em resultarien de gran utilitat al llarg dels quatre o cinc anys que vaig viure al país de Kinnaur.

[328] Vaig pujar pel curs del riu Sutlej fins a Lid thang (Lippa)³¹ a l'Alt Kinnaur. Els homes i dones, religiosos i laics de la regió encapçalats pel lama mKhas grub bSod nams 'brug rgyas em van homenatjar com a la persona més respectada. Tot allò que vaig necessitar, m'ho van donar.

En el fragment que segueix a continuació es descriu com el lama bonpo aconseguí que el déu bSam grub dbang rgyal de Pangi abandoni els sacrificis de sang. La població local coneix el déu com Shesering i desconeixen l'apel·latiu, clarament tibetanitzat, donat a la biografia.

Al principi de la meua estada, que es va estendre per un període de més de cinc anys, a la primavera, mentre escrivia els textos model³² del Zab chos khros ma i oferia ensenyances religioses a deixebles, donants, i monjos de tots els monestirs del voltants, van arribar vull o nou habitants de sPang (Pangi), un indret amb unes cent vuitanta famílies, instigats pel déu local³³ bSam grub dbang rgyal. Em van convidar al seu poble i incapaç de rebutjar l'oferiment, m'hi en vaig anar amb vuit o nou deixebles.

Vaig transmetre poders i vaig beneir una multitud de més de mil cinc-cents persones, religiosos i laics, i vaig donar les ensenyances profundes dels "Blo ldog mam bzhi",³⁴ entre d'altres.

²⁹ Rani Shanta Devi.

³⁰ Virbhadra Singh. Veure capítol IX.

³¹ Fem servir Lid i Lid thang indistintament tal i com apareixen en el text i com a sinònims de l'actual topònim de Lippa.

³² *dpar rtsa*.

³³ *yul lha*.

³⁴ Els quatre pensaments que transformen la ment.

El déu local va renunciar als sacrificis de sang i carn que prenen vides i amb l'únic suport de les ofrenes de blat, pastissos, làctics i dolços, i així va esdevenir el primer d'entre els setze grans déus locals de Kinnaur en abandonar els sacrificis de sang que prenen les vides d'éssers vius i va prometre i fer vots de protegir les ensenyances del Bon de l'Esvàstica. Vaig explicar la seva història i vaig fer la invocació amb un poema [328-333]

[333] Després de recitar el poema, a partir d'aquell moment, el déu local i tota la població va prendre la decisió de fer el vot de no matar mai més cap ésser viu com cabres i bous.

Vaig atorgar poders i transmetre els preliminars de *rdzogs chen* corresponents al "Kun bzang zhal lung"³⁵ al lama del monestir, els monjos i les monges. També vaig rebre molta gent que van recitar sis-centes mil vegades els mantres dels preliminars, vaig donar diners i te al monestir local i vaig recollir tants fons com vaig poder per a l'arrel de la doctrina.³⁶

Em van prometre que durien a terme ritus d'ajut, accions virtuoses i recitarien deu milions de vegades els mantres de MaNi i Badzra per als donants. Més tard vaig confirmar que tot això s'havia realitzat sense cap mena d'excepció.

Aleshores vaig tornar a pujar cap Lid. Vaig encoratjar el lama, els monjos i les monges del monestir de dGa' ldan chos 'khor i els donants a practicar la religió com en el passat i el [334] déu local de Lid també va renunciar a prendre vides en sacrificis de sang. Va prendre el mateix vot que el déu local de sPang (Pangi)

Aquell any, a començaments d'estiu, vaig marxar en direcció nord acompanyat de diversos assistents per visitar el lama arrel bDe rgyal rin po

³⁵ Instruccions orals de Kun tu bzang po, el Buddha Primordia.

³⁶ Donar diners al monestir perquè els seus monjos recitin una pregària a l'any.

che al monestir de Nam mkha' khyung rdzong³⁷ situat a les fonts del riu rMa bya de Pu hrang. Vam oferir te, pasta, cent banquetes rituals, llànties de mantega i una donació de quaranta o cinquanta monedes aproximadament per als monjos, així com un present de cent monedes, un damaru³⁸ d'ivori, roba i vestits de llana groga. M'hi vaig quedar més de deu dies i vaig mantenir llargues discussions sobre diversos aspectes relacionats amb la religió.

Vam tornar per rGya nyi (ma) passant per mTsho ling on vaig trobar-me amb l'abat Blo bzang don grub. Vaig sol·licitar-li el poder de la vida de Magcig grub rgyal lugs i vaig oferir-li un mocador cerimonial amb cent monedes angleses. Vaig distribuir una tramka a cada monjo i vaig oferir cent llànties de mantega. A la població de Pu (Puh) de Kinnaur vaig atorgar el poder de la longevitat.

Finalment vaig tornar a Lid i em vaig retrobar amb els deixebles i vaig oferir te i diners al monestir de dGa' ldan chos 'khor. Amb el grup de deixebles vaig oferir un banquet ritual d'esmena de gcod, i tot seguit vaig pujar a l'ermita de la muntanya on vaig dur a terme un retir espiritual d'un mes de durada.

Més tard vaig a anar a A sa rang (Asrang) i en el seu monestir vaig oferir diners i molts ensenyaments religiosos a tota la gent que s'hi va congregar. Vaig rebre quaranta recitadors de mantres dels preliminars de rdzogs chen. El seu déu local va renunciar als sacrificis de sang de prendre vides i vaig atorgar el poder de longevitat i vaig fer un ritus d'ajut per al monestir. En acabat vaig baixar a Lid thang. Després d'atorgar el poder de longevitat i dur a terme ritus d'ajut públics i privats per a molta gent a Lid, vaig pujar a la cova de retir coneguda amb el nom de Chos dar sbug i vaig restaurar la casa de meditació que hi havia. Vaig demanar també als monjos i monges que

³⁷ Aquesta visita llampec a Nma kha' khyung rdzong des de Kinnaur es pot explicar pel mal estat de salut del lama bDe rgyal rin po che, mort dos anys més tard (1934), mentre Khyung sprul rin po che encara era a Kinnaur.

³⁸ Timbal ritual de pràctiques tàntriques, normalment fet amb ossos de cranis humans.

practiquessin la meditació separatament a les ermites que hi havia a ambdós costats d'aquest indret i també a la cova de la gorja vermella de bSam 'grub.

Vaig viure a Kinnaur per un període complet de cinc anys durant el qual vaig rebre de forma successiva exemplars publicats de les escriptures de Khros (ma) per mitjà del servei postal indi.

Durant l'hivern vaig completar la recitació del mantra de Tshe sgrub tres-centes mil vegades, i durant vint-i-un dies vaig fer el retir de recitar Khros ma; d'altra banda, vaig recitar el mantra de rTsa bsnyen cent mil vegades i el mantra de Las sngags del ritus de l'ofrena del foc.

Vaig donar moltes instruccions llegides a un nombrós grup de deixebles que m'envoltaven, com ara Khros ma'i skor gcod tshogs, gNyan khrid, Sa gter sngon 'gro, gCod kyi sngon 'gro, sNang sbyangs ma sgom sangs rgyas, rGyud gnas, Lugs rang byung, Shes rig rdo rje mnon po, Thod rgal zhag brgya ma.

Vaig fer imprimir més de vint mil imatges d'unes quinze *tsakli* diferents i un cop les vaig rebre, les vaig anar repartint com a presents religioses de mica en mica.

La primavera de l'any de la serp d'aigua (1932), van reunir-se més de tres-cents deixebles, religiosos i laics, arribats de Byang rong³⁹ per transmetre'ls detalladament les instruccions escrites i orals del rDzogs chen sngon gro'i khrid kun bzang bla ma'i zhal lung.⁴⁰ També vaig explicar les instruccions profundes del rDzogs chen gdams pa ma bsgom sangs rgyas.⁴¹ Vaig donar les ensenyances i es van practicar de forma adequada.

En una ocasió en què duia a terme un ritual de pluja vaig caminar per un indret de *gnyan* i alguns diuen que va aparèixer una petjada al cim de la

³⁹ Regions altres i baixes, fredes i càlides.

⁴⁰ Ensenyances orals de l'excel·lent Mestre, una guia als preliminars del *rdzogs chen*, del lama budista de l'escola rnying ma, dPal sprul rin po che (1808-1887).

⁴¹ Consells *rdzogs chen* sobre la budeïtat sense meditació.

muntanya que hi ha entre sPang i A sa rang. També va escriure un poema de consells a Po tam seng,⁴² el rei de Kinnaur. [336-337].

L'any 1932 Khyung sprul rin po che s'enfronta al déu local més important de la regió que té la seva residència a la muntanya sagrada del Keilash i que se'l coneix amb el nom de lHa klu btsan, compost òbviament del nom de tres éssers diferents no humans: *lha* (déu), *klu* (nāga) i *btsan* (esperit malèfic).⁴³ lHa klu btsan és el déu principal d'un grup de setze deïtats que dominen la regió de manera que l'abandonament dels sacrificis de sang per part de la deïtat principal implica que totes setze deïtats abandoni el costum de rebre el sacrifici de sang.

[337] Quan va començar la primavera, a la població de Hrib rang (Ribba) situada al vessant nord de Kinnaur i amb cent seixanta famílies, el déu local -molt poderós, fort i hàbil- lHa klu btsan va fer la següent petició: "Cal que convideu el lama; en cas contrari restaré a fora i no entraré al palau del déu." Després de pronunciar aquestes paraules, es va quedar a fora i va rebutjar entrar dins. Per aquest motiu, tres homes d'aquella vila van venir a convidar-me. Com que em van explicar què havia passat i van ser molt insistents vaig decidir anar a aquella població acompanyat de vuit o nou monjos i monges. Ens van rebre sis-cents o set-cents habitants de l'indret amb el seu déu, es van col·locar en fila i portaven tota mena d'ofrenes, tocaven música, cantaven i ballaven. Vam arribar al monestir local.

Vaig fer una cerimònia de consagració per al monestir i vaig atorgar el poder de longevitat a unes mil quatre-cents persones d'aquell districte. Tot seguit, d'acord amb els desitjos del propi déu vaig fer-los saber que restaria en retir estricte només acompanyat de la imatge d'aquell déu en complet aïllament per espai d'un mes sense mostrar el meu rostre a ningú més. [338] Amb aquesta finalitat, vaig restar en retir complet durant unes dies setmanes en un lloc de retir als boscos per sota de la línia de neu de la meravellosa i

⁴² Rāja Padam Singh.

⁴³ TUCCI Giuseppe. *Tibetan Painted Scrolls*. op. cit., 1999. pp. 717-731

majestuosa muntanya Kei la sha (Keilash) o Muntanya de Neu que es coneix com el Palau del déu dBang phyug,⁴⁴ situada a una distància d'un *rgyang grags*⁴⁵ del monestir de la localitat. Gràcies a això, els setze déus, encapçalats per aquest gran déu local, van fer el vot de renunciar als sacrificis de sang de prendre vides. A continuació, vaig oferir la manera d'invocar-lo amb un poema [338-345]

[345] En aquell moment, dGe slong mTha' bral rdo rje, un assistent del retir que havia restat a prop d'ell, em va demanar una breu col·lecció de consells que li vaig escriure en forma de cant i li vaig lliurar.

El propi déu va encarregar-se de la renúncia dels dos déus de la part baixa de la vila als sacrificis de sang, i els va convertir al costat de la virtut. Això vaig poder-ho comprovar jo mateix quan vaig visitar la vila l'any següent.

En aquell moment vaig tenir diverses visions. En una d'elles pujava al cim de la muntanya i caminava per les escletxes de la gran Muntanya de Neu. Llavors alguns pastors de l'indret van assegurar haver vist aquell dia algú vestit amb l'hàbit de monjo portant els utensilis propis d'un mendicant i que a més semblava el lama que havia estat aquí abans i havia fet retir a la muntanya de la seva vila, com passejava amunt i avall al llarg de les esquerdes de la Muntanya de Neu. Alguns van afirmar que el lama ascendit al cel des de la Muntanya de Neu.

Un cop vaig deixar el retir, vaig celebrar rituals públics i privats, rituals de purificació, cerimònies de consagració i ofrenes de foc en aquell llogaret. Després d'ensenyar les instruccions preliminars, vaig aconseguir que molta gent recités el mantra dels preliminars cinc-centes mil vegades.

[346] Vaig anar a una casa de retir on un monjo meditava aïllat i a una cova de retir on hi vivia una monja en retir de per vida. Vaig donar a tots

⁴⁴ Śiva.

⁴⁵ Aproximadament dues milles de distància.

dos instruccions per a la meditació i per millorar la pràctica i eliminar obstacles. Vaig lliurar un resum de la col·lecció de consells al monjo.

Khyung sprul rin po che experimenta la conversió més dramàtica d'una deïtat local a la població de Morang on es veu obligat a passar una nit en l'estança del temple on es fan els sacrificis d'animals. Tancat amb clau a l'interior del cadafal, envoltat de gossos i aus de carronya que devoren la carn i la sang de les darreres víctimes dels sacrificis, Khyung sprul rin po che desafia el déu local i dur a terme el ritual complet del *gcod* amb l'inicial banquet roig en què el lama esquartera mentalment el seu propi cos i l'ofereix a dimonis i d'altres éssers malignes; i amb el banquet blanc que conclou el ritual.

En aquella època, vaig rebre una invitació dels habitants del districte de Mu rang (Morang) de Khu nu format per cent vuitanta famílies, que no vaig poder refusar, de manera que hi vaig anar. De la mateixa manera que l'altra vegada, déus i homes van organitzar una gran cerimònia de benvinguda, Vam arribar al monestir de mNga' ris chos gling. Vaig atorgar el poder de la longevitat a una multitud de mil sis-centes persones. També els vaig encoratjar a abandonar el mal i cultivar la virtut en general, i molt en particular abandonar l'obligació anual de matar més de nou-centes cabres i bens durant els sacrificis de sang que es dedicaven als dos importants déus de la localitat.

Els ancians de l'indret van dir-me: "Amb un despietat déu colèric i poderós al mateix temps, com el nostre, quan vam intentar aturar alguns cops els sacrificis de sang, la nostra regió va haver de patir tota mena d'adversitats com epidèmies, fam, males collites i moltes altres. Ara també, passarà el mateix que abans, així que tot plegat tornarà a ser molt complicat."

Malgrat que els vaig explicar històries que demostraven que això no seria així, ells no van estar d'acord i van insistir: "Encara que nosaltres t'obeïssim,

els déus no escoltarien; per tant, hauríem de consultar els déus abans de fer res." Aleshores, van fer la consulta als déus i el déu principal va parlar:

"Encara que jo renunciés als sacrificis de sang, la majoria dels meus déus assistents no us escoltarien i hauríeu de seguir fent-ho per a ells tanmateix."

La gent de l'indret deia el mateix i com que resultava molt complicat que m'escoltessin, [347] vaig demanar-los on era la residència d'aquests déus i em van explicar que existia una gran estança en un racó a sota del gran palau del déu on es duïen a terme els sacrificis de sang. Aquella era la residència principal, malgrat que n'hi haguessin moltes més escampades per tot arreu.

Els vaig comunicar que aquella nit aniria a aquell temple a practicar-hi el ritual de *gnyan sa gcod*. Els ancians del poble i l'intèrpret⁴⁶ van respondre'm: "No és gens recomanable que hi aneu. Ningú gosa entrar-hi al vespre després de la posta de sol, ni tan sols els nostres sacerdots, encara menys la gent corrent".

Alguns van afirmar que si jo era capaç de passar una jornada en aquell lloc sense cap incident, aleshores ells abandonarien els sacrificis de sang. No vaig escoltar la veu dels ancians i vaig apropar-me a l'indret dels *gnyan* amb tot el seguici que m'acompanyava. Vaig demanar a la gent de l'indret, als assistents dels déus i als meus propis deixebles, dPal tshul i g.Yung shes i el mateix Lid dge bstan pa,⁴⁷ que em portessin una catifa, un damaru, una trompeta de fèmur i d'altres utensilis. Llavors vam anar-hi i vaig obrir la porta superior de l'ala est del gran temple que hi ha al final de la vila. Vaig entrar-hi i vaig baixar per unes escales grans. Vaig continuar per un passadís fins arribar a un racó on vaig obrir una gran porta que conduïa a una ampla estança amb el sostre cobert, infestada d'ocells i gossos xisclant mentre devoraven la carn i la sang dels sacrificis de sang. Vaig dir als altres que entréssim, però ells no van atrevir-se. A dins podia l'olor de la sang podrida,

⁴⁶ Khyung sprul rin po che va utilitzar els serveis d'un intèrpret surant les seves estades a Kinnaur, ja que normalment la gent del poble no parlava tibetà, però la llengua kinnauri. Només els estrats més cultes de la societat parlaven tibetà a Kinnaur, una situació que es manté en l'actualitat.

⁴⁷ Es refereix probablement a l'abat bSod nams 'brug rgyas.

i la porta, el terra i les pedres estaven totes elles amarades de carn i sang. Hi havia una gran obertura que donava a una estança inferior inundada per un llac de sang i sobre la superfície hi havia destacava una pedra on hi lliguen les bèsties i un ganivet per degollar-los.

Vaig portar a l'interior de l'estança la meva catifa amb el damaru i la trompeta de fèmur, i vaig seure a la vora de l'obertura. Vaig dir als meus acompanyants que tanquessin el pany de la porta i marxessin. Seguint el ritual de *gcod*, primer de tot vaig fer la dansa ritual amb un *phur ba*⁴⁸ a la mà. Tot seguit vaig seure a sobre la catifa i vaig meditar.

Quan es va fer fosc, vaig dur a terme un banquet roig⁴⁹ i vaig meditar profundament sobre el món de les aparences, nirvana o saṃsāra. Mentre meditava, tant a la part de baix com la de dalt de l'estança vaig sentir tota mena de cops, tremolors i rugits, però de forma gradual i suau van anar calmant-se. Sense que aparegués cap ésser demoníac, en tranquil·litat, vaig quedar-me adormit. En els somnis tampoc van aparèixer els dimonis ferotges i vaig poder apilar el meu propi cos com una muntanya de carn i un llac de sang que vaig oferir com a present perquè se la mengessin i beguessin els vuit dimonis i totes les classes d'esperits de formes no humanes. Aleshores, vaig tenir una visió de com joiosos, farts i satisfets, feien vots de renunciar a causar cap mal als éssers vius, a obeir les instruccions i protegir les ensenyances. A l'alba, vaig dur a terme el banquet blanc.⁵⁰

Vaig fer el present religiós correcte i vaig finalitzar l'estadi darrer del ritual de *gnyan sa gcod* d'acord amb la tradició. En aquell moment van arribar els assistents i sacerdots i van obrir la porta. Vaig aixecar-me i després que s'enduguessin la catifa, el damaru i la trompeta de fèmur,⁵¹ vaig fer

⁴⁸ Daga ritual.

⁴⁹ Ritual del *gcod*. Veure capítol del context religiós. Tanmateix, l'ordre dels banquets, primer el vermell i finalment el blanc, és al contrari al que descriu A. Chaoul. CHAOUL Alejandro. *Chöd Practice in the Bon Meditation*. op. cit. , 2009.

⁵⁰ Ritual del *gcod*. Veure capítol del context religiós.

⁵¹ *rkang gling*.

dedicatòries de bon averany i pregàries de bona fortuna, vaig creuar la porta i vaig sortir.

Vam tornar al monestir de dalt el poble i al llarg del camí els camperols es prostraven i em demanaven benediccions. Aquell mateix dia van consultar el déu i aquest es va comprometre al vot d'abandonar els sacrificis de sang. Hi ha un poema sobre la història i la fórmula d'invocació, però no es va deixar per escrit. En aquest lloc vaig dur a terme ritus d'ajut públics i privats i [349] en el monestir vaig celebrar un ritual de purificació i una cerimònia de consagració, així com el ritual de *gcod*, cent banquets rituals i ofrenes de foc, entre d'altres. Vaig fer el banquet roig amb el meu propi cos per a totes les residències dels déus, a la part alta i baixa de la vall i a la vora del riu. Vaig donar la transmissió de les instruccions orals Kun bzang zhal lung, i els preliminars del *sa gter*. Vaig rebre una vintena de persones reciten els mantres dels preliminars. També vaig eliminar obstacles i vaig millorar la pràctica de *sems khrid* als tres anacoretetes que vivien a les seves respectives habitacions de meditació en un indret de retir a la muntanya.

Vaig baixar a la vila de Ris spag (Rispa) i vaig atorgar el poder de longevitat i vaig celebrar un banquet ritual, un ritual de purificació, una cerimònia de consagració, i d'altres. El déu va renunciar als sacrificis de sang.

En una mostra més de l'interès de Khyung sprul rin po che per l'altra tradició religiosa tibetana, no perd l'ocasió de conèixer amb més profunditats les ensenyances de l'escola budista 'brug pa bka' rgyud, gràcies a la seva relació amb el lama bSod nams 'drug rgyas.

Més endavant a dues o tres viles més petites, també vaig atorgar poders, benediccions, purificacions i rituals de consagració. Vaig arribar al lloc de retir de Lid després de passar per Srang (Rarang) i lJang (Jangi). Altre cop, vaig trobar-me amb el lama bSod nams 'brug rgyas al monestir del dGa' ldan

chos 'khor i vaig demanar-li una transmissió detallada i les instruccions dels dotze volums del gSung 'bum de 'Brug (pa) Kun mkhyen Padma dkar po. Per acabar, també li vaig demanar que m'atorgués el poder de longevitat de l'escola Dwags po bka' rgyud i vaig presentar-li un maṇḍala d'agraïment i tota mena de presents.

A l'estiu, mentre duia a terme les meves pràctiques religioses a tots els indrets de retir de les muntanyes de l'alt sPang (Pangi) i A sa rang (Asrang), vaig compondre el "'Od gsal 'bum snang" sobre la pràctica del retir de Khros ma i el vaig enviar perquè el publiquessin. En aquells temps vaig compondre tota mena de cants i invocacions juntament amb el grup de deixebles per expressar la nostra joia, però totes es van perdre i no s'han pogut reproduir aquí. Durant una transmissió de poder i un ritual d'ajut a la vila de sPang, vaig aprofitar per fer una ofrena al foc de tots els objectes que es feien servir per als sacrificis de sang que [350] alimentaven aquell munt de déus arrogants,⁵² és a dir, els déus secundaris.

Va ser llavors quan una dona va embogir i just quan es disposava a llançar-se a les flames del foc, alguns vilatans la van poder aturar. Només després d'haver realitzat el ritual del *gcod* i del *brdung*,⁵³ la dona va recuperar-se. Posteriorment, quatre o cinc persones més també van embogir, però per mitjà de la meva benedicció de protecció⁵⁴ van poder recuperar la raó. Després d'això, vaig continuar fent benediccions i cerimònies de consagració per totes les muntanyes i valls de la regió.

A la tardor, vaig anar al retir de muntanya de Chos dar i vaig compondre el "dPyad gsum 'bras rtsis ratna'i bang mdzod" del qual se'n van publicar prop de tres mil exemplars a Delhi. Com havia fet anteriorment, els vam fer servir com a presents religiosos de manera que els vam repartir perquè arribessin arreu.

⁵² *dregs pa*

⁵³ Colpejar.

⁵⁴ Tocar el cap dels afectats amb el volum d'una escriptura religiosa.

A l'hivern, com ja era costum, vaig recitar tres-centes mil vegades el mantra de Tshe sgrub i cent mil vegades el mantra de Khros bsnyen. Vaig encoratjar tots els deixebles a dur a terme les pràctiques espirituals amb molta atenció en els seus respectius llocs de retir. També vaig continuar treballant en la redacció del "dPyad gsum gyi rtsis gzhung." El meu deixeble dPal tshul va transcriure les cartes astrològiques de les mansions dels dies corresponents als cinc planetes i d'altres de noves. Totes elles es van repartir arreu. Vaig fer tres cops una ofrena de cent llànties de mantega i cent banquets rituals a les deïtats pacífiques i a les iracundes.

El (primer) dia del primer mes de l'any del gall d'aigua⁵⁵ (1933), vaig enviar els monjos dBang grags i mTha' bral rdo rje i dos més, a la nostra terra natal de Hor a buscar escriptures, i la resta de monjos van tornar a les seves respectives cases. mTha' bral rdo rje va anar fins a Ga rgya i Drug cu de Hor, va recollir les escriptures i va tornar. Vaig rebre a Cin (Chini), la capital de Kinnaur, totes les escriptures enviades per correu a Índia via rGyal rtse⁵⁶ a gTsang. A l'estiu vaig atorgar un poder, una transmissió d'ensenyances preliminars i vaig celebrar cerimònies públiques i privades d'estabilitat de vida a les localitats de sPang (Pangi), sKyabs (Skiba) i Byang (Changamang)⁵⁷ de Kinnaur. [351] Els tres déus de les respectives poblacions van fer el vot de deixar els sacrificis de sang.

Vaig donar les ensenyances de "Els set tresors de Klong chen (pa)" a un grup de deixebles mentre feia les meves pràctiques a l'indret de retir de muntanya de Cab (Chaling). Més tard quan vaig atorgar el poder de longevitat a la vila alta de Pu (Puh), el seu déu local va renunciar als sacrificis de sang. Vaig meditar i vaig fer el ritual de *gnyan sa gcod* durant un mes a l'indret de retir de muntanya de Kyi la (Chila) i cadascun dels membres del meu seguici també van quedar-s'hi nou dies en aquell *gnyan sa*. Vaig demanar al lama de Kyi la (Chila), bSod nams mthar phyin que em transmetés les ensenyances i rituals per a les tres arrels del tresor de ment

⁵⁵ 25 de febrer de 1933.

⁵⁶ Ciutat del Tibet visitada per Khyung sprul rin po che i que va actuar com a estació principal de correu entre el Tibet i l'Índia durant la primera meitat de selge XX.

⁵⁷ Identificació dubtosa.

"Klong chen snying thig" de l'omniscient 'Jigs med gling pa;⁵⁸ tots els estadis generadors i de plenitud del profund dharma del "Khrid yig ye shes bla ma";⁵⁹ i els "bKa' sgrub thabs brgya rtsa" del gran descobridor de tresors A 'dzom rin po che 'Gro 'dul dPa' bo rdo rje;⁶⁰ i d'altres.

Després de voltar pels indrets de retir de muntanya de Grab ling (Dabling) i Grob ling (Dubling), a la tardor vaig decidir tornar a Lid thang on vaig transmetre ensenyances a un grup molt gran de deixebles. A l'hivern vaig restar en estricte retir en una casa que havíem construït per a la meditació a gSer ring thang kha.⁶¹ Durant aquest temps vaig recitar tres-centes mil vegades el mantra de Bya ri ma, tres-centes mil vegades el mantra de "Bod yul ma", cent mil vegades el mantra de "Khros ma'i bsnyen mtshams"⁶² i cent mil vegades el mantra de "Zab gcod." Tots els deixebles, monjos, monges i sngags pa també van fer aquestes pràctiques. Vam imprimir cent còpies cadascun dels següents textos: Bod yul ma'i tshogs 'khor, el *gter gsar*⁶³ "sPyan ras gzigs 'khor ba dong sprugs i Khros ma'i ri chos. A la primavera, van arribar escriptures de Khams i vaig atorgar als meus deixebles la transmissió d'ensenyances completes, intermèdies i resumides de "Zhi khro", "Zab gcod", "Bod yul ma" i d'altres.

L'any del gos de fusta (1934) vaig passar per cinc o sis viles del vessant nord: Hrib rang (Ribba), Mu rang (Morang), etc. Vaig donar consells molt detallats sobre la virtut i la puresa de les pràctiques preliminars, entre d'altres. A la primavera vaig reunir una gran assemblea a gSer ring thang kh⁶⁴ a per propagar la religió mitjançant la transmissió de les pràctiques preliminars i les principals. Vaig oferir en moltes ocasions cent llànties de mantega i banquets rituals. Vaig ensenyar el dharma a deixebles, lames, monjos, sngags pa, monges, gent religió i gent laica d'arreu de Kinnaur, d'acord amb les paraules de tots els éssers nobles del passat [352-363].

⁵⁸ El tresor de ment "L'essència del cor de la Gran Expansió" és un cicle d'ensenyances revelades a 'Jigs med gling pa (1730-1798) en tres visions de Klong chen pa (1308-1363).

⁵⁹ Composta per 'Jigs med gling pa per a la pràctica del rdzogs chen.

⁶⁰ A 'dzom rin po che 'Gro 'dul dPa' bo rdo rje (1842-1924)

⁶¹ gSer ring thang

⁶² Propi de l'escola budista rnying ma.

⁶³ Un text redescobert recentment. Literalment significa "nou tresor (textual)".

⁶⁴ gSer ring thang.

El lama bonpo transmet als reunits algunes de les ensenyances budistes més destacades tant del propi Buddha a partir d'escriptures sūtra i tantra, com de mestres budistes indis o tibetans. Entre els indis i tibetans esmenta Nāgārjuna, Aśvaghōṣa, Śāntideva, Pha dam pa sangs rgyas, Padmasambahva, Mar pa, Mi la ras pa, Klong chen pa, Tshong kha pa, sKal bzang rgya mtsho (setè Dalai-lama), Els mestres tibetans citats inclouen representants de les escoles budistes rnying ma, bka' rgyud i dge lugs.

[363] Va parlar-los d'una manera que s'adaptava a les aptituds mentals de cada deixeble. Després de donar els ensenyaments va donar alguns consells individuals a diversos deixebles i la major part d'ells poden trobar-se al mGur 'bum.

Just abans de marxar cap l'Alt Kinnaur, vaig fer ofrenes de te, diners i llànties de mantega. També vaig atorgar el poder de longevitat i benediccions per als donats als monestirs d'Asrang (Asrang) i Lid. A cada monestir vaig oferir cent banquets rituals de Khros ma. [364] Vam celebrar una festa alegre i joiosa de respecte i devoció vers els donants, així com el lama i els monjos del monestir. Vaig consagrar tots els temples, stūpes i piles de pedres a les regions altes, mitges i baixes de Li thang. En aquell moment, tots els religiosos i laics de les dues viles em van acompanyar fins al final del camí de l'est a la vora del temple dels cent milions de MaNi., al darrere del lloc on es custodiava el *bka' 'gyur* del poble. Just abans de marxar, vaig donar més ensenyances del dharma a tots els donants i deixebles de l'indret que s'asseien al meu voltant.⁶⁵ [364-371]

[371] Quan vaig haver acabat, vaig aixecar-me preparat per marxar, però la gent em demanava que els beneís mentre unien els palmells de les mans. La majoria van anar-se'n amb llàgrimes als ulls, mentre alguns s'esperaven a

⁶⁵ En aquesta ocasió, Khyung sprul rin po che transmet a l'auditori un compendi d'ensenyances que tant poden adscriure's al budisme com al Bon respecte a l'ideal de comportament. La terminologia que utilitza és pròpia del budisme, adaptant-se de nou als seguidors que l'escolten i sense parar atenció a allò que ell considera parcialitats sense sentit.

la vora. Un grup d'uns vint, encapçalat pel lama bSod nams 'brug rgyas i per Tshe ring 'chos phel, em van acompanyar. Vam pujar a un indret on hi havia cases i terrasses de camps de conreu a la muntanya de gent de Lid i vam preparar menjar. En allà vaig recitar una cançó de bons desitjos dedicada a tots els religiosos i laics, com el lama, els monjos i les monges, que m'havien acompanyat. [371-372]

[372] Vaig anar als monestirs de les viles de sKyab (Skiba) i Kyi (Kibber) per contribuir al benefici general de les poblacions i de cada individu, atorgant poders, fent consagracions, rituals de purificació i d'altres. Vaig oferir llànties de mantega, te i diners als monestirs i vaig donar consells d'acord amb el dharma.

[373] Vaig anar després a sPel (Spilu) i vaig actuar de la mateixa manera per al beneficis dels éssers i també vaig oferir te, diners, llànties de mantega i banquets rituals per al monestir. De forma molt acurada, vaig donar ensenyances orals i llegides a tots els deixebles. Va ser en aquella ocasió, després de donar consells als lames, monjos, monges i donants de Lid (Lippa), A sa rang (Asrang), Hrib rang (Ribba), Mu rang (Morang), sKyab pa (Skiba) i sBil ba (Spilu), amb bSod nams 'brugs rgyas al capdavant, i que havien vingut a veure'm tot just abans de marxar, quan vaig donar els "Cinquanta consells de Kinnaur."⁶⁶

A les viles altes de Ka nam (Kanum), Shar pa (Shaso), Sum nam (Sangam), Hang (Hango), Li (Leo), Cang (Chango) i Na go (Nako), vaig dur a terme diversos ritus d'ajut general i per a individus, com atorgament de poders, purificacions i consagracions; també vaig oferir un centenar de banquets rituals, te i diners a tots els monestirs; a més de donar moltes instruccions orals sobre les pràctiques preliminars, els mantres MaNi i Badzra Gu ru, etc. Vaig donar un i altre cop les admonicions del dharma i en un retir de muntanya a la vila alta de Na ko⁶⁷ (Nako) vaig restar-hi practicant activitats virtuoses amb un grup de deixebles.

⁶⁶ Tib. Khu nu lnga bcu pa

⁶⁷ Abans "Na go".

Tenia la idea de quedar-me a aquell indret a l'hivern i per aquest motiu vaig començar a escriure els textos model del "sPyi spungs zhi khro'i sgrub skor"⁶⁸ i del "dPyad gsum rtsis gzhung,"⁶⁹ i alguns altres, amb la intenció de publicar-los a Índia. Tanmateix, va arribar una escorta de dos homes amb un iac de càrrega que em van convidar a acompanyar-los, en nom dels donants de Khyung lung i altres llocs de de mNga' ris. Van insistir que calia que anés amb ells per mitjà d'una carta d'invitació. No vaig poder rebutjar-la i tenint en ment la possibilitat de celebrar la fundació d'un monestir del dharma en un indret especial⁷⁰ de Khyung mkhar,⁷¹ vaig prometre anar-hi.

[374] En el camí, vaig atorgar poders i benediccions a la regió de Tshur rib sum skyes.⁷² Més endavant vaig creuar un coll de muntanya i vaig atorgar el poder de longevitat i vaig exhortar a practicar la virtut als campaments nòmades de Su mur, dins de la regió de Tshur.⁷³ Vaig passar per Tar kha'i 'ob,⁷⁴ i vaig oferir llànties de mantega i te al monestir de Su mur.⁷⁵ Vam arribar a Shang rtse des de Byang thang. Vaig oferir les meves benediccions i un ritual d'ajut per a Kong po lCang mgon pa,⁷⁶ el governador del districte de rTsa pa rang, i per la seva esposa i fills. En resposta al seu requeriment, vaig dedicar-li un poema [374-375].

[375] Posteriorment vaig reprendre el camí cap a Phi wang i Dung dkar. Vaig creuar la regió nòmada de Gling kye lag i vaig arribar finalment a Khyung lung. Durant el camí mentre sortíem les àrees nòmades de Khyung lung, a mKhar sgog vam trobar-nos amb l'abat mKhan po mNyam med Tshul khrims dbang grags del monestir de Nor gling de la regió de Sog a

⁶⁸ Cicle de les deïtats pacífiques i iracundes reunides

⁶⁹ Tracta d'astrologia escrit per Khyung sprul rin po che.

⁷⁰ Sa gnas, és un indret lliure de mals esperits.

⁷¹ Khyung lung dngul mkhar. Referma la seva voluntat d'establir un monestir a l'indret de l'antiga capital de Zhang zhung que ara identifica a mKhar gdong i la zona de Gur gyam

⁷² Regió a l'interior del Tibet al nord del riu Suttlej.

⁷³ Població de Chu mo rti al districte de rTsa mda'.

⁷⁴ Curs alt del riu 'Ob.

⁷⁵ Monestir de Su mo ru bsam gtan chos gling. GU GE TSHE RING RGYAL PO. *mNga' ris chos 'byung gangs ljongs mdzes rgyan zhes bya ba bzhugs so*, op. cit., 2006. p. 246-247.

⁷⁶ Família lCang mgon pa de la regió meridional de rKong po.

Hor acompanyat pel seu seguici. Visitaven els llocs sagrats de l'Alt Tibet.⁷⁷
De seguida van continuar el seu pelegrinatge.

En aquella època, des del mercat de rGya nyi,⁷⁸ vaig enviar més d'un centenar d'exemplars de la secció Tshogs bskang del Khros ma a la seu del suprem lama bDe rgyal⁷⁹ al monestir de Nam mkha' khyung rdzong i posteriorment vaig tornar a Khyung lung.⁸⁰

En aquella època, vaig anar amb tres monjos a cercar un indret adequat per a un monestir a la zona de Gu ru gyam i em vaig estar un dia a la cova de meditació examinant els presagis. [376] Excel·lents senyals de virtut van aparèixer, però no es van deixar escrits. Un dels monjos va trobar un bol amb bitxos a la vora del riu⁸¹ i vaig pensar que es tractava d'un senyal indicant que monjos i monges xerraires i actius vindrien al futur monestir.

Vam meditar a Khyung lung al llarg de l'hivern i vaig recitar tres-centes mil vegades el mantra de Tshe sgrub, cent mil vegades el de Zab gcod i cent mil vegades al recitació arrel de Khros ma. Vaig donar instruccions orals comunes i especials als deixebles i vaig dur a terme nombrosos banquets rituals, entre d'altres activitats. Vaig pregar també per a la difusió de les ensenyances religioses.

A la fi de l'hivern, va començar el desglaç, i vaig començar una sessió de dos mesos per a tots ells on els vaig instruir d'acord amb la capacitat intel·lectual de cadascun d'ells. Tot seguit vam traslladar-nos a Gu ru gyam.⁸²

Resum de dPal ldan tshul khrims [376-381]

⁷⁷ sTod

⁷⁸ rGya nyi ma

⁷⁹ Traspasat pocs mesos enrere, l'any 1933. No hi ha cap referència explícita a la seva mort en la narració biogràfica.

⁸⁰ Khyung lung yul smad.

⁸¹ Sulej

⁸² La clau del recorregut. Corroborar la identificació de Khyung lung amb Khyung lung yul smad i és al 1935 quan es trasllada de Khyung lung a Gur gyam als peus de mKhar gdong, per primer cop.

Runes del monestir de Li thang gser ring (Lippa, Kinnaur)

Fundat per Khyung sprul rin po che en un terreny cedit a Lippa pel lama bSod nams 'brug rgyas. A la plana que hi ha just davant del monestir, el lama bonpo transmetia les seves ensenyances a centenars de fidels kinnauris congregats allà per escoltar-lo. 2007.

Fotografia: Josep Lluís Alay

Sacrifici de sang al déu de Chini (Kinnaur)

Imatge d'excepció on es pot contemplar el sacrifici d'una ovella, dedicat al *yul lha* (déu local) de Chini. 1927.

*Fotografia: W. G. N. van der Sleen*⁸³

⁸³ SLEEN W. G. N. van der. *Vier maanden kampeeren in den Himalaya*. Rotterdam: Nijgh en van Ditmar's uitgevers. 1927.

El déu de Chini al seu temple (Kinnaur)

El *yul lha* (deú local) de Chini dansa en una cerimònia davant la seva residència dins del temple. 2007.

Fotografia: Josep Lluís Alay.

El temple del *yul lha* de Morang (Kinnaur)

Khyung sprul rin po che du a terme una pràctica de *gcod* per derrotar el *yul lha* (déu local) de Morang. 2007.

Fotografia: Josep Lluís Alay

CAPÍTOL XII
(1935-1947)
TIBET - ÍNDIA - TIBET

**Sobre com va fundar el nou monestir a
Khyung lung dngul mkhar de Zhang zhung interior¹**

[381]

El 1935 comencen les obres de construcció del nou monestir bonpo de Gur gyam. Un cop Khyung sprul rin po che ha enllestit la seva anàlisi geomàntica i històrica de la plana de Gur gyam situada sota el mont mKhar gdong i als peus de la cova de meditació del gran lama Dran pa nam mkha', celebra diverses cerimònies que donen inici a la fundació del nou monestir, l'únic de la tradició bonpo a les antigues terres del regne de Zhang zhung incorporades a la província de mNga' ris. Sembla clar a partir del primer fragment que el lama i el grup de deixebles que l'acompanyen estaven instal·lats anteriorment al baix Khyung lung, també conegut com a Khyung lung yul smad, una vintena de quilòmetres riu avall. No és fins 1935, per tant, que es traslladen a la plana de Gur gyam que el títol del capítol identifica plenament amb Khyung lung dngul mkhar, antiga capital de Zhang zhung. Això corroboraria que Khyung sprul rin po che considerava ambdós llocs com a seus de l'antic centre polític i religiós de Zhang-zhung.

El procediment legal per construir un nou monestir requeria l'obtenció de tot un seguit de documents que autoritzaven la fundació d'un nou centre religiós. Aquestes autoritzacions les havien d'expedir tres nivells de govern: districtes, província i govern central. Per aquest motiu, Khyung sprul rin po che entre 1935 i 1944 sol·licita les autoritzacions a l'autoritat provincial i a les dels districtes més importants dels voltants del futur monestir. L'autoritat provincial ve representada pels dos governadors sGar

¹ Zhang zhung phug pa.

dpon gong, el governador, i sGar dpon 'og, el sots-governador,² que tenien la seva capital d'hivern al campament de sGar, a mig camí entre Ru thog la nord i el Gangs Ti se al sud. Respecte als districtes, Khyung sprul rin po che demana el permís als governadors dels districtes de Pu hrang, mDa' pa, rTsa mda' i Ru thog.

El 1935 sol·licita l'autorització dels dos governadors provincials de la província de mNga' ris, lDing yon pa i Shan kha ba, i del governador del districte de mDa' pa, lCags ri shar ma. Aquest darrer li respon que per ell no hi ha inconvenient, però que caldrà l'autorització del govern central. Tanmateix, el 1936 davant la necessitat de començar les obres en aquell any de bon averany, el governador l'autoritza a iniciar les obres provisionalment, i el 1940 li fa arribar el permís oficial del seu districte. El 1941, les tasques de construcció es van aturar a causa dels tràgics esdeveniments relacionats amb la invasió kazak de mNga' ris. Pràcticament, el monestir va restar sense activitat fins el 1943. Aquell any es van rebre les autoritzacions dels districtes de Ru thog i rTsa mda' i la construcció del monestir es va reprendre. El 1944 el governador del districte de Pu hrang, Rin sgang ba bSod nams dpal 'byor signava el seu permís i aquell mateix any el governador de la província de mNga' ris, el sGar dpon Sa lung pa concedia la seva autorització. L'altre sGar dpon de mNga' ris en aquella època, sNgon mo lung, no s'esmenta en la concessió de permisos, però d'acord amb el text era un devot seguidor del lama Khyung sprul rin po che.

Finalment, l'any 1945 el Govern central del Tibet confirmava el permís de construcció per mitjà de la visita que dos oficials de l'administració central tibetana duen a terme al monestir de Gur gyam. L'any 1946 es reconfirmen totes les autoritzacions per a la fundació del monestir.

[381] Un dia quinze de l'any del porc de fusta femení (1935) vaig pujar des de Khyung lung fins a Gu ru gyam dPal rgyas thang³ amb els meus deixebles. Per començar vaig oficiar tot un seguit de cerimònies a l'indret: ofrena de cent banquetes rituals, ritus d'ajut, purificació amb aigua, crema

² PRANAVANANDA Swami. *Exporation in Tibet*. Calcutta. University of Calcutta, 1950. pp. 124-128.

³ La plana de Gu ru gyam dpal rgyas o Gur gyam dpal rgyas. dPal rgyas fa referència a les runes d'aquest antic monestir budista que va ser destruït pels exèrcits de Zorawar Singh a mitjans segle XIX.

d'encens, ofrena gcod del cos, crema de menjar i recitacions. Tot seguit, vam construir una canal d'aigua destinada a l'establiment del futur monestir.

Vam restaurar les coves de retir i de meditació com la de g.Yung drung rin chen 'bar ba i vam construir els fonaments de pedra del temple. Cada monjo i monja van posar més de cinc-cents maons de fang. A aquella època vam rebre a Khyung lung el lama mKhas grub dge ba'i bShes gnyen sangs rgyas bzang po del monestir de rDzogs chen de sDe dge que feia un pelegrinatge a les terres altes.⁴ [382] Vaig rebre ensenyances seves i em va beneir.

Al final de l'estiu vaig enviar alguns monjos a recollir travesses de fusta a la vall⁵ de Byang lha.⁶ D'altres els vaig enviar a les valls⁷ de Co nam i Nyi ti⁸ per recollir tota mena de material necessari per construir el monestir. D'altra banda vaig enviar el meu deixeble dGe Kun khyab rdo rje al campament de sGar.⁹ per sol·licitar el permís de construcció del monestir als governadors de la província de mNga' ris.¹⁰ lDing yon pa i Shan kha ba.

Els rituals preliminars van ser molt positius i a l'hivern vaig retirar-me per recitar cinc-centes mil vegades el Tshe dbang bya ri ma, cent mil vegades els Zab gcod, cent mil vegades el Khros ma i cent mil vegades el Dran pa Tshe sgrub. Els meus deixebles també van fer les recitacions.

Vaig enviar una altra sol·licitud per construir el nou monestir al governador del districte de mDa' pa, mDa' mkhar rdzong sdod gzhung zhabs shod drung lCags ri shar ma. El governador em va comunicar en un missatge compost en llenguatge poètic que ell no podia decidir sobre aquest afer ja que es tractava d'un monestir i per aquest motiu primer ho havia de

⁴ *stod.*

⁵ *rong.*

⁶ Més endavant se l'anomena Byang lha 'ur.

⁷ *rong.*

⁸ Nyi ti o Niti és un dels colls fronterers entre el Tibet i l'actual estat indi d'Uttarakhand. Es va convertir en el punt per creuar la frontera més habitual per accedir a Índia des del monestir de Gur gyam. Connectava Índia amb mDa' pa al Tibet i era a prop del coll de Manas que connectava Índia amb Ma nang i mTho ling al Tibet. Tots aquests posts fronterers estan tancats actualment.

⁹ Capital d'hivern de la província de mNga' ris.

¹⁰ mNga' spyi

comunicar al Govern central [382-387]. Per la meua part, vaig respondre al governador amb una poesia, destacant que calia construir els fonaments del temple durant l'any de la rata de foc (1936) [388-392]. El mes dotzè¹¹ vaig rebre una altra resposta del governador jo vaig correspondre que no es conserva en aquest llibre [392-396].

[396] A principis del segon mes de l'any de la rata de foc¹² (1936) vam rebre la visita a Gur gyam del governador del districte¹³ i sis o set assistents seus. Vaig atorgar-li el poder de llarga vida i ensenyances religioses. Ens van obsequiar amb te i diners per als monjos i van fer tota mena d'ofrenes. Finalment, el governador va atorgar-nos el seu permís per començar les obres.

El tercer dia, un dia de bon averany, del tercer mes de l'any de la rata de foc masculí¹⁴ (1936) al matí es va demarcar el límit dels edificis sobre el mateix terreny. Els deixebles van excavar els fonaments del temple i els seus murs al llarg de tres mesos. També vam construir els dos temples que envolten el temple principal, a més de la cuina i un magatzem.

En aquella època van arribar tres religiosos del monestir de Klu dgon bde gling¹⁵ [397] que havien anat de pelegrinatge al Gangs¹⁶ i van demanar-me que els compongués un poema d'invocació al lama arrel Nyi ma rgyal mtshan. Els noms dels dos lames eren: Rim gnyis rnal 'byor Phun tshogs dbang rgyal i rTogs ldan Rag bla Las dbang don grub shes rab blo gros. Van restar uns mesos amb nosaltres i van dedicar-se a ensenyar '*cham*¹⁷ als monjos. En acabat van marxar i els vaig lliurar una carta adreçada a la meua família a Hor on els demanava que em preparessin la col·lecció completa del *bka' 'gyur*¹⁸ i diversos objectes religiosos perquè més endavant els enviaria

¹¹ Del 25 de gener al 22 de febrer de 1936.

¹² Del 24 de març al 21 d'abril de 1936.

¹³ Districte de mDa' pa

¹⁴ 24 d'abril de 1936.

¹⁵ Es refereix al monestir de Klu phug a Hor.

¹⁶ Gangs Ti se.

¹⁷ Danses rituals tântriques.

¹⁸ La col·lecció d'escriptures que contenen la Traducció de la paraula del fundador del Bon, sTon pa gShen rab.

dos monjos per recollir-ho tot. A mesura que arribava a la tardor vam construir les portes i sostres e fusta del temple i del magatzem entre d'altres.

[398] A l'hivern vaig recitar, pel bé del monestir, tres-centes mil vegades el Tshe sgrub, cent mil vegades el Zab gcod i cent mil vegades el Khros bsnyen. Acabades algunes cerimònies, durant la primavera de l'any del bou de foc (1937) vaig enviar dos monjos a veure al rei de Kinnaur¹⁹ per sol·licitar-li un préstec per construir el monestir. Per la meua part, vaig traslladar-me fins la vall de Chu rul ma, a Gu ge, a tallar fusta. El gran dGe bsnyen Chu bdud es va comprometre amb mi a buscar recolzaments de tota mena per construir el monestir sense entrebancs.

El quart mes²⁰ va arribar a Gur gyam, el *bka' rten*²¹ complet enviat pel pare. També arriben escultures i representacions religioses per al monestir, tot plegat transportat per una caravana de trenta-cinc iacs acompanyada per dos monjos i dos assistents.

Amb vuit o nou monjos vaig viatjar fins a la vall de Nyi ti a recollir més travesses de fusta i emportar-nos-les cap a Gur gyam. Els dos de Kinnaur també van retornar amb diners i a l'estiu vam posar tota la fusta de la planta baixa del gran temple i vam cobrir el sostre dels temples dels dos costats, entre d'altres. També a l'estiu, Dang ra mtshams pa Tshul khrim nyi ma i dos assistents seus van partir en direcció a Nag tshang²² a recol·lectar donacions. Kun khyab rdo rje i jo mateix vam anar a recollir més fusta a Byang lha 'ur.

[399] A l'hivern vam fer pràctiques religioses de recitacions per aconseguir una bona construcció del monestir. L'any del tigre de terra (1938) a la primavera i estiu vam treballar amb la fusta, aixecant i cobrint els sostres. També vam acabar algunes cel·les per als monjos. A la tardor vam

¹⁹ Padam Singh. Veure capítol 9

²⁰ De l'11 de maig al 8 de juny de 1937.

²¹ Una descripció d'aquestes escriptures pot trobar-se al capítol del context religiós.

²² Regió del Byang thang al voltant del llac Dang ra g-yu mtsho, on s'hi concentren diverses cmunitats bonpos com és el cas de la vila de 'Om bu. ALAY, Josep Lluís. *Arrels del Tibet, cultura i cooperació al sostre del món*. op. cit., 2009.

fer una cerimònia memorial²³ i la danses de 'cham. A l'hivern vam tornar a recitar. L'any de la llebre de terra (1939) a la primavera i l'estiu van continuar les obres, i es va construir la casa de meditació elevada respecte al temple. Va torna el Dang ra mtshams pa amb iacs i bens de donacions i vam pintar els murs del temple de l'esquerra.

A l'estiu vam rebre la visita del trentè sMan ri khri 'dzin, bsTan pa blo gros dbang gi rgyal po,²⁴ que va arribar a Gur gyam després de circumval·lar el Gangs ri mtsho gsum.²⁵ Va atorgar-nos els poders i benediccions per a Gu ru gyam que li vaig demanar. També vaig proposar-li que el nou monestir restés sota la protecció del monestir de sMan ri. Tot seguit, el sMan ri khri 'dzin va fer una invocació [399-401] en la qual em considerava,²⁶ com el renaixement, del gran lama Dran pa nam mkha'.²⁷ Jo li vaig respondre amb una altra poesia invocatòria [401-405]

El reconeixement que fa el sMan ri khri 'dzin, la màxima autoritat de la religió Bon, a Khyung sprul rin po che com a renaixement d'un dels més grans mestres bonpos del passat, Dran pa nam mkha', figura a l'inici del poema recitat, però no té lloc cap cerimònia de reconeixement i posteriorment no se'n torna a fer cap altra esment en tota la biografia.

[405] Aquesta invocació al déu²⁸ Gur gyam btsan chen Thogs mda' me 'bar havia de servir per eliminar els enemics de la religió i la vaig anomenar de "La Navalla de la vida"²⁹. La vaig posar per escrit després que m'ho demanessin els monjos dGe dPal ldan tshul khrim, dGe dGra bcom rdo rje, dGe Kun khyab rdo rje i Rim gnyis rnal 'byor rGyal bstan i d'altres.

²³ *Dus mchos*

²⁴ Nascut a Khro skyabs el 1897. 'BYUNG GNAS. *Bon gyi 'jug sgo gnad bsdu*, op. cit. p. 142.

²⁵ El significat d'aquesta expressió ha estat discutit en el capítol IX.

²⁶ L'anomena literalment Khyung sprul 'Jigs med, a la poesia.

²⁷ Ma lus rgyal 'dus Dran pa nam mkha'i sku / Khyung sprul 'Jigs med zhabs la gsol ba 'debs [399]

²⁸ La deïtat local de Gur gyam.

²⁹ Srog gi spu gri.

A l'any del drac de ferro (1940), cinc o sis mestres pintors inclòs el lama Khyung gser dge slong Tshul khirms bstan 'dzin i el meu deixeble dPal tshul³⁰ van començar a decorar l'interior del gran temple durant la primavera.

Al costat dret van reproduir-hi els "Seixanta actes de sTon pa" (sTon pa'i mdzad pa drug cu) i les imatges de rNam Klong Byams, rNam rgyas rgyun i la composició dels déus dels dotze rituals (Cho ga bcu gnyis)³¹

Al costat esquerre van pintar-hi Ma rgyud, [406] sPyi spungs skor gsum, Me ri, gSang grags, Phur pa, sPyi 'dul, Ram rol 'bum gsum, bDud rtsi, sTag la, l'arranjament complet de deïtats Zab gcod bcas.

Al costat dret i esquerre de la porta van pintar tots els Guardians del Bon (Dam can bon skyong srung ma'i tshogs) i a la porta d'entrada exterior van pintar-hi els Quatre déus guardians (rGyal chen bzhi) en la seva forma bonpo i la seva forma budista (phyi nang lugs gnyis),³² els dBal gyad dmag dpon distribuïts en dos grups de deu (dBal gyad dmag dpon bcu bcu), les dues formes de l'Univers extern i intern (Phyi nang snod bcud kyi chags tshul gnyis), La roda de la vida (Srid pa 'khor lo), poemes murals (sNyan ngag kun 'khor), dissenys astrològics (sKar rtsis go la'i dpe ris, dByangs 'char rkang brgya'i 'khor lo, Nag rtsis gab rtse rgyas pa), imatges del Tantra de la medicina tibetana (gSo rig rtsa rgyud thang shing sde dgu), lletres (sGra rig yi ge), els elements majors i menors (Khams 'byung ba che chung). Altres que també van reproduir-se van ser: Les cinc germanes de la llarga vida (Tshe ring mched lnga), els vuit símbols de bon averany (bKra shis rtgags rdzas), Mi mthun mthun pa, mThun pa spun bzhi, els atributs de la ment de Buddha (Sangs rgyas byang sems kyi brda' rtags), els dotze guardians del Bon (Bon skyong brtan ma bcu gnyis), els quatre déus gNyan chen (gNyan chen sde bzhi) i el déu local (Yul lha) d'aquesta direcció.

³⁰ Nom complet: dPal ldan tshul khirms.

³¹ KVAERNE Per. The Bon Religion of Tibet. op. cit. 1995. p. 36.

³² Un altra mostra de l'esperit eclèctic que envolta tota l'obra de Khyung sprul rin po che.

Vam construir més cases addicionals. A l'hivern van fer recitacions i durant cinquanta dies va fer pràctiques tântriques relacionades amb els dos cicles tântrics de Ma rgyud³³ i mKha' 'gying tshe sgrub. Finalment, aquell mateix any va arribar el permís oficial del districte de mDa' pa per construir el monestir.

La segona meitat de l'any 1941, un nombrós grup de kazaks procedents del Turquestan oriental³⁴ s'endinsa a la província tibetana de mNga' ris. Van travessar bona part d'A mdo i d'allà van travessar Byang thang per arribar finalment al Tibet occidental. No era la primera ocasió ni la darrera en què els nòmades kazaks aprofitant la seva gran mobilitat i adaptació a climes extrems havien iniciat llargs èxodes a la recerca de refugi. L'any 1903, havien arribat cinc mil kazaks al Tibet encapçalats per Boke Batir, fugint de Xinjiang. La fugida del 1941 només va ser el preludi d'un èxode ininterromput de kazaks perpetuat fins a principis de la dècada dels cinquanta.

Els precedents de la fugida de 1941 cal cercar-los en la persecució a la que els sotmetia el senyor de la guerra xinès, el general Sheng Shicai (1893-1970), governant absolut de Xinjiang entre 1933 i 1944. Durant la segona meitat dels anys trenta 18.000 kazaks van ser deportats o van aconseguir fugir cap a les províncies veïnes de Gansu i Qinghai, governades en gran part per altres senyors de la guerra xinesos. Una part d'aquesta horda kazak va continuar el seu camí cap al sud en direcció a Índia per trobar-hi refugi. Amb aquest objectiu es van disposar a travessar el Tibet, de manera que a mitjan 1941 havien arribat a la província de mNga' ris.³⁵

L'exèrcit tibetà els va perseguir fins la frontera amb Ladakh i el setembre de 1941 van arribar finalment a la vall de Caixmir en molt males condicions encapçalats per Eliskhan Batir. La majoria no havien sobreviscut al difícil viatge travessant l'Himàlaia i els que van arribar ho van fer malalts i famolencs. Eren un total de 3.039 en total i van ser instal·lats en un camp de refugiats a Muzzaffarbad.³⁶ D'allà van ser

³³ Ma rgyud bsnyen skor gnyis

³⁴ Actual Regió autònoma uigur de Xinjiang (República Popular de Xina).

³⁵ SVANBERG, Ingvar: Kazak Refugees in Turkey, A Study of Cultural Persistence and Social Change. Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Multiethnica Upsaliensia 8, Uppsala, 1989. p. 51-54.

³⁶ A l'actual Azad Jammu i Caixmir sota control pakistanès.

enviats el 1942 a Tervanda, prop de Rawalpindi, on les condicions climàtiques van fer una gran mortaldat entre uns kazaks poc acostumats al clima humit i càlid de les terres baixes pakistaneses. Davant l'elevat índex de mortalitat, el 1943 els britànics van permetre que els 1.200 refugiats que havien sobreviscut es dispersessin per Índia. Uns 700 van anar a Gilgit i Chitral, mentre que mig miler van anar a viure a Bhopal al centre d'Índia. Aquests darrers tampoc van poder acostumar-se al clima del centre d'Índia i la seva condició de musulmans tampoc va ajudar molt quan es va proclamar la independència d'Índia el 1947, de manera que van ser expulsats al Pakistan. Es van establir principalment a Caixmir, però les condicions socials i econòmiques no van millorar gens format per un grup de tres centenars refugiats. Mentrestant, Osman Batir encapçalava a partir de 1949 la darrera revolta kazak en territori xinès. El 1950 quan les seves forces ja eren molt minvades, bona part dels seus guerrers van tornar a travessar el Tibet per fugir cap Índia, mentre que el darrer cabdill kazak, Osman Batir, es va negar a abandonar la lluita contra els xinesos fins que va ser definitivament capturat per les tropes comunistes xineses i executat l'abril de 1951. Es calcula que dels 15.000 kazaks que van fugir l'estiu de 1950, només van sobreviure al difícil camí a través del desert de Taklamakan i el Tibet occidental un grup de 350 refugiats que van arribar a la frontera índia el 1951, se'ls va permetre l'entrada a darrera instància i van ser enviats a un camp de refugiats a Srinagar. El malson kazak a Pakistan i Índia va començar a veure la seva fi el 1952 quan Turquia va acceptar acollir-los al seu territori. En total al llarg de la dècada dels cinquanta van ser rebuts a Turquia 1.800 refugiats kazaks.³⁷

Tanmateix, al monestir de Gur gyam i al Tibet en general, els kazaks no van ser vistos com refugiats desvalguts. Més aviat, l'apreciació dels monjos tibetans va ser molt negativa. Els kazaks eren vistos com hordes de bàrbars que trobaven tot allò que trobaven al seu camí i cometien assassinats indiscriminats per tal d'aconseguir els seus objectius. Almenys així és com el monestir va viure l'arribada dels kazaks.³⁸ Davant l'arribada dels kazaks, alguns monjos van decidir defensar la zona amb armes i van esperar els kazaks a la plana de rGya ri thang, molt a prop de Gur gyam. Els monjos

³⁷ SVANBERG, Ingvar: *Kazak Refugees in Turkey, A Study of Cultural Persistence and Social Change*. Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Multiethnica Upsaliensia 8, Uppsala, 1989. p. 51-54.;

PRANAVANANDA, Swami. *Exploration in Tibet*. op. cit. 1950. pp. 141-144.

³⁸ BSTAN 'DZIN DBANG GRAGS. *Bod ljongs stod mnga' ris skor gsum nye rabs chab srid kyi lo rgyus dang dgon khag zhig gsos grub pa'i gnas tshul spyi tshogs gсар pa'i 'phel shugs sogs rgyas par brjod pa'i 'bel gтам rin chen gter gyi phreng ba zhes bya ba bzhugs so*. op. cit., 1996. pp. 86-91.

estaven molt mal equipats i ràpidament van ser neutralitzats pels kazaks. En la lluita van morir diversos monjos, inclòs Kun khyab rdo rje.³⁹ Les tropes kazaks van entrar al monestir on hi havia Khyung sprul rin po che i van destruir per complet tots els temples i edificis, totes les pintures i estàtues que no tenien valor per a ells, i també totes les escriptures religioses que tant havien costat d'aconseguir des de Hor. Tot allò que no es podien endur ho van cremar.

D'acord amb el relat que recull el Lama Govinda de l'incident durant la seva visita al monestir l'any 1948, el propi Khyung sprul rin po che va ser apallissat i se'l va voler humiliar arrancant-li la roba:⁴⁰

(...) a few years before during the incursions of Mohammedan raiders the Gompa⁴¹ had been pillaged and burnt, and the inmates had either been killed or ill-treated. The abbot himself [Khyung sprul Rinpoche] had been stripped naked and beaten. After the destruction of the monastery he had taken refuge in the cave-dwellings and ancient meditation chambers above the Gompa, and then he had remained even after the buildings had been restored.⁴²

[407] A l'any de la serp de ferro (1941) va continuar la construcció de cel·les per a monjos i d'altres edificis, i es van pintar columnes i travesses. Tanmateix, al final de l'estiu va arribar un grup de més de vuit-cents bàrbars kazaks com si es tractés d'una calamitat per a la virtut vinguda del nord. Van robar-ho tot a sTod⁴³: animals, vestits i menjar. I a més a més, maven la gent. El gran campament dels bandits va arribar fins al monestir i ens van robar tots els vestits, objectes i estàtues, sense deixar res dempeus. Van estripar tot el bka' rten, se'n van emportar fins i tot les robes per embolicar les escriptures, les cordes per embolicar-les i les cobertes de fusta. També es van endur les portes de les estances. Van cremar tota la fusta dels marcs de

³⁹ Entrevista amb mKhas mchog rdo rje, sMan ri 2008.

⁴⁰ mKhas mchog rdo rje confirma que els kazaks van robar els vestits del lama, però no pot confirmar la versió dels fets d'acord amb la qual se l'hauria deixat nu al mig de les runes del monestir. Swami Pranvananda confirma la versió del Lama Govinda. PRANAVANANDA, Swami. *Kailās Mānasarōvar*. op. cit.. 1949. pp. 80-81; PRANAVANANDA, Swami. *Exploration in Tibet*. op. cit. 1950. pp. 102-104.

⁴¹ El monestir de Gur gyam

⁴² GOVINDA, Lama Anagarika. *The Way of the White Clouds*. op. cit., 2005. pp. 299-308.

⁴³ mNga' ris o Tibet occidental.

les portes i en feien carbó per endur-se'l. Van arribar a arrancar els sostres dels edificis fins i tot. A la fi, van desaparèixer.

Encara que vaig pregar per ells, van ser perseguits per l'exèrcit tibetà fins que van quedar a una zona fronterera entre els tibetans i l'exèrcit de Sing,⁴⁴ sense poder escapar. Durant l'hivern van anar a La dwags⁴⁵ on la gran majoria van morir de fam i fred i només se'n van salvar uns quants.

L'hivern d'aquell mateix any vam intentar recuperar les escriptures que havien quedat mig cremades, estripades i desordenades; i vam fer tot allò que vam poder per restaurar-les. [408] També vam seguir amb els ritus de recitació de cada any.

A l'any del cavall d'aigua (1942) vam circumval·lar el Gangs Ti se en dues ocasions i vam fer les ofrenes corresponents.⁴⁶ A l'estiu, l'escultor Bla ma bsod nams procedent de Gle ma, dPal tshul i jo mateix vam fer les imatges de sTon pa 'Chi med gtsug phud, rNam par rgyal ba, Shes rab byams ma, sMra ba'i Seng ge i Byams pa mgon po per al temple de sBug mjal.

L'incident tràgic amb els kazaks va deixar sens dubte una profunda cicatriu en Khyung sprul rin po che. Tota la feina dels darrers sis anys havia quedat destruïda en pocs dies. Calia recomençar tota l'obra de nou. Després de recuperar-se físicament de l'atac, Khyung sprul rin po che va decidir viatjar a Kinnaur per tal de cercar suport en la reconstrucció. La biografia aporta pocs detalls sobre el viatge i el recorregut que van seguir.

Tota la informació sobre aquest tercer viatge a Kinnaur de Khyung sprul rin po che ha pogut recollir-se a través del testimoni de mKhas mchog rdo rje.⁴⁷ Tant la ruta d'anada com de tornada va seguir el camí habitual pel Tibet occidental: Shi rang, Ma

⁴⁴ Probablement es refereix al darrer rei de Caixmir; Hari Singh (1895-1961). Va governar la vall fins a la partició d'Índia i Pakistan el 1947.

⁴⁵ Ladakh.

⁴⁶ Cinquè pelegrinatge al Gangs Ti se de Khyung sprul rin po che.

⁴⁷ Entrevista a mKhas mchog rdo rje, sMan ri 2008.

yang, Ti yag, Gya zam, Ser kung, Kyuk i per acabar creuaven a Kinnaur pel coll de Srib skyes la. Mentre van ser a Kinnaur només van visitar Pangi, Asrang i Lippa, on van cercar totes les donacions possibles per reconstruir el monestir de Gur gyam. Després de recollir rls fons necessaris i fabricar alguns objectes religiosos, van retornar al Tibet, però aquest cop acompanyats d'un nen kinnauri d'una família humil de Lippa que desitjava donar-li la millor educació possible. Aquest nen de deu anys d'edat no era altre que mKhas mchog rdo rje, que va acabant-se convertint en un monjo bonpo al monestir de Gur gyam, va co-escriure la biografia i ha estat l'any 2008 el principal testimoni de la vida de Khyung sprul rin po che per a aquest estudi.

A l'hivern vam viatjar a Kinnaur. Vam atorgar poders de llarga vida, i també vam fer consagracions, purificacions amb aigua, i ofrenes de foc, entre altres ritus d'ajut. Vam recitar cent mil vegades el Tshe sgrub, cent mil el Zab gcod.

Durant primavera de l'any del be d'aigua (1943) vam produir molts objectes religiosos d'argent: conquilles i trompetes, vasos cranials, maṇḍala, làmpades de mantega, utensilis per fer gtor ma, bols d'ofrena i d'altres. Vam decidir tornar i primer vam anar a rLug de Gu ge on vaig atorgar poders i ensenyances als mes dos deixebles: mNyam nyid rdo rje i Chos dbyings rgyal mo. Per la seva banda, ells em van oferir molts objectes preciosos i de tipus diferents.

A la primavera vam ser de tornada a Gur gyam i en el temple de sBu mjal van fer el tron del lleó, els sis ornaments posteriors per a totes les imatges dels déus i les escultures de rGyal ba rgya mtsho i gSang mchog mthar thug. També vam restaurar totes les pintures destruïdes pels kazaks.

Vam rebre permisos dels *rtse drung*⁴⁸ del districte de Ru thog i del districte de rTsa mda'. A l'hivern vam fer les recitacions preceptives.

⁴⁸ Autoritats locals del govern tibetà.

[409] A la primavera de l'any del mico de fusta (1944), vam pintar les estàtues dels déus del sBug mjal. Més tard, el governador de Pu hrang, Rin sgang ba bsod nams dPal 'byor, va cridar dPal tshul per lliurar-li també el permís de construcció del monestir. En aquests moments vaig escriure el meu manual de 'cham anomenat "Dam can gtso 'khor bcu gsum 'cham yig." A la tardor, es vaig celebrar la cerimònia de consagració del monestir i vaig enviar dues persones al monestir de Se ra⁴⁹ per cercar la seva tutela. D'altra banda vaig enviar dPal tshul a reunir-se amb Sa lung pa, el governador de la província de mNga' ris,⁵⁰ i sol·licitar-li el permís de construcció que ens va ser concedit. Tots les autoritats⁵¹ de mNga' ris havien confirmat finalment la seva autorització. Ara només calia aconseguir el permís del Govern central.

Vaig enviar en aquella època a dGe bde mchog, rGya mtsho i Blo gsal al districte de Ru thog a buscar donacions per al monestir i a l'hivern van fer les oportunes recitacions.

L'any del gall de fusta (1945) vam continuar la construcció de temples i edificis durant la primavera. Els oficials del govern rTse mgron dga' brang ba i el comptable⁵² Khrod dga' ba ser skya [410] van arribar en visita d'inspecció a la regió de sTod. Els vam convidar a Gur gyam i ens van concedir el permís de construcció governamental, així com grans donacions per poder-ho dur a terme. A l'estiu vam pintat les fustes del sostre interior del gran temple i els prestatges destinats a les escriptures⁵³ a la dreta i l'esquerra del temple. En aquells moments, vaig escriure una poesia que m'havia demanat A mdo rtogs ldan Shes rab rgyal mtshan.

A la tardor, dPal tshul se'n va anar al Tibet central i a l'hivern vam fer les recitacions. Aleshores vaig enviar una carta als dos governadors de mNga' ris⁵⁴ [410-412].

⁴⁹ Grwa tshang Ser smad.

⁵⁰ mNga' ris spyi dpon

⁵¹ mGo mkhyen

⁵² rTsis pa

⁵³ Kun dga' ra ba

⁵⁴ sGar dpon

[412] A partir de la primavera de l'any del gos de foc (1946), vaig rebre moltes cartes dels [413] dos governadors de mNga' ris,⁵⁵ Sa lung pa i sNgon mo lung. Per aquest motiu els vaig dedicar un poema d'instruccions [413-416] i els el vaig enviar. [416] Vam cobrir de pedres el pati del temple⁵⁶ i vam construir el temple Jo mo gling i un menjador per al monestir.

Els governadors de mNga' ris van visitar-nos per fer una inspecció dels treballs i els vam oferir una gran benvinguda. Ens van confirmar tots els permisos concedits pels diferents districtes.. A l'hivern vam fer recitacions i per eliminar obstacles vam també fer una invocació als tres grans lames, pare i dos fills,⁵⁷ anomenada "El tresor de les joies que satisfan tots els desitjos."⁵⁸ [417-418]

L'any 1947 el Tibet patia una sacsejada política important quan l'antic regent, el lama Rwa sgrenng rin po che, abat del monestir⁵⁹ del mateix nom, va ser arrestat per ordres del regent sTag brag rin po che,⁶⁰ uns esdeveniments que queden reflectits al final del capítol.

[418] La primavera de l'any del porc de foc (1947), el governador sNgon lung pa rDo rje rnam rgyal va convidar-me durant un mes a la seva residència d'estiu a Phun rtse perquè hi fes un ritual de llarga vida i prosperitat, així com altres rituals relacionats amb els poders de llarga vida, purificació amb aigua i consagració. Vaig compondre una poesia de consells per al governador, la seva esposa i fills [418-421]

[421] Mentrestant, van esclatar conflictes interns al govern amb la desaparició del regent Rwa sgrenng i va estendre's el caos a tot el país. A

⁵⁵ mNga' ris sgar dpon

⁵⁶ lHa khang rdo bcag skras pa

⁵⁷ Bla chen dran pa yab sras gsum. Es refereix a la triada de tres grans mestres religiosos formada pel pare, Dran pa nam mkha', i els dos fills, Tshe dbang rig 'dzin i Gu ru rin po che.

⁵⁸ 'Dod 'byung nor bu'i bang mdzod

⁵⁹ Situat a l'actual prefectura de Lhasa.

⁶⁰ Va acceptar la regència l'any 1941. Veure capítol del context històric.

l'estiu vaig rebre la biografia de Nyag gter gSang sngags gling pa, una dent de sTon pa⁶¹ i altres representacions sagrades des de Khams i Tibet central. A l'hivern es van fer les recitacions i vaig acabar algunes parts de les meves obres com ara el resum de càlculs astrològics corresponents al tractat d'astrologia "dPyad gsum dag rtsis."

Resum de dPal ldan tshul khrims [421-426]

⁶¹ Es refereix a sTon pa gShen rab, fundador de la religió Bon.

Khyung sprul rin po che al seu monestir de Gur gyam 1935

Imatge presa per G. Tucci en la seva visita al monestir de Gur gyam, tot just iniciada la seva construcció, l'any 1935.

*Fotografia: Giuseppe Tucci.*⁶²

⁶² TUCCI Giuseppe. *Sadhus et brigands du Kailash, Mon voyage au Tibet occidental.* op. cit. 1989.

El monestir de Gur gyam (Tibet occidental)

Al fons s'aprecia la plana de Gur gyam a la vora del riu Sutlej amb la silueta del monestir, en aquesta imatge feta des del cim de mKhar gdong. 2007.

Fotografia: Josep Lluís Alay

El monestir de Gur gyam (Tibet occidental)

L'únic monestir bonpo que s'aixeca al Tibet occidental fou fundat per Khyung sprul rin po che. 2007

Fotografia: Josep Lluís Alay

La cova de g.Yung drung rin chen 'bar ba (Tibet occidental)

A la vora del monestir de Gur gyam s'aixeca imponent la cova sagrada bonpo de g.Yung drung rin chen 'bar ba on Khyung sprul rin po che va passar bona part de la seva vida al Tibet occidental. 2005.

Fotografia: Josep Lluís Alay

La cova de g.Yung drung rin chen 'bar ba (Tibet occidental)

Interior de la cova on van viure-hi Khyung sprul rin po che i el seus successor bsTan 'dzin dbang grags. 2006.

Fotografia: Josep Lluís Alay

CAPÍTOL XIII

(1948-1955)

TIBET - ÍNDIA - TIBET

**Sobre com va procurar estendre el benestar del éssers vius
publicant nombrosos tractats per difondre
les ensenyances religioses**

[426]

El 1948 és el darrer any en què Khyng sprul rin po che mantindrà la seva intensa activitat viatgera. Abans d'iniciar el seu darrer viatge a Índia, va tenir l'oportunitat de reunir-se amb el lama budista més destacat de l'escola bka' rgyud, molt a prop de Gur gyam, mentre el darrer era de pelegrinatge a Gangs ri mtsho gsum. Es tractava del setzè Karma pa, Rang 'byung rig pa'i rdo rje (1924-1981), membre del llinatge de lames renascuts, els Karma pa, més antic del Tibet.

Després de l'audiència amb el gran lama de l'escola bka' rgyud, Khyung sprul rin po che decideix fer ús d'una manera sistemàtica dels beneficis de la tecnologia de la impremta que durant els seus viatges ha pogut observar a l'Índia. Es tracta de substituir la forma tradicional d'impressió xilogràfica tibetana per la moderna litografia. Incapaç d'entendre's amb els comerciants tibetans que viatge a Índia per tal de rebre els instruments necessaris, des de paper fins a tinta, per preparar els models originals que després són enviats a Delhi per a la seva publicació. Amb la nova tecnologia índia poden publicar-se centenars o milers d'exemplars de les escriptures en un temps molt breu i amb costos mínims, un clar avantatge respecte al sistema tradicional.

Per aquesta raó, Khyung sprul rin po che inicia el 1948 un viatge a Índia en el qual hi combina el pelegrinatge religiós als indrets sagrats del budisme i el sikhisme

amb una visita comercial per adquirir material per a la impressió i tancar acords amb les impremtes de Delhi. En aquesta ocasió el grup de monjos bonpos travessen la frontera per Nyi ti i es dirigeixen a peu i en cotxe fins a l'estació més propera de la xarxa ferroviària.¹ Visiten Amritsar i després segueixen fins les muntanyes de Cal bhan on visiten Srin rdo bar snang, que en el poema del corol-lari s'identifica amb Gar sha 'phags pa Srin rdo bar snang, un indret sagrat per a budistes i bonpos situat a la vall de Gar sha (Lahaul). Tanmateix, el recorregut per arribar a la remota vall de Lahaul des del Panjab no està detallada clarament en el text. Després de dur a terme la visita obligada a mTsho Padma, el grup segueix fins a Delhi on adquireixen materials relacionats amb la publicació de textos. Des de Delhi decideixen continuar cap al sud per visitar el gran mchod rten de Sānchi, prop de la ciutat de Bhopāl al centre d'Índia.² Després de dur a terme aquest desviament tan considerable de la seva ruta habitual es dirigeixen en tren fins als llocs de pelegrinatge més destacats de la vida del Buddha històric ja visitats per Khyung sprul rin po che anteriorment com Sarnath, Ghaya i Rājgīr. En aquesta ocasió hi va afegir d'altres com Lumbinī i Śrāvāstī. Tampoc van desapropitar l'ocasió per fer una ràpida visita als dos mchod rten de Kàtmandu. Tot seguir van tornar en ferrocarril fins a la regió de l'actual estat d'Uttarakhand, des d'on van creuar el coll de Nyi ti i d'allà van arribar fins al monestir de Gur gyam.

En la descripció de l'itinerari dels monjos bonpo destaca aquest cop el detall dels recorreguts, excepció feta de la visita a Lahaul, així com els imports dels bitllets de tren i cotxe. Sembla com si l'autor tingués la voluntat de deixar marcat el circuit de pelegrinatge amb detalls d'interès per a futurs pelegrins tibetans que volguessin endinsar-se en els monuments sagrats d'Índia.

[426] L'any de la rata de terra masculí (1948), al final de la primavera, el setzè Karma pa va venir a visitar Pre pur³ i vaig tenir una audiència amb ell. A l'estiu vam convidar el lama gShen 'dzam gling rin po che al monestir per demanar-li que atorgués els poder de Ma rgyud thugs rje nyi ma. Finalment, vaig acabar les taules del tractat "dPyad gsum dag rtsis" i vaig fer totes les

¹ A la localitat de Kotdwāra.

² 744 quilòmetres al sud de Delhi.

³ Pre ta pu ri.

correccions i canvis necessaris. D'altra banda, vaig gravar en una pedra el text de Khro bo dbang chen i vaig començar a escriure el meu tractat de medicina "sMan sbyor stong rtsa."⁴

Durant molts anys vaig demanar als comerciants de la regió, paper groc i tinta d'impressió de l'Índia, però ells no s'hi aclarien, de manera que a la tardor vaig aprofitar un pelegrinatge a l'Índia per visitar els llocs sagrats i cercar al mateix temps aquests materials d'impressió per als llibres sagrats de Bon.

[427] El setè dia del mes vuitè⁵ vaig sortir de Gur gyam i vaig dirigir-me cap a l'Índia acompanyat per un grup de monjos i monges. Vam travessar Khyung lung spang khra brag dkar i vam creuar el coll de Nyi ti la.

La ruta que vam seguir és la següent: Tshong za, Shar cag, Bo nga (Bampa), Mar kar, Ye nam (Jelam), Dzus ma (Juma), Su nu Tu Ta (Suraithota), Re ni, Dzo zhi man (Joshimath), Hrang ti (Helang),⁶ Pin pir ko tis (Pipalkoti), Ko re, Chin ka (Chhinka), Tso mo li (Chamoli), Nan pa rak (Nanda prayag) i Kan pa rak (Karna prayag). Des de Go tsar (Gauchar) vam agafar un cotxe i vam seguir fins Ru dur pa rak (Rudra Prayag), Shi ri na gar (Srinagar), Po ri (Pauri), Dhor nya i Ku ru dho ar (Kotdwāra). Ens va costar 6,9 monedes⁷ a cada un. Des d'aquí vam agafar el tren i vam passar per Na ji ma bad (Najībābād), Luk sar (Laksar) i Ha ri dho ar (Haridwār) on vam anar a veure el Riu Ganges.⁸ Després vam seguir des de Luk sar (Laksar) cap a Sa ran pur (Sahāranpur), Am bha li (Ambāla), Ludhi yan (Ludhiāna), Dznya lan dhar (Jalandar) i A mri ta sar (Amritsar). El bitllet de tren ens va costar 7,9 monedes.

⁴ Resta sense publicar a dia d'avui.

⁵ 9 de setembre o 9 d'octubre de 1948, ja que hi havia dos mesos vuitès l'any 1948.

⁶ Topònim probablement d'origen zhang-zhung: "Aigua de muntanya"

⁷ sGor. Tots els imports es donen en sGor, probablement amb el significat de "rúpies."

⁸ Chu mo Gangga

Van visitar el Palau del Guru⁹ i vam seguir cap a Pa tan ko (Pathānkot) en tren amb un preu de 1,7 monedes. Després vam seguir en cotxe fins a Nag su hro ma sar que ens va costar 2,10 monedes i a sis milles d'aquí vam visitar el Srin rdo bar snang.¹⁰ Vaig sentir una gran devoció en veure Cal bhan gyi byang ri gsang mchog sku'i gnas Ma rgyud gangs chen rigs lnga¹¹ dels voltants, i vaig compondre un poema dedicat a la muntanya [427-430].

[430] Vam recórrer quatre milles per tornar a Nagha ro ta i agafar allà un cotxe fins Man Ti (Mandi) que ens va costar 9,1 monedes. Vam visitar el llac mTsho padma i des de Dznya bo vam seguir fins Shar pur (Hoshiārpur) en cotxe en un trajecte que ens va costar 9,12 monedes.

Després vam seguir em tren per Dznya lan dhar (Jalandhar), Lu bhi ya na (Ludhiāna), Am bha li (Ambāla), Ka ra na la (Karnāl) fins arribar a Dhe ha li (Dheli). Ens va costar 5,13 monedes.

A Delhi vam imprimir cartes i vam comprar tots els materials que necessitàvem com paper i tinta.

Vam seguir camí cap a Ma thu ra sa (Mathura), Ag ra (Āgra) i Bi na (Bīna)¹² per un import de 8,0 monedes. Des d'aquí fins a San ci (Sānchi) ens va costar una moneda. Van visitar l'Stūpa de San ji¹³ (Sānchi), el més important construït pel rei Chos rgyal mya ngan med (Aśoka).

Vam continuar en cotxe fins Bher sa (Berasia)¹⁴ on vam agafar el tren que els va portar a Bhis Na (Bīna), Dzhang se (Jhānsi), A la ha rbad (Allahābād) i Bhi na ra sa (Vārāṇasī) i que ens va costar 10,6 monedes. Vam visitar Wa ra Na si (Sarnath). "Aquest és l'indret on Buddha va girar la roda del dharma de la primera ensenyança de les quatre veritats nobles." Després vam seguir fins a Gha ya dzhe (Bodh Gayā) on vam visitar l'Stūpa rDo rje gdan mchod

⁹ Gu ru'i pho brang

¹⁰ Situal a la vall de Lahaul.

¹¹ Un indret sagrat de la deïtat Ma rgyud

¹² Canvi de tren

¹³ Abans San ci.

¹⁴ Al nord de Bhopāl

rten i l'arbre de la il·luminació.¹⁵ També vam visitar l'indret on va passar sis anys en ascetisme extrem,¹⁶ el riu Na ran dzha na (Nairāñjanā) i el cementiri de bSil ba tshal,¹⁷ i l'Stūpa blanc i pur, on Buddha va tallar-se els cabells,¹⁸ i on hi vam fer moltes ofrenes.

Vam arribar en cotxe fins Bi har (Bihār) per 2,0 monedes i després vam seguir fins a Rī dza ghir (Rājgīr) per 0,8 monedes, des d'on vam visitar el mont Bya rgod phung po'i ri, l'indret on [431] "Buddha va girar la roda del dharma de les ensenyances intermedis del "Sher¹⁹ rab kyi pha rol du phyin pa."

Després vam continuar a Bhaghi ya pur (Bakhtiyarpur), Pa ta na (Patna) i Rag sor (Raxaul) per 9,10 monedes. Vam agafar el tren de Nepal²⁰ per arribar a Mri ghandza (Birganu)²¹ per 1,2 monedes; i en cotxe fins a Bhi bhi li per 0,12 monedes. Vam caminar fins als dos Stūpes²² i vam tornar via Rak sor (Raxaul) per seguir cap a Mi za phar pur (Muzaffarpur) i Ti sir dhi bo ya (Deoria Sadar) per 5,13 monedes i en cotxe fins rTsa mchog grong (Kushinagar), l'indret on "Buddha va assolir el nirvana" per 0,12 monedes. Vam tornar a Gho rog pur (Gorakhpur) en cotxe per 1,2 monedes. Aquí vam agafar el tren cap a Na 'o ghar (Naugarh) per 1,2 monedes. A 16 milles vam anar a visitar Lumbi ni tshal (Lumbinī). Aquest és l'indret on "Budha va néixer". Vam tornar a Na'o ghar (Naugarh) per seguir fins Bha lam pur (Balrampur) per 1,7 monedes i amb un carro de cavall vam arribar a mNyan yod (Śrāvastī) per 2,0 monedes. Vam tornar cap a Bha lam pur (Balrampur) i vam seguir fins Lag na u (Lucknow) per 3,3 monedes. El viatge va continuar per Si ta pur (Sitāpur) , Mur ta bad (Morādābād) i amunt fins Ram na gar (Rāmnagar) per 4,1 monedes. En cotxe vam arribar fins Bhi dznya (Baijnāth) per 3,0 monedes. Pel camí cap a Nyi ti van passar per Nam pa rag

¹⁵ Byang chub ljon shing

¹⁶ Lo drug dka' ba spyad sa

¹⁷ Dur khrod bsil ba tshal

¹⁸ mChod rten rnam dag dkar po

¹⁹ Error tipogràfic al text. ha de ser: "Shes".

²⁰ Gor kha'i ril li

²¹ Última estació de la línia de tren a Nepal.

²² Kātmandu.

(Nanda Prayag), Kan pa rag (Karna Prayag) i vam creuar el coll de Nyi ti per arribar finalment al monestir de Gur gyam.

A la primavera de l'any del bou de terra femení (1949) vaig donar per acabat el meu tractat de medicina sMan sbyor stong rtsa. [432] A l'estiu va tornar dPal tshul del Tibet central amb uns dos-cents textos religiosos i un centenar de *thang ka*; i a l'hivern vam fer les recitacions. També vaig acabar tot el material necessari per enllestir la redacció del meu tractat d'astrologia "dPyad gsum dag rtsis". Els quatre monjos dPal tshul, rGya mtsho, rGyal mtshan i Sher tshul van estar molt enfeïnats amb el disseny d'un diagrama astrològic que feia referència a l'adscripció de cinc planetes a tres dies de la setmana negatius i dos de positius. Jo mateix vaig fer-hi una correcció dels càlculs i vaig acabar les dues versions, l'abreujada i l'extensa, del tractat d'astrologia de forma definitiva. Durant aquest temps també vam fer inscripcions d'escriptures en pedra.

A la tardor (1950),²³ dPal tshul va marxar cap a Dheli per publicar: més de dos-cents exemplars del rTsis dpe pod chen gnyis, cent exemplars del Nyer mkho'i rtsis bsdu, dos-cents exemplars del gSang gling gter byon thugs rje kun sgrol zab gcod sgrub skor, i el calendari de l'any de la llebre de ferro (1951-52). Tot això li va costar més de sis mil monedes angleses.²⁴

Des de Delhi, va seguir fins Ko ri bho ar (Kotdwāra), a través de Ghal war (Gharwal)²⁵, fent servir tant tren com cotxe i cavalls per arribar fins al [433] coll de Nyi ti amb trenta caixes de textos que va portar finalment fins a Gur gyam.

Khyung sprul rin po che s'enfronta a partir de l'any 1950 a una situació desconeguda fins aquell moment que crea un enorme desconcert no només a ell mateix,

²³ Correspon a l'any del tigre-ferro (1950) que no s'esmenta explícitament en el text.

²⁴ Des de l'any 1950 comença una activitat frenètica de publicació d'escriptures religioses a Índia que després es porten al Tibet.

²⁵ Sobre la regió de Gharwal (Uttarakhand, Índia): KAPADIA Harish. *Across Peaks and Passes in Garhwal Himalaya*. Nova Delhi: Indus Publishing Company, 1999.

però també a totes les autoritats polítiques de la regió. En són bona mostra les múltiples missives que els governadors de la província de mNga' ris intercanvien amb Khyung sprul rin po che, el lama bonpo amb qui han establert una relació d'afecte i amistat que també inclou una relació de deixeble a mestre. Per aquest motiu, els governadors de mNga' ris mantenen en tot moment Khyung sprul rin po che informat sobre els esdeveniments que fuetegen el País de les Neus, així com el context internacional que en les seves cartes sempre titllen de molt greu.

En primer lloc els assumptes d'interès polític en clau interna. Poques setmanes del primer intercanvi de cartes, l'exèrcit xinès envaeix el Tibet. Un any després de la proclamació de la República Popular de Xina a la plaça Tiananmen de Pequín, el mes d'octubre de 1950, els soldats de l'Exèrcit d'Alliberament Popular creuen el riu Iang-tsé i s'endinsen en territori tibetà sota sobirania del govern de Lhasa, dirigit en aquells moments pel regent sTag brag rin po che, a l'espera del majoria d'edat del catorzè Dalai-lama. Davant la gravetat de la situació el govern tibetà havia traspassat el 17 de novembre de 1950 tots els poders del regent al Dalai-lama que només comptava amb quinze anys d'edat.²⁶ Un mes després, davant l'avenç imparabile de les tropes xineses, el Dalai-lama deixava Lhasa i es refugiava a la vall de Gro mo, situada entre Nepal, Bhutan i Índia. Des d'aquest indret segur dins de territori tibetà, el Dalai-lama i el seu govern van mantenir-se com testimonis impotents de les negociacions que es van iniciar a finals d'abril de 1951 a Pequín, entre una delegació del govern tibetà i el govern xinès. Les tropes xineses ja havien envaït pràcticament la part de Khams pertanyent al Tibet independent i amenaçaven amb avançar fins a Lhasa si el govern tibetà no es rendia a les exigències de Pequín. El 23 de maig de 1951, la delegació tibetana es va veure obligada a signar l'Acord dels disset punts imposat per Mao Zedong i que reconeixia la sobirania xinesa sobre tot el Tibet.²⁷

És en aquest context que Khyung sprul rin po che intercanvia missives amb el governador de mNga' ris. La primera missiva l'envia el governador sMar lam pa probablement cap al mes de desembre de 1950 aproximadament si tenim en compte que es produirà una resposta de Khyung sprul rin po che i a aquesta hi haurà la rèplica de

²⁶ Setze anys d'acord amb la tradició tibetana.

²⁷ Per a més detalls, veure el capítol del context històric.

sMar lam pa, aquest cop datada al dia tretze del mes dotzè del calendari tibetà que es correspon amb el 20 de gener de 1951.

En qualsevol cas, la primera missiva de Khyung sprul rin po che inclou una enigmàtica profecia sobre el destí del Tibet que arriba fins l'any 1959 on predeia la destrucció per al Tibet. La predicció escrita en un llenguatge poètic descriu esdeveniments per a un període d'onze anys entre 1949 i 1959 i sembla descriure l'actitud de les forces xineses davant la població del Tibet. Khyung sprul rin po che desplega totes les habilitats de poeta i compara l'actitud dels invasors amb característiques pròpies de l'animal de l'any en què es produeixen els esdeveniments. A la segona i tercera carta, reproduïdes aquí íntegrament, el governador informa Khyung sprul rin po che del lent procés negociador amb els xinesos i a la carta del primer mes en calendari tibetà, entre març i abril de 1951, li fa saber que les converses s'estan produint a la mateixa capital xinesa, però no hi ha resultats. Tot plegat sembla amarat d'un ambient pessimista que reproduïx l'esperit de la població tibetana durant aquell difícil període de temps.

Nogensmenys, governador i lama no només conversen sobre política interna. La ràdio permet al governador conèixer la situació del món aquells dies difícils per al Tibet i d'aquesta manera Khyung sprul rin po che va mantenir-se informat dels conflictes més rellevants que assetjaven el món, malgrat la impressió que pugui donar en primera instància la imatge d'un monjo bonpo vivint a la cova de g.Yung drung rin chen 'bar ba del monestir de Gur gyam. En la primera carta que conté informació sobre l'actualitat del moment, el governador informa el lama bonpo de l'esclat sis mesos abans d'una guerra entre dos blocs de nacions, un d'ells encapçalat per Amèrica i Anglaterra, i l'altra per Rússia. A la segona carta, incorpora França al primer bloc i Xina al segon. Es tracta naturalment de la Guerra de Corea que va esclatar el 25 de juny de 1950 quan les tropes nord-coreanes creuaven el paral·lel 38 i entraven en territori de la República de Corea. Tant a la primera carta com a la segona, el governador expressa una gran angoixa per la possibilitat que aquest conflicte desemboqui en una Tercera Guerra Mundial,²⁸ en un món dividit en dos blocs irreconciliables.

²⁸ Tib. 'Dzam gling dmag chen gsum pa [440].

Khyung sprul rin po che, requerit pel governador, du a terme una segona predicció encara més crítica que la primera i que requereix un intercanvi d'aclariments entre el governador i el lama bonpo. Resulta força rellevant que aparentment les prediccions de Khyung sprul rin po che eren consultades pel propi govern tibetà de Lhasa, una mostra més de la influència que va assolir Khyung sprul rin po che, no només a la província de mNga' ris a través dels governadors, però també probablement a nivell nacional, com a mínim durant el període més crític entre 1950 i 1951.

A l'hivern²⁹ vam recitar i aquell any a partir de finals de tardor com el vent portava notícies de guerra al País de les Neus, vaig començar un intercanvi de cartes amb el governador³⁰ sMar lam pa. Davant els esdeveniments, ell em va demanar que li fes una predicció. Vaig escriure una poesia amb la profecia³¹ [433-436]:

[435]

En el bou de terra femení (1949), s'inicia l'entrada un exèrcit estranger errant.

En el tigre (1950) arriben radiants i en la llebre (1951) somriuran; disturbis.

En el drac (1952) es fan famosos i en la serp (1953) s'esmunyen; cerquen.

En el cavall (1954) renillen i en el be (1955) belen; escolten.

En el mico (1956) volten i en el gall (1957) s'encongeixen; planen.

En el gos (1958) s'aixequen i en el porc (1959) grunyen; dormen.³²

Els tibetans han estat esmicolats com una armadura desfeta..

[436] Li vaig enviar la predicció en una carta i ell va contestar una carta del governador on m'explicava el curs dels esdeveniments del moment. M'agraïa la predicció i se m'adreçava com "El (lama) refugi incomparable i preciós de Gur gyam."³³

²⁹ Hivern de 1950 a 1951.

³⁰ sGar dpon

³¹ La profecia inclou un compendi de tota la història de la religió Bon i del Tibet que incorpora set versos enigmàtics que constitueixen la profecia i que reproduïxo en les següents línies.

³² Khyung sprul rin po che parla de "grunyir", atribuït del porc, per al 1959, quan es produeix la repressió xinal de la Revolta tibetana de 1959. El "dormen" podem interpretar-lo com la resolució final de la invasió xinesa del Tibet. Resulta sorprenent que la predicció fos escrita durant l'hivern de 1950-1951.

³³ sKyabs gnas mTshungs med Gur gyam rin po che

El text deia: "Hem establert un post de quatre soldats i dos agents³⁴ a la zona sGer rtse³⁵ i gràcies a això s'han pogut intercanviar cartes i presents durant aquest període de temps. [437] La gent de la regió està tranquil·la i ho viuen sense por, però cal que es quedin dins la seva zona i no es moguin massa. Com deia rGyal sras zhi ba lha,³⁶ "tot és qüestió d'acostumar-s'hi." Tal com acabo de dir-vos, tots els governadors i la resta d'autoritats van acostumant-se una mica més als tumults i a l'angoixa."

"El mes passat, el Dalai-lama i els principals aristòcrates van marxar a cavall fins a la regió de Gro mo i he rebut telegrama que així ho confirma. Mentrestant, continuen les negociacions de pau entre Xina i Tibet però no s'ha arribat encara a cap acord. Si s'aconseguís, seria la millor solució. Tanmateix, les converses no semblen anar molt bé, però podem dir que a les regions altes³⁷ no hi ha guerra i tothom es manté al seu lloc de defensa."

"D'altra banda, la situació del món en general tampoc és molt bona, fins al punt que sembla proper l'esclat d'una Tercera Guerra Mundial. Han passat sis mesos des que Amèrica va entrar en guerra i encara no s'ha acabat. Altres països han intentat mitjançar, però sembla que això no funciona. De forma gradual s'han anat formant dos blocs de països; d'una banda tenim el bloc format per Amèrica i Anglaterra i de l'altra un bloc format per Rússia. Alguns països petits fan costat a un bloc o un altre. Per tant, existeix el perill que esclati una gran guerra entre els dos blocs que divideixen el món ara mateix."

[438] "Per tant, en aquest món sotmès a un temps pervers, no hi ha ni rastre de felicitat. Tothom se sent angoixat per un sac de sofriment. Ara mateix a Lhasa ha estat necessari nomenar dos representants provisionals polítics com a regents, un seglar i un religiós, perquè es facin càrrec d'atendre els assumptes del país."

³⁴ Ngo tshab

³⁵ Districte de mNga' ris.

³⁶ Śāntideva

³⁷ sTod

"La màgia negra apareix aquí i ara i les manifestacions dels canvis produïts pel pas del temps són com una dansa d'il·lusions; en sentir les notícies de cada dia, arribes a creure que estàs veient realment allò que es coneix com la gran il·lusió de totes les il·lusions, i això es pot veure ara mateix. És com quan el cos i la ment són a l'estat intermedi³⁸."

"Ara mateix sembla que no existeix un perill imminent i vós podeu per tant restar tranquil i respecte a les notícies del món que puc escoltar a la ràdio us n'aniré informant puntualment. Per acabar, us prego que em feu arribar cartes i instruccions de la mateixa manera que ho heu fet fins ara. Signat el dia tretzè del mes dotzè."³⁹

A la seva carta vaig respondre-li amb un poema [438-439]. [439] El governador em va respondre amb una altra missiva, on deia:

"Actualment sembla ser que estan tenint lloc a la mateixa ciutat de Pequín a Xina les converses de pau. [440] Confiem que s'arribi a una solució per mitjà del poder de la benedicció de la triple joia. D'altra banda, arreu del Tibet, a l'alt i al baix, no hi ha guerra i tothom és en pau al seu lloc. Els comandants i soldats comunistes de l'alt Tibet es mantenen també en els seus llocs. Amb una carta de felicitació d'any nou he transmès els meus bons desitjos que es mantingui la tranquil·litat mentre es negociï la pau. Hi ha una península⁴⁰ anomenada Corea⁴¹ a l'est de Xina on Amèrica està lliurant una guerra des de fa set mesos, ja han mort més de dues-centes mil persones i la guerra encara no s'ha acabat. A més Amèrica, Anglaterra i França conjuntament amb els seus aliats de quaranta petites nacions formen un bloc i, per la seva banda, Rússia i Xina, i crec que també l'Índia, amb tretze petites nacions formen un altre bloc. És gairebé segur que esclatarà la Tercera Guerra Mundial."

³⁸ *bar do*

³⁹ 20 de gener de 1951

⁴⁰ Gling chung

⁴¹ Ko ri ya.

"Darrerament, a la capital d'Alemanya, Amèrica i Anglaterra s'estan preparant per a una guerra sense límits i recentment també s'han enviat des de Rússia un nombre incalculable de soldats a l'interior d'Alemanya. No trigarà molt en començar la guerra. Amb un món dividit en dues parts d'aquesta manera, en aquest moment d'incertesa encara que provis d'escapar, no hi ha lloc per amagar-te i, per tant, és millor quedar-se en el teu propi lloc tot invocant l'ajut de la triple joia amb molta força. D'altra banda, ja us enviaré sovint notícies sobre els canvis en la felicitat i el sofriment que tenen lloc en el món en general i en el Tibet, el país de les neus, en particular."

"No és una qüestió de prosperitat o declivi d'un parell de països o famílies, [441] sinó que afecta tot el món que va canviant en cada instant. Malgrat que la naturalesa de la transitorietat de totes les coses s'hagi manifestat clarament, apareixen aquells éssers ignorants malvats que senten aferrament per la permanència de les coses, que a més tenen una inescapable ment malvada farcida d'esperances i temors. Us prego que considereu capturar-los amb el punxegut ham de la ment de la il·luminació. Acompanyada per la flor de la bona sort i el mocador cerimonial, aquesta carta signo al bon divuitè dia del primer mes de l'any de la llebre de ferro⁴² (1951)."

El tercer mes⁴³ de l'any de la llebre de ferro (1951), el governador de tota la regió⁴⁴ sMar lam pa i Khro smon sras van enviar-me una altra carta. Aquest cop l'adreçaven a "rNga 'gyur bstan pa'i gsal byed chen po Gur gyam rin po che" i m'informen que "els representants han anat arribant successivament a Pequín per negociar el tractat de pau. Les tropes comunistes que han arribat fins ara al Tibet es mantenen en les mateixes posicions que abans." Em van demanar "si hi hauria canvis en el poder del Dalai-lama i del govern del Tibet i si les negociacions de pau sortirien bé o si hi sorgirien entrebancs." [442] Per acabar "van sol·licitar-me una predicció dels esdeveniments, així com càlculs detallats al respecte i sobre el moment present en general." La carta anava signada al bon dia catorzè del

⁴² 24 de febrer de 1951.

⁴³ Del 7 d'abril al 5 de maig de 1951.

⁴⁴ sKor gsum spyi khyab shod drung

tercer mes⁴⁵ i s'acompanyava d'un mocador cerimonial i vint-i-cinc monedes angleses.

Vaig respondre'ls amb un altre poema que vaig signar com "El de Gur gyam dPal rab rgyas",⁴⁶ i on vaig incloure-hi una predicció basada en una endevinació⁴⁷ [442-445].

[445] L'endevinació escrita en la meua missiva va ser enviada pels dos governadors⁴⁸ a la seu del govern. Per aquest motiu, ens vam intercanviar diverses cartes d'aclariment i de respostes entre ambdues parts per resoldre dubtes sobre la predicció i que no es mostren en aquest llibre.

En aquell temps vaig redactar dos capítols més del meu tractat de medicina i vaig demanar al lama sPa bla Nyi ma bzang po que m'atorgués els quatre poders dels ensenyaments *rdzogs chen* del lama Shar rdza'i grub dbang bKra shis rgyal mtshan. Vaig inscriure en pedra els textos bonpo i budista de Thar mdo, el Thos grol i el rDo rje gcod pa, entre d'altres. [446] A l'estiu dPal tshul va escriure el text model del tractat de medicina i a la tardor se'n va anar a Delhi per publicar-lo. Va publicar tres-cents exemplars del volum que contenia quatre capítols del tractat de medicina, així com el calendari de l'any vinent i d'altres escriptures religioses. Va tornar amb vint caixes de llibres aproximadament. A l'hivern vam fer les recitacions i pràctiques religioses corresponents.

L'any del drac d'aigua masculí (1952), a l'estiu dPal tshul va elaborar el text model del tractat de poètica i els altres monjos rGya mtsho, rGyal mtshan, bDe mchog, mKhas mchog⁴⁹ i g.Yung bstan van compondre els textos models de sNgas 'bum, Keg rtsis rde'u i el calendari de sis anys des de l'any del cavall de fusta (1954) fins a l'any del porc de terra (1959).

⁴⁵ 20 d'abril de 1951.

⁴⁶ dPal rab rgyas Gur gyam pa

⁴⁷ Mo lung rtsis 'bras

⁴⁸ sGar dpon

⁴⁹ Primer esment directe al monjo mKhas mchog (rdo rje), entrevistat a sMan ri l'any 2008.

A la tardor vaig enviar Rog pa Bha la seng [447] a Delhi per publicar dos-cents exemplars de cada obra que li van costar uns dues mil monedes estrangeres. Va tornar a Gur gyam per Nyi ti i a l'hivern vam fer les corresponents recitacions i rituals.

L'any de la serp d'aigua femení (1953) vaig compondre una obra relacionada amb el disseny de mañdales i vaig fer una visita al monestir de Nam mkha' khyung rdzong, on vaig fer ofrenes de cent banquets rituals, cent llànties de mantega, te i diners.⁵⁰

De tornada, a l'estiu, vaig completar les obres sobre pintures i dissenys de mañdales. Vam dur a terme diferents apadrinaments per copiar i publicar diferents escriptures. Khyung btsun bstan pa tshul khrims va apadrinar la redacció del text "mGar ston phur pa'i sgrub skor" duta a terme per dPal tshul. rTogs ldan bkra shis rin po che va apadrinar la redacció del "Ma rgyud sgrub skor" per part de dGe nam mkha' i Dar po. Jo mateix vaig apadrinar el "Zhang zhung me ri sgrub skor" per part de sTag las i el "rNying ma'i gdugs sgrub skor" que va redactar g.Yung drung bstan 'dzin. Després de carregar tots els textos model, dGe bstan pa tshul khrims, Ye shes i rGya mtsho van marxar cap a l'Índia. A Delhi van publicar centenars d'exemplars i van tornar carregats amb dues caixes de textos a través de Nyi ti com era habitual. [448] L'hivern vam fer tota mena de recitacions i rituals.

L'any del cavall de fusta masculí (1954), durant el primer mes,⁵¹ mentre dPal tshul meditava a mTsho Ma pang, vaig redactar una carta poètica amb una poesia d'elogi als tres llocs sagrats de Zhang-zhung.⁵² [448-455]

[455] En ocasió de l'aixecada de banderes d'oració de Dar chen que tenia lloc el quart mes,⁵³ tots vam anar al Gangs can ti se.⁵⁴ Primer a gSer gzhong i al cementiri del dGra bcom lnga brgya i al monestir de rGyang grags on

⁵⁰ Quarta visita a Nam mkha' khyung rdzong.

⁵¹ Del 4 de febrer al 5 de març de 1954.

⁵² Els tres llocs sagrats són: mTsho Ma pang [448], Khyung lung dngul mkhar [450] i Pre ta pu ri [452].

⁵³ Del 2 de juny al 30 de juny de 1954.

⁵⁴ Sisè pelegrinatge al Gangs Ti se de Khyung sprul rin po che.

vam trobar-nos amb el lama mGo log Bya bral khams grub rin po che. Vam visitar el Chos sku gnas rten a gNyan khri (ri). Vam seguir fins a 'Bri rwa phug i just al coll de sGrol ma la vaig pregar i fer ofrenes per a tots els éssers vius i morts. Després vam continuar fins rDzu 'phrul phug.i [456] rDzong mdo.

L'any 1954, Khyung sprul rin po che va conèixer un monjo de Hor mentre eren a la zona del Gangs ri mtsho gsum que tindria una gran transcendència sobre la continuïtat de la seva obra. Es tractava de dGe slong mkhas grub bsTan 'dzin dbang grags (1922-2007) que a la mort de Khyung sprul rin po che esdevindria el segon abat del monestir de Gur gyam. dGe slong mkhas grub bsTan 'dzin dbang grags era originari de sBra chen (Hor) com Khyung sprul rin po che. Va entrar al monestir de sPa tshang a l'edat de set anys i a l'edat de trenta-dos anys va iniciar el seu pelegrinatge a mNga' ris.⁵⁵ De seguida va establir una estreta relació d'amistat amb Khyung sprul rin po che, el qual li va confiar l'autoritat d'abat de Gur gyam abans de morir.

Quan ens disposàvem a fer la circumval·lació del llac, vam visitar primer el monestir de Bon ri on vam fer diverses ofrenes.⁵⁶ Vam recórrer el llac Gur rgyal mtsho des de l'inici fins a Se ba lung i des de la part est del llac fins a Krag gtsang po i vam visitar g.Yer 'do i Khrus sgo. Després vam travessar el coll de Gur la i vam arribar al monestir de dKar dum, des d'on vam desviar-nos cap al monestir de Nam mkha' khyung rdzong.⁵⁷ Vam anar a veure les restes del meu lama arrel bDe rgyal rin po che i la cova de meditació i vam oferir te i diners als monjos i monges d'aquest recinte del dharma. Van aprofitar l'ocasió per col·laborar en la construcció del nou temple principal.⁵⁸ De tornada vam fer ofrenes de te i diners al monestir de rDul chu i vam finalment arribar de nou a Gur gyam. En el camí, vam trobar-nos amb sPa

⁵⁵ Zhang zhung khyung lung dngul mkhar rgyal ba mnyes pa'i yul dang g.yung drung rin chen 'bar ba'i sgrub phug gur gyam dgon pa bcas kyi dkar chag bsdu pa. *Zhang zhung rig gnas 2*. bsTan 'dzin dbang grags (ed.), Medical and Astrological Institute of Ngari Prefecture, 2003. pp. 48.

⁵⁶ Es refereix a la muntanya sagrada sPos ri ngad gdan (La muntanya de l'encens fragant), identificada pels bonpos com el tercer lloc sagrat de la triada Gangs ri mtsho gsum.

⁵⁷ Cinquena visita a Nam mkha' khyung rdzong.

⁵⁸ gTsug lag khang

sprul bsTan pa rgyal mtshan rin po che i dGe slong mkhas grub bsTan 'dzin dbang grags que anaven de pelegrinatge a Khyung lung. [456-457] A Gur gyam, vam dedicar-nos a escriure més textos patrocinats per lames.

[457] sPa sprul bsTan pa rgyal mtshan rin po che i dGe slong mkhas grub bsTan 'dzin dbang grags, que acabaven d'arribar, també van apadrinar un text, en concret el "A khrid sngon 'gro khrid yig bka' lung" per ser redactat per rGya mtsho i dPal tshul.

Els mateixos sPa sprul bsTan pa rgyal mtshan rin po che i dGe slong mkhas grub bsTan 'dzin dbang grags van encarregar-se de traslladar-se a Delhi per publicar els textos. En van publicar entre dos-cents i cinc-cents de cada títol. També van imprimir tres mil *thang ka*⁵⁹ petites de Gu ru gtso 'khor gsum i tres mil més de sTon pa Tshe dpag med. En total es van gastar unes set mil monedes estrangeres i van tornar a través de Nyi ti fins a Gur gyam. En aquella època, també va arribar el lama sGrub grwa'i mkhan po bya btang dge slong brTson 'grus rgyal mtshan rin po che des del monestir de Khyung po rtse drug. A l'hivern vam fer recitacions i els ritual preceptius.

A la primavera de l'any del be de fusta femení (1955), vam marxar gairebé tots a les ermites del monestir Nam mkha' khyung 'dzong⁶⁰ per ajudar a les feines de construcció del seu temple principal i hi vam treballar amb molt d'esforç en els seus fonaments, vam aixecar els envans i posar el sostre. Gairebé es va poder acabar gran part del monestir.

Vam tornar a Gur gyam i [458] els monjos Dar po, mKhas mchog, g.Yung drung rgyal mtshan, Tshul khirms bstan 'dzin, Tshul khirms nam rgyal i dPal tshul es van dedicar a redactar diversos textos model.

El fragment que segueix a continuació destacat amb lletra cursiva no pertany al text original de la biografia, però va ser inclòs a l'edició de 2006. Aquesta versió de la

⁵⁹ Pintures religioses

⁶⁰ Sisena visita al monestir de Nam mkha' khyung rdzong.

biografia va ser editada per Zhung Karma rgyal mtshan, el qual en una entrevista de l'any 2009 realitzada a Lhasa, va aclarir que havia inclòs aquest fragment en la biografia ja que es tractava d'una comunicació directa del propi dGe slong mkhas grub bsTan 'dzin dbang grags, abat del monestir de Gur gyam.⁶¹ En la versió de 2006 no s'indica que el fragment hagi estat incorporat amb posterioritat a l'edició de la biografia original. El fragment fa referència a una conversa privada entre Khyung sprul rin po che i dGe slong mkhas grub bsTan 'dzin dbang grags l'any 1955 a poques setmanes de la mort del primer.

[458-460] Els textos foren revisats per brTson 'grus rgyal mtshan i dge slong bsTan 'dzin dbang grags.

Durant tot aquest període vaig mantenir moltes converses amb dGe slong bsTan 'dzin dbang grags que poden resumir-se de la següent manera:

"Tots dos tenim valors i formes de pensar sobre la vida molt semblants. No tinc molt clar si viuré més enllà d'enguany. Sé que el gerro sagrat ha caigut de les mans de Byams ma⁶² i això pot ser un senyal, però estic decidit a marxar. Sembla que puc donar per acabades les tasques d'aquesta vida present, no obstant mentre sigui viu em dedicaré a accions beneficioses per a la religió i els éssers vius. Encara que en aquest indret no hi hagi un gran monestir del qual pogués afirmar que l'havia construït jo mateix amb el meu propi esforç, sí que és cert que he convertit aquest lloc en prou bo com per practicar i romandre en retir. En el futur caldria mantenir-lo d'igual manera. A tu te'n faig responsable. Tots dos hem tingut sempre durant aquest temps des del principi fins al final, una manera de pensar i treballar molt semblants. Fes encara més grans les ensenyances de l'il·luminat, la felicitat dels éssers vius, així com les accions en benefici seu. Si fas això segur que seràs de gran ajut per a la religió i els éssers vius..."

⁶¹ Entrevista a Zhung Karma rgyal mtshan, Lhasa, 2009.

⁶² "Gerro de la vida" és una metàfora religiosa per expressar el poc temps que li queda de vida.

Per concloure, vull dir-te les meves últimes paraules. Confio que tindràs cura d'aquest indret de retir fins al final. Ara com ara, no cal que afegeixi més pensaments ni comentaris. T'ofereixo aquesta joia de la qual tu en podràs gaudir. Fes-ho el millor possible i sense límits per a tu mateix i ni per als altres."

dGe slong va mostrar-me el seu acord: "Faré tot allò que pugui d'acord amb les meves capacitats". I jo li vaig respondre: "Excel·lent. De moment, no cal que expliquis aquestes converses nostres, guarda-les dins el teu cor, ja que el contingut de la conversa és molt important."

Més tard, els dos dGe slong se'n van a l'Índia i van publicar una gran quantitat de llibres.⁶³

Em vaig retirar per fer un pràctica espiritual sense cap mena de conceptualització i per pregar per tots els éssers vius.

Resum de dPal ldan tshul khrims [461-466]

⁶³ Acaba aquí el fragment incorporat a la biografia per Zhung Karma rgyal mtshan.

Khyung sprul rin po che davant el monestir de Gur gyam 1948

Darrera imatge que es conserva de Khyung sprul rin po che en vida, set anys abans de la seva mort.

*Fotografia: Li Govinda*⁶⁴

⁶⁴ GOVINDA, Li Gotami. *Tibet in Pictures, A Journey into the Past*. Berkeley: Dharma Publishing, 2002.

EPÍLEG
1955 (-1958)
TIBET

**Sobre com va transcendir el sofriment de la transitorietat de
les coses i sobre el compliment de les accions virtuoses de
les últimes voluntats**

[466]

L'epíleg descriu les quatre darreres setmanes de Khyung sprul rin po che amb un canvi de registre en la narració. Els darrers paràgrafs es redacten a través de la veu d'un narrador que ha estat testimoni dels esdeveniments que envolten la mort del lama, excepció feta de les últimes voluntats de Khyung sprul rin po che que estan transcrites literalment i en primera persona. El lama es comença a trobar malament el dia quinze del mes desè del calendari tibetà que es correspon amb el 29 de novembre de 1955 i mor el dia tres del mes onzè, és a dir, el 17 de desembre de 1955. Les últimes voluntats de Khyung sprul rin po che designen tres religiosos de Gur Gyam com a continuadors de la seva obra. En primer lloc, dPal tshul s'encarregarà de les tasques d'impressió i difusió de l'obra de Khyung sprul rin po che, incloent el seu *rnam thar* o biografia que davant el clam unànim de aquells que l'envoltaven, accepta finalment que es posi per escrit amb l'objectiu que serveixi de vida religiosa. En segon lloc, deixa el lama mKhan brtson 'grus rin po che com a guia i mestre espiritual de la comunitat de Gur gyam. Per acabar, encarrega a dGe slong bsTan 'dzin dbang grags les tasques relacionades amb l'organització i infraestructura del monestir que implica el seu reconeixement com a nou abat del monestir de Gur gyam.

[466] El quinzè dia del mes desè de l'any del be de fusta femení¹ (1955), a punt d'acabar els cinquanta-nou anys d'edat, va emmalaltir. Tots els monjos i deixebles van preparar un maṅḍala per a la cerimònia de longevitat i van comunicar al lama que farien totes les ofrenes i ritus necessaris per intercedir per la seva vida.

[467] Ell ens va contestar: "Tot el que és condicionat té una naturalesa transitòria. Tot el que neix com carn i sang desapareix i quan arribar el senyor de la mort, no hi ha cap canvi possible."

Mentrestant, als monestirs de mTho ling, Pu hrang bShad 'phel gling i d'altres² s'hi van fer donacions perquè es realitzessin rituals per la vida del lama. Per la seva part, el sGrub mkhan brTson 'grus rin po che va dur a terme altres rituals i recitacions de longevitat. Mentrestant, dPal tshul que era al seu costat, conversava amb ell i va demanar-li quina seria l'evolució dels esdeveniments en aquesta època de degeneració i, en particular, com seria la resta de la vida de tots els altres.

El lama va respondre-li que el món se submergiria en innombrables guerres on hi moririen centenars de milers de persones. Molts patirien de malalties i de fam. Els esdeveniments cada cop es complicaran més sense experimentar millora. Respecte al Tibet tampoc va mostrar-se gens esperançat.

[468] dPal tshul li va assegurar que potser no li havia arribat encara el moment de la mort, però li va pregar que si era possible els oferís algunes ensenyances per a la gent de mNga' ris skor gsum i, en particular, per a tots aquells que estaven al voltant seu, a Kyung lung i Gur gyam, ja que resultaria seria molt beneficiós per tots els éssers vius.

¹ 29 de novembre de 1955.

² Tots monestirs budistes.

El lama s'hi va mostrar d'acord i va començar a recitar un poema anomenat "Els noranta de mNga' ris i els deu de Gur gyam."³ [468-475]

[475] El dia vint-i-novè del mes desè⁴ va continuar amb la segona part de la poesia de consells per a tots els monjos, monges i laics que eren al voltant [475-478]

[478] El tercer dia del mes onzè, aviat al matí, va donar les seves últimes voluntats:

"Aquest cos meu va néixer al si del noble llinatge dels meus progenitors, l'abundor de riquesa i poder dels quals era comparable a la dels reialmes divins i s'anomenava la família Ga rgya de ministres de Hor de les trenta-nou tribus pertanyents a Khams. [479] Malgrat gaudir d'una gloriosa felicitat, aquesta felicitat i riquesa les vaig llençar tal vegada com si les escopís i me'n vaig anar sense rumb fix cap als llocs de retir sense un rumb fix fent pràctiques espirituals de la mateixa manera que s'explica en les biografies dels victoriosos del passat."

"Recolzat per centenars de mestres sagrats del meu indret de naixement de Khams, dBus i Gtsang del Tibet, IHo Gro mo, Bhutan, Nepal, Índia, Za hor, Caixmir, O rgyan, Bru sha, Zhang zhung mNga' ris skor gsum i altres; escoltant, reflexionant i meditant en el meu interior; explicant, debatent i escrivint per als altres; mantenint les tres disciplines i preceptes per a mi i als altres; tenint cura de tot això i amb imparcialitat en la religió, he practicat totes les tradicions: sa skya, dge lugs, rnying ma, bka' brgyud i bon."

"A tots els deixebles he ensenyat i propagat àmpliament tot allò que els resultava necessari. Els devots de totes les regions, malgrat el meu refús, m'han ofert insistentment presents i diners, que he utilitzat sense malgastarlos en presentar nombroses ofrenes de banquetes rituals i llànties de mantega. En especial vull esmentar que havent rebut el permís dels governadors de la

³ Tib. mNga' ris dgu bcu pa dang Gur gyam cu pa

⁴ 13 de desembre de 1955.

província de mNga' ris i dels districtes de Ru thog, Pu hrang, rTsam mda' i mDa' ba, vaig construir un monestir apropiat a Khyung lung dngul mkhar."⁵

"Posteriorment, vaig compondre tretze tractats religiosos nous, la majoria dels quals he pogut acabar a excepció d'alguns, i se n'han publicat desenes de milers d'exemplars."

"Ara ja sóc gran i he arribat al final de la meua edat avançada; encara que m'agradaria quedar-me durant uns anys en un lloc aïllat meditant sobre la realitat última, [480] contra la transitorietat de la vida no s'hi pot fer res: Les malalties m'assetgen una rere l'altra; s'han dut a terme ritus d'ajut, tractaments mèdics i la cerimònia del maṇḍala de longevitat i d'altres, però sembla que ja no serveixin de molt i ràpidament arriba el moment de transcendir el sofriment a la Terra primordial de les dākiṇīs."

"Més endavant, en primer lloc, tu, dPal tshul, compondràs i difondràs un volum de la biografia de la meua vida juntament amb el mGur 'bum, així com els tractats religiosos que han quedat sense acabar, el tractat bilingüe (sKad gnyis shar sbyar), el tractat de mètrica (sDeb sbyor,) el tractat de sinonímia (mNgon brjod), el tractat art (bZo rig), el tractat de lògica (Tshad ma), el tractat sobre prediccions de vocals (dByangs 'char), i el tractat d'endevinació complet (Nag rtsis); un total tretze volums."

"En segon lloc, aixecareu un gran stūpa d'or i bronze per a les meves despulles, a la dreta hi col·locareu dGe rgan rGyal ba tshul khrims,⁶ que des de la infància em va cuidar amablement, i a l'esquerra Bon nyid rgyal mtshan,⁷ el meu company espiritual, tots dos en els seus corresponents petits stūpes d'argent."

"I en tercer lloc, serviu a l'incomparable lama mKhan brtson 'grus rin po che que en aquests moments està meditant en el seu retir."

⁵ Reconeix en les últimes voluntats la identificació entre Gur Gyam i Khyung lung dngul mkhar.

⁶ El primer mestre religiós de Khyung sprul rin po che.

⁷ El company de pelegrinatges i pràctiques religioses, mort prematurament.

"Monjos i monges, cadascú de vosaltres en el vostre monestir i convent, tant com sigui possible escolteu, reflexioneu i mediteu amb diligència i tant com us sigui possible; expliqueu, debateu i escriviu; aproximeu-vos-hi, assolieu-ho i mediteu. Demanareu poders i transmissió d'ensenyaments al lama brTson 'grus rin po che."

"No caiguen en l'odi, l'enveja, la discussió i l'enfrontament. Els grans protegiran els petits i els petits respectaran els grans. D'aquesta manera, aquells de vosaltres que sou aquí i vaheu servit en el passat els lames, [481] ara de nou els atendreu tan com us sigui possible en el monestir, sense marxar a d'altres llocs. També us demano que feu ofrenes cada any sense interrupció."

"Tinc una gran gratitud pels devots patrons donants de la regió que amb la seva generositat vers les nostres necessitats ha estat molt gran en el passat. En el futur, també recomano als monjos i monges que els facin de guies."

"Si apareixen conflictes externs, ofereix el vostre ajut. Si apareixen conflictes interns, apaivagueu-los. Col·laboreu tant com pugueu perquè es creïn les condicions òptimes perquè tot vagi bé amb l'stūpa, la biografia i els tractats religiosos, els serveis religiosos i les propietats del monestir. Jo restaré descansant durant uns anys a la Terra pura de les dākiṅīs. Si arribés algun infant de la família Ga rgya, transferiu-li l'autoritat."

"Amb la intenció de nodrir la religió i comprar a l'Índia l'or per fer l'stūpa i d'altres obres, vosaltres monjos deixebles i laics tots junts discuteu-ho amb dGe slong bsTan 'dzin dbang grags. Preneu refugi en el lama mKhan rin po che i així quan calgui protecció de la religió, la tindreu. D'altres afers menors solucioneu-vos vosaltres els laics."

"Què més puc dir-vos sobre les meves últimes voluntats en aquest món de l'existència? Ara contemplaré la naturalesa última de la ment. Dit això,

després de posar l'esquena totalment recte, la seva ment va contemplar la realitat última."⁸

Els monjos mKhas mchog⁹ i bsTan 'dzin rnam rgyal¹⁰ van ser testimonis d'excepció de la mort del seu mestre. El segon recorda perfectament la cadena d'esdeveniments. Khyung sprul rin po che va passar les últimes setmanes de vida a la cova de g.Yung drung rin chen 'bar ba i només menjava iogurt.¹¹ Tenia problemes estomacals i acumulava líquids.¹² Això ens permet pensar que Khyung sprul rin po che va desenvolupar una insuficiència renal greu. bsTan 'dzin rnam rgyal recorda que van decidir enviar un dels monjos de nom rDo rje al mercat de rGya nyi ma situat a uns cinquanta quilòmetres de Gur gyam, on hi residia un metge molt reconegut, però que ja no va poder fer res per salvar la vida del lama.

A partir d'aquell moment, el lama bsTson 'grus rgyal mtshan rin po che es va fer càrrec del cerimonial funerari. [482] Van vestir-lo amb tots els atributs de monjo, el birret del lotus,¹³ els hàbits religiosos, i d'altres. Davant el seu cos es van fer les cinc ofrenes, els set bols d'ofrenes,¹⁴ les tres ofrenes d'elixir, *rak ta* i *gtor ma*, un mañdala i cent llànties de mantega. Aquesta gran quantitat d'ofrenes es va seguir fent ininterrompudament. Per un espai de vint-i-cinc dies el cos no es va inclinar i es va mantenir amb l'esquena totalment recta amb la ment en l'estat de meditació que és com l'espai.

Tots els devots deixebles, donants i laics van venir a veure'l un rere l'altre i van presentar les seves ofrenes. Tots els lames i monjos, encapçalats pel lama bsTson 'grus rgyal mtshan rin po che, per un període de quaranta-nou dies van fer les ofrenes i rituals propis dels difunts. Passat aquest període es va dur a terme la cerimònia de cremació del cos d'acord amb la tradició i el

⁸ dGongs pa bon dbyings su gzigs song

⁹ Entrevista a mKhas mchog rdo rje a sMan ri, 2008.

¹⁰ Entrevista a bsTan 'dzin rnam rgyal a 'Om bu (Tibet), el 2007.

¹¹ Khyung sprul rin po che era estricta vegetariana i només s'alimentava de *ritsam pa*, productes làctics i te.

¹² En tibetà es desgina la malaltia com *chu sa*.

¹³ Propi dels bonpos

¹⁴ Nyer spyod bdun

resultat va ser l'aparició de centenars de petites perles precioses¹⁵ de colors blanc, verd, blau i groc.

Les cendres es van preparar també com mana la tradició i amb elles es van fer desenes de milers d'exvots, els quals es van introduir dins l'stūpa que s'havia erigit i es va fer la cerimònia de consagració.

Durant l'hivern, es va escriure la biografia i el mGur 'bum d'acord amb l'última voluntat del lama i el primer esborrany del text va arribar a tenir sis-cents fulls.

L'any del gall de foc (**1957**), a l'estiu van fer l'estructura de fusta de l'interior dels tres stūpes¹⁶ i [483] van preparar l'or, l'argent el bronze i turqueses i corall. Es van fer dos textos models de la biografia del lama redactats per mKhas mchog i per dPal tshul. A l'hivern, el dGe slong bsTan 'dzin dbang grags va viatjar a Delhi i va publicar tres-cents exemplars que li van costar més de quatre mil monedes angleses.

L'any del gos de terra (**1958**), a la primavera i l'estiu van cridar els artesans per construir els stūpes amb or, argent, bronze i *bkra ma*.¹⁷ Van col·locar-hi tota mena d'ornaments i objectes religiosos al seu interior. Dins la cova de meditació van fer altres ofrenes rituals i la consagració dels stūpes en la que van participar molts lames i monjos.

¹⁵ *ring bsrel*

¹⁶ Stūpes funeraris (*sku gdung*)

¹⁷ *Kra ma shar sha* és una pedra preciosa.

V. CONCLUSIONS

La biografia de Khyung sprul rin po che descriu la història del Tibet al llarg del segle XX des de l'òptica d'algú situat a la perifèria de la vida del país. Khyung sprul rin po che, el personatge objecte d'estudi, neix a Hor, una regió amb un règim autònom de govern que ha permès que la majoria de la població es mantingui fidel a l'antiga religió Bon. El lama desplega la major part de les seves nombroses activitats religioses a la remota regió occidental de mNga' ris i a les valls de Kinnaur, més enllà fins i tot de la frontera tibetana. Forma part de la minoria religiosa bonpo que sobreviu en l'oceà budista tibetà que a principis del segle XX controlava tots els ressorts polítics de la societat tibetana. Des d'aquest focus perifèric, ofereix una particular visió de la vida religiosa i política del país de les neus amb anterioritat a la definitiva dissolució de l'estat tibetà l'any 1959. La relació de Khyung sprul rin po che amb el món polític i religiós del Tibet no ve mai condicionada pels interessos de poder, atès que des de la seva posició perifèrica geogràfica i ideològica sabem que no té possibilitats d'accedir-hi. L'interès que el mou és purament espiritual, exempt d'altres condicionants socials. No es tracta tampoc d'idealitzar la seva figura, però certament la definició de mendicant, rodamón o, fins i tot, captaire amb què signa els seus poemes s'apropa molt a la realitat. Per aquest motiu, el seu esguard tan particular al món que l'envolta dóna llum a la cultura més nuclear tibetana.

Representa també una forma de viure molt característica del sostre del món, existent fins al trencament cultural que implica la invasió xinesa. Amb anterioritat a l'any 1950, una part destacada de la població es desprenia de les seves possessions i iniciava un recorregut vital dedicat exclusivament al desenvolupament espiritual, renunciant als lligams socials i familiars. Dedicaven la resta de la seva vida a millorar els seus coneixements religiosos rebent el major nombre possible d'ensenyances per part dels lames i posant-los en pràctica quan els era possible. La societat tibetana estava preparada i disposada a prescindir d'aquest sector de la població, de manera que les ofrenes i les almoines eren una pràctica més que habitual, eren una obligació quotidiana. En aquells casos, en què el renunciant demostrava qualitats excepcionals, com és el cas

dels lames, aquestes almoines podien convertir-se en importants donacions aportades per patrons per facilitar la vida del lama, la comunitat que havia crescut al seu voltant i, fins i tot, per a la construcció de temples i monestirs.

Khyung sprul rin po che inicia un llarg pelegrinatge que l'ha de conduir fins als tres centres bonpos del Tibet central on rebrà les ensenyances més elevades del Bon en una atmosfera exclusivament bonpo, tal i com han estat els seus anys d'infantesa i joventut al seu Hor natal, un enclavament de l'antiga tradició tibetana. Tanmateix, un cop abandona mKhar sna, s'encamina cap a terres occidentals desconegudes amb una diàfana predisposició a la imparcialitat (*phyogs med*) respecte a les dues grans religions tibetanes i que s'estendrà a totes les escoles que les integren. La primera visita que fa acompanyat del seu company religiós Bon nyid és al propi Pantxen-lama en el seu monestir de bKra shis lhun po, un dels set grans centres religiosos de l'escola dge lugs i per extensió de tot el budisme tibetà. En la seva estada a Bhutan, es posa al servei del monarca budista U rgyan dbang phyug, fins al punt, en què per espai d'alguns mesos recita el cànon budista tibetà de manera ininterrompuda. En les seves diverses estades a l'Índia i el Nepal, els pelegrinatges als indrets relacionats amb la biografia de Śākyamuni són un constant malgrat les distàncies, el clima i els costos dels viatges. La seva actitud resulta inconfusible respecte a la d'un fidel budista en aquestes ocasions i en aquí és on es comença a entreveure una de les seves aportacions al moviment eclèctic tibetà sorgit al segle XIX. No només col·loca totes les tradicions tibetanes en un mateix rang, sinó que a més participa de totes elles sempre que li és possible. Mentre viu a Kinnaur sol·licita la transmissió d'ensenyances al lama bSod nams 'brug rgyas pròpies de l'escola 'brug pa bka' rgyud, majoritària a la vall. La relació més estreta la mantindrà amb el monestir de Nam mkha' khyung rdzong al Tibet occidental, on és acollit pel lama bDe rgyal rin po che, un dels personatges més destacats de l'escola rnying ma. D'ell rebrà no només totes les ensenyances de grans mestres d'aquesta escola com bDud 'joms gling pa, sinó que a més esdevindrà un membre destacat d'aquesta comunitat de ioguis i adeptes tântrics aïllats a les fonts del riu rMa bya kha 'bab, en una de les regions més remotes de mNga' ris. Sense renunciar a la seva identitat bonpo, que en alguna ocasió li comporta algun esguard de desconfiança per part d'alguns practicants budistes, per als quals el moviment eclèctic de Nam mkha' khyung rdzong només s'entendria dins del budisme i, per tant, només vindria referit a les escoles rnying ma, sa skya, bka' rgyud i dge lugs. No sembla però que aquesta posició fos gaire rellevant a Nam mkha'

khyung rdzong si hem de fer cas de les nombroses estades que hi du a terme entre 1929 i 1955 i a la seva activa participació en la construcció d'alguns temples d'aquell monestir budista. Al llarg de les seves estades a Kinnaur i molt especialment entre 1931 i 1934, atorgarà un ample ventall d'ensenyances budistes a grans concentracions de fidels budistes kinnauris que s'apleguen per senti el lama tibetà, que és bonpo. Les fonts orals, com el testimoni directe de bSod nams dpal skyid (1915), una monja budista que va participar directament en aquestes assemblees de creients juntament amb el seu pare, revelen fins a quin punt Khyung sprul rin po che va aconseguir arrossegar la comunitat budista d'algunes valls de Kinnaur rere seu, sense cap ànim conversiu del budisme cap al Bon. Igualment, quan funda el seu monestir de Gur gyam al Tibet occidental hi afegeix pintures murals budistes a les bonpos. El propi Giuseppe Tucci quan visita el monestir l'any 1935 i es retroba amb el seu amic Khyung sprul rin po che, és incapaç d'establir clarament a quina tradició religiosa pertany i, dedueix que *un tempo era Bonpo, vale a dire uno dei rarissimi rappresentanti dell'antica religione tibetana, quella che il Buddismo in parte assorbì e in parte riuscì a far dimenticare. Poi si convertì al Buddismo, di una setta che ha conservato molti elementi dottrinali e molte cerimonie liturgiche sicuramente Bonpo.*¹ Segurament no és la definició més encertada, ja que Khyung sprul rin po che mai no es va convertir al budisme, però aporta la idea de la dissolució de barreres entre tradicions religioses tibetanes que es desenrotlla al voltant del lama bonpo. Veu una única tradició tibetana.

Els propis noms de Khyung sprul rin po che aporten llum a la seva posició eclèctica activa. Del nom d'infant que li posa la seva família, bSod nams bstan 'dzin, que pot ser indistintament bonpo o budista, passa a un nom clarament bonpo definitivament atorgat pel mateix sMan ri khri 'dzin, quan pren els vots complets. A partir de 1919 es dirà g.Yung drung rgyal mtshan dpal bzang po, on *g.Yung drung* indica sense ambigüitat la seva pertinença religiosa. Cinc anys més tard, el lama budista bDe rgyal rin po che el reconeix com el seu deixeble i li atorga el nom budista 'Jigs med nam mka'i rdo rje que des de l'any 1924 en fa ús habitual per signar moltes de les seves poesies, si bé en molts casos continua fent servir el seu nom bonpo indistintament. Molts dels seus fidels tant de Kinnaur com de mNga' ris el reconeixeran més aviat pels apel·latius de Khyung sprul rin po che o Khyung lung sprul sku, neutre des d'un punt de vista religiós,

¹ TUCCI Giuseppe. *Tibet ignoto*, op. cit., 1978. p. 102.

imparcial com a ell li agradava sempre qualificar la seva aproximació a la realitat de les coses. Aquests apel·latius fan únicament referència a l'indret on es va desenvolupar la seva activitat religiosa més activa d'ençà de 1924.

Aquesta imparcialitat inherent a la manera de pensar de Khyung sprul rin po che no s'ha d'entendre, tanmateix, com l'acceptació de ritus fet en nom d'alguna tradició que contradigui els fonaments del Bon o el budisme. Aquest és el cas amb el qual es troba Khyung sprul rin po che a Kinnaur, on antigues creences dedicades als anomenats déus locals deriven en pràctiques de sacrificis cruentos d'éssers vius, com són cabres i bous. El costum molt estès a totes les valls de Kinnaur provoca un rebuig frontal per part del lama bonpo que no deixarà escapar la gran devoció que li professa la gran majoria d'aquestes valls per eradicar els sacrificis de sang. Utilitza tots els mecanismes que té al seu abast com el convenciment per mitjà de la paraula i quan aquest no dona els fruits desitjats, apel·la a la seva destresa en la pràctica del *gcod*, com és el cas de la conversió de Morang on la biografia aporta tota mena de detalls de la dramàtica nit que viu el lama bonpo envoltat de bèsties feréstegues a l'interior del temple d'un déu local poc avesat a deixar escapar els sacrificis de sang. Amb aquest ventall d'arts Khyung sprul rin po che aconsegueix aturar els sacrificis destinats a setze déus locals diferents. La lluita a Kinnaur del lama bonpo no té treva entre els anys 1930 i 1934, perquè Khyung sprul rin po che incorpora Kinnaur com a part integrant de Zhang-zhung i aquest honor no pot anar acompanyat de la pràctica de sacrificis on es lleven vides d'éssers vius. Khyung sprul rin po che des d'aquesta mateixa època associa Kinnaur a l'antic regne bonpo. Els recents estudis lingüístics que existeixen sobre la llengua kinnauri han pogut establir correspondències molt reveladores entre el lèxic de l'extingida llengua zhang-zhung i el de la moderna llengua kinnauri.

L'aportació a aquest treball per part de les fonts orals kinnauris i tibetanes que en alguns casos han estat testimonis directes de les activitats del lama bonpo, juntament amb la informació obtinguda del text de la biografia, fins ara inèdita, ens ha permès de reconstruir les relacions de parentesc entre alguns dels membres més destacats de la comunitat kinnauri de la regió de Lippa i Asrang, encapçalats en tot moment pel lama bSod nams 'brug rgyas de l'escola budista 'brug pa bka' rgyud. En aquest sentit, el testimoni recollit de mKhas mchog rdo rje, coautor de la biografia, ens permet corregir almenys una incongruència cronològica apareguda al capítol IX. D'aquesta manera, no

només s'aporta una nova font primària inèdita fins al moment, sinó que al mateix temps es contrasta i es corregeix, gràcies a les fonts orals. Cal subratllar que per motius estrictament biològics, molt probablement aquesta ha estat la darrera oportunitat d'aconseguir algun dels testimonis. Ineludiblement bona part de la informació desapareixerà en els propers cinc anys. Els dos testimonis directes al Tibet que van estar amb el lama bonpo, bsTan 'dzin dbang grags i bsTan 'dzin rnam rgyal, van morir poc després de ser entrevistats en el marc del present treball de recerca.

D'altra banda i continuant amb altres aspectes de la història cultural de Kinnaur aportats en aquest treball, cal destacar que en el capítol XI, on es fa referència en gran mesura a la lluita que emprèn Khyung sprul rin po che contra els sacrificis d'animals a la regió, se'ns revelen detalls desconeguts fins al moment de les tradicions religioses ancestrals kinnauris. A través del temple de Morang, se'ns descriu el *sancta sactorum* dels temples de les deïtats locals, un interior prohibit als no iniciats, on s'hi allotja un sinistre cadafal que esdevé l'escenari d'una pràctica de *gcod* duta a terme pel propi Khyung sprul rin po che, descrita en primera persona. Tot plegat resulta d'interès majúscul per aconseguir una perspectiva més clara de les tradicions religioses kinnauris, així com d'algunes pràctiques tibetanes com pot ser el drama místic del *gcod* bonpo.

Al costat de l'eradicació dels sacrificis de sang a Kinnaur, l'empresa més destacada en la biografia de Khyung sprul rin po che és la fundació d'un monestir bonpo a les terres altes de Zhang-zhung, és a dir el Tibet occidental. A partir de la descripció que aporta la biografia, les fonts orals, les fonts secundàries de viatgers estrangers de la primera meitat del segle XX, així com les sis expedicions dutes a terme sobre el territori en qüestió, ha estat possible reconstruir la via principal de comunicació entre el Tibet occidental i Kinnaur que corria paral·lela al riu Sutlej, però que seguia exactament el seu curs a causa de les profundes gorges que s'alcen a banda i banda del curs del riu. A partir de la mesura directa per GPS de les posicions dels indrets que poden visitar-se actualment, s'ha generat una important quantitat de coordenades geogràfiques que constitueixen un sistema d'informació geogràfica rellevant per a una regió, el Tibet occidental, amb una cartografia pobre i sovint inaccessible.

Sense oblidar mai les paraules del seu primer lama arrel, Khyung sprul rin po che va arribar a través d'aquesta ruta a mNga' ris disposat a recuperar la presència bonpo

en aquesta província. Altre cop l'aurèola de respecte que desplega el lama bonpo al seu voltant es reflecteix condueix a la concessió de totes les autoritzacions necessàries per fundar el monestir, incloses les que arriben dels del Govern central de Lhasa.

La decisió de fundar el monestir a la plana de Gur gyam, als peus de la muntanya coneguda amb el nom de mKhar gdong té una forta càrrega de reafirmació del Bon com l'antiga religió del Tibet occidental en els temps de l'antic regne de Zhang-zhung. El Bon retorna amb tots els requisits administratius concedits per un règim determinant per l'íntima imbricació del budisme en el govern de l'estat tibetà. Tanmateix, l'habilitat del lama en conduir les seves relacions polítiques amb les autoritats de la província, unida a la devoció que genera al voltant difumina del tot qualsevol reticència vers el Bon que professa. El lama bonpo aconsegueix reduir la distància ideològica que el podia separar de la comunitat nòmada de Khyung lung i de les autoritats de la regió, tots ells budistes. Aquest és un fet d'importància cabdal per a la història cultural del Tibet i que encara es veu més reforçat en els moments més crítics de la crisi política que genera primer l'amenaça xinesa i finalment l'ocupació del país.

La biografia de Khyung sprul rin po che identifica la plana de Gur gyam com l'antiga seu de la dinastia reial Bya ru can de Zhang-zhung, coneguda com Khyung lung dngul mkhar. La localització geogràfica d'aquesta capital ha generat força polèmica entre aquells que es dediquen a la recerca de Bon i Zhang-zhung. Hem descrit al llarg d'aquest treball dues possibilitats per situar-la, d'una banda Khyung lung (yul smad) i de l'altra mKhar gdong. El text de la biografia unit al testimoni de bsTan 'dzin dbang grags, successor de Khyung sprul rin po che, que s'inclina per la segona opció semblen indicar atorgar poc marge per al dubte. Nogensmenys, les referències que es fan a Khyung lung (yul smad) en el capítol X de la biografia fan sorgir algunes incògnites en la identificació, ja que al principi del capítol se'l designa com Khyung lung dngul mkhar rgyal ba mnyes pa. Tot sembla indicar que l'autor de la biografia deixa marge a una certa ambigüitat respecte a la determinació final de l'antiga capital i més aviat se'ns presenta tot el tram de la vall des de Khyung lung fins mKhar gdong (les dues posicions estan separades per poc més de vint quilòmetres) com a escenari de la capitalitat de Zhang-zhung.

Pot semblar que Khyung sprul rin po che vivia exclusivament immers en les seves activitats religioses recitant mantres, transmetent d'ensenyances als seus deixebles, retirant-se a les coves de meditació, pelegrinant a l'Índia o protagonitzant els drames místics del *gcod*. Res més allunyat de la realitat. La biografia revela un personatge interessat en els mitjans que li ofereix les tècniques d'impressió introduïdes pels britànics a l'Índia i que permeten la ràpida publicació de milers d'exemplars d'escriptures religioses. Els viatges entre el monestir de Gur gyam i Delhi seran cada cop més freqüents amb l'únic objectiu de publicar textos,

Els darrers anys de la vida de Khyung sprul rin po che mostren algú en contacte directe amb els esdeveniments polítics nacionals i internacionals. Un intens intercanvi de cartes amb el governador de la província al llarg de la primera meitat de l'any 1951 li permet conèixer com es desenrotlla la Guerra de Corea i els efectes de la Guerra Freda sobre el món, així com el curs dels esdeveniments relacionats amb la invasió xinesa del país. D'igual manera que el Dalai-lama decideix abandonar Lhasa l'any 1959 a través de la consulta a l'Oracle estatal de gNas chung, no ens hauria de sorprendre que un lama del prestigi fos consultat sobre futurs esdeveniments. El governador de la província li demana almenys en dues ocasions profecies sobre el destí que espera els tibetans després de la invasió. Es tracta de respostes críptiques en gran mesura, que són traslladades al mateix Govern central, el qual sol·licita diversos aclariments al lama. El fet que es produeixi la consulta política amb un lama de la religió Bon és el fet més destacat i no tant el contingut de la seva resposta. De nou som davant una pràctica inèdita en la tradició tibetana de l'època, induïda en part per l'extrema gravetat de la situació política dels anys 1950 i 1951, però que no deixa de representar una fita històrica per a la relació entre la majoria budista que ostenta el poder de l'estat i un representant de la minoria bonpo.

La mort de Khyung sprul rin po che a finals de l'any 1955 coincideix gairebé amb la desaparició de l'estat tibetà que no pot resistir els escassos vuit anys de cohabitació entre les autoritats tibetanes i les tropes de l'exèrcit xinès. Amb la instal·lació del monestir de sMan ri a l'exili indi, algunes de les obres de Khyung sprul rin po che van reeditar-se, i la seva vida i l'obra van provocar de nou gran admiració entre una comunitat bonpo desorientada amb la tragèdia que vivia el seu país. L'exili reforça la unió de tota la comunitat tibetana, budista i bonpo, i en aquest sentit Khyung sprul rin

po che representa un precedent directe i molt proper en el temps. L'any 1988 el Dalai-lama realitza la seva primera visita al monestir de sMan ri on consolida una relació excel·lent d'amistat amb el cap màxim del Bon, el trenta-tresè sMa ri khri 'dzin. El Dalai-lama reafirma de forma solemne que el Bon i les quatre escoles budistes constitueixen una unitat de cinc tradicions en igualtat de condicions, ja que són molts més els elements que les uneixen que no pas els que les separen i, afegeix que la tradició Bon gaudeix del privilegi de ser l'autòctona del país i la més antiga. La declaració del Dalai-lama representa una sacsejada per a tots els tibetans de l'exili, budistes i bonpos. Per a la gran majoria, les barreres entre les dues comunitats cauen definitivament, la qual cosa suposa el triomf de les tesis de Khyung sprul rin po che.

VI. BIBLIOGRAFIA

A. Fonts de la Biografia de Khyung sprul rin po che

Khyung sprul 'Jigs med rnam mgur

Autor: dPal tshul.

*Editors: dGe slong bsTan 'dzin dbang grags rin po che i Zhung Karma rgyal mtshan
(Zhang zhung rig gnas)*

Editorial Ling, Hong Kong, 2004.

The biography of Khyung sprul 'Jigs med nam mkha'i rdo rje.

*Being the text of "Khyab bdag 'khor lo'i mgon po mkhas grub 'Jigs med nam mkha'i
rnam thar dad brgya'i rma bya rnam par rtse ba"*

*Written by the late Dpal-ldan-tshul-khrims together with the Zal gdams and Nams mgur
of Khyung sprul.*

Reproduced by Sonam Dakpa from a lithographic print published in Delhi in 1957.

Tibetan Bonpo Monastic Centre, New Thobgyal, P.O. Ochghat (Via Solan), H.P., 1972.

B. Obres de Khyung sprul rin po che

*'Bras rtsis: dPyad gsum 'bras rtsis radNa'i bad mdzod snang ba'i dga' ston zhes bya ba
bzhugs* (breu compendi d'astrologia), sense data. Publicat al monestir de sMan ri,
Dolanji, India

dByangs can sgra mdo'i 'grel pa (2 vols.): A detailed commnetary of the
Sārasvatavyākaraṇa presentation of Sanskrit grammar. Reproduced from a lithographic
edition printed in Delhi in 1955. Publicat al monestir de sMan ri, Dolanji, India. 1974.

dPyad gsum dag rtsis bskal srid dus 'khor (2 vols.): Calendrical calculations and astrology. Reproduced from a lithographic edition printed in Delhi in 1950. Publicat al monestir de sMan ri, Dolanji, India, 1972.

Gangs can bod kyi brda skad ming gzhi gsal bar ston pa'i bstan bcos 'byung nor bu'i gter chen: A linguistic study of Tibetan language. Bon Dialectic School, monestir de sMan ri, Dolanji, India, 2004.

C. Fonts en llengua tibetana

GU GE TSHE RING RGYAL PO. mNga' ris chos 'byung gangs ljongs mdzes rgyan zhes bya ba bzhugs so. Lhasa: Editorial Popular del Tibet. 2006.

'JAD MI SHAR RGAN DBANG 'DUS. Khyung lung mkhar gdong dang de'i nyi 'khor dugna' dpyod rig pas brtag dpyad byas pa las 'phros pa'i gleng gnam thor bu. *Zhang zhung rig gnas* 2008-1 Zhung Karma rgyal mtshan (ed.), Medical and Astrological Institute of Ngari Prefecture, 2008. pp. 34-37

BSTAN 'DZIN RNAM DAG

sNga rabs bod kyi byung ba brjod pa'i 'bel gnam lung snying po zhes bya ba bzhugs, Nova Delhi: Paljor Publications, 1997.

BSTAN 'DZIN DBANG GRAGS. *Bod ljongs stod mnga' ris skor gsum nye rabs chab srid kyi lo rgyus dang dgon khag zhig gsos grub pa'i gnas tshul spyi tshogs gsar pa'i 'phel shugs sogs rgyas par brjod pa'i 'bel gnam rin chen gter gyi phreng ba zhes bya ba bzhugs so*. Lhasa: Editorial Popular del Tibet. 1996.

THE PO LEGS BSHAD RGYA MTSHO, Zhang bod skad gnyis shan sbyar gyi ming mdzod chung ngu, Legs lung gtso tshang dgon - gSang sngags smin grol dar rgyas gling, 2006.

MDO DRI MED GZI BRJID. Lhasa: Lhasa: Editorial Popular del Tibet. 2000.

MDO ZER MIG, Editorial del Poble de Qinghai, 1991.

NAM MKHA'I NOR BU. Zhang bod lo rgyus ti se'i 'od. Editorial de Cultura del Tibet de Xina 2000.

dPal snya chen rig 'dzin chog gi rnam sprul ba'i ldong btsun grub pa'i dbang phyug bstan 'dzin rin chen rgyal mtshan bde chen snying po can gyi rnam par thar pa rmad 'byung yon tan yid bzhin nor bu'i gter, Dolanji 1974.

BOD RGYA TSHIG MDZOD CHEN MO, Beijing: Editorial Popular. 1993.

'BYUNG GNAS. Bon gyi 'jug sgo gnad bsdus (publicat al Tibet, sense data)

MI LA RAS PA. rNam 'byor gyi dbang phyug chen po mi la ras pa'i rnam mgur. Editorial Popular de Qinghai. 1991.

RTSIS DPON SHWA SGAB PA, Bod kyi srid don rgyal rabs. Dharamsala, Tibetan Cultural Printing Press, 1986.

TSHANGS DBYANGS RGYA MTSO. Tshangs dbyangs rgya mtsho'i mgur glu. Editorial Popular de Qinghai 1980.

Revistes i calendaris astrològics en tibetà:

KALZANG NYIMA LAMA and SON SHEJA KUNKHEN LAMA, THUPTEN GYALTSEN NEGI AND SONAM GYALTSE NEGI. *Bla ma bSod nams 'brug rgyas lo tho 2005-2006* (Khu nu)

Zhang zhung rig gnas II, editor in chief: bsTan 'dzin dbang grags, Medical and Astrological Institute of Ngari Prefecture, 2003.

Zhang zhung khyung lung dngul mkhar rgyal ba mnyes pa'i yul dang g.yung drung rin chen 'bar ba'i sgrub phug gur gyam dgon pa bcas kyi dkar chag bsdus pa. *Zhang zhung*

rig gnas II. bsTan 'dzin dbang grags (ed.), Medical and Astrological Institute of Ngari Prefecture, 2003.

Zhang zhung rig gnas 2008-1 Zhung Karma rgyal mtshan (ed.), Medical and Astrological Institute of Ngari Prefecture, 2008.

D. Fonts en altres llengües

ACHARD, Jean-Luc. Le Corps d'Arc-en-Ciel (*ja' lus*) de Shardza Rinpoche illustrant la perfection de la Voie rDzogs chen. *Revue d'Etudes Tibétaines* 15, 2008, pp. 503-532.

ALAY, Josep Lluís. *Història dels tibetans, dels orígens al conflicte actual*. Lleida: Pagès editors, 2000.

ALAY, Josep Lluís. *Arrels del Tibet, cultura i cooperació al sostre del món*. Lleida: Pagès editors, 2009.

ALDENDERFER Mark and ZHANG Yinong. The Prehistory of the Tibetan Plateau to the Seventh Century A.D.: Perspectives and Research from China and the West Since 1950. *Journal of World Prehistory*. Vol. 18, 2004.

ALDENDERFER Mark i MOYES H. The Valley of the Eagle: Zhang-zhung, Kyunglung, and the pre-Buddhist sites of far western Tibet. *Expedition* 47(2): 28-34. 2005.

ARIS, Michael. *The Raven Crown, the origins of Buddhist monarchy in Bhutan*. Londres: Serindia Publications.

BAABAR. *History of Mongolia*. Cambridge: University of Cambridge, 1999.

BAJPAI S. C. *Kinnaur, A remote land in the Himalaya*. Nova Delhi: Indus Publishing Company, 1991.

- BARRAUX, Roland. *Histoire du Népal*. L'Harmattan, Paris, 2007.
- BAWDEN C. R. *The Modern History of Mongolia*. Londres: The Weidenfeld and Nicolson Asia-Africa Series, 1968.
- BECKWITH Christopher I. *The Tibetan Empire in Central Asia*. Princeton University Press, New Jersey, 1987.
- BELL Charles. *Portrait of a Dalai Lama, The Life and Times of the Great Thirteenth*. Londres. Wisdom Publications. 1987.
- BELLEZZA, John Vincent. *Divine Dyads, Ancient Civilization in Tibet*. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 1997.
- BELLEZZA, John Vincent. *Spirit-Mediums, Sacred Mountains and Related Bon Textual Traditions in Upper Tibet*. Leiden: Brill, 2005.
- BELLEZZA, John Vincent. *Zhang Zhung, Foundations of Civilization in Tibet*. Viena: Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2008.
- BERTSCH Wolfgang. *A Study of Tibetan Paper Money with a Critical Bibliography*. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives.1997.
- BJERKEN Zeff. Exorcising the Illusion of Bon "Shamans": A Critical Genealogy of Shamanism in Tibetan Religion. *Revue d'Etudes Tibétaines* 6, 2004. pp. 4-59.
- BLEZER, Henk. Heaven My Blanket, Earth My Pillow, Wherever Rin po che Lays His Head Down to Rest Is the Original Place of Bon. *Acta Orientalia*, vol. 68, 2007, pp. 75-112.
- BSTAN 'DZIN RGYA MTSHO, XIV Dalai lama. *Freedom in Exile: the autobiography of the Dalai lama*. Nova York: Harper Perennial, 1990.

BUFFETRILLE, Katia. 1998 Reflections on Pilgrimages to Sacred Mountains, Lakes and Caves, In McKay, A. (ed.), *Pilgrimage in Tibet*, Surrey: Curzon Press. pp. 18-35

BUFFETRILLE, Katia i KOSTKA, Robert. *Kailash, Map of the Holiest Mountain in the World*, Vienna: Arbeitskreis für Tibetische und Buddhistische Studien, Universität Wien, 2002.

BUFFETRILLE Katia and RAMBLE Charles (eds.). *Tibétains, 1959-1999: 40 ans de colonisation*. Paris: Éditions Autrement, 1988.

CABEZÓN José Ignacio and KACKSON Roger R. (eds.). *Tibetan Literature: Studies in Genre*. Nova York: Snow Lion Publications. 1996.

CHAOUL, Alejandro. *Chöd Practice in the Bon Meditation*. Ithaca: Snow Lion Publications, 2009.

CIMINO, Rosa Maria. 2006 *Kailash, la montagna degli dèi, pellegrinaggio in Tibet sulle orme di Giuseppe Tucci*. Lecce: ISIAO Università degli Studi di Lecce.

CROSSLEY Pamela Kyle. *The Manchus*. Oxford: Blackwell Publishing, 1997.

DAS Chandra. *Tibetan-English Dictionary*. Nova Dheli: Gaurav Publishing House. 1996.

NEBESKY-WOJKOWITZ Rene de, *Oracles and Demons of Tibet*. Oriental Book Store, 1990.

DIDIER Hugues. *Les portugais au Tibet, les premières relations jésuites (1624-1635)*. Éditions Chandeigne, Paris, 1996.

DRIEM G. van. Zhanghung and its next of kin in the Himalayas, a New Research on Zhang chung and Related Himalayan Languages. NAGANO Yasuhiko and LAPOLLA Randy (eds.), *Senri Ethnological Reports* 19, Osaka: National Museum of Ethnology, 2001. p. 31-44.

DUDJOM Lingpa. *Buddhahood without Meditation*, transl. by R. Barron and S. Fairclough, Junction City: Padma Publishing, 1994.

DUDJOM Rinpoche. *The Nyingma School of Tibetan Buddhism, its Fundamentals and History*, transl. and ed. by Gyurme Dorje and Matthew Kapstein, Boston: Wisdom Publications, 1991.

DUNHAM Mikel. *Buddha's Warriors. The Story of the CIA-Backed Tibetan Freedom Fighters, the Chinese Invasion and the Ultimate Fall of Tibet*. Nova York: Penguin, 2004

ERMAKOV Dmitry. *Bö and Bon*, Vajra Publications, Kathamndu, 2008.

FRANCKE A. H. *Antiquities of Indian Tibet*, vol I and II, Delhi: Low Porce Publications. 1999.

FRANCKE, A. H.. gZer-myig, A Book of the Tibetan Bon-pos. *Asia Major* 1 (1924): 243-246; 3 (1926): 321-339; 4 (1927): 161-239, 481-450; 5 (1928): 7-40; 6 (1930): 299-314; 7 (new series, 1949): 163-188.

GERARD, Alexander. *Account of Koonawur in the Himalaya*, Nova Delhi: Indus Publishing Company. 1993.

GESHE GELEK JINPA, RAMBLE Charles and DUNHAM Carroll. *Sacred Landscape and Pilgrimage in Tibet, In Search of the Lost Kingdom of Bön*. Nova York: Abbeville Press Publishes, 2005.

GOLDSTEIN, Melvyn C. *A History of Modern Tibet, 1913-1951. The Demise of the Lamaist State*. University of California Press, Berkeley, 1989.

GOLDSTEIN Melvyn. *The Snow Lion and the Dragon: China, Tibet and the Dalai Lama*. Berkeley: University of California Press, 1997.

GOLDSTEIN Melvyn, Dawei Sherap, Siebesnschuh W. *A Tibetan Revolutionary, the political life and times of Baba Phüntso Wangye*. Berkeley: University of California Press, 2004.

GOLDSTEIN Melvyn. *A History of Modern Tibet, the calm before the storm 1951-1955*. Berkeley: University of California Press, 2007.

GOULD, Tony. *Imperial Warriors: Britain and the Gurkhas*. Londres:Granta, 1999

GOVINDA, Lama Anagarika. *The Way of the White Clouds*. Nova York: Overlook Press, 2005.

GOVINDA, Li Gotami. *Tibet in Pictures, A Journey into the Past*. Berkeley: Dharma Publishing, 2002.

GRUSCHKE Andreas. *The Cultural Monuments of Tibet's Outer Provinces Kham. Volume 1. The TAR Part of Kham*. Bangkok: White Lotus, 2004.

GUARD Richard (ed.). *The Twelve Deeds. A Brief Story of Tonpa Shenrab, the founder of the Bon Religion*. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archieves, 1995.

GYATSO, Janet. *Apparition of the Self, The Secret Autobiographies of a Tibetan Visionary*. New Jersey: Princeton University Press, 1998.

HAARH, Erik. The Zhang-zhung language: A grammar and dictionary of the unexplored language of the Tibetan Bonpos. *Acta Jutlandica*. XL:1. Humanistisk serie 47, 1968 .

HEDIN, Sven. *Transhimalaya, Discoveries and Adventures in Tibet*, 3 vols., Nova Delhi: Asia Educational Services. 1999.

HELLER, Amy and OROFINO, Giacomella. *Discoveries in Western Tibet and the Western Hinalayas, Essays on History, Literature, Archaeology and Art*, Leiden: Brill. 2007.

HOFFMANN, Helmut. *The Religions of Tibet*. Nova York: The Macmillan Company, 1961.

HUBER, Toni. *Guidebook to Lapchi*, a LOPEZ D. (ed), *Religions of Tibet in Practice*, Princeton: Princeton University Press, 1997. pp.120-134.

HUBER, Toni. *A Guide to the La-phyi Mandala: History, Landscape and Ritual in South-Western Tibet*, a A.W. Macdonald (ed), *Mandala and Landscapes*, New Delhi: D.K. Printworld, 1997. pp.233-286.

HUBER, Toni. *The Guide to India, A Tibetan Account by Amdo Gendun Chöphel*. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 2000.

HUBER, Toni i TSEPAK Rigzin. A Tibetan Guide for Pilgrimage to Ti-se (Mount Kailash) and mTsho Ma-pham (Lake Manasarovar), *Sacred Spaces and Powerful Places in Tibetan Culture*, Huber T. (ed.), Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 1999. pp 125-154.

HUMMEL, Seigbert. *On Zhang-zhung*. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 2000.

HUO WEI. Archaeological Survey of the Khyung lung Site in the Glang chen gtsang po Valley in Western Tibet. A *The Cultural History of Western Tibet: Recent Research from the China Tibetology Research Center and the University of Vienna*, China Tibetology Research Center and Arbeitskreis für Tibetische und Buddhistische Studien, Universität Wien, Viena, 2008. pp. 211-230.

JÄSCHKE H. *A Tibetan-English Dictionary*. Delhi: Motilal Banarsidass, 1992.

JETTMAR Karl. *Beyond the Gorges of the Indus, Archaeology before Excavation*. Oxford: Oxford University, 2002.

KAPADIA Harish. *Across Peaks and Passes in Garhwal Himalaya*. Nova Delhi: Indus Publishing Company, 1999.

KAPADIA Harish. *Across Peaks and Passes in Himachal Pradesh*. Nova Delhi: Indus Publishing Company, 1999.

KARMAY Samten G. *The Great Perfection, A Philosophical and Meditative Teaching of Tibetan Buddhism*. Leiden: Brill. 1988.

KARMAY Samten G. *The Treasury of Good Sayings, A Tibetan History of Bon*. Delhi: Motilal Banarsidass, 1972.

KARMAY Samten G. *The Arrow and the Spindle: Studies in History, Myths, Rituals and Beliefs in Tibet, Vol. I*, Kathmandu: Mandala Publications, 1998.

KARMAY Samten G. *The Arrow and the Spindle, Studies in History, myths, Rituals and Beliefs in Tibet, Vol. II*. Kathmandu: Mandala Publications, 2001.

KARMAY Samten G. i NAGANO Yasuhiko (eds.). *New Horizons in Bon Studies. Senri Ethnological Reports 15*, Osaka: National Museum of Ethnology, 2000.

KARMAY, Samten G. NAGANO Yasuhiko (eds.). *A Catalogue of the New Collection of Bonpo Katen Texts, Bon Studies nos. 4-5, Senri Ethnological Reports 24-25*, Osaka: National Museum of Ethnology, 2001.

KARMAY Samten G. i NAGANO Yasuhiko (eds.). *A Catalogue of the New Collection of Bonpo Texts - Indices. Senri Ethnological Reports 25*, Osaka: National Museum of Ethnology, 2001.

KARMAY Samten G. i NAGANO Yasuhiko (eds.). *A Survey of Bonpo Monasteries and Temples in Tibet and the Himalaya, Senri Ethnological Reports 38*, Osaka: National Museum of Ethnology, 2003.

KARMAY Samten and WATT J. (eds.). *Bon, The Magic Word*. Nova York: Rubin Museum of Art - Philip Wilson Publications, 2007.

KLIMBURG-SALTER Deborah. Dung dkar / Phyi dbang, West Tibet, and the Influence of Tangut Buddhist Art. *East and West* 51, 2001. pp. 323-347.

KLIMBURG-SALTER Deborah. Style in Western Tibetan Painting: The Archaeological Evidence. *East and West* 46, 1996, pp. 319-337.

KLIMBURG-SALTER D. and ALLINGER E. *Buddhist Art and Tibetan Patronage, Ninth to Fourteen Centuries*, Leiden. Brill. 2002

KLIMBURG-SALTER, Deborah, LIANG Junyan, TAUSCHER Helmur, ZHOU Yuan (eds.) *The Cultural History of Western Tibet*. Viena: China Tibetology Research Center and Arbeitskreis für Tibetische und Buddhistische Studien, Universität Wien. 2008.

KRAMER Mark (ed.). Great-Power Rivalries, Tibetan Guerrilla Resistance, and the Cold War in South Asia. *Journal of Cold War Studies*, vol. 8 n. 3, 2006.

KULESHOV Nikolai S. *Russia's Tibet File, The Unknown Pages in the History of Tibet's Independence*. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives. 1996.

KVAERNE Per. The Canon of the Tibetan Bonpos. *Indo-Iranian Journal*, vol. 16, 1974. pp. 18-56, 96-144

KVAERNE Per. Peintures tibétaines de la vie de Ston-pa-gçen-rab. *Arts Asiatiques*, vol. 41, 1986. pp. 36-81

KVAERNE Per. *Dualism in Tibetan Cosmogonic Myths and the Question of Iranian Influence*, a BECKWITH C. (ed.), Silver on Lapis: Tibetan Literary Culture and History. Bloomington: The Tibet Society, 1987. pp. 163-174

KVAERNE Per. A Chronological Table of the Bon po: The Bstan rcis of Ñi ma bstan 'jin. *Acta Orientalia*, vol. 33, 1971, pp. 205-248.

KVAERNE Per. *The Bon Religion of Tibet*, London: Serindia Publications, 1995.

KVAERNE Per. *The Literature of Bon, a Tibetan Literature, Studies in Genre*. Cabezón J.I. and Hackson R. (eds.). Nova York: Snow Lion, 1996. pp. 138-147.

KVAERNE Per. *The Stages of A-Khrid Meditation, Dzogchen Practice of the Bon Tradition*. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 1996.

KVAERNE Per. Khyung-sprul 'Jigs-med nam-mkha'i rdo-rje (1897-1995): An Early Twentieth-century Tibetan Pilgrim in India, a *Pilgrimage in Tibet*. McKay, A. (ed.), Surrey: Curzon Press, 1998. pp. 71-85.

MARKOVITS Claude (ed.). *A History of Modern India, 1480-1950*. Londres: Anthem Press, 2004.

MARTIN, Dan. Unearthing Bon Treasures: A Study of Tibetan Sources on the Earlier Years in the Life of Gshen-chen Klu-dga'. *Journal of the American Oriental Society*, vol. 116, no. 4, 1996. pp. 619-644.

MARTIN Dan. 'Ol-mo-lung-rig, the Original Holy Place. A *Sacred Spaces and Powerful Places in Tibetan Culture*, Toni Huber (ed.). Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 1999. pp.268-304.

MARTIN Dan, KVAERNE Per and NAGANO Yasuhiko (eds.). *A Catalogue of the Bon Kanjur, Senri Ethnological Reports 40*, Osaka: National Museum of Ethnology, 2003.

MENGELE Irmgard. *dGe 'dun chos 'phel, a biography of the 20th century Tibetan scholar*. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 1999.

MITSUSHIMA Tadasu. *Sources for a History of Bonism*. Kokushikan University (sense data).

MONTSERRAT Antoni de, ALAY Josep Lluís. *Ambaixador a la cort del Gran Mogol*. Lleida: Pagès editors, 2002.

NAGANO Yasuhiko and LAPOLLA Randy. New Research on Zhangzhung and Related Himalayan Languages. *Senri Ethnological Reports* 19, Osaka: National Museum of Ethnology, 2001.

NAGANO Yasuhiko and KARMAY Samten. A Lexicon of Zhangzhung and Bonpo Terms. *Senri Ethnological Reports* 76. National Museum of Ethnology, Osaka, 2008.

NAMGYAL NYIMA DAGKAR. *Zhang-zhung-Tibetan-English Contextual Dictionary*, Bonn, 2003.

NAMGYAL NYIMA DAGKAR. sTag-gzig and Zhang-zhung in Bon Sources. In *Tibetan Studies II: Proceedings of the 7th Seminar of the International Association for Tibetan Studies*, Graz 1995, edited by Ernst Steinkellner, et al., pp. 687-700. Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1997.

NAMGYAL NYIMA DAGKAR. The Early Spread of Bon. *Tibet Journal*, vol. 23, no. 4, 1998, pp. 4-27

NAMKHAI Norbu (ed.). *Gangs ti se'i dkar c'ag, A Bon-po Story of the Sacred Mountain Ti-se an the Blue Lake Ma-pang*. Roma: Istituto Italiano per il Medio ed Estremo Oriente. 1989.

NAMKHAI Norbu. *Drung, Deu and Bön, Narrations, Symbolic languages and the Bön Tradition in Ancient Tibet*. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 1995.

NISHI Yoshio, MATISOFF James and NAGANO Yasuhiko (eds.). New Horizons in Tibeto-Burman Morphosyntax, *Senri Ethnological Studies* 41, Osaka: National Museum of Ethnology. 1995.

NORBU Jamyang. *Warriors of Tibet, The Story of Aten and the Khampas' Fighth for the Freedom of their Country*. Londres: Wisdom. 1979.

- NYIMA Dakpa. *Opening the Door to Bön*. Boulder: Snow Lion. 2005.
- PATRUL Rinpoche. *The Words of my Perfect Teacher*. Altamira Press. 1998.
- PRANAVANANDA, Swami. *Kailās Mānasarōvar*. New Delhi: Surya Print Process. 1949.
- PRANAVANANDA, Swami. *Exploration in Tibet*. Calcutta: University of Calcutta. 1950
- RAM Rahul. *The Dalai Lama, The Institution*. Nova Delhi: Vikas Publishing House, 1995.
- RAM Rahul. *Royal Bhutan*. Nova Delhi: ABS Publishing House, 1983.
- RAMBLE Charles. The Politics of Sacred Place in Bon and Tibetan Popular Tradition, a *Sacred Spaces and Powerful Places in Tibetan Culture*, In T. Huber (ed.), Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives. 1999. pp. 3-33.
- RAMBLE Charles. A nineteenth-century Bonpo pilgrim in Western Tibet and Nepal: Episodes from the life of dKar ru grub dbang bsTan 'dzin rin chen. *Revue d'Etudes Tibétaines* 15, 2008. p. 481-501.
- REYNOLDS, J. M. *The Oral Tradition from Zhang-zhung, an Introduction to the Bonpo Dzogchen Teachings of the Oral Tradition from Zhang-zhung known as the Zhang-zhung snyan-rgyud*. Kathmandu: Vajra Publications. 2005
- ROSSI, Donatella. *The Philosophical View of the Great Perfection in the Tibetan Bon Religion*. New York: Snow Lion, 1999.
- ROSSI, Donatella. *Sacred Female Biografies in the Bon Religion: A 20th Century gTer-ma*, a Rivista di Studi Sudasiatici III, 2008, p. 127-143.

SAMUEL, Geoffrey. *Civilized Shamans, Buddhism in Tibetan Societies*. Washington: Smithsonian Institution Press, 1993.

SANAN Deepak i SWADI Dhanu. *Exploring Kinnaur and Spiti*. Nova Delhi: Indus Publishing House. 1998.

SHAKYA, Tsering. *The Dragon in the Land of the Snows*. London: Pimlico, 1999.

SHAGDARIIN Sandag i KENDALL Harry H. *Poisoned Arrows, The Stalin-Choibalsan Mongolian Massacres, 1921-1941*. Boulder. Westview Press, 1999.

SHAKABPA, Tsepon W.D.. *Tibet, A Political History*. Nova York: Potala Publications, 1984.

SHARDZA Tashi Gyaltzen. *Heart Drops of Dharmakaya, Dzogchen Practice of the Bon Tradition*. New York: Snow Lion. 2002.

SHARMA, D. D. *A Descriptive Grammar of Kinnauri, Studies in Tibeto-Himalayan Languages*. Delhi: Mittal Publications. 1998.

SLEEN W. G. N. van der. *Vier maanden kampeeren in den Himalaya*. Rotterdam: Nijgh en van Ditmar's uitgevers. 1927.

SMITH, Warren W. Jr. *Tibetan Nation: A History of Tibetan Nation and Sino-Tibetan Relations*. Westview Press, Boulder, Colorado, 1996.

SNELLGROVE David. *The Nine Ways of Bon*. Boulder: Prajña Press, 1980.

SNELLGROVE D. i RICHARDSON H. *A Cultural History of Tibet*, Boston and London: Shambhala, 1995.

SNELLING John. *Buddhism in Russia. The Story of Agvan Dorzhiev, Lhasa's Emissary to the Tsar*. Brisbane: Element. 1993.

SONAM Chogyal. *A Study of the Bonpo Monastery of Gur Gyam*, Master thesis, not published, University of Oslo, 2001.

STEIN R. A. *La Civilisation Tibétaine*. Paris: Langues et Mondes, L'Asiathèque, 1996.

STODDARD Heather. *Le mendiant de l'Amdo*. Paris: Société d'Ethnographie. 1985.

SVANBERG, Ingvar. Kazak Refugees in Turkey, A Study of Cultural Persistence and Social Change. *Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Multiethnica Upsaliensia* 8, Uppsala, 1989.

TENZIN Namdak. *Bonpo Dzogchen Teachings*. Kathmandu: Vajra Book Shop, 2006.

TENZIN Wangyal Rinpoche. *Wonders of the Natural Mind, The Essence of Dzogchen in the Native Bon Tradition of Tibet*. New York: Snow Lion, 2000.

Tibetan National Flag and Anthem. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives. 2000.

TSERENDULAM G. P. *Genden, to the memory of my father*. Ulaanbaatar: Admon, 2000.

TSHANG-IANG GUIAMTSO I ALAY, Josep Lluís (trad.). *Les Poesies d'amor del Sisè Dalai-lama del Tibet*. Barcelona: Edicions 62-Empúries, 2000.

TIFFOU, Étienne. *Parlons Burusho, état present sur la culture er la langue des Bourouchos (Pakistan)*. Paris: L'Harmattan, 1999.

TIFFOU Étienne (ed.), *Bourouchaskiana*. Louvain-la-Neuve: Peeters, 2004

TUCCI Giuseppe. *Tibetan Painted Scrolls*. SDI Publications, 1999.

TUCCI Giuseppe. *The Religions of Tibet*, Berkeley: University of California Press. 1980.

TUCCI Giuseppe. *Tibet ignoto*. Roma: Club del Libro Fratelli Melita, 1987

TUCCI Giuseppe. *The Temples of Western Tibet and their Artistic Symbolism, The Monasteries of Spiti and Kunavar*. Nova Delhi: Aditya Prakashan, 1988.

TUCCI Giuseppe. *The Temples of Western Tibet and their Artistic Symbolism, Tsaparang*, Nova: Delhi: Aditya Prakashan. 1989

TUCCI Giuseppe. *Sadhus et brigands du Kailash, Mon voyage au Tibet occidental*. Paris: Editions Raymond Chabaud. 1989.

TUCCI Giuseppe. *Dei, demoni e oracoli*, Vicenza: Neri Pozza Editore. 2006.

TUCCI G. i GHERSI E. *Secrets of Tibet*. Nova Delhi: Cosmo Publications. 1996.

VITALI, Roberto. *Records of Tholing, A Literary and Visual Reconstruction of the "Mother" Monastery in Gu.Ge*. Dharamsala: High Asia, 1999.

VITALI Roberto. A Tentative Classification of the Bya ru can Kings of Zhang zhung., a *Revue d'Etudes Tibétaines*, vol. 15, November, 2008. pp. 379-420

Van WAALT VAN PRAAG Michael C. *The Status of Tibet. History, Rights, and Prospects in International Law*. Boulder: Westview Press, 1987.

WHELPTON, John. *A History of Nepal*. Cambridge University Press 2005.

WILLSON Stephen R. A Look at Hunza. *Studies in Language of Northern Pakistan*, Vol. 3. Islamabad: National Institute of Pakistan Studies, Quaid-i-Azam University, 1999.

WILLSON Stephen. Basic Burushaski Dictionary. *Studies in Language of Northern Pakistan*, Vol. 6. Islamabad: National Institute of Pakistan Studies, Quaid-i-Azam University, 1999

WYLIE Turrell. A Standard System of Tibetan Transcription. *Harvard Journal of Asiatic Studies* 22, 1959. pp. 261-267.

YA Hanzhang. *The Biographies of the Dalai Lamas*. Pequín: Foreign Languages Press, 1993.

ZAEHNER R. C. *Zurvan, a Zoroastrian Dilemma*. Biblo and Tannen.,1971. TUCCI Giuseppe. *The Religions of Tibet*. Berkeley: The University of California, 1988.

E. Mapes

Leomann Maps

Indian Himalaya Maps, Sheet 6, Himachal Pradesh, Anglaterra, 2005

Indian Himalaya Maps, Sheet 7, Garhwal, Uttaranchal, Anglaterra, 2005.

Indian Himalaya Maps, Sheet 8, Garhwal-Kumaon, Uttaranchal, Anglaterra, 2006.

F. Portals d'internet¹

Tibet Justice Center: *Legal Materials on Tibet*, 2007:

<http://www.tibetjustice.org/materials/index.html>

Conversor del calendari tibetà

<http://www.kalacakra.org/calendar/tiblist.htm>

The Tibet Mirror, Columbia University Libraries:

http://www.tibet.columbia.edu/library_collections/mirror/about.html

Indian princely states: Bashahr

<http://uqconnect.net/~zzhsoszy/ips/b/bashahr.html>

Sobre Virbhadra Singh

<http://www.topnews.in/people/virbhadra-singh>

Khyoung dzong Association fundada a França

<http://www.khyung-dzong.org/>

¹ Últim accés: 9 de desembre de 2009.

VII. ANNEX